

Wambola.

Jutustus wanast Gesti ajalooft.

(1209—1212)

Kirja pannud A. Saal.

Tartus, 1889.

Trükitud Joh. Solba kuluaga.

Sind 15 kop.

Alodmado

Antiquities of the State of New York

(1790-1810)

John A. Smith, Esq.

II. 1810

Printed, 1810

Printed by John A. Smith, Esq.

23564

Pesen küllest koolja haisu,
 Wihtlen seljast haua haisu,
 Garin ihust haua haisu.
 Aga sa hauast hiiad üles:
 Oh mu tütar tillutene,

Ei wõi tõusta ei tõuta!
 Kes on seda enne näinud,
 Enne näinud, muiste kuulnud,
 Et mu koolija kodusja,
 Külma jalga kamberisja.

Rui laulja wäitis, weeresiwad tal palawad pisarad põsti mööda alla. Ta ei teadnud sedagi, kus tema ema haud oli — wõi kas ta ei olnud wähest mere laenetes surma leidnud, ning kas ses ustawas ja armsas merelohisemises eht ei helisenud tema ema troosti sõnad — kuidas kõlas see tema kõrvaldele siis muidu ka nii meelitaw, nii hell, nii mahel — Küübi waatasiwad ta filmad mitmekordse hoolega mere poole, sest sealt poolt ootas ta süda, mis ta rinda imeliselt helisema pani.

9. Tormine öö.

Paar kuud tagasi oli ühel leheküü ööl hirmus torm. Öhtul oli ilm veel foguni waga. Päike läks punades looja, öhtupoolt ajasiwad paksud pilwed meripunaste äärtega üles, meri oli tume, aga pilwede kohalt ja päewa alt säras ta mitmesugustes wärwides. Pääsukesed lendasiwad madalalt moad mööda ja kajakad ning merelinnud piirasiwad kõrgel õhu sees mere peegli kohal. Torniwäht uuris seda nähtust hoolega ja kuulutas oma ilmatundmises tormi ette. Ta pani linnu filmadesse päikese merde wajumisega raswapaamid põlema ja walmistas kõigipidi maru wasta. Tema aimamine ei olnud ka teda petnud. Warsti hakkas tuul lõõtsuma ja huludes üle lageda mere puhuma. Pimedus tuli ruttu kätte ning temaga ühes kaswis ka tormi jõud. Meri hakkas warsti walgel wahul mühisema ja kõik linnud kadusiwad pimeduses ära. Wilu tuul ajas ta wahitornist alla ning kustutas tule ära. Rui ta öösel waatama minnes pimedat torni eest leidis ja nii kangeid maru mässamist kuulis, et terwe torn praksus ja tugew lind kõikus, tuli talle hirm peale. Ta katsus küll tuld jälle põlema panna, aga see ei läinud kudagi wiisi korda. Mitmekordse katse järele tuli ta kurwalt alla ja istus oma wana kasuema

sāngi peatsese kõwa puu-istme peale. Tuul wingus ja hulus wahetpidamata nii waljuste, et wana emake undgi filma ei saanud.

— Laps, kas sa ei kuule ka nagu hüüdmist maru mürina seest? küsis wanake kuulates.

Mõlemad kuulasidwad hinge pidades. Kumbki ei kuulnud muud kui maru mühisemist ja kõrgatawat pikse paukumist. Leida ruttas üles wahitorni. Natukese aja pärast jooksis ta sealt kahwatanud näuga alla.

— Üks laew on randa kalju rahnu otja jooksnud! hüüdis ta hirmuga. Torm on ta ära lõhkunud, mehed on hädas, nad hüiawad surma hädas appi. Sumalad kaitsku mind! Ma pean neile appi minema.

— Ära ole hull, mu laps, hüüdis kasuema ehmatades. Sa lähed meelega hukatuse sisse. Kui taewas ise neid ei peaSta, siis on nad waesed kadunud, — sina ei wõi ühtegi peaSta.

Enne aga kui wanake teelda sai, oli tüdruk mõladega juba toast wälja tormanud, merelal dal paadi lahti kiskunud ja osawa liiskamisega laenete sisse tormisele merele tõuganud. Ta tundis enesel tule-kustumisest suurt süüdi kui meri nüüd enesele ohwrid nõudis, siis oli see tema läbi sündinud; ta pidi seda asja heaks katsuma teha. Tema tundis merd ja ta tujusid paremine kui üksti teine Tõrnimäel. Aga täna oli ta ennast oma osawuse ja jõu peale lootmisega petnud. Torm ja laened mängisidwad tema weikese lootisuga nagu pilpaga ning wiskasidwad teda sinna ja tänna, ehk küll piigake kõigest jõust looduse wägede wastu wõitles ja oma mõla osawaste tarwitas. Nõ oli ümberringi pime kui lott ja maru mühisest nii waljuste, et mitte aru ei saanud, kust poolt appihüüdmise heal tuli. Ka tema kisenas kõigest jõust, et wähemalt enesest õnnetumatele märki anda. Ta ei teadnud isegi, kus ta oli, ehk kuhu laened ta pimebas wiinud. Õnneks lõi korra jälle wälku, mis kolebat ööd filmapilguks walgustas. Kiriwile otja heidetud laew oli näha tema lähedal, ta oli juba pool külleli wajunud ja laewamehed ootasidwad hingeahastuses hirmust otja, sest iga filmapilk wõis ta põhja wajuda. Rõõmu

hõistamine helises läbi marumürina ja mere kõhina piigakese kõrwa, seba laewa pealt oli nähtud. See andis talle jõudu. Ta tõmbas, oma viimast jõudu kõlku mõttes, lootustuga huffaminewa laewa poole, aga tuul ja lained olivad ta juba sealt mööda toonud, ning tagasi sõudmine nõudis rohkem kui neiu jõudu. Ta sõudis ja sõudis — aga jõud oli otsas, ta käed läksivad nõrgaks, mõla langes laenettesse, lootust pööris esimese otša risti tuult ja — lained löiwad ta ümber. Wälk walgustas jälle filmapilguks merd, pikne prahsus nagu tahaks ta taewa aluse kõikuma panna ja wette langemud laewamehed nägimad eneste lähedal tühja ümber kullunud lootust laenetest ebasi aetama. — —

Wana emake oli wahitornist kõik seba hirmust lugu kake filmapilguga näinud ja hädakisaga külmale põrmandule minestusesse langemud. Wistist oli see parem, sest ei tea kas nõrk wanake muidu oma kalli kasutätre hirmust surma ära oleks jõudnud kannatada.

Rui ta wasta homikut jälle toibus, armas ta ennast unest ärkama. Ta kaha oli nii roidunud ja pea segane, et ta seba oma halvade unenägude süüks armas. Rui ta tükikene aega nii pool uimaselt maas oli lamemud ja koidu fiired läbi luugi wahitorni hakkasivad paistma, ajas ta enese waewaga ülesse.

— Leida, mu laps, Leida, kas sa ikka weel magad, hüüdis ta nõrga healega. Tule siia, aita mind wälja minna, ma olen nõrk — olen halba, hirmust und näinud. Oh kui hea, et see paljas unenägu oli! Leida, Leida! ehk sa magad weel magusaste. Maga siis peale, sa mu hea laps. Täewas õnnistagu seba tundi, mil meri su mulle tõi. Aga see hirmus unenägu — ta kiskus sinu mult jälle ära. Oh — wanadus käes — ei ole õiget und — kaha roidub üsna ära — kui filmad kinni lähewad, siis on koke hirmsad lood filma ees! Oh wanadust!

Siis jäi ta wähe suituma. Päike oli juba pooles kess-hommikus, kui ta jälle ärkas. Ta waatas imestades enese ümber. See ei olnud ju tema tuba. — Kus ma olen? ümises ta iseneeses. Rui ta tükike aega enese ümber oli

waadanud, siis sai ta häliste aru, et ta wahitornis oli. Aga kust oli ta sinna saanud? Seda ei mõinud ta mäletada. Unes oli ta küll tornikammert näinud, aga kuidas see kofku mõis minna! Ega tema unenäust ometi mõni tüff päris ilmsi ei olnud sündinud? Ta hüüdis jälle Leidat, aga kustilt ei tulnud wastust. See oli talle arusaamata. Ta süda hakkas kartlitult peksuma. Ta uskus, et ta raske ja hirmus unenägu mitte head ei tähenda. Waewaga läks ta rebelit mööda alla. Altt tuba oli tühi. Ta astus õuue, hüüdis sealt. Wastust kustil. Ta hakkas weel rohtem paha aimama. Ta oli hirmust tormi, laewa õnnetust, Leida appi minemist ja hukkaminemist unes näinud — ja nüüd ei olnud kasu- tüttart kustil. Dõsi oli wihma sadanud, seda tunnistas märg maa, tormistki oliwad weel mõned märgid järele jäänud — paksud pilwerangad jooksiwad rutuste taewa all edasi ja päite waatas ainult mõne filmapilgu nende tagast wälja ja kadus siis kohe tüfiks ajaks ära. See läks unenäuga täieste ühte. Kartes waatas ta mere poole. See wahutas praegugi weel. Laened oliwad wahtu ja kõntsja kõrgele ülesse ajanud, lootfit oli kaldaist ära kadunud ja — oh hirmust lugu! randa mööda seisiwad lagunud laewa tüfid —

— Oh kui see hirmus lugu tõeste oleks sündinud! hüüdis wanahe ahastusega. — Oh, ma hakkas aimama! See ei olnud paljas unenägu — see oli ilmsi — see hirmus, kole sündmus! Oh, mu kallis Leida, mu ainus elurõõm, nüüd on sind hirmus meri jälle mõtnud, meri, kes sind minu rõõmuks 16 suwe eest kinkis! Oh sa tige otsata haud! Miks ei mõinud mina parem sinus otja leida? Miks pidi see hea lapsuke tigedale merejumalale ohwriks langema! — Aga — see ei mõi ometigi tõsi olla! Leida, Leida, sa ei ole mitte uppunud! Hüia wasta, ütle mulle, et see kõik tühi hirmus unenägu oli, paljas kohutaw tont — — —

Küll kuulatas ta ja hüüdis ja kuulatas jälle, aga kõik jäi wait. Wäsinult langes ta niiske rohu peale maha ja ta filmist weeresiwad suured walu pifarad — — —

10. Armupaelad.

Paar nädalat pärast seda hirmust ööb istus wana torni-
wahike enese toakeses haige woodi kõrwal ja ta wärsiwad
huuled ümisesiwad üht tuttawat palmelaulu. Haige oli juba
tüü aega õige rahuliste maganud ja termeksfaamise lootus
ärkas wanakese rinnas ime jõuga üles. Ta läks wälja lille
õisi otsima, et nendest uut rohtu keeta.

Haige lõi filmad lahti. Päike paistis heledaste lahtisest
uksest sisse, linnud laulsiwad rõõmsaste ja waljuste lähedal
lepikus ja tasane ning pehme tuule õht kandis armast lille
ja õielõhna tuppä. Haige ei aimanud esimesel filmapilgul,
kus ta oli. Ta tahtis pead üles tõsta, aga nüüd alles
tundis ta, et liigutamine hirmust walu sünnitas. Rust oli
ta niisuguse peawalu saanud ja kus ta oli? Need küsimused
tõusiwad ta peas küll üles, aga wastust ei leidnud ta nende
peale mitte. Wäsinult lastis ta oma pea tagasi wajuda ja
jõi pool lahtiste filmadega oma ümber waatama. Korraga
oli tal, nagu liiguks üks noor mees magusalt naeratawa
näuga tema ees. Siis hakkas ta kättega wehkema, nagu
oleks ta wee põhja wajumas. Haige naeratas õnnelikult ja
lõi filmad lahti. Kena pilt oli kadunud. Selle asemel we-
resiwad ta filmade ees suured õhukuulid edasi tagasi, nii et pea
kumises. Ta filmad wajusiwad finni. Aga natukesi aja pä-
rast oli jälle seefama noormees ta filmade ees. Ta kõrwad hu-
lusiwad kängeste — see oli maru mühin — ja seal wahu-
tasiwad walged laened — tõusiwad ikka kõrgemale ja imelik
noormees wajus ikka sügawamale laenetesse. Ta näust oli
surma hirmu ja ahastust lugeda, aga ta ei teinud oma suud
lahti ega hüüdnud inimesi appi. Ta lähedal oli üks ümber
wisatud lootfik — ta sõudis sinna poole, — aga enne kui
ta lootfik juurde jõudis, kadus ta laenetesse ära. Ohma-
tades targas neiu üles ja küendas walju healega: „Appi, appi!“

— Mis sul on, Leida, mu laps? hüüdis mitmesuguste
rohtudega tuppä tuleja emake pool tohtudes.

— Ta upub, ta upub! appi, appi!

— Kes upub? Siin ei ole midagi! Jää rahule!

— Kes? Tema! Kas sa ei ole näinud, Aita mind üles. Ma pean appi minema. Sellest kenast sõjamehest on mul kahju.

— Sa jampsid, mu lapsuke. Kus on siis see kena sõjamees?

— Siin oli — ah, nüüd on ta kadunud — ta laened kaunad ära — aga mis see walge seal on? kas see ei ole üks laew kangel mere peal?

— See ei ole muud midagi kui päitese walgus, mis uksest põrmandule paistab, wastas wana kasuema ja pani murelise näuga oma kuivand kaelese piiga palawa otjaesise peale. Ta tütar, keda ta tuttawal hommikul suranud arwas olema, oli wee surmast küll peastetud, aga sellest oli ta nii haigeks jäänud, et ta kahel nädalal maast ega ilmast ei teadnud. Ta jampsis wahetpidamata merest, wahitornist, noorest sõjamehest, ning oli täna hommiku alles esimest korda rahuliste magama jäänud. Soolega korjas ta kõik rohud ja juured koku, mis aga iganes teadis ja teetis neist ikka uut rohtu sisse anda ja peale määrida, aga kõik ta kunst ei tahtnud aidata. Ta oli magamist paranemise märgiks pidanud, aga nüüd hakkas haige jälle jampsima. — Kannata wähe, kallid kasulapsuke, ütles ta õrnalt, haige pead silitades. Täna hommiku oli mul hea õnn; ma leidsin häid rohtusid. Nüüd panen ma nad kohe keema ja annan sulle juua —

— Aga miks pean ma neid siis jooma?

— Siis saad terveks.

— Kas ma siis haige olen.

— Sa oled praegugi haige. Pool taewa kuub olen ma juba sind põetanud, õssi ning päewa walwanud, sulle surma wastu rohtu keetnud kui sa temaga wõitlesid ning wahetpidamata soojas tõbes jampsisid.

— Sa oled mu hea emake, sinu rohud aitawad ikka. Ah jah, kas wahitornis tuld on olnud? küsis ta ilma kõige wäheha jampsimise märgita.

— Ära muretse, lapsuke, selle pärast. Torn on sellest ajast saadik pime, mil hirmus õnnetus sind enesele ohwriks tahtis nõuda. See olgu märgiks, et ta walitseja haige on

ning et meremehed teda mõivad leinata, kes oma elu nende eest on walmis wihassele merele jätma.

— Kasuema, ma ei saa su kõnest aru. Missugusest õnnestusest saadid on torn pime?

— Eks sellest ööst saadid ikka, mil Leida minu keelust hoolimata merele laewamehi läks aitama ise, aga wihasse laenete käes ära nõrkas ja wiludesse weewoodesse langes —

— Ah, näüd tuleb mul meelde. See oli hirmus öö! Mässawad laened, wahutam meri — torm — wälf, sõjamehed katkend laewa peal wihasse mere käes — see oli hirmus! Kas laewamehed on ära peasenud?

— Mitte kõik. Õnnetus on suur, aga kuidas tänan ma jumalaid, et nad kõige kallima elu peastiwad.

— Kes see oli?

— Sina, mu laps! Kas pean ma seda sulle veel üttelema!

Neiu ke naeratas wähe. — Ara tee pattu, ütles ta siis wäikselt tõreldes. Mis on ühe wäse tüdrukuse elu sõjameeste elu wastu, kes meie isamaad ja meid kõiki waenlaste eest kaitsewad. Aga kuidas sain mina siis peastetud? Minu lootisid läks merel ümber.

— Sinu oli üks suurtfugu sõjamees surma suust peastnud ja ühe laewatüki peal kaldasse toonud. Kui ta kaldasse jõudnud, olnud ta nii roidunud, et ta weel wäewalt inimesi jõudnud käsida sind wõrumise läbi elusse aratada, sest sul ei ole elumärkligi enam juures olnud.

— Kes oli see sõjamees?

— Teda ei tunnud keegi.

— Kuhu on ta jäänud?

— Kui ta pool päewa wõsimusest puhkas ja sind weel waatamas oli käinud, siis sõitis ta uue laewaga jälle merele.

— Oh kuidas peaksin ma küll seda auusat meest oma elu peastmise eest tänama, kui teda lord oma filmaga näha saaksin!

— Sa oled teda küll näinud, aga wistist ei saanud sa oma jampsi tujus midagi aru. Sa oled talle lahkestest wastu naeratanud ja tema on su kätt oma rinda wastu

pigistanud ning sulle ilusaid sõnu ütelnud. Siis oled ja waljuste naerma hakanud ja tema on kurwalt ära läinud. — Seda rääkisivad inimesed, kes ise juures olnud.

— Seda ei mäleta ma mitte, seda ei ole ma teinud ega ei saaks ka ialgi tegema. Oh kui ma teda tõd näha saaksin!

Rasuema läks wälja ja haige jäi üksi tuppa. Ta hakkas oma haiguse üle esimest korda rohkem järele mõtlema ning kõige seda juhtumist meelde tuletama. See oli otsekui raske unenägu olnud, millest ühtkui lood järk järgult meelde tulewad. Mis haiguse ajal temaga sündinud, seda ei mäletanud ta enam sugugi. Sellepärast ei uskunud ta mitte, et ta pool kuud juba tõbewoodis oli olnud. Kõik oleks nagu eile sündinud. Üks asi aga näis kõige rohkem arusaamata — kust tuli see kena sõjamehe pilt tema mõttesse, kellest ta unes jampsis ja üleüldes olles wahet pidamata wiirastusi nägi? Kes oli see arusaamata ja imelik mõttepilt, millest ta unes ega ilmsi lahti ei saanud? — Ta murdis selle küsimusega kuu oma pead, aga ei leidnud ometi mingisugust seletust. Sätiste seisis see imelik ja armas nägu jälle ta ees ning waatas hella, õnnelise naeratusega ta otsa.

— Mis tahad sa siit, sa kena ajupilt? kõneles neiu ja uskus isegi, et see jälle jampsijutt ja jampsija wiirastus on. Miks riihud sa mu südame rahu! Oh kui sa mu peastja pilt oleksid, kes mind mere põhjast randa kandis ja siis ise ära kadus, et ma teda tänadagi ei saanud! Oh, misjulgust tänu tunneb mu süda sinu wastu! Sa oled mu taewalik õnn ja mu kaunis elukoidu helesjas täht — kui sa ennast mulle oma tõsises olekus ei näita, siis wõin ma eluks ajaks õnnelumaks jampsijaks jääda. Wõta, kena kuu, enesele tõsine teha, et ma sind oma rinnale wõiksin suruda ja oma hõõgawad huuled sinu suu peale wajutada. —

Ta oli oma filmad kinni lasknud wajuada, sest et ta lahtiste filmadega seda wiirastust liig ruttu ära kartis kaduwat. Ta uskus tundwat, kui oleksivad kaks kätt õrnalt ta kättest kinni mõtnud ja nagu wajuks üks nägemata suu ta huulte peale. Õnnelikult naeratades laskiswad ta filmad lahti.

Alga kuidas ehmatas ta ära, kui katsis selget filma nii enese lähedal nägi, elawa inimese hingedõhku tundis ja käega tema keha katsuda võis! See ei võinud mitte enam paljas filma-
wiirastus ega kehata unenäu wõi jampsituju pilt olla, waid
siin oli liha ja luu. Tema palwe oli kuulbud. Ta mõtte-
taju, ta aateline meheaju oli enesele keha wõtnud ja seis-
nüüd õnnelikult naeratades kohtunud neiuks ees.

— Sella neiuksene, rääkis see imelik fogu pehme healega.
Kas sa neid sõnu täie meele mõistusega rääkisid, wõi oled sa
weel haige ja jampsid?

— Oh, ma kardan, et ma haige olen ja jampsin. Tagane
minust, kiusaja filmawiirastus. Sa oled niisama petlik pilt
mu peaajus, nagu kõik teised nägemised, mis mulle filma-
pildugi rahu ei anna. Mine minust! — Oh kui sa tõsine
inimene oleksid!

— Oh mu fullake, usu mind, ma olen tõsine inimene.
Sa ei jampsi mitte enam. Katsu oma käega — mul on
keha nagu igal teisel inimesel, siis hakkad sa uskuma. Wai-
mul ega filmawiirastustel ei ole mitte keha.

Haige katsus teda ning waatas weel tüdikese aega kahe
wahel olles ta otsa.

— Sa oled inimene. Ma usun nüüd. Alga ära pane
mu kõnet tähele — see oli rumal — see oli jampsimine —
ma arwasin enese üksi olewat —

— Oh, kui see mitte jampsimine ei oleks olnud, mis
ma su juust kuulsin! õhtas noormees. Kui õnnelikuks teeks
mind see tund! Oh ütle, ütle, et see mitte jampsijutt ei olnud.

— Kes sa oled? küsis haige järele mõtledes.

— Üks noor sõjamees, nagu isegi näed, muud midagi.

— Kes tõi su siia?

— Tõnulik süda. Ma pidin seda neidu nägema, kes
oma elu minu eest walmis oli wihasele merele ohwerdama
ja selle eest ise tõbewoodil surmaga wõitles.

Neiu nägu läks walgeks. Ta süda põksus kuuldawalt.
Waewalt kuuldama healega fofistas ta siis: — Sind on üks
neiu merehädast peastnud ja sa lähed teda selle eest tänama!
Sa sa ei ole mitte minu elu peastja? Oh petlikku lootust!

— Ei, kuis tohiksin ma seda armata! Mina ei ole mitte sinu, waid sina minu elu peastnud.

— Sa effid, sõjamees, mina ei ole sind mitte peastnud; ma ei ole sind eladeski mujal näinud kui oma jampsitujudes. Sa oled effinud. Ara täna mind, waid otsti see õige neiu üles, keda ja tänada wõid.

Nende sõnade rääkimise juures kõlas haige healest walu ja kibedust ühes koos. Inimene on ju ikka inimene ja neiu neiu; kui ta ka surma suu ääres seisab, kadestus teeb igal pool selge rõõmukarika kibedaks. Noormees oli wähe lohtunud selle arusaamata kõne üle, millest haiguse mõju tõrwalt ka weel wähe naiselikku nõtrust wälja paistis.

— Aga sina oled ju see; ma ei effi mitte, ütles sõjamees imestawa õrnusega. Kas sina ei olnud see, kes tormisel kewadeõöl meie laewale jõudis, kui looduse igawesed wäed mere põhjagi kõikuma paniwad ja meie endid kõik arwasime kadunud olewat. Tuleta meelde, kuidas taewa tuluse meie häda paar korda üksteisele näitas ning meie kõikide hukatuseteed walguistas — —

— Sinnamaale ma mäletan kõik, hüüdis haige elawa tähelepanemisega ja kannatamata põnewusega, aga kes oli siis sinu peastja neiu?

— See, kes weikse wene sees üksi tormise mere peal laewale appi tahtis tulla.

Haige neiu punastas kergeste ära. Ta südamas naeratas aga õnnelik tundmus. — See ei wõi olla. See tüdruk pidi ise peastetud saama — kuis wõis ta teisi peasta? Kuidas peasis see hulljulge tüdruk, kes midagi head ei suutnud teha, weel eluga ära?

— Ta on palju head teinud, muidugi teistele — isenelele määratumat kahju, mille jälgi weel praegugi näha on, wastas noormees hellalt haige otsa waadates. Alma tema lootusituta ei oleks mina ega ükski teine mees meist eluga peastunud. Selle najal saime laewatükkide peale ning wõisime endid taldasse lasta ajada.

— Aga ma ei saa hästi aru, ütles neiu jälle kabe wahale jäädes, kas tema ehk mõni teine see neiu oli, kellest

mõeras kõneles ja teda ta enese peastjaks nimetas. — Kuhu jäi siis see neiu, teda sa oma peastjaks kutsud?

— Mina tõin ta poolhurnult kaldale. Oh kui rõõmus on mu süda sind nõnda leides. Lohat korda tänan sind su kardetawa teekonna eest. Oh mõitsid sa mu tänulist südant näha ja aimata, mis ta tunneb ja mis õnne ta sulle taewaliste wägede käest palub!

— Siis oled sina mu peastja, sina, teda ma ilmsi ja unes ikka enese ees olen näinud — oh, mis õnn! wastas neiupe pisarfilmil. Usu mind, see tüdruk, teda sa kui jõuetumat abitoijat weesurmast peastsid, kes sinu enese peasemist veel mitu korda raskemaks tegi, on keeletu tänusõnade otsimises. Mu süda lõhleb — ma ei saa kõnelda —

Haige oli filmad maha lõõnud. Ta palgeid mööda, mis kahwatanud roosikarwa punetasiwad, weeresiwad suured selged pisarad alla. Noormees wahtis üffisilmi tema otsa. Sel wiisil oleks ta teda igaweste oma ees tahtnud näha. See nägu oli veel palju ilusam, kui talle esimesest korrast meelde oli jäänud, ja palju armsam, kui unenäud teda oliwad kujutanud.

— Kulbane neiu, sa minu elu! ütles noormees tormilise tundmusega. Ta südames mäsfas rohkem kui tormisel merel, ja see lämmatas ta sõnad ära. Ta tahtis veel edasi rääkida, aga sügaw liigutus ei laenanud keelele jõudu. Ta ei kuulnud muud kui taseft nuuksumist ja oma südame wali-dat peksmist. Ta tahtis siit kuumaft õhust wälja minna, et jaheda tuule käes lahutust otsida — siin ähwardas ta süda lõhkeda.

Aga ta ei saanud ära. Raks pehmet, nõrka lätt oliwad ta ümbert kinni hakanud ja see oli nii tugew hõde, et terve maailm teda sealt lahti ei oleks jõudnud kiskuda. Õnnega waatas ta haige peale. Selle näus lehwis õnnelik naeratus, ehk küll filmist veel pisarad woolasiwad. Kas wõiwad siin sõnad veel selgemalt ütelda, mis mõlemad mõtlesiwad? Raks südant, üks lõõk, kaks meelt, üks mõte!

Aga kui üürisefed on õnne ajad! Enne kui kumbgi veel oma õnne ta täies suuruses jõudis aimata, oli õhtake kätte jõudnud ning noore sõjamehe seltsimees kadunud meest otsima

tulnud. Tema hüüdmine tõi armastajate mõttes õnne taevast maa peale tagasi. Moor sõjamees tundis oma kohut — ta pidi seda täitma, kui see ka talle kui taht raske oli.

— Sumalad kaitsku sind, mu suldane Leida, ütles ta rõhutatud healel, ma pean minema. Mõttele mõnikord ka minu peale, nagu mina sind ikka meeles tahan kanda.

— Kuhu ja lähed? küsis haige nõdralt.

— Pikk tee on mul käia, ma pean minema.

— Tule mind ikka jälle vaatama.

— Sind, mu Leida, tahan ma nii pea vaatama tulla, kui aeg iganes lubab.

Kui Leida õhtul esimest korda wälja läks, waatafiwad ta filmad läbi pisarate kaudu, kaudu ühe laewa poole, mis kui ütski luik kaugel sinawal weewäljal ikka eha poole purjutas ja sinna wiimaks õhtu hämarikul waataja filmist kadus.

II. Enuramise peal.

Wiimaseft juhtumiseft saadik oli taewakuu teistkorda täiel palgel õõsid walgustamas. Haige piiga oli jälle tornis wahi ametis ning linnufilmad näitafiwad igal ööl laewameestele õiget teed. Raske ja pikaline haigus näis piiga olekus wäga palju muutnud olema. Ta usinus ja lapselik meel oliwad küll weel jäänud, aga endine lustilik ja rõõmus meel oli ühes nooruse-priske palgepunaga kadunud. Wanaema kandis küll igapidi lapse terwise eest rohtude ja hea nõuuga hoolt, aga ikka ei tahtnud ta endine lustilik meel, mis enne wanaema kurwail tundidel rõõmustas, enam tagasi tulla, ega puna-põskeid roosamaks wärwida. Ta ei taebanud küll enam haiguse üle ja püüdis kõik teha, mis kasuema aga iganes soowis, aga fiiski ustus tarf wanake, et kõik enam endises korras ei ole. Mis ta kasulapsel aga õieti puudus, seda ei teadnud ta mitte; sellepärast pidas ta tütarlast haiglaseks ja käis temaga nagu mõne haigega ümber. Leida ise teadis aga küll, mis ta nii waitseks oli muutnud — aga ta ei julgenud sellest heale kasuemale sõnagi lausuda. Lehekawa lehekuga oli ta süda kui puhkem õiepunng ennast

awanub ning nende tundmustega täitnud, mis mõtteid ja meeli wangistawad, puna palgetest riisumad ja lustiliku ja rõõmsa meele sügawa waikuse ja saladuse hoidmise wastu wahetawad. Nii pea kui ta üffi oli, jäi ta sügawasfe mõttesse, milledest teda wana kasuema tihti äratas. Ta wahitis wahitorni luugist wälja sinetawa mere peale, aga ta silmad ei näinud midagi. Ta süda oli kui mässaw merepind, kust rahu kadunud. Ta igatses kena sõjamehe järele, kes tagasi oli lubanud tulla, aga nüüd kaua aega ennast mujal ei lastnud näha, kui ärritatud mõttefujutustes ja unenägudes. Ilmsi ei saanud neiu teda lustil näha. Ta tundis, et ta wõderast noortmeest armastas ja tema armastus oli nii palaw, et ta igatsuse kätte ära tahtis lõppeda. Missuguse õnnega mõtles ta selle aja peale tagasi, mil ta weel haige oli ja kallis sõjamees tema juures wiibis. Seledad pisarad weeresiwad tal selle mõtte juures mööda põskeid alla. Nii ei olnud weel keegi inimene tema kása pigistanud, nii hellaste ei olnud keegi surelik temaga rääkinud ja — ah, nii ei olnud keegi talle suud annud, kui see imelik mees, keda ta nii palawalt oma waitse wahitorni juurde tagasi igatses.

Aga seal ujub üks walge purjute kaugel sinise weemälja peal. Neiuse süda hakkab rahutumalt tuisuma, weri karmemalt lööma. Kas seal ei tule wähest tema õnn, wõderas sõjamees? Kuu wahib ta üffisilmi selle walge koha poole. Aga mööda tõuseb lootsik hõbedaste laenete seest üles, sõuab rutuste lähemale ja juba wõib ta film kahte inimest lootsikus näha. Õrn puna tõuseb ta palgile, süda põksub ikka waljumine, ärarääkimata magus tundmus toob talle pisarad filma, ta katsub torni oma rinnas waigistada, mis ülihuur õnn seal liikuma pannud.

— Kalamehed! hüiab ta wiimaks, kui sõiduriist juba nii ligidale oli jõudnud, et sees istujaid ära wõis tunda. Oh, kuis oli ta oma lootustes ennast petnud. Ta ei tahtnud selle peale enam midagi näha ega kuulda, toetas enese ühte nurka kõwa puu pingi peale ja hakkas fibedaste nutma.

Kalamehed ei olnud wahitorni ka mitte wähem wahtinud, kui torniwaht neid. Nad arwasiwad ka linnusilmast päris

elawaid filmi nägema, mis neile mitte armas ei olnud, sest kuni südame tunnistus usub igas elawas loomas enese taga-kiusajat näha.

— Kas sina ka linnufilmast luurawaid filmi ei näe? küsis taga paadi otsas istuja kalamees, kes mõrku wette lastis, et nägijad neid kalameheks peatšiwad pidama.

— Minule näitas küll sedamoodi olema, wastas sõudja. Nüüd ei ole aga seal midagi näha. See oli wistist torniwaht.

— Kui ta meid waritseb! Wahest on see käre laiali läinud, et salakuulajad timber hulgumad ja wahib meie järele igale poole wälja seatud.

— See oleks halb, wastas sõudja kuiwalt.

— See oleks päris pörgutüüf, ütles teine wihaga ja waatas umbusklikult oma feltšimehe otsa. — Kes peaks seda wälja lorisunud olema? Ma ei saa sugugi aru, kust see mõib wälja tulnud olla, sest peale sinu ei tea keegi surelik minu jünolemisest.

Kalamees märkas, mis nende sõnadega temale oli tahetud ütelda. Seltšimees pidas teda oma äraandjaks! See pani ta näu lõkendama.

— Minul on ka see arusaamata. Kui wahest see pagana Soontagana tüdruk asja wälja ei ole lorisunud, rääkis ta järele mõteldes. Aga nüüd wait — sealt tulewad inimesed — sina pead jälle tumm olema. Äta kõik minu hooliks, küll siis kõik hästi korda läheb.

Õppinud kalamehe osawusega lükkas ta siis lootliku kaldasse ja hakkas kalu pakkuma, mis nad sõidu peal olivad püüdnud. Muus lugija on isegi juba aru saanud, et need kalamehed keegi muud ei olnud kui Siwolane oma juhtija Metsawaimuga.

Küff aega olivad nad kaldal rahwaga ära wiitnud, aga midagi tarwiliist teadust weel kätte saanud. Wiimaks tahtis Metsawaim ka wahitorni kalu wiima minna. Üks wana emake feelis teda tagasi ja ütles, küll Leida isegi nad siit ära wiivat. Ta kadus ära ning natukese aja järele tuli kene noor neiu merekaldale kalameeste lootliku juurde.

— Kas teil, head kalamehed, ka veel minu jauts kalu on? küsis ta lahkelt ning waatas seal juures lootsihusse.

Kalamehed waatasiwad ehmatades tütarlapse otsa ja nagu kommandu järele tõmbasiwad mõlemad oma laiad kübarad fägawamalt filmade peale.

— See on ju seesama tüdruk, keda meie üleila õõst Soontagana teel taga ajasime, fofistas Metsawaim oma isandale hirmuga kõrwa fisse. Kui ta nüüd meid ära tunneb! Muudetud healega wastas ta: — Wähe küll on, aga finule, ilus laps, peab ifka faama.

— Mifs te fiis niifugufel ajal kalu lähete püüdma, mil neid faada ei ole? küsis tütarlaps lahkelt.

Kalameeste kartus kadus. Tüdruk ei olnud neid mitte ära tunnud. Näis, nagu oleks neil ka kõige fittfikumas olekus õnne. Metsawaim rääkis julgemaltedasi: — Sra laps, kas fa tunneb torniwahti Leidat.

— Kas teie fiis mõerad fiin olete, et ife keda ei tunne? küsis neiu imetelledes. Leidat tunneb fiin ligibal iga kalamees.

— Wii meid tema juurde. Meie tafume fu waewa auufaste ära.

— Mina ju see torniwaht olengi.

— Sina! See on hea! Kas fa mõid meile linna näidata? Ta oleks hea meelega rohkem järele pärinud, aga kartis sellega Soontagana juhtumift meelde tuletada, mis fiin wäga kardetaw näis olema.

— Mõerastele ei tohi ma midagi näidata. See on juba neljast aastast faadif, mil Daani piifkop fiin kalamehe riides linnafid waatamas fäis ja äraandjaks fai, fangeste ära keelatud. Kuft oled fina pärit ja kes on fu feltfimees?

Natuke fegafelt wastas mees: — Ma tulen ühe mehe faadetufel, kes fülle kallis on, ja see seal on mu waene kurttum wend.

— Kes on find faatnud? küsis neiu elawalt.

— Kas fa mäletad veel üht lehekuu tormift ööd?

Neiu ke punastas ära. — Mäletan küll. Aga mis peab see fiis tähendama?

— Noh, see noor, sõjamees, kes sel korral mere hädast tornimahi läbi õnnelikult eluga peasenud, saadab sulle palju termisid ja selle käerõnga.

Nende sõnadega kistus ta taskust ehteasja välja ja hoidis seda tüdrukut filmade ees. Neiu rind tõusis ja wajus tormiliselt. Ta tundis seda käerõngast väga hästi. Ta oli seda juba oma armastatud sõjamehe käes näinud. Kalamees märkas küll, mis mõju sel käerõngal oli.

— Kas sa tunned seda sõjameest? küsis neiu filmi maha liides. Valega ära harjunud kalamehel ei olnud vastuse andmisega mingit waewa, vaid vastas julgeste: — Tunnen väga hästi.

— Ja sina tuled oma tumma wennaga tema juuresi? Mis ta rääkis sinuga?

Metsawaim ei vastanud kohe. Ta oli jälle uue lavaluse peale mõelnud ja hea nõuu leidnud. Kuttu kaalus ta iseeneses järele, kas ta uus mõte ka hästi teuts võib saada, ja siis ütles ta: — Ta rääkis oma palawast armastusest sinu vastu. Ta ei võida ilma sinuta elada. Kas sina ka teda ei armasta?

— Sõjamehi peab ikka kalliks pidama, sest nemad kaitsewad meie maad ja meid endid waenlaste eest. Kui sa tagasi lähed, siis ütle talle, et tema kingitus mind südamest on rõõmustanud. Aga miks ta ise siia ei tulnud?

— Lemal on pikk tee ees ja peab warsti ära matkama. Ta oleks hea meelega tulnud, aga see ei olnud võimalik. Ta tahab sinuga enne äraminemist rääkida, ta ei wõi ilma sind nägemata minna, ta ootab sind enese juurde, on minu mu tumma wennaga su järele saatnud, et keegi surelik seda teada ei saaks. Ta jäi üle mäina ootama. Kule ühes, kui see noormees sulle armas on?

Neiu ei mõisnud selle kõne peale midagi ütelda. Armastus oli ta pimedaks teinud ja ta uskus peaaegu kalwala kalamehe juttu. Kõit näis ju õige olema, mis ta rääkis.

— Aga, miks sa siis nii rutulise teetonna peal veel kalu hakkasid püüdma? küsis ta wiimaks kahewahel olles.

— Kimal laps, kas sa siis aru ei saa, et ma seda kõit salaja pidin toimetama. Inimesed ei pea teadma, et meie sinu järele oleme tulnud ja et sina oma armukest käisid vaatamas.

— Aga nad saavad ometigi teada, kui ma siit ära lähen. Ei, ma ei või mitte tulla. Mis on tal siis ka minuga kõneleba?

— Väga tähtjaid asju. Ta peab wanemate käsu peale naist võtma.

Need sõnad mõjusivad neiusse rohkem, kui kaval petja loota mõistis.

— Keda peab ta siis enesele naiseks võtma? kogeldas neiu ke ära punastades.

— Üht wanema tütar Sakala maalt, oli lühike ja pealt näha väga avalik vastus.

Piigakese keha hakkas wärisema.

— See ei või võimalik olla! Sa ei räägi õigust. See sõjamees ei või mitte üht teist armastada.

— Ta ei armasta ka teist kui ainult sind. Aga mis mõis ta wanemate sunni vastu? Sellepärast ta ka sinuga rääkida tahab. Kui sina temale lubad minna, siis tahab ta kodus põgeneda ja sind enesele võtta. Ta peab seda aga sinu enese suust kuulma. Lule sellepärast ühes! Dõ pimeuses tuleb ja jälle tagasi. Keegi ei tea, et sa ära oled olnud. Selle weikse reisi eest ootab sind aga õnn termeks eluajaks!

Neiu rind tõusis ja wajus tormilikult. Ta wõitles ise enefega. See filmapilk oli tähtjas — elutee rajaja. Läks ta ühes, siis mõis ta wahest weel kõit heaks pöördä, aga sellega ei oleks ta kohusetruu süda rahule mõinud jääda. Ja kui selle kalamehe jutt õige ei olnud! Ta nägi nii petliku näuga wälja, ja tema tumm seltsimees oli weel koletum, et ta juba kahklema hakkas. Metsawaim, kes neiuksese wõitlemist väga lästi mõistis, rõõmustas juba oma kordalainud kawaluse üle. Oli neiu kord nende käes, siis oli kõit korras. Tema käest mõiswad nad kõit teadused, mis neil waja oli,

kätte saada, ning viimaks veel hea hinna eest võeral maal ära müüa, sest ülema tütre eest pidi ka head lunastusehinda maksetama.

— Mine tagasi, hea mehike, kogelbas neitsi viimaks kindla nõuga, ja ütle oma sõjamehele, et ta minu pärast seda võib teha, mis talle parem ja kasulikum on. Mina saan oma tundmuusi waigistama... Tema on kõrgest sugust neidude wääriline... wõtku ta siis ka nende seast enesele naine ja ärgu muretsugu ühe waele tüdrukutse pärast, kellel isa ega ema, ega ühtegi omast ei ole. Mine, mine, wii talle ka see käerõngas tagasi.

Pisarad lämmatasiwad ta sõnad ära. Tsegi Metsa-waimu kõwas südamel loitis filmapilguks kaastundmuse säde. Aga see andis ta nurjatumatele walesõnadele ainult ustawa kõla, mis veel seda kahjulisemalt tema ohwri peale wõis mõjuda, mida rohkem see teda uskus.

— Mõttele, lapsuke, oma õnne peale! Miks ei taha ka teda wasta wõtta, kui ta sul nii saadawal on? Ma usun kindlaste, et sinu kena sõjamees eladeski enesele teist tüdrukut naaseks ei kosi, kui ta sinu armastust näeks. Ta on otse meeleäraheitmisel. Tule ometigi teda waatama! Sa õnnistad eluaja veel seda filmapilku, mil minu nõu järele tegid.

— Ma pean oma kohust täitma, ütles torniwaht kindlaste. Mis Sumalad tahawad, see sünnib ikka ilma, et nõbrad inimesed endid nende plaanide jekka segawad. Minu kohus on merd wahtida ja seda tahan ma ka truiste täita. Praegu ahwardawad hädad maad igast küllest ning iga inimene peab oma isamaale midagi head tegema. Tga pool räägitakse, et meie oma sugulased Siwlastedki juba meie ja nende eneste weriwaenlaste poole on heitnud ning Sakslaste ja Lätlaste seltsis juba kindlal maal riisumas käinud. Oh, mis hirmus on see! Kõige jäledam olla veel nende würist Raupo oma wendadega. Kui mina sõjamees oleksin, ei jääks ma enne rahule kui nende rojane weri murupinda on punastanud.

Waimustuse wiha pani nende sõnade juures neiu kahwatanud palged lõkendama ja sõstrafilmaid imeliselt läikima. Summ kalamees mängis oma mõõgapäraga. Kes terawamalt

ta otša oleks waadanud, see oleks küll näinud, mis sugust sifimist tormi ta päewatanud nagu näitas. Tema kuulsa Siimi würosti Raupo wäimees Wane, kes ainult auustamist oli harrjunud nägema ja kiitust kuulma — nüüd teutas üks tühipaljas tütarlaps teda ja tema kuulust sugu.

— Laps, ära räägi sellest, mis sa ei tea, waigistas Metsawaim, kes oma isanda rahutust küll märkas. Sa kõneled, mis laimajad keeled sulle Siimlaste ja nende würosti suguwõsast ette on arutanud. Mõttele, et sa teistwiisi räägiksid, kui see mees ise siin oleks ehk ka sinu paha laimadust kuulda saaks.

— Võib küll olla, et ma siis sugugi ei räägiks ja ma usun, et keegi auus inimene niisuguse äraandja rahwa liitmetega sõnagi ei kõneleks. Mul oleks selle maa pärast kahju, mis ühe niisuguse kõlwatu äraandja würosti ehk tema meeste jalg ära rojastab. Meri wõiks niisugused inimese sugu teutajad ühe korraga ära neelata, ja kui ta siis nende furnutehasid kasuwend ja talwed läbi ühest ilma äärest teise lofsutaks, ei jõuaks ta neid fiiski äraandmise patust puhtaks pesta.

Metsawaim pidi teutatud Siimi würosti sala-märkide läbi keelama rahule jääda, kellel mõte näis olema, palja mõõgaga neiu kallale tormata ja enese teutust kätte maksta.

— Mis suured kohused sul siis siin nii täita on, et pooleks päewaks ja ööks ära ei wõi tulla? küsis Metsawaim pool kuiwalt, nagu ei oleks see küsimus temale sugugi tähtjas.

— Ma ei tohi üht ainustki laewa mööda lasta, kui ma mitte kohe Sinnuse ja Maasika linna wanematele seda teada ei anna. Kui ka mõni laewake ennast laugel merel peaks näitama, kohe pean ma teadust saatma. Kui nüüd selle aja sees mõni laew, wähest koguni waenlase laew, wäina peaks tulema ja minu poolt mitte sõnumit linna ei lähe, siis oleks ma ühekorraga kõikide filmis kõlwatu teenija. Ei, seda ei tee ma. Ütle seda sellele, kes mind ootab — ja ta saab mind wabandama. Siin wõin ma isamaale kasulikum olla, kui salasõitudel sõjameeste järele. Kui isamaa waenlased wõidetud saawad, siis on aega veel küll niisuguste asjade peale mõelda.

— Kas meie teie tulekut ka on teatatud?

— Jah, ka teie tulekut olen ma teada annud.

Kalamees läks rahutumaks.

— Kas Maasika ja Linnuse linn siit kaugel on?

— Ühe teisthomi üne tee Maasikale maad mööda ja sealt üle Väina teist niipalju Linnussele.

— Kas neis linnades palju malewat on?

— Praegu mitte. Malewa on maal laiali.

— Kas lõunapoolt ka sõjalaewad sadamasse käiwad?

— O jah! Linnuse on ju päris sõjasadama linn ise. Suuremate laewadega peab aga väga ettevaatlik olema, kui terawate kaljude otja laewa puruks ei taha ajada. Aga mis tarwis peame niisuguste asjade üle kõnelema, mida ainult sõjamehed peawad teadma?

Enne kui kalamees wastust sai anda, jäiwad ta filmad ühe tolmusamba peale seisma, mis kaugelt lõuna poolt üle weikse wõsametsa üles tõusis ja ikka lähemale tuli. See näitas nõnda wälja, nagu ajaks keegi ratsa tuhatnelja Tornimäe poole. Kawal Metsawaim ei ootnud sellest nähtusest midagi head. Ruttu hakkas ta purjusid korda seadma, et merele sõita. Leida soowis neile head teed ja saatis wõerale sõjamehele tuhat termisid. Tema oli sellega väga rahul, et nad kord ära läksiwad, sest ta oli juba kaua aega kodus ära olnud, kus kasuema teda taga hüüdma hakkas.

Leida oli õhtuse söögi parajalt tulele pannud, kui Maasika linna kästjalg uksest sisse tormas ja suure rutuga hüüdis: — Ruhu on see lootsik jäänud, millest ja natukese aja eest teatafid?

— Sõitis üürilise aja eest ära.

— Kes oliwad loofikus?

— Kalamehed.

— Mitu meest seal oli?

— Kaks. Aga mispärast pärid sa neid nii suure hädaga järele? küsis Leida imets pannes kästjala higise näu peale waadates. See aga ei lastnud ennaft oma uurimises elsitada.

— Kas sa tundsid neid kalamehi? küsis ta edasi.

— Si tunnud. Nad olivad mulle hoopis võerad

— Siis on nad nemad, siis on nad nemad, hääbis kästjalg käsi wehteldes. Kuhu nad läksiwad?

— Kes nemad nad peavad olema? küsis Leida ära punastades, sest ta armas, et kästjalg tema saladuse jälgile oli saanud. — Nemad olivad igapäewased kalamehed; nüüd on nad merele tagasi sõudnud.

— Igapäewased kalamehed! Sa eksid raskeste, mu lapsuke. Kalamehed ei lähe mitte wastu ööd merele kalu püüdma. Kas see nende lootus on, mis täies purjus Muhu ranna poole purjetas?

— Seesama jah. Muhu maal ootab neid keegi.

— Seda on nad waletanud. Kas on mõni lootus või laew prii ja kas on mehi kodus, meie peame neile järele sõitma ja nad finni püüdma.

— Aga mispärast siis? päris tüdruk, kes asjast ikka veel aru ei saanud.

— Need ei ole kalamehed, waid äraandjad, salakuulajad — üks suur Viivi wäepealik ja ta nurjatu sulane. Oh, oleksid sa nad siin finni pidanud! Nüüd ruttu järele — nad ei tohi meie käest peaseda.

Metsawaim oli kõige aja terawa filmaga kaldale wah-
tinud ja ära näinud, et nad veel wiimasel filmapilgul sealt ära tulnud. Ta oli kõik teadused kätte saanud, mis tema seltsimehel tarwis läks, ja nüüd oli tarwis terwe nahaga kindlale maale tagasi peaseda. Tema teraw film nägi küll ära, mis teisel pool kaldal sündis. Ruttu pandi seal üks laew purjele, kolm meest astusiwad sisse ja hakkasiwad tugewaste nende järele sõudma. Ta ei oleks oma isandale sellest sündmusest sõnagi lausunud, kui see mitte ise ära ei oleks märganud, et neil taga ajajad kannul. Arusaamata näitas neile olema, kust siin nende luufimisest sõna oli saadud. Muidugi ei teadnud kumbgi, mis nende järele sõitmine tähendas, aga ometi uskusiwad nad oma kurja südametunnis-
tusel, et järele sõitjad nende tagaajajad olivad. Rästude andmisega harjunud wärst wõttis ka mõlad peusse ja nüüd tõmbasiwad neli tugewat kätt, nii et weelega waga taha jäi.

— Ruhu peame nende eest põgenema? küsis würst wähe nukra ja nõutu healega.

Metjawaim wahtis taewast ja merd ning ütles siis pifalt: — Meie wõime rahuga tulnud teed tagasi sõuda. Ilm jääb waitseks, udu tõuseb paksult üles ja katab meid õõ hõlmas taga ajajate eest hästi ära. Nüüd peame otse maa poole sõudma ja kui udu meid juba nende eest ära varjab, siis pöörame häliste õhtu poole suure mere peale. Sel wiisil eksitame nad oma jälgilt ära ja peaseme ilma hädaohuta.

See oli Liwlaste meelest hea nõuu. Warsti lautas widewik ja sellega ühes ka paks udu oma waiba merepinnale ja mõlemad laewad kadusiwad udu sees teineteise filmaringist.

Ragu ilm ümberringi udune ja pime, nii oli ka kahe kalamehe süda. Nende peas pesitasiwad kõige mustemad mõtted. Liwlane tegi plaanisid, mil wiisil ta Sakala kuulsat ja kardetawat wanemat Lembitut kõige paremine oma inetumate plaanide kordasaatmiseks wõiks tarwitada, ning siis oma seltsimehe, kes oma kohuse oli täitnud ja nüüd wahest äraandjaks wõis saada, kõrwale wõiks saata. See jälle mõtles järele, kuidas ta Soontagana wanemaks wõiks saada, ning sellepärast oli tal waja õigesti wanemast lahti saada.

12. Dotamata õnn.

Waife kasuema oli maha maetud, kasuwend meestega jätta läinud ja kasuisa surunud. Tal ei olnud Soontaganas en m ühtegi omast, kes teda seal sugulase armusidemega finni oleks hoidnud. Ainult see koht, kus ta oma lapsepõlwe rõõmud ja kurbused ära oli elanud, oli talle nii südame külge kaswanud, et sealt lahkumise mõte ta südamele walu tegi. Aga siiski liikus ta südames üks waigistamata igatus, mis teda siit kodusest elupaigast kaugele, kaugele ajas. Siin ei olnud tal mingit õnne loota, wäljas wõis ta oma kasuwenna kätte saada ja temale ära seletada, et nad mitte lihaft õde wenda ei ole — wäljas wõis ta ka oma isa ja

ke üles leida, kui nad veel mitte ema järele toonelasse ei olnud läinud.

Baife oli kindla nõuu ette võtnud Soontaganast ära minna. Ta pani tarvilisemad asjad kottu, andis linna järele vaatamise truu saarewahi hooletaks ja sammus ühel ilusal päewal mööda salateed läbi soo Salumäe poole. Tema ei olnud veel ialgi kodust kaugel väljas olnud ning ei tundnud sellepärast ka ilma. Omas noores lootuserikkas riinas tundis ta ütle mata julgust tundmata inimeste sekka minna ja tundmata maid ja metsi mööda ümber rännata ning oma seid otsida. Oh, kui mitmele noorele inimesele on niisugused lootused õnnetuks ja häda, waewa ja valu toonud, kes elu tema tõsisest ja karedast külle stweel tundma polnud õppinud! Nooruse waimustus kujutab enesele roosised teed ja peab ilma emasülets, mis teda kaitswail armuätel wastu võtab. Niisuguste lootustega oli ka Baife Soontaganast lahkunud. Ta oleks wõinud kui walitsejanna suures auus ja hiilguses oma linna jääda, mille õige pärandaja ta ilma ees oli, aga ta ei igatsenud hiilgawat auu, ta süda ihaldas armastust, otsts armukest.

Salumäel peatas ta kinni. Muusartuses waatas ta nende tammede peale, millede ladwad ei tea mitu sada suwe ja talwet tasaste tuulte ja tugewate tormide käes oliwad kühisenud ning inimestele troosti ja kartaust südamesse toonud. Täna liikusiwad nende lehed tasase sahinaga õrna tuuledõhu käes. Noor piiga ei teadnud isegi, kust see tuli, et tal täna siin pühas paigas nii arusaamata tundmus rinda tuli, mida ta milgi wiisil ära ei puutnud seletada. Kodused haljendawad kingud kaugel lageda soo keskelt, laia okstega pärn ta siinamaalse isamaja ukse ees, mille okstes linnud laulsiwad, ja pühad jeepuud Ohwrimäel, kus ta oma wennast oli lahkunud, et teda ialgi enam oma wennaks nimetada — need tuliwad kõik elawalt ta filmade ette. Ta süda hakkas waljuste tuskuma, pisarad weeresiwad filmist, lahtumine läks rassemaks kui ta ette oli aimanud. Ta süda ütles talle, et ta neid kallid kohti enam näha ei saa, ja et wõersil ka nii armas ja ilus on, jeda ta ka ei mõelnud. Nüüd alles

hakkas ta arusaama, kui armsad ja kallid kodu niidud ja nurmed, hiied ja harud on ja kui suurt valu see teeb, neist teadmata aja peale lahkuda. Ta läks nüüd siit ära — aga kuhu! See küsimus tarvitas eesmärki, ja seda noorel ilma-tundmatal tütarlapsel ei olnud. Ta tahtis aga edasi rännata, kuhu jalad kannawad. Üks ainuke tuttav elas tal siin lähedal, see oli Metsawaimu naine. See oli tihti tema juures käinud, kui ta üksi oli, ja temaga lahkelt kõnelenud. Selle juure tahtis ta veel enne nõuu küsima minna, kui ta siit täitsa ära läks. Ta võttis oma asjad jälle kottu ja tahtis minema hakata, kui talle see ilus hõbesõlg filma puutus, mis ta kasuema warakirstust üles oli otsinud. See oli ta ema ainus mälestus ning seda hoidis ta nüüd hoolega omal kaelas südame ligidal. Oli ju kord tema ema seda kaunist ehet temaga ühtlasi rinnal kannud. Oh, kui ta nüüd seda kohtagi oleks teadnud, kus ta ema luud puhkasiwad! Kallist kohest lahkudes pühtis ta küll pisaraid filmist, aga kurvastust südamest ei mõinud ta kuivatatudgi pisarad kautada. Siin õppis Waife esimest korda kodumaa armastust tundma.

Päike oli juba ligi lõunas kui Waife oma sõbranna maja juurde jõudis. Dues oli kõik nii wait kui hauas. Smeks pannes leidis ta, et toaüks sinai oli pandud, mis ta muidu ialgi talumajades polnud leidnud. Ta koputas ja raputas ja hüüdis tüdike aega ukse taga enne kui inimese healt kuulda sai.

— Kas sa inime oled, või on sul üksi inimese heal? küsis üks tume madal heal toast. Kas tahab mõni teist kurjategijatest oma wangile peasemise lootust teha, et siis tema petetud lootuste üle hirmitada. Inetumad õeluse orjad, ärge teutage inimese auusat kaju. Ärge lootke, et mina teid kardan. . .

Waife kohtus tagasi. Mis kõne see oli? Seda healt oleks ta nagu enne kuskil kuulnud, aga kus, seda ta enam ei mäletanud. Natuke aega seisis ta ilma nõuta paigal, siis küsis ta julgust võttes:

— Kes on toas kinnise ukse taga?

— Kui sa tõeste inimene oled, ja seda ei tea, siis tee

uks lahti ja peasta mind, enne kui äraandjad minu siia nälga suretavad.

Waike lütkas kõigest jõust, sidemed andsiwad järele ning uks lahti läks. Päikese kiired tungisiwad neitsiga ühtlasi uksest pimedasse tuppa ja nende waral nägi Waike imeks pannes, et toa nurgas üks sõjamees lames. Ta läeb oliwad selja peale kinni seutud ning sel wiisil seinä külgi kinnitatud, et ta ise ennast liigutagi ei saanud. Sirmumärinaga wahtis Waike wangi wähe aega ligemalt ning kargas häliste karjatades tagasi. See wang polnud keegi muu kui seesama sõjamees, kes teda Soontagana teel waenlaste kühist peastis. Alma seletamata läks tal asjalugu selgeks. Kurjategijad olidwad õõsi salaja ta peale langenud, kinni sidunud, siia wendanud ja wangi pannud. Seda oliwad nad kõik ainult sellepärast teinud, et sõjamees temale appi oli tulnud. Üksi seda ei wõinud ta ära mõista, kuidas ta just tema hea sõbranna majasse saanud.

Mõne filmapilgu järele oliwad kõik sidemed kätte ja jalgade ümber katti kistud ning mõeras sõjamees wõis Waike näljal maja uksest wälja õuue tulla. Tal olid mitmed haawad pea sees, millest palju werd oli jooksnud ning ta jõuu ära kurnanud. Ka nälg ja jänu oli omalt poolt tugewat leha aidanud nõrgestada. Tänades pani ta oma sidumiseft üles paistetanud kae neiu pea peale, filitas ta kuldseid juukseid ning ütles talle mahedaste: — Sina mu hea waim, mu haljas, kes on sinu siia mõrtsuka pesasse juhatanud?

— Ma tahtsin oma ainust sõpra waatama tulla.

— Sumalad olgu tänatud, et nad sind mu peastjaks on saatnud. Sinu läbi saab terve rahwas hulatuse eest hoiatud, sest sa oled tema sõja pealiku äraandjate wäewallast wabastanud. Kas saad ise ka aru, mis head sa oled teinud?

— Mina olen ainult kurja teinud ja head teiste käest saanud, aga mitte ise teinud, ütles neiu nutralt.

— Kudas nii? Kas sa minu peastmist kurjaks teuts armad?

— Taewas hoidku selle eest! See ainult trööstib mind weel, et sa jälle waba oled. Mis sa aga nende delate ini-

meste ja äraandjate läbi oled kannatanud, see on kõik minu süüd, sest sellepärast ongi nad sinu waenlasteks saanud, et sa mind peastma tulid.

— Mis need sõnad tähendavad?

— Kas sa ei tunne enam seda tütarlast, keda sa üleeile bösi Soontagana teel kahe kurjategija käest peastsid?

— Ah sina oledgi see weike näfineid! Jah, jah, nüüd tunnen ma sind. Mu pea on uimane ja keha nii nõrk, istume puhkama! Ma ei tea, kust ma siia olen saanud. Kurjategijad langesiwad salaja selja tagast mu peale, ma ei saanud wasta hakata. Ma ei mäleta muud enam midagi — kui ma jälle ärkasin, tundsin ma hirmust peawalu, suurt jänu ja arusaamata nõrkust oma liigetes. Kõik oli mu ümber pime ning ma tundsin enda kinni seutud olema. Üks naisterahwas tõi mulle paar lorda juua ja süia, aga ta ei kõnelnud mu küsimiste peale midagi ega lasknud mind ka wangi lahti. Oh, kuidas tänab mu süda sind, mu weike haljas, et sina kui jumalate saadik mind peastma tulid!

Waike tahtis praegu wastata, kui jalaastumine selja taga kuuldawale tuli. Mõlemad waatasiwad tagasi. Metsawaimu naine tuli kõiksuguseid metsarohkusi põlle sees hoides nende poole. Aga kuidas lohkus ta ära, kui ta tütarlast oma wangiga üksi wäljas nägi seiswat. Ruttu kargas ta tagasi nagu tahaks ta ära põgeneda.

— Seisa paigal! hüüdis sõjamees walju healega.

Wärisedes jäi naine seisma. Waike oli ta juurde jooksnud ja tema käest õrnalt kinni hakanud.

— Mis sul on, emake, et sa nii wärised? ütles ta osawõtlisult.

— Lapsuke, mis on sul niisuguse naisega tegemist? küsis sõjamees karedalt.

— Ta on minu hea emalik sõbranna olnud.

— Niisugune nõid, kes isamaa äraandjatega ühe katte all mängib!

— Kas tema ka sinu wangitsejate seas oli? küsis neiu lohkunult.

— Mind on sunnitub! Ma ei võinud teifiti olla, ägas naine suure hirmuga.

— Kes on sind sunninud, küsis sõjamees kärebast.

— Üks võeras . . . üks tundmata mees . . . ta kogelbas.

— Kes oli see võeras?

— . . . Üks võeras . . . ma ei tea . . .

— Aga siin ei olnud ju mitte üks, vaid kaks võerast. Kes oli teine?

Naisele märises kõigest kehast.

— Jah, kes oli see teine! hüüdis tütarlaps wahela. Ütle, ütle, kes need mehed olivad, kes selle sõjamehe siia tõivad? Need olivad isamaa kõige suuremad waenlased ja ta äraandjad.

— Isamaa äraandjad! kõneldi naise huuled healestult. Kust ja seda tead?

— Ma olen kõik nende sala nõuupidamisi oma kõrwaga kuulnud. Teine neist rääkis Liivi keelt, teine Gesti keelt. Ta heal oli mulle nagu tuttav, aga näust ei saanud ma pimebas mitte aru, kas ma teda enne ialgi olen näinud.

Naine oli näust walgeks läinud ja ei saanud sõnagi suust. Ta südames tormasivad hirmsad mõtted. Tema mees käis siis ühe äraandjaga ja isamaa waenlasega ümber, oli Waike kallale tippunud ja selle sõjamehe wangi toonud. See oli hirmus. Aga seda ei tohtinud ta ometi kelle-gile avaldada. Siis oleks mees talle rängaste kätte maks-nud, ja oleks ta ära põgenenud, siis oleks ta maailma naeru ja põlgduse alla langenud, weel seda enam, et ta ise ka pime-buse tegudest, mis päewa walget ei jalli, puhast ei olnud. Ta wõttis kindlaste ette, mitte oma mehe musta saladuse äraandjaks saada.

— Lapsuke, ära kõnele selle nõiaga, ütles sõjamees neitsile, ja näed ju ta näust, et ta äraandjate seltsiline on. Nende tööd peawad aga nurja minema nii tõeste kui ma sõjamees olen.

— Tema ei wõi äraandja olla, ütles Waike kindlusega. Ta on ikka mu hea nõuandja sõbranna olnud ja peab ka nüüd,

Kus mul ema ega isa ega ühtegi lihast sugulast ilmas pole, minu emaks jääma.

— Kuhu on siis sinu isa ja ema ja 'sugulased jäänud? Soontagana wanema suguselts on ju suur.

— Jah, on küll.

Oh! Soontagana wanem ja ta emand nüüd surmud on, siiski on neil suguseltsi, aga oma waesetest wanematest ja sugulastest ei tea ma midagi. Ma tahan neid otsima minna, kuhu jalad kannawad. Sellepärast on mul häid ja ustawaid awitajaid waja.

— Mis, kas sina siis Soontagana wanema tütar ei ole, nagu sa weel üleeile öösi ise mulle ütlesid? küsis wõeras imestades.

— Ei ole! Soontagana emand, keda ma siia maan oma emaks pidasin, ütles mulle weel surmawoodi peal, et ma mitte tema tütar ei olla, waid üks waene laps, kes oma wanematelt ära warastatud.

— Ära warastatud! hüübis sõjamees suure tähelepangemisega. Kust oled sa warastatud?

— Seda ma ei tea. Surm lubas mu kasuema ainult niipalju kõnelda, et ta oma ülekohut waewalt südame pealt ära sai ütelda. Ta olla seda kättemaksmise pärast teinud. Üks naine olla mind mu wanematelt ära warastanud. Ka seda nurjatumat naist ei tea ega tunne ma.

— Üks naine sind kättemaksmise pärast oma wanematelt ära warastanud! rääkis sõjamees järele mõeldes. Metsa-woimu naine oli nii ära ehmatanud, et tal jõud ära tahtis lõppeda. Ta jalad wäärdufiwad ja teha tuihus, nii et ennast ukse piida najale pidi toetama. Ta wahtis ükssilmi wõera sõjamehe otsa. Suured higitilgad tõufiwas ta otsa ette.

— Lembit, Lembit, sai ta wiimaks suure waewaga juust wälja. Nüüd ma tunnen sind. Sina'p see oled, sa fuur sõjamees, kõrge wanem.

— Mis sul on naisuke? küsis sõjamees imestades.

— Midagi! . . . ma tunnen sind . . . ma olen sind . . . ma olen sind näinud . . .

— Kus oled sa mind näinud?

Rüsitam oli uues kimbatuses. Ta oli ise ennast võrku mässinud. Pidi ta üles tunnistama, mis ta süüdlase südame taga varjul seisis? Hirmus!

— Armu, armu, fuur ülem! ägas ta wiimaks.

— Ega ma sellepärast veel sinu pead ei taha, et sa mind siin wangis hoidsid, wastas Lembit põlglikult.

— Minu süüd ei ole üksi see . . . oh, see on hirmus!

— Mis siis veel . . . mis on hirmus? Räägi!

— Sa mäletad veel seda tormist ööd . . . täna 16 juuret tagasi . . .

— Kas sa sellest tormisest ööst kõneled, mil mu lapsed mult ära warastati? Seda ma küll mäletan. Ta oli minu südames tormisem kui looduses. Aga mis tuletab sa mulle seda hirmust sündmust meelde? Ära mõistata nii palju, waid räägi nii, et ma aru saan. Tead sa sellest loost midagi?

Naisuke nikutas peaga . . . Sõnad ei tulnud tal üle keele.

— Kes on nad ära warastanud? Kas nad elawad veel? küsis Lembit nähtawa liigutusega tormiliselt.

— Mina — oli tume kostus. Siis ei jõudnud ta enam midagi kõneleda. Sügaw waitus walitses wähe aega kõige kolme keskel.

— Sina, sina minu laste waras, sai Lembit wiimaks omas wihas sõnadele mahti anda. Kas on nad veel elus?

— Teisest ei tea ma midagi, wastas wanake healetult.

— Aga teisest küll?

— Jah!

— Kus ta on?

— Siin! Waite siin on sinu laps! Siin on see sõlg, mis temal lapsena kaelas oli. See on selge tunnistus, et ma tõtt kõnelen.

See tunnistus tuli liig häliste. Isa ja tütar seiswad kui kivistunud liikumata paigal. Sõlg oli õige.

— Sina, hea waim, sina minu laps! hüüdis sõjapealik liigutusega ja lautas oma käed laiali, teda kaenlasse wõtta.

— Kas on see tõsi, kas on see võimalik? Jah, see sa oled, sa oled minu Linda nägu, sul on tema filmad, suu, põsed

— sa oled tema tõsine noorendatud kuju — sellepärast olid

ja mulle esimesest nägemisest saadik nii armas. Sa oled mu kadunud tütar, mu waluga leinatud ja taga otsitud laps...

— Ja sina mu isa! Kiitus ja tänu jumalatele, kes nii head minu wastu on olnud ja mind nii ruttu leida lastnud, keda mu süda nii soojalt igatses leida. Minu õnn on ära rääkimata suur!

Nuttes seletas Metsawaimu naine ära, et ta Soontagana emanda käsu peale Lembitu tütreid ära warastanud. Et ta oma tegu südamest näis kahetsema ja et õnnelik Waite ta tema eest palus, jättis Lembit, kes oma tütre ülesleidmise üle ära rääkimata rõõmus oli, ta karistamata ning tõttas oma tütre seltsis Sakala maale minema, kus teda juba sõjawäed ammugi igatsusega ootasivad.

13. Lühike pesa.

See ja kure mõitlesivad Metsawaimu naise südamese kangeste. Ta kahetses, et ta enmast Lembitu laste wargaks oli tunnistanud ning seega suurt wastutamist ilma ees enese peale koormanud. Teise lapse oli Lembit küll kätte saanud, aga kus oli teine? See mõtte pani ta wärisema. Ta oli wäetima mõrtsukas. Kus oli nende ema, Lembitu kallid abikaas? Ka selle oli ta oma kergemeelse teuga hauda saatnud! Ja mis kasu oli tal nüüd sellest? Tema emand ja palga maksja oli ise ka surunud, oli weel surmawoodil oma tegu kahetsenud ja kõik üles tunnistanud. Oh, mis hirmus! Ta hirm tõusis weel suuremaks, kui ta selle peale mõtles, et tema mees ühe isamaa äraandjaga ümber käib ning temaga ühes lõksu mõib langeda. Kas ta ei pidanud mitte parem siit ära põgenema, sest see koht oli talle wiimaste juhtumiste järele hirmsaks läinud, maa oli ta jalge all kui kõrwetaw tuli. Ja kui ta mees koju tuli, mis pidi ta temale siis weel wastama, kui see wõera mehe ja selle sõle järele pärima hakkas, mis temale nii tähtsas näis olema ning mille ta nüüd ära annud! Ta ei leidnud mingit nõuu. Ta rahutu süda ahwardas rinnas lõhkeda. Ta tundis kui lõlwatu ta oli. Ta ei mõinud ühegi õigele inimesele ilma peal julguste filma waadata ega

kaastundmust enese wastu nõuda. Ta mõtles oma noore ea peale tagasi, mil ta weel süüta neitsike oli, kellest tõis lugu pidaswad — aga nüüd — ära põlatud käetark — ühe nurjatu isamaa äraandja naine — lapse waras — ema tapja ...

Ta ei julgenud enam edasi mõelda. Ta pähä tuliwad ifka hirmsamad pildid, ifka hirmutawamad kogud. Ta oleks hea meelega nutnud, aga ta nutust wõerdunud filmadest ei tulnud pisaraid, mis walu waigistawad ja rahutumasse südamesse jälle rahu ja troosti toowad.

Runa naine nii kurtis, pidas Metsawaim ise oma Siimi isandaga selle üle nõuu, mis Lembituga teha. Pime bö oli nad taga ajajate küüfist peastnud, aga sellegi pärast ei olnud nad weel julged. Wistist hakati neid nüüd igalpool taga otsima ja sellepärast oli waja rutata ning jälgesid ära kautada. Raua ei tohtinud nad enam ühte jääda. Siimlane pidi oma maale katsuma saada, enne kui ta siin kinni püüti. Aga Lembit ei tohtinud enam walla saada.

— Kõige parem on kui meie ta kohe wagaks teeme, sest ühes ei wõi meie teda wõtta, ütles ta oma seltsimehele, kes mõrtsuka mõttega mitte rahule ei tahtnud jääda.

— Mina küll oma kätt tema külge ei taha panna, rääkis Panda wiivitades. Wangi tapma hakata — see ei ole ühegi auusa sõjamehe wääriline töö.

— Sa oled küll wäga auus sõjamees, wastas Siimlane libedaste. — Aga mis meie temaga teeme?

— Kui sa tahad, wõin ma teda enese juures wangis pidada.

— Kui kaua?

— Nii kaua kui sõda otsas on. Siis ei wõi ta enam kahju teha. Ma usun, et ta wahest ifegi oma haawade kätte warsti ära sureb. Ta oligi juba peast üsna juhmiks jäänud. Mõtles, kus nende hoopide ots, mis ta pähä langesiwad. Mis sa selle kohta arwad?

— See pole mitte halb nõuu. Aga kas sa pead ta ka heasti kinni?

— Misjugune küsimus! Kas Metsawaim on siin ilmas sõna annud ja mitte pidanud?

-- Siis on hea. Teeme nii!

— Aga — kudas siis palgaga on?

— Pali saab auusaste maksetud. Aga enne töö!

— Töö saab tehtud. See on julge. Aga kui ma kohe võiksin palga kätte saada, siis oleks asi veel julgem. Meie ei tea ka, millal jälle kokku juhtume. Sina — —

— Võta siis, sa palga näljane, rääkis Siimlane vihaga ja wiskas talle mõned hõbetükid jalgade ette.

Metsawaim pistis nad hoolega fulitesse ja juhatas nüüd seltsimehele tee kätte, kuhu ta seniks pidi minema, kui ta kodust läbi läheb, wangi järele waatab ja ka teemoona ühes toob, sest kahetsegi käimise tahtsinud nad külade wahel maha jätta, et keegi neid taga otsitawadeks kurjategijateks ei hak-
taks pidama.

Kes aga võib ta imestust ja ehmatust kirjeldada, kui ta kodust tühja toa eest leidis. Esmene asi oli kohe naist üles otsida ja sellelt järele pärida, kuhu wang jäänud. Naine oli kohmetanud ja ei tahtnud hea asjaga sõnagi suust wälja saada. Ta ei olnud veel aega saanud järele mõelda, mis ta peab wastama. Sigust kõneleda oli tal siin ilmwõimata. — Ta on enese hullus meeles lahti kiskunud ja ära jooksnud, kostis ta wiimaks mitmekordse küsimise peale.

— Ütsi?

— Ütsi jah.

— Kuudas võis ta enese ütsi lahti kiskuda? See ei ole võimalik. Sa lastsid ta lahti, naine, kõnele!

— Mana jõuu juures, ma ei ole seda mitte teinud. Tema on oma wäega enese lahti kiskunud ja oma teed läinud. Ma ei näinud enne, kui ta juba lahti oli, ja mis võisin mina hulluga teha?

— Ah, see on hirmus rumal tükk! Nüüd läheb ta ometi oma malewa ette otja.

— Mis sa siis temaga siin tahtsid teha?

— Ah, kes võib naistele kõik kõnelda! Sellest ei saa enam midagi. Meie peame siit hoopis ära kaduma, siin on kardetaw elada. Tee ruttu natuke teemoona minu seltsimehe

jauks. Ma pean kohe tema juurde minema. Enne hommikut ära oota mind kodu, mul on veel taunis pikk teekäik ees, mis väga tarwiline on. Pane seniks kõik asjad kottu ja katsu maja veel enne õhtut ära müia. Homme peame teele minema. —

— Miks peame siis siit ära minema?

— Teine kord, kui aega, kõneleme sellest. Müüd too mu sõlg siia!

— Naine kohmetas ära. Sõle oli ta ju ära annud. Mis pidi ta ütleva?

— Ah veel üks küsimus, kõneles Metjawaim wastust ootamata edasi. — Kas sa tunnend veel Wotele sugulasi?

— Missuguseid Wotele sugulasi?

— Tema tütre lapsi. Kas see sõlg ei ole wahest nende sellegi käest?

Naine oli kimbust. Sõlest ja selle omanikust ei tahtnud ta midagi rääkida. Aga siin ei võinud ta waitida.

— Teine kord kõneleme sellest pikemalt, ütles ta wiimaks nõuu leides. Sa ütlesid enesest rutu taga olema. Ma toon moona kohe.

— Rutt küll minna, aga niisama suur rutt on mul ka teada saada, kas Wotelel, see on minul, veel sugulasi elab ehk ei ja kelle käest see sõlg on saadud?

— Sinul sugulasi elab! Mis see tähendab?

— Ma olen ju Wotele, Soontagana wanem. — Et mitte üht sõna selle wasta rääkima, kui sa õnnetiye sisse ei taha sattuda. Kas elab mul veel sugulasi? Sina tead, ütles!

Maene naeris selle peale.

— Kuidas võin ma seda teada, kas sinul sugulasi veel elab, kui ma sedagi ei tea, kas sul neid üleüldse on olnud.

Panda waresooned hakkasid jälle näu pääl finetama. Tema naine ei tahtnud teda ikka Woteleks pidada.

— Naine, hüüdis ta ahwardades. Sa kuulsid, mis ma sulle ütlesin, Pea seda meeles! Seda on meil mõlemil tarwis.

— Kas sa Soontagana siimaalse wanema tütar
turned? uuris Panda edasi.

Ra see küsimus näis väga kahtlane. Miks päris ta
mees seda nii teravalt järele? Kas ta ei tunnud wähest
tema saladusi? See mõte pani ta kõhkuma.

— Tunnen! Ta on siin ka käinud.

— Siin käinud! hüüdis Metsawaim kõhkudes. Kas ta
mind ka ei ole näinud?

— Miks sa seda nii imeks pannes järele pärid?

— Midagi! See tuli muidu nii jutusse. Kas sa tead,
kus Soontagana praeguse wanema tütar praegu on?

— Ei tea! Naise süda põksus pea kuuldawalt seda
walet wälja rääkides.

— Kas ta linnas ei ole?

— Kus linnas?

— Soontaganas muidugi.

— Ma ei usu mitte, et ta praegu seal on.

— Õm, siis oli ta tema ise. Pagana õnn, et ta meid
ära ei tunnud, ümises ta iseeneses.

— Mis sa pomised? Kes tema ise ta oli?

— Soontagana wanema tütar. Mis ta nimi jälle oli?

— Waike.

— Waike! Ei, ta nimi on Leida.

— Soontagana neiu nimi on Waike, wastas naine
kindlusega. Kus sa teda nägid?

— Saaremaal.

— Millal?

— Eile selle ajaga. Aga mis sa sellest siis nii hoolega
järele pärid?

— Ma ei usu mitte, et Waike eile Saaremaal wõis olla.

— Miks mitte?

— Ta ei ole kodust ületõlbe nii kaugele wälja saanud.

— Aga ta on ka ometi kewadel seal elanud.

— See pole wõimalik.

— Noh, mina nägin teda eile oma filmaga. — Aga
mis me ilma asjata tühja jutuga aega wiidame. Pane moon

walmis — ma pean kohe minema. — Aga pea meeles, mis ma sulle ütlesin.

Natukesel aja pärast oli Metsawaim teel. Ta oli iseneses rõõmus, et ta Lembitust, sellest kardetawast mehest nii hõlpsaste lahti oli saanud. Tema wangis pidamine oles wäga kardetaw olnud. Sinne ei olnud Lembit teda ka mitte täie meele mõistuse juures ega päewa walgel weel näinud, mis talle suureks kasuks wõis olla. Muudugi ei tohtinud ta seltsimees sellest midagi teada. Mis sellest siis oli, kui ta wõrukaela pettis?

— Kas Lembit on kindlaste warjul? küsis Siimlane, kui Metsawaim tema juurde jõudis.

— Lembit on niihästi kui kadunud, wastas ta kawala naeratusega.

See oli Siimlasele wäga meele järele. Ta jäi sellega üsna rahule. Kui Metsawaim talle kõik teed kätte oli juhatanud, mida mööda ta Emajõe äärde Metsapoole maakonda jõudis, kus ta laew warjul seisis, siis lahkusiwad mõlemad sõbrad teineteisest. Kumbki lubas oma tõutust täita ja sõna pidada, Metsawaim Lembitut walwata ja wangis pidada ning waenlastele Gestimaale teed juhatada ja Siimlane jälle tubliste tasuda. Täitmise peale aga ei mõelnud kumbki. Siimlane tõttas lõuna poole, Metsawaim pööris siis, kui sõber filmist kadunud oli, otse õhtu poole. Täna õpsi pidi ta Wotelega weel kokku saama, täna pidi ta tema suu weel kinni panema, et siis ilma kartuseta kui õige Wotele Soontaganat enesele pärida. Tema peas keerlesiwad sajajugused hirmsad mõtted. Ütski teine plaan ei näitnud nii julge olema kui see, et ta õige Wotele siit ilmast ära saadab. Kes teadis teda taga otsida? Keegi polnud teda siin näinud, keegi ei teadnud teda taga pärida! — Nende mõtete juurde jäi ta wiimaks kindlaks. Siis waatas ta ülesse. Päike oli madalasse wajunud, piff tee seisis weel ees, ta kiirestas sammusid, et ta ohwer wähest ootamisest ei wäsiks ja ära ei läheks.

Maine kodus ei mõistnud aimatagi, mis hirmust teed mehe jalad kõndiswad. Ta ei olnud üleüldse tema talitustest ja wäljas-käimistest midagi mõistnud. Need oliwad talle

niisama arusaamata kui ta kõnedki. Viimaseft kõnest nais talle aga midagi tarwilikku filma paistma. Tema mees ei tunnud Waitet mitte hästi. Ta oli Saaremaal, kui ta õigust kõneles, wistist ühe Waite nagu tütarlapse näinud ning pidas seda Waiteks. Ragu wälk lõi talle üks hele mõte pähä. Kas see tütarlaps wähest ei olnud Waite kadunud katiskõde? Ta oli teda ju ise mere rannale wiinud, hommiku tuulega pimebal ööl lootfikusse pannud ja kalbast minema tõuganud. Kas ei mõinud merejumal teda mihastel lainetel kaitseada ja torm lootfikut Saaremaa randa ajada? See wõis wõimalik olla. — Oh, kui see nii oleks! õhtas ta südamest. — Eius oleks hirmus mõrtsuka töö mu hinge pealt ära wõetud ja mu patune süda leiaks jälle rahu, mida ma enam kaua aega pole maitsnud!

Ta wõttis kindlaste ette, mehe käest selle üle selgemaid teatust pärida ning kui iganes wõimalik, teda otsima minna. Sgatsusega ootas ta sellepärast meest koju. Õhtu jõudis kätte, pime õõ tuli peale, wasta õõd läks tuul kangemaks, tõusis tormiks maruks — aga meest ei tulnud ifka weel koju. Raua wäntsles ta uneta asemel, kuulatas tormi mühisemist ja wihma labinat, mille heal talle täna nii hirmus oli, et ta koge, kui filmad wähe finni wajuwad, kohutawaid unenägusid nägi, mis teda ifka uueste üles ehmataswad. Tuule mingumate healte sekka kostwad nagu kaebawad hädahaeled. Ta uskus kindlaste, et täna õõsi midagi hirmust asja sündis — seda tundis ta oma rahutumast olekust — ta oli ju tark. Tānane õõ oli wāga selle õõ sarnane, mil ta Lembitu teise tütrekese paadiga üffi merele saatis. Sellest ajast saadik oli küll juba maa 16 korda haljas olnud, aga siiski mälestas ta seda hirmust õõd wāga heasti. Ta arwas tānagi weel tuulewingumise sees lapse tšendamist kuulma, mis kängemale minnes ifka wāksmaks jäi ja wiimaks weel ainult kõrwus järele kohises. Ta oli sel korral selle heale eest põgenenud, aga see heal kostis talle igalpool kõrwu ning ei jäänud kusagil taht maha, kuni ta wiimaks oma südame tunnistuse hoopis ära kustutas. Nüüd oli aga see wāgem heal jälle ärganud ja piinas ta süüdlasest südant kängeste. Kuff oli kolm korda

ju ära laulnud, koidukuma hakkas pilve serwi palistama — naine ei olnud ikka veel õigel wiisil filmi kinni saanud ega ta mees tagasi tulnud.

13. Mis sõda tõi.

Rogutud malewa oli wäljamarfimisel, kui Lembit oma tütreaga koju jõudis. Sõnum tema kadumisest oli ka ju Saakala maale jõudnud ning tema jälle ilmunine tegi sellepärast suurt rõõmu rahwa ja malewa seas. Rõige rõõmsam oli aga Lembit ise, sest tema oli oma furnuks arwatud tütre 15 aasta järele üles leidnud. Tütar Waike ei olnud mitte üksi ilus kui puhkew roosi õis, waid ka hea südame ja terawa waimuga. Tema seltsis oli igal ühel lõbus wiibida. Tema waimu fädemed ergustasiwad ja waimustasiwad kõiki, kellel õnn teba kuulda ja näha oli.

Enne kui ühendatud malewa oma wanemate järele liikuma hakkas, andsiwad wanemad märki wagusi jääda. Üks uhkes riietes wanem ajas ratsa keset malewat ja kõneles tugewa, kaugele kõlawa healega: „Wennad, isamaa sõdijad! Meie oleme endid wägewa ja tegewa waenlase wastu ühendanud ja läheme oma Ugaunia wendade heaks waenu wanfert weeretama. Oleme waprad, nagu meie isad ja isaisad, keda kõik naabrid kartsiwad ja auustasiwad! Ohwrid on antud, jumalad on armulised, targad kuulutawad nende ilmutustest sõjaõnne — meie mõime astuma hakata. Soidkem ikka kofku ja kuulgem oma wanemate õpetust, siis on kõik hea. Ma tean, julgust ja waprust on teil igal ühel küllalt. Meie ei mõi waenlasele armu anda, sest ta on salalik ja tige. Lemaga ei mõi inimese kombel ümber käia. Rõõgige seda Otepää wänema käest, kes weel ühe taewatu eest tema kimpus oli.

— Meeme on hästi kõnelenud — Otepää wanem kõnelegu! hüüdsiwad healed läbisegamine.

Kõneleja Meeme jäi wait. Üks teine wanem astus ette. Ta oli kaswu poolest Meemest kaugele taga, aga ta heal kõlas pea weel kaugeemale.

— Auusad Saakala ja Soontagana sõjamehed! Ma olen

wäga rõõmus, et teie meie maesele Ugaunia maale appi tulete. Meie üksi enam ei jaksa waenlaste wastu panna. Metsi mööda tulewad nad salaja maale, langewad õõtsahmatul külabesse, tapawad inimesed une pealt, riisuwad wara ja põletawad majad ära. Enne kui meie oma mehed kofku saame, on nad jälle läinud. Pealegi on neid nii palju, et meie oma weikse malewaga neile midagi ei jaksu teha. Seal ei ole üksi üle mere tulnud raudmehed, waid ka naabrid Liivlased ja Lätlased. Teise kuu sees alles tuli Wõnnu meister Bertold suure mäega häkiste Otepää linna alla ja piiras ta ümber. Meil ei olnud linnas kuigi palju sõjamehi. Wõnnu Bertold ja piiskopi sulased Siffrid ja Aleksander Riiaist tõutasiwad meie linna rikkumata jätta kui nad fisse laseme, sest nemad tahta rahu tuua ja üht uut head usku kuulutada. Meie wõtsime nad kui wennad wasta, aga nemad lasksiwad ka oma sõjamehed salaja linna tulla, kes kõik linna inimesed maha tapsiwad, wara ära riisusiwad, majad põlema paniwad ja meie naised ja tütreid wangi wiisiwad. Kes põgenema sai, see weel peasis palja eluga, et teistele hirmust lugu kuulutada. Kui kõik riisutud ja põletatud oli, läksiwad nad suure saagiga Liimi maale tagasi. Meie naised ja tütreid on praegu weel nende käes hirwitada ja teutada ja meie peame seda wagusi ära kannatama. Sõjamehed, teil on mitmel enestel naised, mitmel lapsed, teie tunnete abielu pühadust — mis ütlete teie selle kohta, kui need, meie kõige kallim ilma wara, meilt nii teutawal wiisil ära rõõmitakse! — — —

Rääkija heal wärises — ta jäi wait.

— Edasi, edasi! hüüdsiwad healed malewast. Need petjad, rõõwijad ja naistewargad peawad oma palka saama!

Määratu rong hakkas liikuma.

Ühel ilusal päewal odra lõikuse ajal hakkas Wõnnu linn Eesti ühendatud malewale filma paistma. Salk Riia rüütlid, kes Polotski kuninga juurde Wenemaale pidiwad minema, et teda Sakste poole meelitada, juhtusiwad neile teel wastu. Kui nad aga suurt malewat eneste ees nägimad, põgenesiwad nad Wõnnu linna. Saadikute peamees oli Rudolf von Tericho.

Kohe piirasivad Gestlased linna ümber, wedasivad met-
 fast puid kõige juurtega linna müüri ümber kofku, ehitasi-
 wad neist enestele müüri lähedale kõrged tornid, millede pealt
 linna mõis tuld pilduda ja suitsu ajada ning alt mõidelda,
 ja sõdisivad sel wiisil kolm päewa. Wõnnu linna sõjamehed
 polnud niisugust pealehakkamist weel enne kuskil näinud ja
 sellepärast hakkasivad nad juba lootust kautama. Gestlased
 olivad aga wäsimata. Ühest poolt linna wallist hakkasivad
 Lätlased ja Sakslased, kes linna kaitsejwiad, taganema —
 mitmed Gestlased olivad juba müüri peale tunginud, sild
 üleminemiseks oli pea walmis — tuule pealt oli linn ka
 juba põlema hakanud — seal kõlas forraga sõnum läbi
 laagri: „Kiiaft tuleb määratu raudmeeste wägi!“ — Gesti
 wanemad andsivad malewale ruttu käsku endid kofku koguda
 ja üle Roiwa eest ära minna.

Wõnnu linn jäi ärawõitmata; Gesti malewa puhkas ööd ühe
 järwe ääres Roiwa metsas. Wanemad olivad nõuu pidamas,
 mis nüüd teha tuleb. Teisel hommiäul tuli sõnum, et Siimi
 würst Kaupo Siimlaste ja Lätlastega sinna jõudnud ja selle-
 fama järwe äärde metsa puhkama jäänud, Riia raudmehi jä-
 rele ootama. Nende wägi oli Gesti wäest mitu korda suu-
 rem ja tugewam. Nüüd oli Gesti wanematel hea nõuu tal-
 lis, et siit wõerast tundmata maalt weel terwete kontidega
 peajeda.

Wanemate nõuupidamisel kõneles noor Wabola, Soon-
 tagana wanema poeg, kui ta nägi, et teegi head nõuu ei
 leidnud: „Kõrged wanemad! Ma ei räägiks mitte wanema-
 tele wahale, kui nüüd hea nõuu liiga kallis ei oleks. Lubage
 minule üks jagu julgeid mehi, ma tahan nendega waenlaste
 järelekuulamisi segada ning neid laiali ajada, et meie nad
 siis kergeste ära mõime mõita.

— Noormees, sinul on kena mõte, rääkis Lembit rahu-
 likult. Aga kuidas tahad sa seda korda saata?

— Ma sean oma mehed waenlastest tükki maad eemale
 üles, panen enesele siis Siimlaste riided selga ja lähen Kaupo
 juurde ning wiin temale selle sõnumi, et terwe Gesti sõja-
 wägi üle Ümera jõe ära on põgenenud. Et nad seda usuf-

siwad, sellepärast peab mul neile üht weifest osa põgenejail näidata olema, milleks ma julgeid mehi tarmitan, kes waenlasti ninapidi mõistawad webada.

— See on kardetaw katse, noor Wambola, kõneles Lembit, keda nooremehe julgus oli liigutanud. Sind mõidakis ära tunda ja siis oleb sa kadunud. Eluga ei pease nende werejänuliste käest ükski mehe hing.

— Mina mõistan Liivi keelt ja tunnen nende kombeid. Ma usun, et mu plaan korda läheb. Kui nemad Riia raudmehi ära ootawad, siis peame küll tõepoolest ära põgenema, sest nii suure hulga wastu oleks meil siin tundmata metsades asjata taplema hakata.

See oli väga asjalik kõne ja keegi wanem ei rääkinud enam wasta, waid kõik soowiswad südamest ta kardetawale ettemõttele kordaminemist. Lembitu süda hakkas sest saadit soojemalt Wambola wastu tufsuma, sest siitamaale pidas ta teda kui oma waenlase poega ka enese waenlaseks. Aga pea nägi ta ära, et waper Wambola oma ema kurjusest midagi ei teadnud. Ta oli wäike ja järeleandja igas asjas, aga waper ja julge sõjas. Tema healest kõlas iseäraline pehmus ja õrnus, mis nagu sifimist kurbdust ja valu awaldas. Lembitu tarf jilm märkas pea ära, et ta südames peidetud valu elas, mis temas osawõtmist noore mehe wastu äratas.

Waenlaste laagris lagunes mõne aja pärast jutt nagu tulutuli laiali, et Gesticlased põgenemas on. Lätlased ja Liw-lased oliwad kohe walmis taga ajama minna. Wärsst Raupo aga pidas oma wenna Bertoldi, wäimehe Wane ja Saksa rüütlitega teist nõuu. Tema ütles: „Dotame oma wennad Sakslased esiti ära, kes Riiaist iga filmapill suure wäega siia jõuawad. Siis wõime meie sõbida ja julgeste wahwa waenlaste peale wõitu saada.“ Sõjawäe seas oli aga nii suur waimustus, et seekord keegi targa Raupo sõna ei tahtnud kuulda. Wiimaks andis see siis ka järele, jagas wäe oma wenna ja wäimehe wahel ära ja läks terwe malewaga Gesticl si taga ajama.

— Aga kuhu jäi see noor Liwlane, kes meile Gesti

jõjamäest sõnumid tõi? küsis Raupo teel oma väimehe Wane käest, tema pidi ju meile teejuhatajaks ühes tulema.

— Ma ei tea ka, kuhu ta siit kadus.

— Kas meie wahest petta ei ole saanud? Mu süda on rahutu — ma ei aima mitte head.

 — Kes võiks meid petta! Ma usun, et meie Liimlased mitte oma rahwast ära ei hanka andma, nagu — —

— Nagu Gestlased, tahtsid sa wistist ütelda, mu auus väimees, rääkis Raupo kagedawale väimehele wahela. Kas sa oled julge selle peale, et sind Gestimaal mitte ei petetud?

— Siis ei tahaks ma enam Wane ega kõrge wüürsti väimees olla, kui ma ennast seal petta oleksin lastnud, wastas Wane uhkeste. Rõik on nii julge, nagu päikese tõus ja loojaminek. Kui see lahing mõidetud ja meie sõbrad rõik koos on, mõine warsti Gestlaste peale minna. Wane tunneb rõik teed ja raad, maad ja mered.

— Ma tean, et mu väimees tubli mees on ja oma wüürstile auu teeb, rääkis Raupo kiites. Ühes koos tahame mõidu teed kaia ja maad ning rahwaid eneste orjadesks teha — —

— Kas sa näed, kus see wihmakull peaks olema, kes siin wihma karjub, rääkis Wane wahela ja waatas ümber ringi.

— Mis sõjamees wihmakullidest wahib, ütles Raupo uhkeste.

— Wihmakull on wana usu järele õnnetuse märk sõjateel.

— Lühki usk. Meie Saksa sõbrad waatawad sõjaõnne kanditu wiskamisest karu naha peal . . . nad on targad . . . neid usun ma enam . . .

Ta oli wahete wahel ka kuulama jäänud. Wihmakulli kiinumine kajas mitmelt poolt metsast wastu. Julge Raupo jõda läks kartlikuks, healed pidiwad tõeste midagi tähendama, sest karjuid linda ei olnud ise kuskil näha. Ruttu lastis ta oma sõnumi toojat taga otsida. Teda ei olnud aga iskil leida. Keegi ei teadnud ütelda, kuhu ta jäänud.

Sõjaste kajas wihmakulli kiskendamise asemel hirmus

kära Liivi, Lati ja Sakste ühendatud wäe ülemate tõrju. Seljatagast tungiswad Gestlased nii suure kiirusega nende kallale, et mõned oma sõariistad hirmu pärast käest maha lastiswad kukkuda ja põgenema paniswad. Kes eest ära ei saanud, see langes peale tungijate obade ja sõjakirveste alla. Öhtuni kestis hirmus taplus. Gestlased pillaswad oma waenlased laiali ja päewa loode ees ei olnud neist enam midagi näha. Kõik sõjamoos oli Gestlaste kätte langenud ja sõjamehed, kes põgenema ei saanud, oliswad wangi mõetud. Wõit oli suur ja täieline. Gestlaste rõõm oli otsata. Malewa loeti üle ja leiti, et mitte palju mehi ei olnud langenud. Lembitu film otsis meeste ridades seda noort meest, kelle läbi õieti see suur võit tulnud, aga teda ei olnud mitte mõitjate seas. Ka kõik järele otsimine oli asjata.

— Meie noor waper sõber ja mõitja ei ole wististe waenlaste seas tagasi saanud, ütles Lembit kurbalt. Waenlased on ta wistist ära tunnud ja wangi mõtnud ehk ära tapnud. Wõi on keegi teist mu waprast sõdijat, eneste keskel näinud?

— Tema oli sõjas, kostiswad mitmed Soontagana mehed. Ta andis meile wihmatulli wilistamise läbi peale hakkamise märki. Ta oli esimene waenlaste wastu minema, ta sõdis karu jõuu ja päris hullu hundi julgusega. Wististe on ta langenud, sest ta ei hoolinud oma elust sugugi.

Asjata järele otsimised tunnistaswad, et Wambola enam elawate seas ei wiibinud. Temaga ühtlasi oli ka noor Wambola wanem Maniwalde kadunud.

Dõ otsa peeti rõõmust wõidupidu ja kõneldi neist kahest noorest sõjamehest suure auustamisega.

Sõjameeste jutt oli üsna õige. Wambola oli waenlase wäe ära ehitanud, omastele peale hakkamise märki annud ning ise surmapõlgamisega mõne waprana seltsilasega suure waenlase salga sekka sattunud. Tema seltsimehed oliswad juba langenud ning tema üksi oli veel wiie waenlase keskel järele jäänud. Wihaga tormaswad need tema kallale. Hullu julgusega sõdis ta nende wastu ja jäi ta siin mõitjaks. Saawatult ja puru wäsinult tahtis ta praegu omaste juurde tagasi

pöörda, kui Raupo väimees Wane korraga metsapuude wahelt wälja astus. Ta tundis oma sõnumetooja ära ja kargas põlewa wihaga tema peale.

— Nurjatu äraandja! Sure siinsamas, kiskendas ta hirmsa healega ja tormas wäsinud ja haawatud nooremehe kallale. Oma wiimast jõudu kofku wõttes pani ta wasta. Aga ta käed olivad juba suurest were jookstust nõrgaks jäänud, ta ei suutnud ennast enam kaitsta. Suure hooga wuhises Wane sõjanui läbi õhu, Wambola hoidis küll oma oja ette, aga jõuetult langes see ta wärisewast käest maha ja waenlase hoop trehwas teda nii tugewaste pähä, et ta hingetult maha langes. Hoop oli nii tugew olnud, et õnnelik wõitja ise ka furnutehade üle maha komistas. Nooremehe weri, mis suust ja ninast ojana wälja purtskas, wärwis ta käed ja riided punaseks. Nagu tiiger, kes werd nähes weel werejanulisemaks läheb, kargas ta rõõmuhõiskamisega maast üles ja tõstis nuiateist korda, et wastase pead puruts lüüa. Enne aga, kui ta raske nui täie mehe jõuga maha langes, pani üks müürgan, tutaw heal ta seisatama. Ta waatas ümber. Tema ees seisis üks tutaw nagu Gesti sõjamehe riides. Tšimesel filmapilgul jäi ta imestades seisma. Wastased wahtisid teineteise otsa. Siimlane hakkas tahtmata wärisema.

— Mis tahad sa siit! müürgas ta siis ja tormas kutsumata wastase peale.

— Lumm kalamees! Saa, kust oled sa nurjatu keele wõtnud, et sellega auusaid sõjamehi niisuguse sopaga määrida, mille sees sa ise ojud? Wilets argpüks ja salakuulaja. Puhas päike kõrges taewas ei pea sinu rojast healt enam kuulma ega taewasina su äraandja nagu nägema. Ma kahetsen, et sinu weri seda maad peab rojastama, mis auusa sõjamehe werega on kastetud. Sa oled heaks arwanud oma argduse üle keeletu olla, siis tahan ma ka sinu keele igaweste siduda. . .

Rüüd algas mõitlus kahe tugewa sõjamehe wahel. Hirmsa wihaga, mis kartuse ja mõistuse katab ning ainult weel werejānu tunneb, kargas teutatud Siimlane noore Gesti sõjamehe kallale, kes keegi muu ei olnud kui seesama, kes hiljuti weel Muhumaalt Saaremaa torniwahile sellesama äraandja

Jeltsimehe läbi ühe käerõnga mälestuseks saatis. Ka tema mõitles surma kartmata ja osavaste, aga Viivi võrsti väimees oli temast teha poolest palju tugevam, kes osava käega oma sõjanuia õhus keerutas, mis ta esimesel puutumisel julgeste wastasele surma oleks toonud. See aga sai ennast veel eest ära hoida ning surmam hoop wuhises mööda. Kassikärmusega kargas ta nüüd oma tugewa wastase kallale, lõi talle oma oja sügawaste rindu, Wane wajus maha, nui kukkus käest — ta oli mõidetud. Seltsamal silmapilgul tundis mõitja seljatagast enesele nii tugewa hoobi pihta mööda löödama, et ta tuihus ja uimaselt oma mõidetud waenlase kõrwa werise rohu peale maha langes.

Mõidetud waenlased kogusiwad oma ülejäänud mehed kofku ja kurtiswad langenud meeste pärast. Raupe oli oma wäimehe Wane ja poja Bertolbi ning kaugele suurema jau kõige wapramaid mehi kantanud. Rahju oli nii suur, et Sakslasedgi oma wäega enam Gestlasi taga ajama ei julgenud minna. Nad oliwad Gestlaste waprust tundma õppinud ja kartiswad neid. Aga see kahju pidi kätte saama maksetud, kuhjaga, mitmewõrra. Seda wandusiwad nad Lätlaste ja Liimlastega. Rohe saadeti saadikud Polotski kuninga juurde teada ennaste poole paluma. Ka Pihwa ja Smolenski wõrstitid lubasiwad nendega ühes Gestlaste peale tulla. Nüüd kogusiwad mõidetud Sakslased, Lätlased ja Liimlased uut wäge ja ootasiwad parast aega, mil suure wäega Gestlastele kätte maksuma mõikiswad minna.

Gesti wanemad tõutasiwad edaspidi ikka üksteisele kindlaste abits olla, sest nad oliwad ühenduse tulu ja tugewust wiimases lahingus tundma õppinud.

— Wennad, oleme edaspidi üks süda ja üks hing! kõneles Lembit waimustuses.

— Jah, seda tõutame meie kõik, hüüdiswad wanemad ühel healel, ning sõjamehed laulsiwad sinna juurde:

Ühel meelel, ühel mõttel,
Üks olgu süda üle kõige. —
Seni kui on mehel päida,
Seni kui me' wendel werda.

14. Kurb sõnum.

Pitalt weniswad Waike päewad uues kodus õhtusse. Ta ootas waigistamata igatsusega sõnumeid sõjaplatfilt. Ta süda tõusis ja wajus lootuse ja kartuse wahel. Kas oli ta kasuwend elusse jäänud ning kas tuli ta weel oma õde armuga teretama, nagu wendade wiis oli? Keegi ei wõinud talle nende küsimuste peale wastust anda. Kes ise lootuse ja kartuse wahel kaua on pidanud ootama, see wõib ka aimata, mis Waike südant koormas ning talle õõd ega päewa rahu ei annud.

Küsimustes rõhutatud olekus leidis teda Lembitu saadik, kes eel ruttu koju oli kihutanud, wõidu sõnumit kuulutama, et rahwas wõidult tulewat malewat auuga teaks wastu wõtma tulla. Kuidas põksus küll waese Waike piinatud süda seda sõnumit kuuldes! Gesti lased on wõitnud, sõjamehed tulewad suure waraga koju — Leolas, tema isa linnas, saab suur wõidupüha pühitsetud — seal saawad noored ja waprak sõjamehed auuhinda — wanemad annawad oma tütreid kõige waprimatele abikaasadeks — tema kasuwend pidi muidugi kõige waprimate seas olema, kes teda enesele wõis nõuda — oh, kuidas hüppas neiuksesse süda seda mõteldes!

Ta mõttles õnnega selle filmapiilgu peale, mil ta temale wõis ütelda, et ta tema lihane õde ei ole. Oh, misugused filmad pidi ta siis küll tegema! Õnnega, siiski weel pool uskumata langes ta wiimaks tema rinnale ja jäädwalt wõiswad nad ühte jääda ning teineteise oma olla.

Küsimused julged mõtted wõitsiwad kartuse wiimaks hoopis ära, ja ta lootis kindlaste, et kasuwend ka teiste wõitjate seas tagasi tuli. Ta kahetses juba, et ta mitte enam Soontaganas ei olnud, et wend sõjahobuse seljas isa õnne wõiks sõita ja temale lahkest wastu hüüda:

„Oh mu õrna õekene,
Sõjar sõrmesuurukene,
Taputilla tillukene!
Tule, õde, tunne wenda,
Kes tuli koduie sõjasta
Sõja teeru keskeelta,
Waenumõõkade wahelta.“

"Oh, kuis oleks ta siis suure rõõmuga noorele sõjamehele wastu jooksnud ja teda armuga tuppa kutsunud sõjamäsimust puhkama. Ja kui kenaste oleks menid seal küsitelenud:

"Oh mu õrna õelene,
Kust ja tundsid wennahesta?"

Ja kui nõidusliku mahedusega ei oleks ta siis wastanud:

"Oma jurmafärgist ifka,
Oma kalnu kaelarätist,
Oma koolekinnastesta,
Omaft kõrwist ruunast ifka,
Oma ratsa raketesta,
Halli hõbe helmestesta."

Tähed hakkaswad ehawas taewas hehkima ning kuu tõusis metsatuka tagast üles, kui ootaja neiuksese kõrw wiimaks healesid kuulma hakkas, mis ta ärritatud rinna kangeste tõusma ja wajuma paniwad. Kaugelt kuulus sõjafarme heal, sõjameeste rõõmus lauluheli ja sõjariistade kõlin. Kui ehaneid kuidupeiuks oma õrnad huuled suutelemiseks ulatas, jõudis wõidumeeste rong Lembitu linna alla, kus wõidupidu pühitsemine oli määratud. Põksuwa südamega otsis Waike teraw film sõjameeste seast oma wenda, aga ei leidnud. Lulewalgusel oli ka raske kaugele näha.

— Waike, mu laps, meie oleme oma waenlased wõitnud, uhked kurjategijad laiali pillanud ja nende wara ära riisunud, kõneles Lembit oma tüdart sõjameeste keskelt leides. Kas ja oled ka meie wõidu üle rõõmus?

— Jah, isake, minu rõõm on minu rõõm ja minu õnn on minu õnn, sest et minu rõõm ja õnn meie terwe maa rõõm ja õnn on.

— Neeb on ilusad ja õiged sõnad, kostis üks kõrge kaswuga noore ealine uhkes riides sõjamees, kes imestades kene neiu otja wahtis. Nii peab iga õige Gesti piiga kõnelema.

Waike waatas kartlikult kõneleja otja ja lastis siis jälle omad filmad sõjameeste reas ringi käia.

— Aga mis ja nii kurwalt enese ümber wahid? küsis Lembit tütrekt. Keda otsib minu kene sõrafilm sõjameeste seast?

— Kas mu kasuwend ka siin on? küsis ta kartlikult.

— Ah Soontagana wanema poeg Wambola?

— Jah! — Seda lühikest sõna kõneles neiuks niisuguse healega, et isa talle mitte nii häliste tõtt ei julgenud ütelda.

— Meie peame päewawalget ootama, et oma mehed üle wõime lugeda, wastas ta wiimaks trööstival healel, küllap siis näeme, kes kodu saanud ja kes oma fondid waprast wõitluses waenuwäljale jätnud. Täna läheme pidu pidama; kes pimedas otsib, see ei leia enese ümber muud kui pimedust.

Waike aga ei jätnud sellegipärast otsimist, ehk küll isa teda enesega kutsus ja wõeras sõjamees temaga juttu katsus teha, sest neiuks näis wäga ta meele järele olema.

— Meene, mu sõber, läheme wõidupidule, ütles Lembit wõerale, kes wastu meelt Waikest lahkus ja Lembituga hõiskawate sõjameeste keskele kauni mäekingule astus.

Waike ei näinud ega kuulnud midagi muud kui oma kasuenna nägu, mis tal weel elawalt filmade ees seisis. Rehata liikus aga see otsitaw nägu sinna tänna ning ei jäänud kellegi sõjamehe külgi seisma, nagu waene tüdruk põksuwal südamel ootis ja lootis. Nagu sügawas metsas ehtis ta ringul sõjameeste lähedal ümber, käis ühest kohast teise, wahtis oma terawa filmaga ümberringi, aga jäi petetud lootuses seisma. Tema lähedal sirutas salt sõjamehi lastese kuru peal ja kõneles elawalt sõjast. Waike kõrw kuulis seal ilma tahtmata, mis sõjameeste suud pajatasiwad.

— Wambola oli ikka üks imelik mees! Kes teine oleks Liwlasti ja isegi Sakslasi sel wiisil ninapidi saanud wedada! kõneles üks maasolejatest.

Waike jäi hinge pidades kuulatama.

— Meie wend kõneleb õigust, kinnitas üks teine heal.

— Wambola oli mees, kes kedagi ei kartnud. Meie kartsiime juba, et ta enesele meelega surma otsib.

— Ei, tema tarwitas oma tarfa pead ja julget südant isamaa kaitses. Ma kahetsen kõigest südamest, et ta praegu meie seas ei ole.

— Kas ta ikka tõeste peaks surma olema saanud? küsis jälle üks heal wahela.

— Selle juures pole mingit tahtlust. Ta seisis ikka kurwalt iseeneses, nagu aimaks ta oma otsa ette . . .

Waike langes põlwili pehme murumättale. Ta jõud kadus liikmetest.

— Mina usun peaaegu, et ta enesele surma otsis, sest muidu ei oleks ta ometi nii hulljulgest waenlaste sekka tormanud, kust tal peasemise lootust ei võinud olla, kõneles üks sõjamees. Kas wahest õnnetu armastus teda seda ei sundinud tegema? — — —

Waike kiljatas nii waljuste, et sõjamehed teda kuulsiwad. Poolmeeletult kandsiwad osawõtlikud sõjamehed teda wanema majasse. Ta oli pimedas otsinud ja pimedust leidnud. Kõik ta kallid lootused olivad korraga kui ära pühitud. Siis oli ta hirmus aimamine ometi tõsi. Ta armute oli surma otsinud ja — leidnud — —

Neiu südames walitses pimedus, valu ja meele ära heitmine.

15. Sõber häda ajal.

Pimedus lautas ennast üle metsa ja maa, pilwede wahelt pillusiwad üfsitub säravad tähed läbi puude okste ja tuul kohises tasa metsa ladwas, kui Maniwalde oma uimastusest üles ärkas. Ta waatas enese ümber, nagu tahaks ta ennast jelle kohaga lähemalt tutvustada, kus ta praegu oli. Ta filmad longesiwad kõige pealt oma waenlase surmukeha peale, mis ta ligidal lamas ning talle ühe korraga kõik hirmsad sündmused meelde tuletas. Ta kuulas wähe aega terawaste. Waikest õõrahu ei seganud keegi muud, kui mõne sureja hoiagamised ja kaarnate ja kullide kisa, kes oma saaki jagades wist tülisse olivad läinud. Wärin käis tal üle keha neid südamesse lõikawaid heali kuuldes. Ta tõusis üles ja tahtis ruttu siit koledest kohast ära põgeneda. Mõne samm peal komistas ta hulga surmukeha peale maha. Ülesse ajades toetas ta käega kaunis kõwaste ühe sõjamehe rinna peale, kust ta fane heal kuuldawale tuli. Ta waatas terawaste selle näu peale, mis sel filmapilgul pilwe tagast wälja tulnud kuupalelt

walgust sai. See kahwatanud nägu oli talle tuttav. Pifalt läkfiwad maas oleja filmad lahti ja tase liufufiwad ta huuled, ilma et healt oleks wälja saanud.

— Wett, wett, hüüdis Maniwalde ta huultelt sõnu ära lugebes. — Dota wähe, ma tulen kohe jälle tagasi. Nende sõndega astus ta tiirel sammul järwe poole, mis mitte liiga kangel ei olnud, wöttis sealt kübara wett täis ja ruttas sellega sureja juurde tagasi. Sure waewaga jootis ta haawatud sõjamehele karastawat wett, fastis sellega ta palawat pead, peses ta haawad tarretanud wereft puhtaks ja waatas neib ligemalt. Hea sees oli suur haaw, millest pesemise järele jälle werd hakkas nirisema. Osawaste lõikas ta juuksed eest ära ja sidus haawa rohuga finni. Karastaw wesi oli haiget filma nähtawalt kosutanud, nii et natuke aja järele juba kõnelema ja meelt märkama hakkas.

— Kus ma praegu olen? küsis ta nõrga healega.

— Wäenuwäljal. Kosuta ennast warske weega, meie peame põgenema — aega on wähe — waenlased wõiwad tulla ja meid siit leida. —

— Ah jah! Mina olin sõjas, ma langesin ja — nüüd elan ma weel! Ei, mul on surma haaw külles, minust ei saa põgenejat — peasta sina ennast — sa hea mees... Terwita mu kallist isamaad . . . mu rahwast . . . mu isa ja ema . . . muud mul ei ole! Mine, wend, enne kui waenlased tulewad . . . mina jään siia . . . Taara kaitseku sind . . .

— Mina ei lähe mitte üksi, hüüdis noor sõjamees Maniwalde liigutatult. Kui saatus meid kofku on juhatanud, siis tahame meie ka kofku jääda . . . ühes peasebada ehk furra, kui see kõrge Taara tahtmine on. Kui sa wähe wõid, siis lase, ma wõtan su enesele selga. Siit peame ära minema — waenlased saawad tõesti waenuwäljale riisuma tulema ning siis leiawad nad meid siit üles.

— See ei wõi minna, et sa mind kandma hakkad. Sa näitad ifegi nõrk ja haawatud olema . . . Pareim on, kui sa iseenepe peastad . . . Kui Taara tahab, wõin ka mina weel peasebada . . . Ma tänan sind su abi eest . . . ehk wõin ma ise ennast aidata . . . praegu olen ma weel liiga

nõrk . . . Rutta, rutta, kallis sõber . . . Aga enne ütle mulle veel, kes sa oled, et ma sind meeles wõin pidada, kui taewas mulle elu kingib.

— Ma olen Maniwalde, Warbola wanem, kostis noor sõjamees ruttu.

— Maniwalde! Ja mina olen Soontagana wanema poeg Wambola, ütles haige wäsinult.

— Sina Wambola! See, kellest terwe malewa kõneleb! hüüdis Maniwalde imestades. Mis imelik kokkujuhutumine! Ma tahsin sind ammugi juba näha saada, sa waper sõjamees. Sinu ees olen ma kui kuu päikese kõrwal. Ja sind peaksin ma waenlaste kätte jätma! Ei, seda ei tohi olla, nii kaua kui mu soontes veel veri woolab ja filma laug liigub.

Wastupanemiseft hoolimata wõttis Maniwalde Wambola ümbert kinni, tõstis ta hiljufeste ülesse ja hakkas temaga rutuste sinawa metsa poole minema. Minek oli waewaline. Eht Wambola küll lõi oma jõudu kogu wõttes enese jalge peale toetades katsus kõndida, siiski pidi ta nõrkuse pärast sõbra najale toetama, kes ka warsti wäsinust hakkas tundma. Roit oli suureks saanud, kui nad Beeweri järwe kaldale pimebasse kuuse metsa jõudsiwad, kus nad puhkama jäiwad. Siit oli hea wahti pidada. Silm ulatas üle suure weewälja kaugele waatama, mis koidukumast nii imekenaks koidukarwaliseks oli wärwitud ja nagu teine taewas waatajale lahkest wastu paistis, ainult selle wahega, et ta sügawal jalge all seisis, kuna tõsine taewas kõrgel pea kohal finas. Kaugel nägi film pikka musta joont weepinnast ülesse kerkima, mis muud ei olnud kui mets teisel kaldal. Maniwalde waatas wäsimata seda wärwikat taewast tõuswas koidukullas weepinna sügawuses, seda kaugel seiswat kalda wiirt, kuulas ümbera jõe kose kohinat, mis oma wett suure Roima jõe sisse saatis — ja ta südames tõusiwad mitmesugused igatsused elusse. Kui wäga oli see pilt selle maa ja mere sarnane, kus tema kõige kallim ja armsam wiibis. — Oh, kui ma juba jeal oleks! õhkas ta kustutamata ihaldusega ja nii igatsewa mahedusega, nagu oleks ta, oma armsa Saarepiiga lähedal. Ta wäsimus oli unustatud, walu meekest

läinud, ta meeles seisis ainult üks imekaunis ingliskuju, kes teda armastas ja kelle armastuse eest ta maailma ära oleks annud. Aga ta oli ju veel mõral maal kesi waenlasi, veel mõisivad need neid mõlemaid leida ning seega tema maapealsele õnnele otja teha. — Meie ei tohi mitte ära unustada, et selleaegsed Gesticlased paganad olivad, kes wagaaduse ja headuse palgast, taewast ega paradiisist pärast surma midagi ei teadnud. Nende taewas ja paradiis oli hea elu maa peal, mille kättesaamine niisama kõrge ja igatsen eesmärgi oli, nagu ristiusu kõige wagamate soow igawese elu järele. Neil ei olnud pärast surma mingit lõbuduse palka, mingit palka. Nende elu pärast surma oli igaw ja ilma lusti ja rõõmuta maa-aluse riigi walitseja Mana wallas manalas. Kes sinna sai, sel olivad juba ilma lustid ja rõõmud selja taga. Sellepärast otsis igamees siinpool surma enesele headust ja õnne, mida teises ilmas manalas enam ei olnud. See tundmus asus ka Maniwalde rinnas. Tema taewas ja helkiw koibutäht oli Saare piigake, keda ta ühegi hinna eest ei tahtnud kautada.

— Meie ei tohi mitte enam waenlaste kätte langeda — meie peame eluga koju saama! ütles ta waimustuses enese ümber waadates.

— Õnnelik mees, et sa seda wõid ütelda, rääkis Wambola kurwalt. Ma näen, sinu soontes woolab palju kangem isamaa armastus kui minu sees. Ma pean ritlema, kui ma õiglane sinu wasta tahan olla, mind ei meelita mu isamaa mitte tema metsadesse tagasi, ehk ta ka mulle küll armas, üliarmas on. . .

— Waene Wambola, sa eksid, kui sa minu koju tõttamise tuhinat ainult isamaa armastuseks pead. Ei, sellest ei wõi ma mitte kiidelda. Minul on midagi muud südame peal, mis mind tuuletiwul koju kannaks. . . niisamajuguse mere kaldale nagu see järw siin on. Ma ei ole sellest kellegile kõnelemud, aga sinule wõin ma oma wiimast saladust usaldada, kui sa aga kuulda tahad.

— Sa teed mulle sellega suurt rõõmu, et mind enese usaldusmeheks pead, wastas wäsinud ja haige Wambola.

— Minu koju kutsujab on kaks sõstrafilma, mis mulle sügawasse südamesse on waadanud ning mind otsekui ära nõidunud, kõneles Maniwalde footalt. Reid imefilmi, seda lahtet nagu, neid naeratawaid huuli — oh, neid pean ma jälle näha saama, kui see ka mu elu maksaks. Wend! kas oled sina ialgi niisuguseid tundmusi tunnud, mis minu südames praegu liigub — mis see imeneid minu südames kui nõiduswäel põlema on süttitanud? Räägi, oled sina ka mõnele nurgisfilmale nii sügawasse filma waadanud ehk on mõni sõstrafilm ennast sinu poole pöörnud? Räägi, mu saatuse feltfiline ja sõjawend!

Maniwalde sõnab olimad pehmed ja heal nii mahe, et ta imejõuga ka feltimehesse mõjus. Haige sõjamees õhtas sügawast südamest ja wastas siis niisama õrnalt: — Meie saatused ei ole üksi sõjas ühesugused, waid ka kallil kodumaal — aga ometigi seiswad nad üksteisest nii kaugel nagu see kaunis taewafina meie pea kohal sellest, mis alt järwesügamusest wastu paistab. Mu keel ei suuda sellest kõneleda. Luba mind parem waikida ja jätta mind mu saatuse hooleks. Ma tänan sind veel kord kõige abi eest ja tuletan sulle meelde, et ka üksi koju lähetsid. Sind ootab seal õnn, armastaja mõrvoja, mind — oh mind ootab seal õnnetus, millel nime ei ole. Ma ootan, et Mana taat mu filmad finni wajutab, kannatused lõpetab ning oma igawasse warjuriiki elama võtab. Rõõmud ja lustid on minust mööda. Meie ei sünni ju ka koftu — mis elu see oleks, kui ühel taewane rõõm, teisel piin ja närin walu südames? Ma lootsin sellest wõitu saada, aga ma tunnen selgeste ära, et ma ennast lootuses olen petnud. Kui ka sõjahaawad paranewad, mu südame haawad on parandamata ...

Õsawõtlik sõjamees kuulas ta kõnet üsna kohkudes. Sella kaastundmisega küsis ta selle suure mure põhjuse järele, mis teda nii raskestest rõhus.

— Minu nõu oli seda maailma kõrwade eest warjul hoida ning oma rasket saladust enesega ühes hauda wiia, rääkis Wambola üksifilmi kaugele koidu sisse wahtides, — aga sinule ei wõi ma ometigi ütle mata jätta. Kuula siis

ja ehmata! Mina armastasin ka üht nugisfilma, tema wististi ka mind — ma ei ole sellest temale sõnagi ütelnud, tema ka minule mitte — ma lootsin, et sõjatules ta mul meelest ära läheb — aga tühi lootus! Mu süda on nii haawatud, et ta lõhkeda tahab. Ma aiman hirmust õnnetust, kui ma koju peatsin saama. . .

— Aga püha hiimägede pärast, see on ju kõige suurem õnn ilma peal, kui kaks südant teine teist armastawad — ma ei saa aru, mis sind selle juures wõib kurnastada?

— Ta on aga mu — lihane õde! rääkis Wambola üsna healetult.

— Sinu enese lihane õde! Oh ja õnnetu sõber! Siied on sind raskete karistanud, millega oled sa seda ära teeninud?

— Mina ei tea mitte, millega ma jumalaid oleksin wihastanud, aga fiiski on nad mind nii hirmsaste nuhelnud.

— Siis ei tohi see mitte tõsi olla. Minu süda ütleb mulle, et siin eksitust peab olema. Katsume aga koju saada ja asja paremine järele uurida. Seal peab üks salasõlm fees olema. Ma tahan selle peale kihla wedada.

— Ära katsu enast ega mind petta, wastas Wambola palawikus, sest üle jõuu käimine ja kange meeleärritus oli ta nii ära kurnanud, et ta nüüd jõuetult pehme mätta peale maha wajus. Ma tunnen seda asja põhjani niisama kui oma kustutamata, nõdrameelelist armastust, millel muud waigistawat rohtu ei ole kui wilu maamuld. Tema on minu õde ja mina tema wend — seda ei wõi ka ükski taewa wägi teisets teha. . .

Mis wõis Maniwalde weel ütelda? Ta nägi ära, et siin sõnad ainult kahju wõiswad teha, ja jäi sellepärast wait olles oma uue õnnetu sõbra kõrwale seisma. Nüüd tuliwad talle raskeid päewad. Ta tundis enese liikmetes ära seletamata wäsimust ning ta sõber wõitles suure palawikuga, mis talle haawad ja wäsimus oliwad toonud. Wähe lootust oli tal, et ta sõber, seda ta nii hea meelega oleks peastnud, weel terweks saab, ja omale maale tagasi jõuab. Ta haigus läks ikka raskemaks ja sellega ka nende wõeramaa metsades olek

laretawamaks. Iga päew natuke haawalt ikka edasi põhja poole tulles jõudis ta wiimaks oma haige sõbraga õnnelikult Gestimaale Alliste maakonda. Siis juhtus ta üfsitu metsa sees seiswa hursitu juurde, kus üks wana emake elas, kes metsarohutuid tundis ja nendega inimesi arstis. Selle wanakese katuse all leidsiwad noored mehed lahket wastawõtmist, sest et sõjamehi igaüks armuga wasta wõttis. Kahekesi põestasiwad Maniwalde ja metsaeideke Wambolat, kuni see ka wiimaks paranema hakkas. Ühel päewal, kui Wambola jälle nii kangel oli, et ta ülehel juba käis ja kõneleda wõis, tuli sõber lahke naeratusega tema juurde ja rääkis südamelikult:

— Kas sa näed, Wambola, meie elame weel ja oleme pealegi oma isamaa pühal pinnal, oma isamaa inimeste seas! Kas sa weel oma rinnas surma mõtteid kannad ning oma nooruse närtsimist igatsed?

— Maniwalde, mu kallis sõber ja elupeastja, mu süda tänab sind minu abi eest, ütles Wambola liigutatult. Mina ei mõtle mitte enam surma peale — ei, see oleks argdus ja mitte mehe wääriline olek — aga mul on midagi muud mõttes ja selle täitmiseks peab sa mulle abis olema.

— Kui sul õige mõte on ja kui mina sind aidata wõin, siis hea meelega.

— Minu mõte on õige ja hea, ning aidata wõid sa kah, kui aga tahad.

— Ütle siis aga ära. Lahtmist ei puudu su sõbral, kui asi minu heaks tuleb.

— Ära räägi kellegile hingelisele sellest, et mina weel elan, et sina minu peastnud oled, ütles Wambola rõhuga. Ära waata ühtigi nii imestades mu otsa. Ma usun, et terwe fogutud Gesti malewa mind surruks peab ning et see õnum juba ka koju on jõudnud ja terwel maal laiali lagunenud. Kui mind keegi taga leinas, siis on see nüüd juba möödas ning kõik on jälle rahulises korras. Nii wõin ma wistist oma kurba saatust kõige hõlpsamine ära unustada ning ise ka unustatud saada, mis ainus tee on, kui ma oma peastmist õnnetuseks ei pea pidama. Ei, ei, ära räägi selle wasta, see on minu findel nõuu, millest ma järele ei anna. Ma

olen kaua oma elu üle järele mõtelnud — see on ainus tee — ära effita mind selles. Ela sina õnnelikult ja uneta oma õnnetu sõber ära, sest minu mälestus võiks sinu head südant kirmastada ning su õnne tumestada.

Maniwalde ei võinud selle wasta midagi parata. Mõne päewa pärast lahkus ta oma sõbrast filmaweega seda tõtades, mis see temalt kui truult sõbralt nii tungiwalt oli nõudnud. Ta mis selle aegsed Gestrased kord lubasiwad, seda nad ka pidasiwad. Maniwalde huultelt ei tulnud ühtegi sõna, mis ta südames warjul seisis. Teda wõeti suure rõõmuga kodumaal wasta, kui ta ennast esimest korda kodumaa nurmedel näitas, sest ka teda oli furnute sekka loetud. Tema esimene käik oli nüüd Saaremaale, et saäl oma armukesega kofku saada ning teda warsti kui mõrsjat koju tuua. Wahe ajal oli aga palju muutusi olnud, millest noorel sõjamehel aimugi ei olnud, ja need muutused puutusiwad ka õige waljuste Maniwaldesse. Et nende sündmustega ligemalt tutvustada, peame Soontagana lähedale Metsawaimu majasse tagasi minema ja waatama, mis seal sel ajal sündis, kui sõjamehed waenlaste wastu sõtta läksiwad.

16. Uned plaanid.

Metsawaim elas juba tülikse aega uues kohas, kus ta tagaotsimiste eest julge wõis olla. Ta oli sel terral, kui ta naene teda kodu ootas, alles weel teisel päewal, pealegi koguni haigelt koju jõudnud. Tema kahwatu nägu ja metslik waade oli ta naist imestusega täitnud, aga ta ei annud fiiski mingit selget wastust naese osawõtlikkude küsimuste peale. Sellest ojaft saadik oli ta ennast weel hirmsamaks ja metsliksemaks muutnud ning naene ei julgenud wiimaks enam tema imelise oleku järele pärida, milles päewawalgust kartwad saladused warjul näitasiwad olema. Ühes tükis oli ta ennast, nagu naene arwas, paremaks muutnud: Ta ei käinud mitte enam kodust ära ega jäänud päewade kaua wälja, nagu mõne aja eest Soontagana lähedal elades. Selle eest seisis

ta tihti iseenehes ja auubus plaanisis, millest ta naenegi midagi ei teadnud. Teiste inimestega ei annud ta ennaft ialgi kokku.

Gestlaste wõidufõnum lautas ennaft kui kuluutuli termel maal laiali ja jõudis ka wiimaks Metsawaimu kõrwu. Igal pool sünnitas see elawat rõõmu, rahwas kogus hiitesse kokku, ohwerdas jumalatele tänuks uutse wilja ja wõttis sõjamehi suure auustamisega wakra waenutee tallamise järele wasta, aga Metsawaim ei pidanud sellest midagi lugu. Tema äraandja süda soowis, et Gesti ülematest ükski enam tagasi ei oleks tulnud. Reid kartis ta kuri südame tunnistus, et need ta ilusad plaanid ja hiilgawad õhuhooned ära rikuwad. Kui ta hoolega selle järele kuulas, kes auuga waenuwäljalt tagasi tulnud ja kes mõral maal surma leidnud, siis ei sündinud see mitte osawõtmisest malewa käekäigist, waid hoopis isesugusest soowist. Misugune tema osawõtmine sõjameeste käekäigust oli, seda mõime sellest näha, et Metsawaim wäga rõõmsal tujul koju tuli, kui ta kuulda oli saanud, et noor Soontagana wanem Wambola mitte enam koju ei olnud tulnud. Sõjameeste jutu järele oli ta tapluses surma leidnud, ja seda mõis küll uskuda, sest kõik leinasiwad teda taga ja oliwad ta surma pärast wäga kurwad.

Raua oli õnnetu naene kadunud Lembitu last oma südames kannud, oli oma mehe käest tema üle mitmel wiisil teatust tahtnud saada, aga ta wali mees ei lastnud enesest poolt sõnagi selle kohta wälja meelitada. Waesel kahetsejal ja kurtjal naesel pafitses süda walu pärast sees, aga ta ei suutnud teda milgi wiisil waigistada. Ta pidi waifsel ootama, kuni mees paremasse tujusse saab, ehk kuni saatus ta peale armu heidab ning talle juhtumise teel teatust toob, kus see neitsi elab, keda tema mees Waifeks pidas. Sellepärast oli ta rõõmus, kui ta kord oma meest lahkel tujul koju nägi tulema ning ise Soontagana inimestest juttu tegi.

— Kuule, naene, ütles ta, ega Soontagana furnud wamenal muud last ei olnud, kui üks poeg ja üks tütar?

— Minu teades küll mitte, wastas naene, kellel hea meel oli, et mees sellest asjast räätima hakkas. Aga miks ja seda siis küsid?

— Ma tahtsin kuulda saada, kas furnud wanema sugust weel teegi peaks elama, kes linna enesele mõiks pärida.

— Aga tema poeg ometi — noor Bambola — —

— On juba mätta all. Tema pärast võtku Soontaganat kas mõi tont enesele.

— Mõi see kena poisitene furnud! õhkas naene. Muidugi wististe waprast wõitluses?

— Waprast wõitluses mõi ka waprast põgenemises, see on üks puhas. Peaasi on, et teda enam elus ei ole. Sina ei tea siis mitte kindlaste ütelda, kas tal wendi oli mõi mitte?

— Ei olnud wistist mitte. Aga kas õde siis oma wanemate warandust ei päri?

— Jah, waranduse ta küll mõib pärida, aga wanemaks ei mõi ta ometi saada. Selleks pean mina saama.

— See ei mõi minna, kostis naene kartlikult, sest ta teadis, mis õnnetust see katse neile mõlemile mõiks tuua. Kui tema mees wanemaks oleks saanud, siis oleks ta teiste wanematega pidanud seltsima, ja seal pidi ta mitme wägema mehega kokku saama, kelle eest neil asja oli kõrwale hoida, mispärast nad tema teades ka oma elukohta oliwad muutnud. Ja et tema õige Wotele ei olnud, seda teadis ta naine liiga selgeste.

— See peab minema, kostis mees ahwardawalt, mõi kui ka kõik manalased minu wastu lahti peaks lastama. Enne peame aga kõhe furnud wanema tütre üles otsima ja tema warajagamise ära diendama, et ta pärast meil ses asjas enam tülis ei oleks.

— See on õige nõuu, ütles naene rõõmuga, sest sel wiisil mõis ta kadunud Lembitu tütre jälgile saada. Kus ta peaks nüüd olema?

— Kas ta Soontaganas siis ei ela?

— Ei ela. Sa ütlesid, et teda Saaremaal oled näinud. Kus kohal see oli?

— Kas ja siis arwad, et see ikka Soontagana piiga oli?

— Ega mina teda ei ole näinud. Kui ma teda näha saaksin, siis mõiksin ma kõhe ütelda. Lase mind waatama minna.

See nõuu ei olnud mitte paha. Ise ei tahtnud ta enast Saaremaal enam miski hinna eest näidata. Sellepärast oli ta naise ettepanekuga väga rahul.

— Sa pead kaval olema, rääkis ta siis naisele, ja ta fia meie juurde tooma. Ta ei tohi paha nõuandjatega kokku saada. Sellepärast pead sa oma keele osavust ja nõia kunsti tarvitama, kui lubamised üksi ei awita.

Nõõmuga lubas naene kõik täita, mis mees iganes nõudis. See mõte oli ju ometi ta armsam ja igatseta wam eesmärk olnud, sest nüüd mõis ta teada, mis ta nii südamest teada saada igatses. Selle reisi külls rippus ta südame soowi täide minemine ja kõigist süüist wabaks saamine, ehk lootuse langemine ja süüdlaseks jäämine ise oma südame teadmise ja jumalate ees. Sellest mõime juba mõista, mis- suguste ärritatud mõtetega ta teele läks.

Metsawaim oli sellega ka väga rahul. Tema peas liikusiwad teistfugused mõtted ja korralikud plaanid, millede täidesaatmiseks tal mõni aeg naist kodus eksitamas ei olnud. Tema kõige suurem soov oli Soontagana wanemaks saada ja selle ettemõtte eest tahtis ta kõik teha, mis iganes võimalik. Tema plaan Lihula kalmumäel, ei olnud mitte täide läinud. Wotele oli küll lubatud ööl sinna tulnud, aga tema suur koer taitfes teda mõrtsuka eest. Nii pea, kui see wanakese peale targas, oli tal tugewa ja wihase koeraga tegemist. Kui ta koeraga walmis sai, ei olnud Wotelet enam kufagil näha. Ta oli wistist tema hirmust nõuu morganud ning nüüd mõis ta awalikult tema wastu ülesse astuda ja ta nõuu nurja ajada. See mõte piinas teda rängaste. Kätte ta teda wistist küll ei saanud, sest ta oli juba enese elukoha targaste ümber wahetanud, aga wanemaks saamise juures mõis ta talle tülits olla. Ta ei oleks oma hirmust plaani nii ruttu fatti jätnud, kui Wotele mitte sest ajast saadik hoopis ära ei oleks kadunud. Ta ei teadnud teda kufagilt otsida. Aga wanema auust ja wõimusest ei tahtnud ta sellegi pärast ilma jääda. Ebaufllik, nagu Metsawaim oli, mõtles ta sellepärast ühe kuulsa kugelt targa juurde minna ja temalt oma tulewiku üle otsust nõuda. Kaugelt tarfa ei walinud ta

mitte üksi sellepärast, et need ikka kuulsad on, waid ka juba selle kartuse pärast, et teda ligidal wahest ära tuntakse.

17. Targa juures.

Nii mõttis ta siis warsti peale selle, kui naene ära Saaremaale läinud, teereisi läbi Metsapoole maa ette Allistesse, kes sel ajal kuulus tark „Aru eit“ üksikus metsahurtikutefes elas.

Ühel tormisel sügiselõul jõudis ta „Aru eide“ hurtitu juurde, mis sügawal suure metsa sees ühe kõrge kingu peal kolme suure kuuse warjul seisis.

Kuused kohasiwad tormi käes ja segasiwad seda sügawat rahu, mis majakeses weel wähe aja eest oli walitsenud. Kolde kiwi peal istus wana eideke, kes wärisewal käel uut peergu põlema süütas ja pihti pani ning siis hoolega ahju lõrwale kuulas, kus haige asemel praegu üles oli ärganud. Ta oli toidu walmis teinud, parema osa hingede jauts laudile wiinud ja ülejäänud jau haige ja enese tarwis ahjuotsale pannud, et ta kauem soe seisaks. Nüüd wõis söömaaeg algada, sest haige oli enese istutule ajanud ja tasase healega kõnelema hakanud. Sugijale olgu siin waiuse kohta seda nimetada, et praegu hingede aeg käes oli, mil kõik wagu si elaksid.

— Waesed hinged, kudas nad huluwad ja winguwad, ütles haige, kelle kahwatanud näu peale punakas piirutule walguks langes. Oh neid on sellest sõjast saadik palju rohke, kus nad mõidu eest langenud!

— Jah, ja just kõige wapramad noored mehed, keda igal pool taga leinatakse, wastas wanate osawõtlikult. Kui minul ka mõne wasta sugugi kaastundmust poleks olnud, siiski läheb mu meel haledaks, kui rahwa kahetsuse peale mõtlen.

— Kes peaks siis need olema, keda rahwas nii taga kahetseb ja kelle pärast fina, hea emake, rahwa kahetsuse pärast leinab?

— Kõige pealt kaks noort wanemat Wambola ja Maniwalde ning weel mitmed teised waprast sõjamehed.

Noor sõjamees, kes keegi muu ei olnud, kui meie tuttav Wambola, õhtas sügawaste. — Ma usun kindlaste, et nad mitte mõlemad ei ole langenud, ütles ta siis nõrga healega. Teine neist saab pea oma koju jõudma, kus teda omaised rõõmuga wastu võtavad.

— Kui see nii oleks! Aga ta waene peab nägema, et saatus selle aja sees walida käega ta omaste majas on mäs-
sanud ning armsamad siit ilmast ära wiinud. Minulgi on sellest noorest waprast sõjamehest kahju, ehk mul küll asja ei ole tema kurbusest osa võtta.

Nooremehel weri hakkas kärmemalt jooksuma. Poolhinge-
tult küsis ta rutuste: — Kellest sa kõneled, hea emake?

— Eks itka Wambolast, Soontagana wanema pojast. Kas tema siis see ei olnud, kellest sa ütlesid, et ta weel elada ning koju saada jõudma?

— Ei, ei, ma rääkisin teisest — Maniwaldest. Aga mis on siis Wambola kodus sündinud?

Emake seisis natukese aega wait. Tal ei näitnud lusti olema sellest asjast kõneleda.

— Sätame selle jutu, ütles ta wiimaks üles tõustes ja söögilaua juurde minnes, et toitu lauale panna.

— Ei, kõnele weel. Ütle, mis on Soontaganas sün-
dinud, küsis haige kannatamata healega.

— Soontagana wanem ja ta naine on mõlemad ära
furnud, kostis Aru eit rutuste. Nende surma üle olen ma rõõmus, aga poja surmast ei rõõmusta ma ennast mitte —
temal polnud sellest ju süüdi — pealegi olnud ta väga südi sõjamees.

Wambola huuled läksiwad kõwasti kokku. See teatus mõjus temasse nii wägewaste, et ta waewalt weel ennast jõudis waigistada. Rahkordse raskusega litsus ränk saladuse koorm siin teda. Kui heameelega laseks iga kannataja enese murest teisi osa võtta, mis walu fergitab ja troosti südamesse saadab, aga ta ei tohtinud, ta ei wõinud oma saladuse katet fergitada. Ta oli ilma ees furnud, ta pidi ka oma hinge õn-
suse juures ilma ees furnuks jääma. Wagusi kannatas ta, mis saatus temale kannatada annud. Aga see imestas teda

wäga, et wanafene Soontagana wanema furma üle rõõmus oli. Mis pidi see tähendama? Rui ta selle üle seletust nõudis, vastas wanake pool paha meelega: — Ma ei taha wanust asjust enam rääkida ega kurbi sündmuse meelde tule tada. Pealegi puutub kõik see lugu sinusse veel vähem kui minusse — mis sa kõiki asju järele pärid?

Eh! see ütles nooremehe meelest küll kõige wilbakam oli, siiski ei mõinud ta midagi parata, waid pidi rahule jääma, kui ta ise oma saladust ära ei tahtnud anda. Sellepärast jäi ta wagusi. Ta kuulas terawaste.

— Kuule, hea emafene, kas keegi ei käi wäljas? küsis ta wiimaks Aru eidelt, kes toitu lauale oli kannud. Mina nagu kuuleks sammusid toa seina ääres.

— Ma ei ole midagi kuulnud. Kes siin ometigi võib olla? Riisugusel võib ei lähe keegi õige inimene hulu alt wälja.

— Aga ma tunnen astumise wärinat.

— Siis hulguwad hinged siin ümber. Waesed hinged, ei ole teil ka rahu tormi ega wihmaga. Ma pean neile veel rohkem toitu wiima.

— Hinged ei või ju nii raskest olla, et maa pind astumise juures liigub.

— Kühi arwamine. Sa oled veel haige ja sellepärast kuuled ka heali ja tunned astumisi, mis kuskil olemas ei ole.

Wambola ei mõinud selle wastu midagi enam ütelda, sest tõepoolest oli ka kõik wagusi jäänud, ja ta kõrw ei kuulnud tuule wingumises enam midagi mõerast healt.

— Rui minu hea feltfimees ka ifka hulu alla on saanud! õhtas ta wiimaks. Ilm on wäga paha.

— Ma keelasin teda küll minemast, vastas wanake, aga ta ütles, et mitte enam oodata ei võida. Sina olla juba paremaks saanud, ja teda kutsuda isamaa kohused. Nii ei mõinud ma teda ka enam keelata.

— Jah, teda ootab kodus auu ja õnn! ütles haige kurwalt.

— Kes ta ise pidi olema? Minule ei ütelnud ta oma nime ega seisust mitte. Ma usun aga, et ta mitte liht sõjamees ei olnud, eh! ta küll ennast selleks püüdis näidata.

Wäljas ukse taga oli kolistamist kuulda.

Mõlemad toas olejad jäiwad terawalt kuulama: Wäljas folistamine ei lõpnud ära. Näis just nii olema, nagu otsiks keegi toa uft.

— Kas seal hinged folistawad wõi on keegi keheline hing ufse taga? küfis majaemake toast piirutulega ufsele astudes.

— Tee lahti! wastas hea ufse tagast. Ma olen inime ja otfin sinu juurde teed, aga pimedus on nii suur, et uftki ei leia.

— Mis sa nii hilja fiit weel otfid?

— Ma tulen tulewiku pärast sinult nõuu küsima, kui sa see kuulus tart „Aru eit“ oled, kostis hea edasi.

Wanake tegi ufse lahti ja walgustas piiruga pimedat sisse. Sisfeastuja oli üks wanadlane kuimetanud mehike, keerlewate filmadega, mis ühegi asja peale paaris pilguks puhkama ei suuda jääda, waid ikka oma waatepunkti wahetawad. Nuttu käiswad ta filmad wanakese pealt weiksesse poolpimedasse tuppa ning leidiswad wiimaks woodist nooremehes üles. Et haigus ta wäga ära oli kurnanud, sellepärast ei tunnud sisfeastuja teda mitte ära. Siiski oli ta nägu talle nii tuttan, et ta pilk tema peale kauem peatama jäi. Kui ta märkas, et noormees teda ka niisama terawaste filmas, pööris ta enese näu kõrwale ja waatas enese ümber. Tuba oli weikene. Ühes uurgas seisfis weike lahtise kerefega ahi, mille juu ees kolbes pada koogu otfas kõlkus. Wana emake oli lõuka otfa maha istunud ja wahtis nii terawalt wõera otfa, nagu tahaks ta tema südamesse waadata ja sealt tema nurjatust ära lugeda. Ebauftlik mehike kautas oma julguse ja hakkas peaaegu kartma.

— Istu ja kõnele oma asi ära! ütles eidefe lühidelt, mis näitas, et talle see mees mitte meele järele ei olnud.

— Sa ei ole mulle mitte wistanud, kas sina see „Aru eit“ oled, wõi pean ma teda weel laugemalt otfima.

— Minap' see olen. Kõnele!

— Ma tahan oma tulewiku kuulda.

— Mis asjas?

— Seda wõin ma fiis sulle ütelda, ka sa üftki oled. Kes on see mees seal?

— Saige sõjamees. Tema ei effita meid. Rõnele!

Mehike näis kimbatuses olema. Tema ei sallinud mõeraid oma plaanide juurde. Aga tal ei olnud julgust tarfa oma nõudmisega pahandama hakata, sest see sõnakasin oleks ei tähendanud palju head.

— Soontagana wanem on surunud, wana ja noor, algas mõeras kogeldes, ja ma tahtsin sinult, sa kuulus tark, küsida, kas seda võib ette teada, kes uueks wanemaks saab?

Seda küsimust oli tark kõige vähem mõistnud oodata. Kalle ei näitnud see sugugi meele järele olevat.

— Mis see sinusse puutub? küsis ta häliste.

— Mina mõtan isamaa asjadest ja ta käekäigust elawalt osa, sellepärast tahaksin ma seda hää meelega teada saada.

— Sina tahtsid aga oma tulewikku kuulda saada. Kas see sinu tulewikuga kokku puutub?

— Jah, wäga sügawaste.

— Sina tahad wanemaks saada?

— Mitte teenimata wiisil. Mis tulewiku tähed sellest ette ütlemad?

— Ma ei ole seda mitte järele uurinud. Riipalju mõin sulle aga nüüd juba ütelda, et uueks wanemaks ainult üks waper sõjamees saab walitud ja mitte üks niisugune, kel sõjamehe waprusest karwa wäärtki ei ole. Nüüd tarwitab aeg wapraid mehi, seda tunneb rahwas ära ja walib wane-
mateks kõige wapramad. Mis wapruse teud oled sina ära teinud?

Kuulutuse ihaldaja, kes, nagu auusad lugejad isegi juba ära tunnud on, muu ei olnud kui tuttav Metsawaim, hammustas mõlad wiha pärast kokku. Wanakese teraw waade ja kare tõe ütlemine tegi ta üsna rahutuks. Mäha surutud wihaga wastas ta: — Ma tarwitan ettekuulutusi, mitte küsimisi.

— Kes minu küsimisi ära ei taha wastata, sellele ei kuuluta ma midagi, ütles tark lühidelt.

— Mul on õigust wanemaks saada, aga üks kardetaw waenlane on mul teel tüliks, kes kõik mu ettewõtted nurja püiab ajada. Kuuluta head!

— Õigust wanemaks saada oli ühel ainsal inimesel, aga seda ei ole enam oma õigust nõudmas. Ühe nurjatu

äraandja, endise Leedu orja Panda läbi langes ta oma waenlase kätte, kes siiaaale Soontagana wanem oli ja nüüd ära on furnud. Üks teine inimene, kes õnnetumale wanemale kõige lähemal on seisnud, ei lähe enam seda nõudma, mis õigele pärandajale ülekohut on tehtud. Sellepärast ära looda fina asjata ega ära kiitle oma õigusest, mis sul ei ole. Wanemate fogu saab uue wanema walitsema, kes selle wäärt on. See on minu ettekuulutus. Sul ei ole waja teda uskuda, aga ma ütlen, et see täide läheb.

Metsawaim oli kui piksest löödud. Tõmmatsed löiwad talle kehasse, ta käed tõmbasiwad rusikasse, filmad wälfusiwad tuld ja keerlesiwad ühest kohast teise ning weri tõusis pähä. Suure waewaga jõudis ta oma tulist wiha tagasi hoida, mis teda igaford murdjaks metsalifeks oli muutnud. Aga fartus halwa ettekuulutuse pärast waigistas teda weel nii, et ta mitte mõistufeta wihatujusse ei langenud.

— Sinu ettekuulutus ei ole õige, ütles ta wiimaks sunnitud naeratusega. See üks, kellel pärimise õigust on, tahab aga oma õigust ka nõuda ja mitte mõne memme wiisil ahju tagast waadata, mis teised teewad. —

Need sõnad mõjusiwad ime jõuul ettekuulutajasse. Ta wanadusest kollakas näufarm muutis ennast weel mitmet moodi. Tema teraw, läbitungiw waade muutis häfiste pehmeks, mahedaks; ta filmist paistis fange fifimine liigutus. Wõidu rõõmus waatas teda Metsawaim ja imestades haige sõjamees.

— Kas ta weel elab? kogeldas ta wiimaks.

— Jah, elab ja pärib oma õigust, wastas Metsawaim ehk endine Panda uhkeste, sest nüüd näis korraga wõit tema pool olema.

— Tead sa seda tõeste?

— Tõeste jah!

— Kus ta on? Ütle mulle seda, see on mulle wäga tähtjas. . . . Earf oli wõidetud.

— Siin, minu ees, ütles Metsawaim uhkelt.

— Siin, minu ees! Sina! Sina ise!

Juhtlawa.

Esimene anne.

Wend ja öde. — Wöeras wanake. — Waenlased. — Sureja ema sõnad. — Wanema matusel. — Metjawaim. — Kaks kalameest. — Tornitwaht.

Teine anne.

Tormine öö. — Armupaelad. — Luuramise peal. — Dotamata õnn. — Tähi pesa. — Mis sõda tõi. — Kurb sõnum. — Sõber häda ajal. — Targa juures — Uued plaanid.

Kolmas anne.

Kaks wanemat. — Häda ei tule kell kaelas. — Õnnetu jälle-nägemine. — Kinni püütud. — Tähtjas leidus. — Waenlased Wiljandi all. — Veel kord wend ja öde. — Kes on see neiu? — Tundmata sõnumil on töit rääkinud. — „Maga magamas“ — Isa ja tütar.

Neljäs anne.

Kaks sõbrannat. — Kalamees. — Üks wanema paar. — Tema see on! — Metjal kõrwad. — Pirmus öö. — Dotamata sõnumi tooja. — Kallilt ostetud priius. — Tume punkt selgub. — Elu sõja ajal. — Wiimane jälle-nägemine. — Kasuwend ja kasuõde. — Kerkaja. — Ots.

Igast raamatu poest saada. Hulga wiisi ostjad saawad kõrged protsendid.

Arwustused Eesti ajalehtedest.

Postimees kirjutab „Wambolast“: „Nii uue raamatu nimi, mille ilmumist rõõmuga mõime termitada. Wiimasel ajal on küll Eesti kirjanduse kõrgusoleku üle õigusega kaebatud. Seda rõõmustawam on siis, kui jälle üks suurem töö meie weikest kirjandust rikastab. Ja nimetatud raamatu tähtsust tõstab isedahtiselt see, et ta toimetaja oma jutustuse aines Eesti ajaloo on walinud. Ajalooliikude jutustuste tähtsust on suuremate rahwaste juures ju selgeste tuntud. Need annawad lõbu ja õpetust ühtlasi . . . Sellepärast põimivad osawad kirjanikud tähtsaid ajaloolisi sündmusi jutustusteks ja tutvustawad ajalugu jututulu rahwa laiemale ringlõnnale . . . Aga jutustustest on kõnes olemas raamat alles esimene suurem töö sel väljal. Ja kirjutaja ütleb eeskõnes, et sellega Eesti wanaaja ja ajaloo tundmist ebendada tahab. Ja see püüe on tal ka hästi õnnestanud. Jutustuse ajaks on Eesti wabaduse sõda walitud, kus Eesti rahwas oma iseseisuse wiisa mõitluse järele küll kaotas, aga auuga taotas . . . Et Eesti ajaloo kohta üliweidi kindlaid teadusi on, siis on raamatu kirjutaja ülesanne raske küll, õiget selle aja wärwileandjat juttu teha. Ta on terawasti kõike tarwitanud, mis iganes sellest ajast teada on, nagu seda jutust ette tulewad kõneläänud tunnistawad . . . Kõne wiis on jutus soraw ja lõbus, kui ta mõni kõnelään weidi wana magu, aga siin just

jutu iluts on. Kusab rahwaulub on sündsaße kohta wahela paigutatub. Mis muub, kirjanuse sõber, kui murette omale see uus raamat ja õpi sellest oma esivanemate elu enam tundma. Küll siis näeb, et minuga ühes raamatu kirjutajale „aitab“ ütled.

Cesti Postimees kirjutab „Wambolast“: Meie olene esimese ande läbi lugenud ja julgeme selle üle järgmist kriitikat avaldada: Sesi andes jaamad 8 ihejuguist elu ettetulekut ja nende jaatust aja-kohtaliselt kirjeldub. Kirjanik on püdnud wana Cesti elu wainus ja tema juhatuses sihis kõil neid elu juhtumisi, mis ta sellajal kõige Cestlase elusse puutujawad, iheäralisult aga neid, kes selles Wambola jutus tegewiselt eht kannatlikult ette astuwad, tänuja asjatohaliselt kujutada, ning seega wanaaegset Cesti iseloomust lugejale selgemaks teha. See tõi on esimeses andes kauniste korda läinud ja seega Cesti ajaloo kirjandus jälle ühe tähtsa tüki materjali oma puuduse täienduseks wõitnud. Kui meie selle peale mõtleme, et Cestlaste ajalooline kirjeldus üli weike on, ja suurendamine ja laiendamine Cesti rahwale sest ajast armast mälestust patab, kus Cesti pinna üle Cesti wanemad walitsesid ja oma Cesti poegadega seda pinda peateulejate eest kaitseda püüsiwad, siis saame meie selle arusaamisele äratud, et nimetatud „Wambola“ raamatu kirjeldus tõi Cesti ajaloo teaduse ehenemise kohta on; seepärast soowime selle raamatu annetele rohkest lugijaid. — I. T.

Safala kirjutab pikemas kriitikas „Wambolast“: „Jutukirjutaja on raske aine walinud, mis Cesti kirjanikul ial wõib walida olla. Meie rahwa endise aja peal seisab paks pime kihil, mille awamiseks meile ajalugu wahel materjali on jätunud. Üksikud märgused siin ja seal, kohtade ja Cesti wanemate nimed, mida arma korda mõni ajaloo kirjutaja mõbda minnes üles tadanud, on kõil, mis kirjanikul saada on. Nende waral peab nüüd kirjanik minewiku pimebusest ümber otsima, peab enesete sellegaegse rahwa tegemise, mõtlemise, weel enam — rääkimise wiisi ette kujutama. . . . Kõikidele otust ei wõi muudugi temast weel saada, aga esimene anne on igapäi wõart parema Cesti kirjanduse selja arvata, mitmest teisest algupäralisest jutust on ta, wõib nii ütelda, pea osa pikem; seda ja weel enamgi wõib ta ajaloolise kottuseade ja tõsiduse kohta ütelda. . . . Jutt ise läheb juba esimeses andes põnewaks ja mis weel enam, tal on kaunis muinasline maihe juures. Jutus ettetulemate inimeste iseloomude kirjeldamist, kui palju seda esimese ande järele wõib ütelda, on kauniste korda läinud, äraandja Panda juures ei ole enam midagi soovida. Niisama meheliku ja tugawat iseloomu tunnistab Sighula wanem, üle ühe astub wana Cestlaste lihtne loomuline tarkus ja wiisakus ühtigi fenades piltides ette.“

Olewikus kõneleb katk armustajat. — en. ütled: „Algupäralise Cesti kirjanduse ilmumine on weel kaunis arulbane. . . . Hää meelega tere- tab sellepärast iga kirjanduse armastaja algupäralist toodet, liiategi weel kui see meie omast elust on wõetud. Sellestarnasest tuleb ka ülemal nimetatud A. Saali jutustust „Wambolat“ lugeda. Jutustus wiib meid Lembitu aega tagasi. . . . Soowitame raamatut soojalt kõigile Cesti kirjanduse sõpradele.“ — Üks teine armustaja ütled: „Jutu jooks on ladus, kõne sõlaw ja keel puhas ning nimed on ilusad eestilistud. Ei see jutt rohkest lugijaid ja lugejad rohkest löbu saamad leidma, see on tahklemata kindel.“

Teise ande kohta kirjutab — en. „Lubaduse järele ilmus peagi „Wambola“ teine anne. Ja niisamafuguse põnewusega nagu esimest annet olene teisiti lugenud. Me ei ole endid omas lootuses mitte petnud, kui Wambola esimese ande järele armastime et jutt wististis mõnus saab olema. Suure igatsusega ootame järgmist andeid. —

äraandja, endise Leedu orja Panda läbi langes ta oma waenlase kätte, kes siamaale Soontagana wanem oli ja nüüd ära on furnud. Üks teine inimene, kes õnnetumale wanemale õige lähemal on seisnud, ei lähe enam seda nõudma, mis õigele pärandajale ülekohut on tehtud. Sellepärast ära looda fina asjata ega ära kiitle oma õigusest, mis sul ei ole. Wanemate kogu saab uue wanema walitsema, kes selle wäärt on. See on minu ettekuulutus. Sul ei ole waja teda uskuda, aga ma ütlen, et see täide läheb.

Metsawaim oli kui piksest löödud. Tõmmatsed lõiwad talle kehasse, ta käed tõmbasiwad rusikasse, filmad wälkusiwad tuld ja keerlesiwad ühest kohast teise ning weri tõusis pähä. Suure waewaga jõudis ta oma tulist wiha tagasi hoida, mis teda igakord murdjaks metsalijeks oli muutnud. Aga kartus halwa ettekuulutuse pärast waigistas teda weel nii, et ta mitte mõistufeta wihatujusse ei langenud.

— Sinu ettekuulutus ei ole õige, ütles ta wiimaks funnitud naeratusega. See üks, kellel pärimise õigust on, tahab aga oma õigust ka nõuda ja mitte mõne memme wiisil abju tagast waadata, mis teised teewad. —

Need sõnad mõjusiwad ime jõuul ettekuulutajasse. Ta wanadusest kollakas näufarm muutis ennast weel mitmet moodi. Tema teraw, läbitungiw waade muutis häliste pehmeks, mahedaks; ta filmist paistis kange siimine liigutus. Wõidu rõõmus waatas teda Metsawaim ja imestades haige sõjamees.

— Kas ta weel elab? kogeldas ta wiimaks.

— Jah, elab ja pärib oma õigust, wastas Metsawaim ehk endine Panda uhkete, sest nüüd näis korraga wõit tema pool olema.

— Tead sa seda tõeste?

— Tõeste jah!

— Kus ta on? Ütle mulle seda, see on mulle väga tähtjas. . . . Kart oli wõidetud.

— Siin, minu ees, ütles Metsawaim uhkelt.

— Siin, minu ees! Sina! Sina ise!

— Üra liialt ennaft üles ärrita, ma ei taha sulle mitte kurja teha — mina see olen!

— Walelik, petja! Sina ei ole mitte Wotele. Sul ei ole ühtainust kriipsugi näus tema sarnadusest, häädis tark wanake wihaselt ja jälle oma külma olekut tagasi saades. — Waletajaib ja petjaib ei salli mu film, sest neid nähes tuleb mulle hirmus Panda ja see ütlemata õnnetus meelde, mis ta ühele perekonnale saanud. Kui sa selle mõttega siia oled tulnud, et üht abita wana naist petta, siis mine kohe oma teed ja ära astu enam ialgi üle minu ukse läwe.

Jälle mäsas Metsawaimu südames hirmus torm. Ta ei wõinud seda aimatagi, et see naine ka Wotelet oli tunnud ning teda mitte Woteleks ei tunnistanud. Sellega oli tal jälle üks suur kiwi rohkem teel tülits, millest seda raskem üle oli saada, et ta termel maal kuulus ja lugu peetud „tark“ oli. Tal ei olnud lusti kauem niisuguse wastasega tülitseda, kus tal ka kutsumata pealtkuulaja oli. Ehk sügisel wõi ilm küll hirmsaste mäsas ja tormas, siiski ei wõinud Metsawaim ütelda, et ta südames wäiksem lugu oli, kui ta pimedas metsa all koju poole teed otsis. Tema murdis oma pead sellega, kes see „tark“ pidi küll olema, et ta Soontagana lugu nõnda selgeste teadis ja wana Woteletki weel tundis. Kui niisuguseid inimesi weel palju oli, siis wõis ta küll oma wanemaks saamise mõtled kohe wana panna ning ennaft warjul hoida, et teda keegi näha ei saaks, ja kui petist weel ilma ette ei kistaks. Ta kahetses omas kurjas südames wäga seda kätki, mis ta suures lootuses kaugele targa juurde ette oli wõtnud. Aga see ei hirmutanud teda weel tagasi. Palju ei wõinud ju inimesi enam olla, kes nii wanu sünnust ja inimesi weel tundsiwad. Kui see wanake oma ninaga wähele ei saanud, siis polnud weel suurt wiga, mõtles mees ja sammus pimedasse metsa. Alma nõuta edasi rännates tuli tal häästite üks hea mõte päha. Alma et kauem selle üle järele oleks mõelnud, muutis ta kohe oma tee sihti ja seadis sammud Lätimaa poole. Miks ei wõinud ta nende käest abi saada, keda ta enne juba oli teeninud? Miks ei wõinud ta oma tugewaid sõpru siin enese kasuks tarmitada, kes omes-

tigi Gestiaste wihasemad waenlased olivad? Ta oli rõõmus oma hea mõtte üle ja astus kiirel sammul tundmata metsasid mööda lõuna poole.

See efsitam külastaif oli ka weikese majakese kahel waiksel elanikul mitmesuguseid mõtteid aratanud. Wanale targale oli ta wanad mälestused meelde kutsunud, lootust teinud ja jälle mõtnud ning noorele sõjamehele uut waimustust isamaa töö kohta annud. See mõderas mees, kes oma wäljanägemise järele kellegi auumes ei mõinud olla, tahtis Soontagana peremeheks saada, kuna tema, see õige wanem, siin wait olles pealt pidi kuulama, mis tema omanduse pärast liikumas oli. Wana targa sõnadest, kes aga ühest õigusemehest kõneles, ei saanud ta aru.

— Asjad on halwaks läinud, kõneles wanake sügawa järelmõtlemise järele. Murjatunud inimesed ei kau ilmast ära. Kes ajab neid just sel ajal wälja, mil isamaal mehi tarwis on! Ma lugesin juba ta näust halba; ta on wäga ühe inimese nägu, kellest ma kõige pahemat pidin nägema ja eluaja kuni oma wanasse easse kannatama. Mu kahklus oli ka õige. Tema ei hääbene waletada, et ta Soontagana endine wanem olla.

— Kas ja, hea emake, tead seda tõeste, et tema see ei olnud? küsis noormees, kellele kuulutuse nõudja nägu ka niisama wastameelt ja peaaegu kole oli olnud. Ma olen küll ka kuulnud, et wanal ajal Soontaganas üks teine suguwõja walitsenud.

— See on õige. Soontaganas on wanaste Wotele wanemaks olnud — üks auus ja õiglane mees läbi ja läbi — see ei ole aga mitte Wotele, ma tean seda wäga hästi, ma olen Wotelet paremine tunnud kui keegi teine . . . ta sai õnnetumal wiisil linnast ära aetud . . . orjaks tehtud. Õige terve inimese iga on sest ajast mööda . . . ma ei ole teda enam sest saadik näinud . . . ta ei wõi elawate seas olla — —.

Rääkija wanakese filmad lätsiwad niiskeks. Wambola oli sügawaste liigutatud, sest kui nii wanust filmist pisarad weeresiwad, siis pidi see süda küll raskeid haawu kannatanud olema. Ja tema kui noor mees täies elujõuus tahtis paljalt

Õnnetu armastuse pärast ilmast kaduda! Kas see ei olnud argdus! mõtles ta iseeneses häbiga ja tõutas oma südames nii pea, kui ta terveks saab, isamaa teenistusse astuda ning tema saatusest osa võtta, et ta süda ka wanas eas veel nii noor oleks, nagu sellel wanal eidekesel, keda ta wäikselt enesele eeskujuks wõttis. Kui wanem ei priiwinud ta ju ennast enam teiste seffa segada; ta wõis ka kui wäsimata sõjamees isamaale kasu saata.

— See wõeras mees ei pea Soontagana wanemaks saama, finnitask ta. Wana emakese nagu läks selle lubaduse juures jälle rõõmsaks ja filitask tänulikult nooremehe pead.

17. Kaks wanemat.

Wambola oli kõwasti ette wõtnud oma isalinna nurjatuma pärandaja wastu kaitseada ja sellepärast ootas ta igatfusega oma terveks saamist, et siit ära wõiks reisida ja wanemate kogule seda teatada, mis ta targa majas kuulnud. Üks niisugune mees, kes walega wanemaks tahtis saada, ei wõinud auus inimene olla, mis aga igast wanemast tingimata nõueti.

Kõige lühemad päewad olivad juba möödas, kui ta nii kaugele oli saanud, et teele wõis astuda. Käre külm, mis tarf Aru eitki oma eluajal ei ütelnud näinud olema, ei keelanud teda teekonda ette wõtmast. Liht talupoisi riided seljas, sammus ta tugewaste Metsapoole maa poole, kus sel ajal wanemate koosolekut peeti. Siinamaale oli paljas külm olnud, nii et kerge oli üle soode ja rabade ning läbi metsade edasi saada. Pärast lõunat aga hakkas lund sadama ja et kaunis kange hommiku tuul oli, siis tuiskas ka tugewaste, mis wastu õhtut ikka kangemaks läks. Päewa walgel oli ta küll tee sihti kinni pidanud, aga kui pime kätte jõudis ja tuisf filmad kinni mattis, siis nägi ta warsti ära, et edasi kippumine asjata wäsitamine on. Ta otsis öömaja, aga kustilt ei puutunud talle talu ega tulb filma, kust ta peawarju öötuisu eest oleks wõinud leida. Nii pidi ta siis tundmata teed edasi sammuma. Aga wäsinud jalad ei suutnud teda

enam edasi kanda. Ta oli metsast wälja ühe lageda koha juurde jõudnud, mis sügawas ta jalge all seisis. Pimebas aga ei mõinud ta sellest mitte aru saada, ja tuisulumi, mis talle filmi keerutas, segas ta weel omalt poolt tema nägemist. Ta tahtis aga lagedale saada, et siin wahest mõnest talust tulb wilgatama näeks. Korraga kadus tal aga maa jalgade alt ära ja ta tundis ennast sügawasse alla langema. Siis tundis ta midagi külma oma käte ja kaela ümber ning hingamine läks raskeks. Wiimaks ärkas talle mõte pähä, et ta wistist ülewelt kõrgelt ühe sügawa lume hange sisse oli kukunud. Mis koht see mõis olla, seda ei suutnud ta wälja armata. Ta katsus jälle ennast wälja rabeleda, aga tundis ära, et see asjata katse oli. Ta katsus karjuda, aga ta see ei läinud korda. Beri tõusis talle pähä, millest ta aru sai, et ta otseti, pea all jalad ülewel, lume sisse oli maetud. Wäristusega läis tal see mõte peast läbi, et ta siia peab surema — tema, kes lahingist eluga peasis, kus ta hulgale surma walmistas, pidi nüüd ühe tühja lumehange sees wiletša otsa saama! See oli liig. Ta katsus jälle kõigest jõust rabeleda, aga ikka oli ta kui kinni tinutatud, ta liitmed wäsinud ja roidunud, et peasemise lootus kaduma hakkas. Siis, kui ta surma igatses, ei tulnud see, nüüd, kus ta elada tahtis, pidi surm temal nii lähedal olema! Ta kas see wahest jumalate wiha ei olnud, et ta neid oma kerglase soowiga pahandanud, kes talle nüüd sel wiisil kätte tahtsiwad maksta! Ta kahetses oma kergemeelelist mõtet, aga siiski mõtles ta omas südames, et tal ka õigust olnud. Waikselt tõutas ta nende tahtnisti täita ning neid uue usu eest kaitsta, mis kõik jumalad ära salgas ja ainult ühte auustas, mis temale ja termele maale mõeras oli, kui ta siit weel peaseks. Aga ta tundis, kuidas õhupuudus ikka suuremaks läks, lämmatus kätte jõudis ja ta meeled piffamisi segaseks läksiwad ja ära hakkasiwad kaduma. Weel seda tundis ta, nagu oleks ta teha waljuste raputatud, siis lõppis kõik arusaamine ja ta oli otsekui surnud.

Natuse aega enne seda oli wanemate kogu Metsapooles oma koosoleku lõpetanud ja Metsawaimu niikauaks wanemaks

nimetanud, kuni sõjameestest keegi tubli mees uueks wane-
maks wälja on walitud. Metsawaim oli oma osa nii kawa-
laste mänginud, et ka endise õige wanema Wotele sõnad
tema wastu ei maksnud. Teda peeti Metsawaimu waenlaseks,
nagu see järelandmata tõendas, ehk küll Wotelel tema wastu
tuline õigus oli. Kurwalt tuli sellepärast Wotele mõõda
tuisand Emajõe¹⁾ oma koopa poole, milles ta juba mõnda
aega oma truu Trmiga²⁾ elas. Koobas³⁾ oli järju ja kalju-
lise Emajõe kalda sees, kuhu ta wähe enne poolt ööd jõudis.
Koopa lähedal tegi ta Trmi imelist healt, nagu näeks ta
midagi iseäralist. Wanake läks targa koera järele wähe
maad koopa suust mõõda, kus see sügawa lume hange sees
kaapima hakkas. Lumi oli nii sügaw, et raske juurde saada.
Terawama waatamise järele nägi wanake, et sügawas lume
sees üks inimene seisis, kes aga surnud näis olema. Wanakese
teraw film nägi kohe ära, et see wistist teadmata wiisil
ülemelt kalju seinast alla kukkunud ja siia lume sisse kinni
jäänud. See ei wõinud ammu sündinud olla, sest hommiku,
kui ta siit ära läinud, ei olnud weel seda sügawat lumehange
mäeseina all olemas. Siin ajawitmata kandis ta eluta
keha koopasse, tegi tule ülesse ja pani ta oma karunahast
aseme peale. Sõnetu ei olnud mitte surnud. Ta rind liikus,
kui ka küll pikkamisi; ta oli ainult uimane. Warsti lõi
ta ka filmad lahti ja wahtis imeks pannes enese ümber.
Kaks lahket filma waatasiwad ta otsa, mida ta weel enne
kuskil polnud näinud. Natukesel aja järele teadsiwad mõle-
mad, mis oli sündinud ja kuidas nad kofku juhtunud.
Tänades piigistas noormees wanamehe kätt, kes teda elusse
kutsunud. Mõne aja pärast wõis ta juba hästi kõneleda.

— Kas sina siin nurgas wõeras oled, küsis wanake,
et ka seda kaljuseina ei tunnud?

— Siin ma ei ole enne ialgi weel olnud.

— Ja mis sind siis nüüd siia tühja kohta ajas?

— Ma tahtsin Metsapoole wanemate koosolekule minna.

¹⁾ Praegust Pärnu jõge kutsuti sel ajal Emajõeks.

²⁾ Koera nimi. ³⁾ See koobas on praegu Kurjamaa augu nime all Lõvi
kõhikonnas, ka „Lõvi põrgus“ nimetatud.

— Wanemad on juba ära läinud. Roosolef on otsas.

— Juba otsas! hüüdis noormees imestades. Kas Soontagana wanem ka ära on wälitud?

— Jah! Kõik ei tahtnud wanate sellest rääkida.

— Kes on wanemaks saanud? küsis noormees tormiliselt ja jäi põnewalt wastust ootama.

Wotele pani imeks, et ühel wõhimõõral see asi nii tähtsas näis olema. — Uudishimu ei ole mitte meeste ehe, ütles ta siis tumedalt.

— Mina ei küsi seda uudishimu pärast. Mul on seks tähtsad põhjused.

Wotele waatas suurte filmadega nooremehe otsa. — Kas sa wõid oma tähtsaid põhjusi mulle nimetada? küsis ta siis elawalt.

— Ma tunnen üht meest, kes ennast õigeks Soontagana pärandajaks, endiseks wanemaks Woteleks nimetab, aga kes tehm ja petis on. Kas wähest ei ole see wanemaks saanud?

Wotele filmad wälkusiwad nooruse tules.

— Kus oleb sa niisugust meest tundma õppinud?

— Ühe targa juures.

— Kes sulle ütles, et ta petis on ja mitte see ei ole, selleks ta ennast ütleb?

— Tarf.

— Kas see tarf ka teab, mis ta räägib?

— Teab küll. Ta tunneb õiget Wotelet.

— Kus on siis õige Wotele tema teades?

— Loonelas. Ta ei ela enam.

— Kus on see tarf õiget Wotelet näinud?

— Ta on Wotelel wäga lähedele seisnud, kui see weel Soontagana wanem olnud.

Wanamees tõusis häkiste üles. Ta wõitles walju fiskaalse tundmusega.

— Rust sa seda tead? küsis ta wiimaks ärritatult.

— Ta ise on mulle seda ütelnud, et tema Wotelet paremine tunnub, kui ükski teine.

— Kes on see tarf?

— Üks wana naine.

— Üks wana naine! hüüdis wanamees ja ta nägu muutis ennaft mitmekarwaliseks. — Kus elab see naine?

— Miste maal ühes üfsikus metsahurtfikus. Ea on üks wäga auus inimene, aga hoiab ennaft inimestest eemale. Minult suurte asjade pärast tulewad inimesed tema nõuu kuulama . . . Aga ütle nüüd, kes sai wanemaks?

Wotele oli wäga järelmõtlemaks läinud. Eal näis pea raskeid mõtteid täis olema, nii et ta waewalt nooremehe küsimist kuulis. Aga ta ei tahtnud seda näidata, mis ta süda tundis ja ütles siis ufinaste: — Seesama, kellest sa kõneled; see, kes ennaft Woteleks nimetab.

— Tema ei tohi wanemaks saada, see nurjatu walelik, hüüdis noormees. Siis tahab ennemine furnud pärandaja üles tõusta ja Soontagana wanemaks hakata, kui niisuguse täes oma isa linna ja rahwast näha, kes neid mõlemid hufatuse sisse wõib saata.

Wanake waatas imestusega noore mehe otja. Ea ei saanud ta sõnabest aru. Kas ta siis tõeste furnute ülestõusmist uskus, wõi oli see tähenduse sõna?

— Kas siis keegi ei teadnud, et ta Wotele ei olnud? kõneles noormees edasi. Kas ükski wanem Wotelet ei ole näinud?

— Wistist ei ole praegused noorealised wanemad wana Soontagana wanemat näinud, ja kui nad ka oleksiwad näinud, kelle mälestus oleks siis nii kiwine, et ta kolmekümneme järele weel nagu mäletab? Üks küll teadis, et ta petis oli, aga seda mõistis ta nii kawalal wiisil enese waenlaseks tunnistada, et ta kõne ei maksnud.

— Selle kõne peab maksma, hüüdis noormees waimustuses. Rust wõib seda meest leida, kellest sa praegu räägid?

— See on wäga kerge. Ea on praegu sinu juures.

— Sina ise! hüüdis mees imeks pannes.

— Mina jah!

— Kas sa tundsid Wotelet?

— Kui iseennast.

— Ja see walitud mees ei ole Wotele?

— Ei ole. Ma olen teda hiljuti kui suurt petist ja kui — mõrtsukat tundma õppinud. Tema tahtis seda, kes

seaduse ees Soontagana wanemaks wõib saada, aga kes seda mitte teha ei tahtnud, ära tappa, et siis ilma kartuseta ise walitsejaks saada.

— Kas see mees siis veel elab, kellel need õigused on? küsis Wambola põnewalt.

— Jah! wastas wanake lühidelt, peaaegu healetult.

Rõne wafis tüüks ajaks. Noormees mängis oma kapi-
tesega tuletuba sees. Tal näis palju mõtteid olema, mida ta
sõnades ei tahtnud kuulutada. Wana mees waatas imeks-
panemisega tema peale.

— Ja see mees on endine wanem Botele? ütles ta
siis ifka veel ükshilmi tulle wahtides.

Wanake nitutas ainult peaga.

— Ja miks ei ole ta siis oma õigust pärinud, kui tal
seda oli?

— Ta oli kord ilma ees surnud ja tal oli põhjust ka
seks jääda, wastas hallpea. Talle oli ilmas palju — hirmust
ülekohut tehtud, üks tema alamatest oli tema ära annud, ta
waenlane oli tema ära wõitnud ning tema rahwas oli sellega
rahule jäänud, — mis õigust oli tal veel siis selle walit-
suse kapi peale, millest ta rõõm kui pool inimese eluiga ära
oli olnud! Kui ta 30 suwe järele oma kodumaa pinnale
tagasi tuli, siis ei tunnud teda enam keegi. Ta ei tahtnud
ialgi kui wõidetud, wõimetu wanake nende laste ette astuda,
selle wanemate wanem ta kord olnud, waid kõigist tundmata
oma wanaduse päiwi lõpetada. Ta südamele teeb aga see
walu, et wanemate troonile kõlwatu inimene saab.

Need sõnad mõjusiwad nii nooresse mehesse, et talle
pijarad filmi kippusiwad. Mis imelik see oli, kuidas tema
saatus wäga mitmes tüüks selle mehega, kellest juba tark ja
nüüd wana hallpea nii soojalt kõneles, ühesugune oli.

— Oh misõigust nuhtlust on need inimesed ära teeni-
nud, kes sel wiisil auusa ülemaga ümber käiswad, hüüdis
Wambola elawusega. See on hirmus! Kas ta ei mõtle
kättemaksmise peale?

— Surnutele ei makseta enam kätte, rääkis hallpea
kähisewa healega. Kes seda ära teeninud, on surnud. See

on nende nuhtlus. Muul wiisil ei wõi ega taha õnnetu wanake neile kätte maksta.

— Kes oliwad tema nuhtlusewäärilised waenlased?

— See, kes pärast teda Soontagana wanemaks sai. Müüd on ta oma naisega pea ühel ajal surnud ja poeg sõjas otsa leidnud... nende sugu on otsas. Zumalad on õiget kohut mõistnud, nende palk on käes. Ma usun, et nende seltsist keegi enam taewaõhku sisse ei hinga.

Wambola oli nüüd walgeks läinud. Siis oliwad tema wanemad need olnud, kellele kannataja nuhtlust nõudis, ning ka tema ise oli seega nuhtluse aluste seas. See mõte lasus kui raske wanne tema hinge peal, et ta niisuguse needmise all seisfis.

— Miks peab poeg, kes wanemate ülekohutust midagi ei tea, süüdi kandma? küsis Wambola ärritusega. Kui ta weel elaks ja õiget wanemat paluks tagasi tulla, kas wõiks see temaga ära leppida?

— See mees on ta wanemategagi ära leppinud; tal ei ole enam mingit wiha nende wasta.

— Ja kas on need oma süüdi jälle heaks katsumud teha?

— Nende suu oli juba igaweseks finni wajunud. Nad ei wõinud enam kõneleda. Wotele on nendega wanema põrmu juures lepitust teinud.

— Kus on see imelik mees? Ma tahan teda näha saada, teda tundma õppida. Mul on seks asja küllalt.

— Ta ei ihalda palju inimeste tutwust. Kui sa aga sellest kõrkusaamisest waikida lubad, siis võib see sündida.

— Ma teen kõik, mis mult nõutakse. Niisuguse mehe sõna on mulle seaduseks.

Wanake waatas terawaste nooremehe otsa. Selle filmist paistis ustaw meel välja, mis sõna peab ja lubaduse unustamist ei tunne.

— See otsitud mees on praegu sinu ees, ütles ta kindlalt.

Wambola kohmetas ära. — Sina oled Wotele, endine Soontagana wanem! hüüdis ta siis. Jah, see sa oled, seda oleksin ma juba isegi su nüüd pidanud ära lugema, millest

tõrgem olek wälja paistab. Nüüd olen ma rahul, nüüd on Soontagana peastetud. Nurjatu eest ära ja õige pärandaja asemel! see peab minu ülem hüüd ja püüd olema.

— Ma olen kord kindlasti ette võtnud kõrwale jääda, ma tahan sellest kinni pidada. See olgu nooremate asi. Ma soowiksin, et mu surnud waenlase poeg weel elaks ja tema järeltulejaks hakkaks. Minul on ilmas kõik kadunud . . . ma igatsen rahu.

— Sinu waenlase poeg elab, ütles noormees rõõmuga, ja ta tahab kõik oma wanemate kõwerused heaks teha. Võta mind kuulda, isake, minap see kadunud Wambola olengi.

Wana ja noor wanem seiswad teineteise wasta ja tunnistasiwad teineteist terawamalt. Kui imeline saatus! Üks weel nii noor ja teine nii wana, aga mõlemad oliwad paremat rahu igatsenud kui siin ilmas seda võimalik oli saada, mõlemad oliwad omakised kaudanud ja oliwad üksi ilma sisse jäänud, aga ka mõlemate südameid täitis weel isamaa armastuse püha tuluks ja ühesuguse saatuses kätt juhataks mõlemad.

— Tule mu lähemale, poeg, ütles wanake tüü aja järele. Sinu wanemad on mulle küll nii raskest ülekohut teinud, kui siin ilmas üks inimene teisele iganes teha võib. Ma olen nendega leppinud, olen seda unustanud — suitsuks ja tuhaks saagu inimese wiha, nagu mu waenlase, sinu isa teha tuhaks sai, kus juures ma olin. Meie oleme sõbrad, sugulased, sina poeg, mina isa. Sul on noorust, julgust, waprust, — mine oma isa linna, heida wanemaks, peasta maa nurjatuma waenlase käest.

Noormees wõitles iseenesega. Tal oli häbi tunnistada, mis teda tagasi minemast keelas. Wanal selginud filmal ei olnud ju niisuguste põhjuste nägemiseks filma, ega tundmiseks südant. Wastu leidis ta aga ometi nõuu. Awalikult ei tahtnud ta seal esiotsa weel mitte üles astuda, aga tööd tahtis ta igawiisi teha, et see, kes wanemaks ei kõlbanud, ka selleks ei tohtinud saada. Ja kui ta ka tõeste wanem oli, siis tahtis ta vähemalt selle üle walwata, et ta midagi kahju ei saanud teha. Ta tahtis Soontagana kaitsewaimuks saada, kudas — seda ei teadnud ta isegi praegu.

Saatust oli aga selle eest muretsenud, et ta ilma wiibimata seda suurt tööd täide wiis jaata, mis ta wanafesele tütades enese peale oli wõtnud.

18. Häda ei tule tell taelas.

Ilus talweilm oli käes, taewas selge ja waltjas finine. Päike paistis hõbesäral paksult härmatanud hiiepuude ja määratu lumewälja peale, mis talwel Soontagana linna igast küllest ümber piiras. Rõige toredam aga oli weel see lai hõbedane kiirte joon, mis otse päikese all tasaselt lumewäljalt filmi pimestawalt waatajale wastu säras. Ümber linna siit ja sealt ulatas filmapiiril mõni kõrgem künkas waataja filma, milledest otse taewa poole ülestõusew suitsusoru tunnistas, et need elumajad olivad. Igal pool näis aruldane rahu ja waikus walitsema, sest ragisew lumi kuulutas isegi jala-astumisi juba kaugele.

Wana truu Rottafilm, keda auus lugija juba kui saarewahti Soontagana linna teel iundma on õppinud, waatas tähelepanewa filmaga ümberringi ja pööras siis enese naise poole, kes praegu kägisewa kaewukooguga kaewust wett wälja fiskus.

— Naisuke, kas sa oled meie uut wanemat näinud? küsis ta, kui näinud oli, et ühtgi hingelist ligidal kuulamas ei ole.

— Mina ei ole küll ise oma filmaga näinud, aga räägitakse, et ta õige hirmsa näuga olemat, wastas naine. Ta olla ju wana ennemuistne wanem, jumalad teawad, millas juba siit wälja aetud.

— Tasa, tasa, need on saladused, neist ei tohi awalikult kõnelda, kostis mees ettemaatlikult. Millest meie siin kõneleme, ei tohi üks ainuke sõnagi wälja minna. Uus wanem on wali kohut mõistma.

— Kullakene, kudas siis muidu. Mina mõistan suud pidada. Wõi on õige kuri mees. Ime, et ta nii kaua weel elas. Kes seda oleks wõinud arvata!

— Tema ei ole mitte endine wanem. Ma tundsin ta esimesel filmapilgul ära. Aga seda ei tohi ta iialgi teada saada, et ma teda tunnen.

— Taewake, kes ta siis on? küsis naine uudishimulikult.

— Ma jätan seda parem ütlemata.

— Ei, ei, ütle aga ära — — mina pean suu.

— Tema on Panda — see, kellest kõik inimesed lugu-
sid teadsiwad kõnelda. Ta on wistist ennast Woteleks nime-
tanud, et sel wiisil wanemaks saada.

Seal naisekesed olid sõnad keele peale finni jäänud. Nii mõjus see nimi Panda temasse.

— Kas see peaks võimalik olema? sai ta wiimaks suust.

— Võimalik jah! Kas sa ei ole kuulnud, kuidas ta
hoolega järele päris, kes wanad teendrid on ning juba kolm
kümmeend surwet siin elanud. Need lastis ta kohe ära minna.
Keegi wist ei teadnud, mis see tähendas, aga mina mõistsin
seda kawalust kohe ja luisistasin talle sellepärast nii ette, et
minu koht mulle weel kätte jäi. Ma aiman ette ära, et meie
käsi väga halvaste käib, kui ta seda kuulda saab, et mina teda
tunnen. Kas nüüd näed, mispärast sa oma suud pead pidama?

— Hirmus lugu, õhkas naine. Ja mis saab nende
waestega, keda ta süda talwe ajal linnast ära on saatnud.

— Taara seda teab. Raitsku ta ise neid!

— Oh, mis hale lugu, et meie wanem oma naisega
ära surnud ning noor Wambola sõjas surma leidnud, kõne-
les osawõtlik naine.

Wäga kahetsemise väärt lugu. Oleks ometi Waikegi
weel siia jäänud! Aga see on ka ära läinud, taewas teab kuhu?

— Aga ta olewat nüüd uue wanema naisega tagasi
tulnud, ütles naine.

— Mina ei usu seda mitte, kostis Rottafilm. Mina
nägin teda kah, ta oli küll väga Waik nägu, aga Waik
ta wistist mitte ei olnud. Waik oleks ju oma Rottafilma
kaugelt ära tunnud. See aga waatas niisuguste filmadega
minu otsa, nagu näeks ta mind elus esimest korda. Ta waade
ei olnud ka sugugi rõõmus, nii et mul tema kohta üks ise-
äralik mõte tõusis — — — mul on hale meel tema pärast.

— Mis mõte tõusis sul? päris naine.

— Ma mõtlesin, et uus wanem wistist selle neiukese oma kawalate plaanide ohwriks on püüdnud — — — aga kas ja ei näe ka päewa all nagu paksu suitsu, küüsis ta häliste teist juttu tehes ja ükfilmi lõuna poole wahtides.

Naine pani kae filmade ette. — Suits küll! ütles ta. Eks need ole puuraiujad. Mis plaanid ja sel Pandal arwad olema?

Kotkafilmi ei kuulnud naise küsimust. Ta filmad seisiswad selle suitsufamba pool, kuhu terawamal waatamisel weel mitmed teised juurde tuliwad.

— See on ime, et täna nii palju rontasid ja waresid ümber lendab, kõneles ta siis edasi. Nad näitawad nii harad olema, nagu oleks neid keegi pesast üles hirmutanud. Seal peab ikka midagi iseäralist olema, sest näe, suitsupilwed lähewad ikka suuremaks ja tõusewad laiemalt ülesse. Kas sul ei ole ka, nagu kuuleks ja hüüdmisi ja healesid? Kuulata!

— Ah, ei ole kedagi kuulda — ainult rongad ja waresed karjuwad. Lähme tuppa, kõnele mulle seal edasi, mis pooleli jäi.

— Mees waatas päikse peale, mis juba madalasse wajuks ja weripunaselt suitsutompude seast wälja waatas, ilma et ta enam filmi oleks pimestanud. Ta meel oli täna nii rahutu, nagu ei oleks ta sugugi terve. Ta ei teadnud isegi, mis tal puudus, aga jutu ajamine ei tahtnud terwel õhtul enam figineda. Ta rahutus läks weel suuremaks, kui ta hilja õhtul wälja läks ja filmad ringi lastis käia. Eha oli kaunis suur, hommiku poolt paistis kuu oma wäikse hõbewalgusega, ülewel särasiwad ükfilid suuremad tähed hehkides ja lõunepool filmapiiril, ehatuma ja kuuvalguse wahel, seal walendas aruldane liikum paistus. See mitmesugune valgus andis ilusale talwe ööle nii imelise näu, et wana saarewaht kartma hakkas. Ta waatas Soontagana poole, mis eha all ennast lagedast lumelagendikust selgeste ülesse tõstis. Sügaw waikus walitses linnas, nagu oleks seal kõik ära surunud. See ei tahtnud tänase öö tondilise olekuga sugugi ühte sümbida. Märkidest tulewikku ette uurima õppinud saarewaht

murdis selle nähtuse tähenduse kallal pead. Ja naine märkas ka seda ja küsis: Mis ja jälle siin uurid?

— Ma mõtlesin praegu Gestiaste mõidu peale.

— See oli ju meie rahva kasuks. — Oli küll, vastas mees, aga sellega oleme oma waenlased weel wihasemaks teinud. Nad ei saa seda ära unetama, waid kättemaksmise peale mõtlema.

— Kühi kah, kõneles julge naine. Eks meie malewa talle jälle põhjatuult mõista näidata. Meie linn on pealegi nende eest julge, sest siia ei saa nad iialgi teed leidma, kui nad ka juba tulewal suwel peaksiwad tulema.

— Suwel nad küll ligi ei pease, ütles Rottkafilmi weni-tades. Aga me' waenlased on kawalad kui rebased — ja nüüd on külm tali kõik weed ja sood kandma pannud — nüüd pole teed tarmiski — —

— Aga ega nad siis talwel ei tule? küsis naine kohkudes.

— Laewas hoidku meid selle eest! vastas Rottkafilmi lühidelt, sest ta ei tahtnud oma kartusega, mis üsna asjata wõis olla, naist rahutumaks teha. Siiski oli ta kõne nõnda mõjunud, et ka naisel kaua aega und filma ei tulnud. Saarewaht ise küll filma finni ei saanud.

Mis Rottkafilmi kartis, oli õige. Selle mõidu läbi, mis Gestiastel suwel Lätimaal olnud, saiwad waenlased weel wihasemaks, nii et ööd ja päewad kättemaksmise peale mõtlesiwad ja omale sõjamehi kokku korjasiwad. Kuus lugija mäletab weel, et äraandja Metsawaim targa juurest tulles oma sammud Gesti rahwa waenlaste poole pööris, seda ta enesele appi kutsus, sest muudu ei olnud tal palju lootust wanemaks saada ega jääda. Tema tulekut terwitati suure rõõmuga ning tõutati teda aidata. Tema nõuu peale saadeti jalamaid käst igasse linna üle terve Läti ja Liwima wälja ning kutsuti kõik Sakslased, Lätlased ja Liwla-sed „pagana rahwale kätte maksuma“, sest et nüüd olla külm tali iga Gesti linna teedele kindlad sillad peale pannud. Kui see sõnum Pihkwa Wenelaste juurde jõudis, tuliwad ka need suurel hulgal kui lepingu osalised Gestiaste wastu sõtta. Nagu määratu pilw liikus neljarahwa ühendatud sõjawäge „paganate“ maale. Kättemaksmise wiha ja waimustus ei

Maestuseks: minid näe kiri

lastnud neid külma ilmade peale waadata, mis mitmel pika reisi peal käed ja jalad ära wõttis. Ilma et keegi Gestlane kurja undgi oleks mõistnud näha, wajus see ilmatu parw teadmata wiisil üle mere järe Gestimaale Metsapooles ja Soontagana maakonda. Keegi muu ei teadnud nende tulekust Gestlaste seas, kui uus Soontagana wanem — Metsawaim. Waenlase wägi langes küladesse ja taludesse, tappis kõik meestehinged ilma armuta maha, põletas majad tuhahunkiks, wõttis naised ja lapsed wangi ning riisus kõik wara ära. Wastapanemist ei olnud kuskil pool. Kes põgenema peafis, see ei leidnud küladest muud kui suitsuwaid tuhahunkid eest ning pidi metsas ehk mere peal külma kätte surema. Sõnnetuma rahwa põlewate majade tulekuma see oligi, mis Rottafilm Soontagana saarel nägi. Kui mitte täiskuu selgest taewast nii heledaste ilma ei oleks walgustanud, siis oleks see hädamärk, milleks terawa filmaga saarewaht teda pidas, palju selgem ja manitsewam olnud. Siiski oli ainuke walwaja kuke laulu ajal, kui ta naine juba magama jäi, tasekste oma asemelt üles tõusnud ja wälja läinud. Liikum walgus lõune pool oli palju suuremaks läinud ja selgeste tõusiwad mitmelt poolt kiirgawad sädemed tähtede sekk, mis mureliku wahi südame weel raskemaks tegiwad. Nuttu tõttas kohusetruu waht linna. Seal magas kõik rahuliste. Ta koputas wanema maja ukse pihta ja palus wanemaga kõneleda. Wanem ei olnud aga kõige majarahwa suureks imekspanemiseks mitte kodus. Keegi ei teadnud, kuhu ta jäänud, sest õhtul oli ta weel warakult magama läinud ja ka oma naist ning kõiki peret magama sundinud minema.

— Meie peame walwajad olema, rääkis Rottafilm suures ärrituses. Lõunepool taewa all on hädamärgisid näha. Taewas teab, mis see tähendab. Kui wähest meie waenlased maal ei ole!

Natukesel aja pärast oli terve linna rahwas jalul. Kõige rohkem ehmatanud oliwad naised ja lapsed. Tulekuma oli nii suureks läinud, et wahete wahel isegi kuuwalguse peale warju heitis.

Rõidu ajal tuli üks kogu Salumäe poolt linna poole.

See oli wanem ise. Ta ei olnud wähe imestanud, kui linna rahwa juba jalult leidis. Ta nägu oli wõeras, pillaw naeratus mängis ta inetuma suu ümber, ning kohkunud küsi-jatele ei annud ta mingit õiget wastust. Ühwardades waa-tas ta Rottafilma otša, kui kuulis, et see rahwa üles ajanud.

Rui päkse tera pilutama hakkas, siis alles tuli selgeste nähtawale, misfugused määratumad suitsupilwed laialt endid üle metsalatwade oliwad lautanud. Warsti hakkasiwad ini-meste kogud kangel filmapiiril liikuma ning suurte parwede laupa linna poole wajuma.

— Waenlased tulewad! hüüti igal pool hirmuga, sest linnas oli wäga wähe wäge, aga waenlasi kui sipelgaid. Kes meesterahwast sõjariistu kanda jõudis, see wõttis kätte, mis ette juhtus, ja igamees walmistas taplusese. Küll oliwad hommiku wara Rottafilma kätse peale saaditud igale poole wälja saadetud, aga ühtki neist ei tulnud tagasi.

Mis abiootajad kartsiwad oli sündinud. Waenulised sõjawäed oliwad ümberringi kõik talud ja külad ära rüüsta-nud, inimesed ilma armuta ära tapnud ja ka wälja saade-tud sõnumewiijad kinni püüdnud ning peajau lühemaks teinud. Müüd wajuksiwad need werejänulised tiigrid linna peale, kus káputäis sõjamehi oma ja linna rahwa naisti ning lapsi kaitse-siwad. Ilma wälise abita oli kõik kadunud. Surm seisis kõigil filma ees.

Wäljast poolt ootsiwad õnnetumad asjata abi. Tervel maal walitses weel suurem wiletsus. Rottafilm oli wäpra malewa enese ümber linnawallile kogunud ja kaitse omaksid waenlaste wasta linnamüürit.

19. Sõnetu jälleuägemine.

Rui waenlaste tulek Wambola kõrwu oli saanud, tõttas ta juure rutuga Soontagana poole, et linna sõnumit wiia ja wastuhakkamisele manitseda. Ta rinnas mässas hirm-faste. Wiha nurjatuma wanema peale, kes ise oma rahwa ära oli annud, ja armastus oma õe wasta ja kartus, et

teda wahest enam peasta ei wõi, täitsiwad ta rinda niisuguste tundmustega, milledele ta mingit nime ei leidnud.

Emajõe koopast, kuhu ta wana Wotele jätnud, sööma-
wahe Soontagana poole jõudes tuliwad hirmsad pildid tema
ees nähtawale, nii et tal weri tarretama tahtis jääda. Tut-
tawad talud ja külad olivad suitsewateks tuhahunnikuteks
muutunud, ümberringi seisiwad tollatud, wereft punaseks wär-
witud lume peal, tema rahwa furnukehad. Mitmed wõis
ta fogu järele weel ära tunda, kes mitte tulle ei olnud wisa-
tud ja sõeks põletatud. Wärin käis tal seda pilti nähes
üle teha. Kõhtudes kiirestas ta oma käiki, et wahest weel
enne waenlasi linna jõuda. Emajõelt Soontaganasse on
muidu tubli päewane mehe reis, aga tema oli juba lõuna
järel Awasti soo äärde jõudnud, kust üle lagendiku linna
juurde wõis waadata. Uus ehmatuse tahtis ta pea kangeks
teha: Soontagana oli ümbertrinki sõjamehi täis! Tal oli
wõimata ligi peaseda. Aga omas hulljulges ettewõtmises
ei jätnud ta seda mõtet maha. Ta pidi sinna saama. Aga
kas ei olnud tulusam maalt wäge forjata ja sellega hädalis-
tele appi minna? See mõte näis ta hea olema, aga kui
ta ümber waatas ja igal pool suitsu ja tuld nägi, wõerast
wäge filmas ja hädaheali kuulis, mis ta südame tahtsiwad
lõhestada, siis ei küsinud ta enam, mis taft saab eht kuibas
ta linna peaseb, waid tormas ilma plaanita edasi Soonta-
gana poole. Külal sõnum waenlaste tulekust ifka rahwa ja
wanemate kõrwu ulatas ja neid appi saatis. Tema kallid õde
ei tohtinud mõrtjukate kätte langeda ega teutust ja häbi
kannatada. Armastus andis talle jõudu ja julgust, aga
paraku ta mõtlemata olekut. Warsti oli ta ühe weikese
waenlase salga sekka sattunud, kes werejänulifelt tema peale
tormas. Meeletu julguse ja jõuga kargas ta esimese ratsa
mehe peale, kiskus ta hobuse seljast maha, tõmbas ta mõõga,
kargas ise hobuse selga ja kihutas edasi. Raks meest ajasiwad
talle järele. Ta nägi, et sel wiisil midagi oma mõtte läbi-
wiimiseks ei wõi teha, waid et tal waja oli ennaft waenlase
riidesse panna, kui effitamata läbi werejänuliste jalkade linna
juurde tahtis jõuda. Kui wälk kargas ta tagasi, lõi teise

tagasihutaja ühe mõõga hoobiga hobuse seljast maha. Teine ehmatas niisuguse peale hakkamise üle nii ära, et ilma pikema mõtlemiseta ära põgenes. Ruttu oli laugenud waenlasel hall kurb seljast võetud ja omale selga pandud, niisama ta kübar, ja nüüd kihutas ta tuhat nelja edasi. See oli hea mõte olnud: Ruskil ei peetud teda kinni.

Nüüd tuli aga uus kimbatus. Kuidas peasis ta linna? Waprad sõjamehed ei lastnud ühtegi elawalt müüri. Ta filmad lendasivad walli wärawa poole. Seal seisis wana Rotkafilmi waenlaste parve wasta, pillus neile kiwa ja palka ning keewa wett kaela. Natukelefs ajaks taganes peale tükijate parw ja ta kaniisist sõdijad näitasivad hinge tõmbama. Kassi osamusega oli noormees müüri äärde ajanud, müüri najal seiswat palki mööda üles roninud, ning paari filmapilgu järele seisis ta juba ülemel müüri peal. Wanem, kes fitamaale wõitlusest ainult pealtwaatamisega osa wõtnud, waatas natuke aega nagu midagi meelde tuleta des ta otja ja targas siis tiigri wihaga tema peale. Ta oli noore mehe kui kühmata saladuste päältkuulaja targa majas ära tunnud, sellest tal midagi head polnud loota, ja tahtis ta nüüd üle kaela tõrgelt müüri alt alla lükkata, kust ta enant terwete kontidega üles ei oleks tõusnud. Wambola oli filmapilgul ta walewanema ära tunnud ja tema hirmsast nõust aru saanud. Ruttu targas ta tõrwale. Mitmed linna sõjamehed tormasivad tema peale.

— Tagasi! müüri gas Wambola heal ja wistas wõera mantli seljast, kuna ta ise ifka weel wanemat enesest kaities.

Mehed lohusiwad ära. See heal oli neile tuttam.

— Wambola, Wambola! hüüdsiwad mitmed läbigeamine.

— Kas ja ise tõeste oled, wõi on see su waim? hüüdis Rotkafilmi teistest läbi Wambola ette tungides. Ünnistatud olgu see filmapilk, kui ja ise oled. Jah, ja oled Wambola, siin pole kahkemist. Tere tulemast, meie Wambola!

Oh! küll haigus tema nagu hästi muutnud, jüsti tundsiwad ta truud sõjamehed ta ära. Noor sõjamees ei olnud

nii südamlist vastumõtmist oodanud. Ta oli liigutatud. Endine waimustus pööris ta sõjamehelisesse rinda tagasi.

Ragu walgust halwatud seisis wanem sõnamõimetult tükise maad eemal ja wärises wiha pärast kõigest kehast. Nüüd oli kõik ta lootus korraga wette lükkunud. Veel paari filmapilgu eest oli ta teda kui oma kardetawat saladuse kaasteadjat kartnud, nüüd aga oli ta jada korda rohkem. Ta oli tõepoolest Wambola ise, kelle kuuldes ta ennast Woteleks tunnistanud ja walelikuks jäänud. Nüüd teadis ta, kelle nägu see oli, mis talle juba targa juures nii tuttav ja kahlane ette oli tulnud. Oh, nüüd oli kõik otsas! Häliste lendas tal veel üks mõte läbi pea, mis teda peasta mõis.

— Wale, pettus! mõirgas ta ja tormas kui metsaline Wambola peale. Ta on meie waenlane, kes meid kavalusega ära tahab anda. Suregu ta nurjatu wanema sõjakirwe all.

Kotkafilmi oli walele karanud ja wihasse wanema surman kirwes muhises Wambolast mõõda wasta külmetanud walli lima tükideks.

— Wennad, hüüdis Wambola tugewa healega, enne kui meie waenlaste wastu läsa wälja sirutame, paneme selle mehe seal linni. Tema ei ole Wotele, waid üks petis, kelni, nurjatu isamaa ja rahwa äraandja. Mina tean seda kindlaste, ma olen kogemata tema teedele juhtunud ja kuulnud, mis ta nurjatumas südames pesitab. Tema on waenlased süia toonud, tema on äraandja. Häbi meile ja meie soole, kui meie äraandjaga ühes waenlase wastu sõdime ehk tema sõna kuulame, kes meid hukatuse sisse on wiinud. Kinni tal käed ja jalad! Ta peab kannatama, mis ta teeninud.

Metsawaim oli näust lumiwalgeteks läinud. Ta wärises kui wilets patune kohtujärje ees.

— Soontagana mehed, kui teie oma wanema teutaja suud ta oma werrega linni ei sulgu, siis neelaku teid maa alla, ägises ta wihasi wärisedes.

— Tema ei ole meie wanem, hüüdis Korkafilm. Ta on Panda, waadake sõbrad talle otja.

— Panda, Panda jah, kiskendasiwad mitmed healed.

Tema sõna peame meie kuulama! Ei eladeski. Ara nurjatu fiit ilmast!

See oli veel see wiimane suutäis sest libedast karikast, mida ta pidi jooma. Kõik oli teada, kõik otsas. Sga tulew filmapilk wõis ta inetu elufüünla kustutada. Ta ei jõudnud oma kõige weiksemagi töö eest wastutada, sellepärast kargas ta kui tiiger müürile ja enne kui keegi teda tagasi oleks wõinud pidada, oli ta juba maha libisenud. Ta oli furnutehjade peale wallilt alla kukkunud ning hoopis termelt ära peasenud. Et tal tuttawad sõjamehed ligidal seiswad, siis sai ta rõõmuga wastu wõetud. Waprad sõdijad linnamüüri arwasiwad ta furnute seas olema, sest keegi ei näinud ta ähwardawat nagu waenlaste ribades.

Waenlasi oli nii palju linna ümber, et kauaks nende wastu seisumiseks lootust ei olnud. Oma noore ja armastatud wanema jälleilmumiseega oli aga malewa sisse niisugune waimustuse tuhin tulnud, et waenlased tüfiks ajaks pidiwad taganema. Ruttu läks nüüd Wambola oma õde otsima. Tuttawas wanema majas leidis ta piigakese üksi nutwat. See oli tema õde. Ta waatas tema otja, neiu tõusis ehmatades istmelt üles ja küsis arglikult, „Mis sõnumid sa tood, wõeras sõjamees!“

Wambola nägi ära, et ta teda ei tunnud. See polnud ta imeks panna, sest ta oli ju ennast haiguse ajal palju muutnud ning pealegi oli ta nimi ammu elawate seast kustutatud. Ka ta õde näis hästi muutnud olema.

— Sõda on lahti, waenlasi palju, meie ei jõua kaua wastu seista, kõneles Wambola õrnalt neiu peale waadates. Sa pead põgenema, siin ei ole elu julge.

— Põgenema! Kuhu? õhkas neiu hirmuga.

— Raugemale, kas Warbolasse ehk Sakala maale ja sellest hirmsast hädast sõnumid wiima ning Soontagana linnale ja maale abi saatma. Tee nüüd ennast lohe walmis, kui widewik kätte jõuab, siis põgene; hobuse olen ma juba walmis pannud. Säh, siin on üks Lätlaste kuub, mis sinu wenna eluhoidja oli; see saab ka sind kitsikuses peastma. Tee ruttu. Meie oma weikese wäega ei jõua kaua wasta seista. Waen-

Lastel on maa veel väge täis. Külad ja talud on kõik suitsuwaks tuhaks tehtud. Rutta, mu armas kallid õed.

Piiga ei saa ta kõnest aru.

— Kes sa oled? küsis ta imeks pannes.

— Kas sa mind siis enam ei tunne?

— Ma ei ole sind elu jooksul veel näinud.

— Õde, kuidas võid sa nõnda rääkida? hüüdis Wambola pehmelt wärisewa healega. See weikene muutus, mis haigus ja õnnetus minu näule annud, ei wõi sinu terawat filma petta. Waata oma mahedate taewatarwaliste filmadega minu otsa ja siis:

„Tule õde, tunne wenda!“

Neiuks, kes muud keegi ei olnud, kui torniwaht Leida' kelle Metsawaimu naine Soontaganasse toonud ning oma tütreks tunnistanud, ei saanud nooremehe tormilisest kõnelt midagi aru. Temale ei olnud uus ema veel sõnastetki Soontagana ajalooft, tema näulisest Waikest ega Wambolast kõnelenud.

— Mis sa räägid minu wennaft? Mui ei ole ju wenda, ütles piiga imestusega Wambola otsa waadates.

— See õde, sul on ju õigus, aga sa oled petetud. Ma tahtsin veel nüüdki ennast ilma ja sinu eest warijata, aga kus surm nii ligidal kui siin, seal on sarnane pettus kõlbmata. Lahkumise aeg on käes, filmapilgud üürisefed, meie wõime awalikult teineteisega kõneleda, enne kui waenlase oda rinda puurib.

— Noormees sa oled eksitusel. Sa pead mind wahest kellegiks teiseks kui ma olen, kogeldas neiuks.

— Kas sa siis ei ole Soontagana wanema tütar!

— Seda on wanem ise küll tunnistanud —

— Noh, siis ei ole ju enam kahklust, kõneles Wambola ruttu. Sa saad kohe aru, kui ma sulle seletan. Ma olin tapluses langenud, üks sõber tõi mu sealt ära. Mu haawad, mis waenlase mõõd külge raiunud, paranewad ära, aga haawad, mis õnnetu armastus südamesse lõõnud, ei parane- nud enam — nad walutawad nüüdki veel. Kaske on mul neid sõnu rääkida, mis ma muidu ialgi ei oleks kõnelenud,

Kui surm meil suu ääres ei seisaks. Ma armastan sind, öese, sel wiisil, et ma ilma sinuta elada ei wõi. Sa pead minu omaks saama ehk ma pean tapluses surma leidma. Pögeneme ühtlasti, läheme kõige kaugemasse ilma otja ja elame seal armastuses, kus keegi meid ei tunne ega tea. Mis on su wiimane sõna selle kohta?

— Noormees, sa oled peast segane — Seleta, mis su jampsikõne tähendab?

— Jah, mu pea on wäga segane, õhkas Wambola oma fätt tulikuuma otjaesise peale pannes. Ütle, öde, kas sa ei ole omas südames weel armastust tunnud, et sa nii külmalt kõneled? Mõttele püha Salumäe peale, — need õnnelised, ei õnnetumad filmapilgud — —!

— Keist ei tea ma midagi, wastas neiu kurwalt, aga armastust on ka minu rind tunnud, palawat, põlewat armastust — —

— Oma wäse, õnnetuma wenna wastu? kõheldas Wambola pea healetult.

— Ma ei sa su kõnest aru. Mul ei ole wenda, keda ma armastada wõiksin. Minu on üks kena sõjamees merest jurmast peastnud — —

— Ja sa armastad seda sõjameest?

— Jah!

Wambola ei saanud täht aega enam sõna suust.

— Ja oma wenda ei ole sa ialgi armastanud? küsis ta siis healetult.

— Mis sa räägid? Ma ei tea sellest midagi. —

Lõmmatsed muutiswad sõjamehe näu hirmsaks. Ta pea tahtis lõhti minna, nii kuum ja mõtteid täis oli ta. Ta käsi mängis mõõgapära külles. See oleks ainult üks kord wälkuda pruukinud, ning kinni oleks see ilus suu olnud, mis talle armastusest ühe teise wastu kõneles. Aga paremad wõtted wõtsiwad warsti ta peas mõimust. Ta nägi ära, et sel fiin õigus oli. Miks ei pidanud ta oma elupeastjat, ühte sõjameest armastama, kes temale were poolt sugulane ei olnud! Ta nägi ifegi ära, et see ühele wanemale ialgi ei oleks kõlbanud, oma sõjamehi ja rahwast kõige suuremas

hädas üksi jätta ning ise ühe tüduruga ära põgeneda. Niisugust häbi ei tohtinud ta oma rahwale ja Eesti wanematele teha, mille üle terve ilmi oleks naernud ja isamaa pojad waljuste tohut mõistnud. Talle tuliwad suured pisarad silmi.

— Mine ära, kaugele ära siit, meile ei ole teine teisega siin ilmas enam tegemist, kõneles Wambola murtud healega. Sina ei ole enam minu õde; ma ei taha sind ialgi deks ega sina mind wennaks kutsuda. Lahtume igaweseks! Wõta minu hobune, see on walmis, katsu, et sa siit enne peased, kui waenlased sisse on saanud. Siis ei ole enam kellegil, kellegil hingelisel nende werejänuliste eest peasemist. Ruttu, ruttu! Siin on riided. Põhjapool on waenlased praegu möllamas. Oma jõel, siit keshommiku pool on üks wana lahke suurtugu mees kalju koopas elamas, katsu selle juurde saada, see võtab sinu oma kaitse alla. Meie pärast ära enam muretse, meid on wähe siin ja sureme rõõmuga, kui teised linnad ja maad endid aga ise kaitsta wõiwad. Sumalad õnnistagu sind, sina wõera mõrvoja! — —

Ta läks. Meikese meel oli segane ja hale selle kena sõjamehe pärast, kes niisuguse lõhkenud südamega sõtta läks. Ta näis tõeste meelest nõber olema. — Ruttu fargas ta talle järele ja pidas ta kinni.

— Mina ei lähe enne kusagile, kui sa minuga ära ei ole leppinud, ütles ta hirmuga. Wihas ei tohi meie niisugusel ajal lahkuda. Sa näed ise, et mul mitte sellest süüdi ei ole, et ma sind armastada ei wõi, sest ma armastasin üht teist enne. Ma tahetfen sinu saatust südamest ja auustan sind kui tugewat sõjameest — —

— Küll sellest! Olgu rahu meie wahel! Weri lepitab kõik — Mine nüüd — õnn on selga pöörnud — minule ja malewale ja — isamaale — põgene!

*

*

*

Kolm päewa sõdis Wambola Soontagana linnas waraste oma weikese hulgaga määratu waenlase parwede wasta. Wiimaks nägiwad nad ära, et linna wõitmine wõimata oli, ja läksiwad sellepärast hulga surmukehafid oma wäest Soontagana müüride taha jättes minema. Maal ümber ringi

oliwad nad aga hirmsaste laastanud ja rüüstanud. Kui nad neljandamal päeval oma wäed kokku forjasiwad ja rõõmu pärast hõisates ja karjudes ning kiituselaulusid lauldes koju poole hakkasiwad minema, „et Issand neile paganate peale wõimust annud“, siis oli neil ligi neli tuhat lehma ja hõrga, lugemata hulk hobusid, kulda ja hõbedat ning arutu hulk sõjawangisid, naisti ja lapsi, ühes. Onnetumad wangid suriwad aga enamiste pakase külma kätte enne ära, kui waenlased kodu jõudsiwad, sest et neil liig wähe riideid ühes oli. Wiletsus ja häda oli termel Soontagana maal ärarääkimata. Üheteist taludest ja suurtest küladest oliwad tuhahunnikud üle jäänud, mille ümber inimesed oma were sees maa külgi kinni oliwad külmetanud ehk metsades wõi soodes pelgupaika otsides surma saanud.

Kui kurb sõnum üle Gestimaa laiali lagunes, oliwad rõõwliid oma saagiga juba ammugi ära läinud. Soontagana linn oli aga rõõmus, et oma wakra wanema, keda nad lahingis armastid langenud olema, jälle kätte saiwad. Wambolat aga ei jõudnud see weike wõit rõõmustada, mis linn tema juhatuse all waenlaste peale saanud. Ta leinas, mis rahwas kautanud ja — mis ta ise kautanud. Ta jäi kurwameelselt ja tuimaks, keda wiimaks enam kaasinimeste rõõm ega kurbus ei liigutanud. Et teda nüüd wanemaks waliti, sellest ei tahtnud ta midagi teada. Ühel teisel oli suurem õigus wanema auu peale ja see kõlbas tema enese südame tunnistuse järele ka rohkem suurte asjade toimetajaks kui tema, kes ta küll oma nõrkust tundis. Imelikul wiisil aga ei leidnud ta Wotelet enam oma kaljukoopast Emajõe äärest ega saanud teda ka kõige hoolsama otsimise järele kätte. Rii pidi tema siis Soontagana kaitsjaks jääma, kuni õige pärandaja wälja tuli, kelle wasta ta oma wanemate ülekohut kõigest südamest igatses heaks teha.

Kui waenlased maalt wälja oliwad läinud, käis ta maal waatamas, mis nad kurja teinud. Mõned ütsikud talud suure metsa sees oliwad weel häwitamata jäänud ja wähe inimesi oma elu peastind; warandus oli kõik ära rõõwitud. Nende südames, kes weel üle jäänud, walitjes aga hirmus wiha

Kurjategijate wastu ning kõik tõutasivad ühel healel kättemaksmist. Mis iganes mehe hing oli, see kogus ennast Wambola lipu alla, et kurja kurjaga kätte maksa. Nii oli Wambolal natukesel ajaga hulk riimlid koos, kellele meel suur salt Sakalamaalt appi tõttas. Teisel kuupaistel tõttas Wambola nendega läbi Metsapoole Liivimaale. Nende sõjakäik oli aga waenlastele teada antud, nii et nad inimesed küladest kantsidesse wõisivad ära wiia ja ise sõjawäega warandust walmama jääda. Weike Soontagana riimlite wägi nägi ära, et siin midagi ei wõinud teha ja pööris koju tagasi, ilma et oma naist lapsi ja warandust tagasi oleksivad wõinud tuua ehk waenlastele kätte maksa.

20. Kinni püütud.

Ragu kulutuli oli see sõnum sõdijate seas ruttu laiali lagu nenu, et noor wanem Wambola tagasi on tulnud ning et see, kes Wotele nimel Soontagana wanemaks saanud, wana põlgtud Panda olnud, kes ise waenlased Gestimaale toonud. Tema naine oli ehmatusest üsna range. Ta teadis küll, et ta Wotele ei olnud, aga Pandaks ja äraandjaks ei ei olnud ta oma meest mitte pidanud. Kõik näis talle nüüd korraka selgeks minema: tema salakäigud, iseäraline olek, mis talle hirmu mitukorda peale oli ajanud ja põlgtud Panda nägu. Temap see oli küll! hüüdis ta südame waluga. Ära selle hirmsa mehe ligidalt, tema lannastawat õhku ei tohi ma enam enese sisse hingata! See äraneetud. Rattenu olgu kõik abielu pühad sidemed, otsas meie summitud sõprus, õnnetus, rusu mind oma täie jõuga, minu süüdlane pea on walmis kõik kandma, mis ta ära teeninud. Anna wõitu, armuline Taara, mitte ei ma oma elu tahaksin peasta, ei, peasta selle süüta neiuksel elu ja lasse mind teda ta wanemate juurde wiia, feda ma talt ülekohtusel wiisil olen ära riisunud. Sa oled armuline olnud ja minu mõrtsuka süüst puhtaks pesenud, aita nüüd sa, et ma teda oma isa ja õe hõlma wõin saata. Ma olen teda küllalt petnud — tema ei tea weel tänapäewanigi oma hirmust saladust, mis mina ta ümber olen kudunud — — Leida — — Leida! — —

Ea hüüdmine kõlas tühjast külmast toast koledate wasta. Meiu armas heal ei wastanud talle kuskilt nurgast. Wastukõlast kuulis ta alles, kui kole ta heal oli, nii et ta isegi selle eest tagasi pidi hirmuma.

— Kus ta on? küsis ta nutul olles Wambolalt, kes tuitudes linnamüüri poole tõttas.

— Kes? küsis see tuimast. Kas ja wanema tütar otsid? See on peastetad. Tema pärast mõid mureta olla, ta on praegu ära põgenenud.

— Ära põgenenud! Seda ei ole enam siin. Sumalad halastage, ma ei ole talle veel midagi ütelnud... Kuhu ta põgenes?

Wastaja oli juba ära.

Maine waatis alla poole. Linna walli peal tapelbi hirmsaste. Kerge lage soo oli lõuna ja õhtu poolt waenlasti täis, kuhu mõis siin inimene põgeneda! Sirmuga rehkendas ta oma meeste peale waadates, et need veel enne ehatustumist mõisidwad raugeda ja waenlased linna tulla ning tule ja rauaga lõik ära häwitada, mis ette juhtus. Siis oli kadunud — tema, kes ainuüksi Leida isa ja õde tundis ning selle kões üksi tütarlapse elu õnn ja õnnetus seisis! — Mind ei tohi nad mitte siin surmata; mina pole veel oma inimese lohut täitnud. Ma pean seda enne täitma, hüüdis ta waimustuse julguses. Välja siit, enne kui hiljaks on jäänud! Waenlased on ka inimesed, ka nende rinnus on inimese süda. Kiskja metsalinegi saaks mu peale halastama, kui ma temale mõiksin kõneleda, mis mind taga ajab — —.

Ea lastis enese hommitu poolt müüri jalaluugist, maha kus pimeduse warjul wähe waenlasti näis liikuma ja ruttas minema, nii kiirelt kui jalad aga jõudsidwad. Warsti oli ta waenlaste keskel ja hirmsa karjumisega pidasidwad need ta kinni.

— Laske mind lahti, mind sunnivad ema kohused, palus ta ärdaste. Mina ei tee teile midagi kurja, ma tõustan seda jumalate nimel.

— Kuule Sumala teutajat, pagana nõida! hõisati mitmest kõrist. Kinni ja koju!

— Taara awita, ma olen ju wana ja jõuetu, mis te minust taga weate, kõneles ta wärisedes. Rui teil kodus ta emasid on, siis mõtelge nende peale ja — laske mind minna. Mis auu teeb see sõjamehele, wana wäeti naisega wägivalda tarwitada — — —

— Na, wanamoor, sa wist armad, et me sinu sugust ta ühes hakkame wedama! hirmitas üks, kes kõige lähedamal oli, keerutas oma sõjafirwest ford ümber pea, ja korisedes kuffus wanake oma were jisse maha. — —

— Sumalad — Zeida — põgene! kogeldas ta weel, ja siis oli ta surnud. Sõjamehed läksiwad hirmitades laiali. Wähe kohmetanud näuga jäi üks neist weel surnu juurde seisatama. See oli Panda. Ta kimine süda näis liigutatud olema; aga see oli filmapilguks. Tähtsamad oliwad talle ta naise wiimised sõnad, kui ta suremine. Ta aimas neist, et Zeida ära on põgenenud. See pidi tema armates juba kuulnud olema, mis temaga sündis, ning nüüd wõis ta selle jutu laiali kanda, mis tal Gesti pinnal elamise mõimatuks tegi. Ta lootis julgeste, et Soontagana langes ja et ta siis wiimse kui mehe kautab, see oli pea selge. Ta nüüd pidi just üks ainus hing, üks tüdruk, ära peafema ning tema saladuse terwele maale laiali kandma, et taft siis eided ahju taga jakarjalapsed metsas teutawad juttusid põlwest põlwe mõitfiwad kõneleda. Seda ei tohtinud olla! Ta wahtis kullifilmadega ümberringi. Hommiku pool metsa serwas tihutas üks üksik inimene wide-wiku kohmakul metsa poole. Ruttu otsis ta enesele hea hobuse wälja, kõneles ta peremehega mõne sõna, istus selga ja ajas tuhatnelja sinna poole järele, kus ta teraw film seda üksikut ratsalist filmas.

* * *

Zeida oli õnnelikult waenlaste hulgaft läbi peafenud. Tal oli elu kallis, sest et ta armastas. Ta pidi siit peafema, Soontaganale abi saatma ja siis oma armsa sõjamehe üles leidma.

Need, kes endid tema wanemateks nimetasiwad, oliwad talle nii wasta meelt olnud et ta neist ei hoolinud. Oma pärast oli tal küll ka kahju, aga nüüd ei wõinud ta selle

peale waadata. Kõige suurem kahju oli tal sellest noorest sõjamehest, kes nii õnnetumalt maha jäi.

Ünn põgenejale piigakele, et pimeduse waip kõige selle koleuse, mis hirmus taplus maale maha jätnud, tema silmade eest warjule peitis. Ta ei aimanudki, et need tema waese sugurahwa furnukehad olivad, millede üle ta hobune nii tihti komistas. Ilma eesmärgita tundis ta wärsind hobust edasi minema, sest hirm ja kartus kihutasiwad teda sellest hirmsast paigast ikka taugemale.

Lühike ööd oli ta juba ära sõitnud, aga ikka veel ei näinud ta film kuskil kohta, kus öökülma eest, mis juba ammugi waese põgeneja kõigest kehast wärisema oli pannud, warju oleks wõinud leida. Nõutult waatas ta paksus metsas enese ümber ja peffis kása teineteist wasta, et külmaast kangeks jäänud kehast jälle werd liikuma panna.

Säliste kuulis ta koera mingumist enese lähedal. Ta lõi filmad sinna poole, kust hea tuli ja nägi suurt musta kogu weikese teeraja lähedal metsa puu ääres. Rohudes jäi hobune seisma ja ehmatades waatas piiga seda kogu. See oli suur must koer. Tema kõrwal oli veel üks teine kogu. Ta ajas hobuse lähemale ja nägi nüüd, et see inimene oli, kes koera kõrwas puu juurika peal istus. Wärsin käis üle neiu keha. Inimese kogu ei liigutanud. Lipitjedes tuli koer tema juurde ja läks siis jälle istuja inimese juurde tagasi ning laskus ta filmanägu, mida suur hall habe ümber piiras.

— Mis sa siin teed, inimene? hüüdis neiu wärsjedes.

Wastust ühtigi. Üksi koer kiinus.

— Suur Laara, ta on surnud! jostistasiwad neiu huraled, ja ta tahtis edasi minna. Koer aga tuli talle teele wasta ja kiinus nii haledaste, et ta hobuse seljast maha kargas ja kartlitult wanakese juurde läks. Wanake näis tõeste surnud olema. Ta pani käe tasakeste suu peale. Sealt tuli weel wähe sooja õhku käe peale. Ta elas weel. Neiu raputas ja hüüdis teda. See oli aga asjata. Ta ei kuulnud ega teinud healt. Wististi oli ta kanges külma uimastuses. Ta oleks weel wõinud elusse aetud saada, kui abi oleks olnud, aga kust pidi ta siin abi wõtma! Ta tundis

ära, et tema enese ots ka mitte enam kaugel ei võinud olla. Ta liikmed olivad juba nii kohmetanud, et ta enam hobuse selga ei saanud. Meelt ära heites katsus ta jooksuma hakata, aga külmetanud wanakese koer jooksis temale ifka teele ette ja waatas nii haledaste ta otsa, et ta nuttes kahe käega koera kaelast finni wõttis ja ragisema külma lume peale maha langes. Koer hakkas waljuste haukuma.

Rutuline ratsasõitja kabja plagin ja hobuse nõõtamise heal tuli lähemale. Meiu lõi filmad lahti ja nägi enesele üht tuttavat fogu lähinema.

— Tule appi, kui sa mõrtsukate seltsimees ei ole, ägas neiu tuleja poole.

Tuleja naeris nii koledate, et pime mets wasta kõlas.

— Hoo, kes su siia ajas, mu ilus tütre, küsis ta kalgilt. On siin kõige parem koht külmamiseks?

Leida ehmatas kangeste ära. See oli ta isa, keda ta juba esimest filmapilgust saadik kartis ehk see küll tema wasta ifka lahke ja sõbralik oli olnud. Täna kõlas ta imelisest naerust midagi iseäralikku, midagi kohutawat hirmust. Ta see nägu! — —

— Siin on üks õnnetu wanake ära külmanud, rääkis neiu lõbisesedes. Tal on weel hing sees. Kui ta kusahile sooja kohta saaks, siis wõiks ta weel elusse tõusta.

— Ah sa oled siis siia tulnud, et seda wanakest üles äratada, kelle hall pea tunnistas, et ilmas küllalt on elanud! kostis Panda terawalt. Ha ha ha, sa ristiustu halastaja ingel.

Ta astus kohmetanud wanakese lähemale. Koer kargas aga lõrisesedes waele.

— Ha, wõi sina see oledki, naeris wanem nii, et Leidal juuksed püsti tõusiwad. Mäga rahuga, wanake, seda rahur on sul tarwis. Sa oled enesele hea paiga leidnud. — Läti Leida, siin pole meil midagi otsida.

Magu ime wael ajas wanake filmad lahti. Wäsinult waatas ta enese ümber. Ta oli rääkija healest ära tunnud. Waewaga kõnelesiwad ta huuled ükshiluid sõnu:

— Wilets äraandja — mõrtsukas — tuhanded kaebawad sinu peale — kelle weri lund wärmib ja kehad maad

katawad — ha, ma tunnen sind — ja oled Panda — Soontagana wale Wotele — ma suren fiin külma kätte — ära neetud olgu sa — minu ja sadade õnne rõõwija — ha, seal on sul jälle ohwer — hoia ennast laps — Panda on äraandja — werejänuline — mõrtsukas — Sumalad nühelgu teda —

Wihaga kargas Panda wanakese poole, et ta suud sulguda, aga niisama suguse wihaga tormas koer ta kallale. Ta raputas koera kallalt ära ja tuli ära.

Miks pidi tema meel ta suud sulguma, mis iseenesestki ju waitis! Ta tundis koera hambaid juba endisest kofku puutumisest Ohwrimäel ja ei hakanud sellepärast enam temaga asjata wõitlema.

— Waga igaweste, auus wanem! Näljased kullid, kes pea kohal piirawad, ootawad juba. Narr needja!

Ta tõstis hirmunud neitsi wägiwallaga hobuse selga, wõttis selle ohelisku pidi enese kätte ja läks. Kõik oli nii läinud, nagu ta inetu jüda igatses. Waene Leida, kes wanakese sõnu ei mõistnud, tundis nüüd küll ära, et ta aimamine sellest mehest õige oli olnud, aga seda ometi ei mõistnud ta ette armata, et see mees, kes ennast tema isaks oli nimetanud, teda nüüd waenlaste kätte raske wangipõlwe sisse talutas. Waene Leida!

21. Tähtjas leidus.

Sealed, mis siin sündiswad, ei kajanud mitte üksi metsa puude wahel waitessesse talweöösse, waid ulatasiwad ka ühte üksitussse metsa majakesse, kus üks musta näuga mees murelikult piiru tulewalgusel oma sepa alasi juures istus. Ta ei olnud neil päevil enam rasket sepawasart liigutanud, et selle heledate kõlksude läbi mitte hirmsatele waenlaste oma peidupaika kuulutada, mis mõnelegi põgenejale warju pakkus. Tumedalt ja segaselt kõlas loerahaulumine ja inimeste healed läbi metsa ta kõrwu. Ruttu pani ta omale sõjariistad ümber ja ruttas ettewaatlikult sinna poole, kust healed tuliwad.

Kõik oli juba ammugi waguvi jäänud, kui ta tuttama teerajakese peale jõudis. Ta kuuldas hinge pidades. Rustil

Kõppu ega kõbinat. Ta wilitas paar torda õõksulli moodi ja kuulas jälle. Seal kuulis ta imelist kiinumise healt enese ees. Ta astus edasi ja nägi wiimaks natuke maad tee kõrwal meie tuttavat wanakesi tema koeraga.

Warsti nägi eluosam sepp ära, mis siin sündinud ja mis tal teha oli. Ta katsus hoolega järele ja leidis, et wanakesel weel elumärksid sees oli. Ilma pitalise järele mõtlemiseta tõstis ta wanakese püsti. Ta jalad aga ei teetanud ja teha oli küll külm, aga nõrk. Nii wiisi ei saanud ta temaga edasi, ja kandmiseks oli ta liig suur ja ränk. Lühikeste nõuotsimise järele hakkas ta teda lumega tubliste õeruma ja wäntsutama. Kõige selle töö juures ei olnud tugewal sepal muud tunnismehes, kui külmetanud hallpea truu koer, kes terawalt nagu suure ootusega kõike seda pealt waatas. Samaria mehe töö ei olnud asjata. Wanake lõi filmat lahti ja hakkas wiimaks kõnelema. Ta mõistus ei olnud mitte segane, sest ta nägi kohe ära, mis temaga siin tehti. Tänuksilult waatas ta wõera otsa, kes teda aga nii waljuste sinna ja tänna tõukas ja tõmbas, et ta walu pärast pea aegu larjuma oleks hakanud. Mida tuumem ta teha enne oli olnud, seda õrnemaks ja tundlikumaks läks ta nüüd. Aga ta teadis, mis see tähendas, ja kannatas sellepärast ära. Kui ta wiimaks tõendas, et ta juba jalgade peal tõondida wõib, jättis arstija ka järele, pani talle enese poja kasuka weel ümber ja hakkas temaga oma sepihoja poole minema.

Minema hakates komistas elusse õerunud wanake ühe kofu mässitud walge rätiku peale, mille sees midagi kawat asja näis olema. Tema seltsimees, kes ka seda filmas, wõttis selle üles ja pistis wöö alla.

Kui nad koju olivad jõudnud, oli wanake juba liigete sirutamiseega sooja kasuka all hästi sooja saanud ja tundis enese kaunis tugewa olema. Tähele arwataja tõi talle kosutawat sooja leent, mis ääsi suus suure sõetule peal mõned peljus olewad naised olivad keetnud. Soe leent ja hele tule paistus paniwad wanakese were jälle wana wiisi liikuma, mis muudugi pikemalt käis kui noorte inimeste soontes. Sepihoja suitsunud seinad, wana lõõts, suur alas ja hulk riistu awal-

dasiwad küll wähe ilu, aga fiiski oli see wanakesele nii kena ja kodune, et ta peaaegu uskuma hakkas, nagu oleks ta neid kõiki — ka seppa ennast — juba enne näinud. Aga kas ei tulnud see kõik ta tänuhüüdist meelest sepa wasta? Ta mõtles selle üle kauemine järele ja leidis, et sel mingit muud põhja ei mõinud olla.

Ruff oleks juba kolmat korda laulnud, kui ta mitte peremehe kartuse pärast, seega waenlastele oma peljupaiga juurde teed juhutatada, oma pea ei oleks kautanud — nii hilja oli juba, mis osaw sepp sõelast metjaladmal waatas. Nüüd oli aeg puhkama minna, kui kellegil nii kardetawal ajal und silma tuli.

Wana sepp wõttis oma kuue seljast, et seda karunahateki peal enesele peale wõtta. Seal juures langes tal aga midagi kõlisesedes põrandale. See oli teelt leitud walge rätik. Ta wõttis selle üles, mähkis ta lahti ja üks hiilgam kuldning hõbesõlg kudrustega tuliwad nähtawale. Imestades wahtis mehike neid ehte asju. Nad oliwad talle wäga tuttawad. See kuld käerõngas oli ju tema enese tehtud, sest teised sepad ei mõistnud keegi niisuguseid kujusid kulla sisse niikerda kui tema, kes ta seda kunsti noores põlwes Soomemaal oli õppinud. Warbola wanem Manimalde oli selle weel minewal kewabel tema juures teha lastnud ja head hinda ta eest maksnud. Aga kust oli see kallid ehe nüüd korraga sügawasse metsa saanud?

— Kes peaks selle ometi ära olema kautanud? küsis ta pool waljult iseeneses.

Wotele, kes weel mitte magama polnud jäänud, kuulis seda ja waatas oma heategija poole. Kulla ja hõbeda hiilgus wangistas ta waadet kauemine. — Mis asjad need on? küsis ta siis.

— Üks kuld käerõngas! Ma olen ta ühe noorele Gesti wanemale teinud, aga kust on ta siia metsa saanud?

— Säär oli inimesi, kostis wanake.

— Jah, jah, mina kuulsin ka inimeste heali. Kes need oliwad? Ega ometi mitte Warbola wanem Manimalde?

Wotelel tuli see lugu, mis meie juba enne kuulsime, meelde. Ta läks rahutumaks. Wististi ei tahtnud ta selle

peale mötelda. Aga oma heategija vastu ei võinud ta tummaks jääda.

— Üks wanem küll kah, aga mitte Maniwalde, ütles ta kibedalt, waid üks rahwa äraandja, mõrtsukas, praegune Soontagana wanem, kes ennaft Woteleks nimetab, aga endine põlatud Panda on.

— Panda! Kas tema see wanem on? küsis sepp hirmul.

— Tema jah. Ta on ise waenlased meie maale kutsunud. Ta on kaks korda juba õiget Wotelet ära tahtnud surmata, aga see foer — —

Ta sõnad jäiwad häliste keele peale. Siin oleks ta tahtmata enese saladuse avaldanud.

Sepp oli jeda uudist kuuldes nii kohmetanud, et ta kõneleja häfilist sõnade lõpmist ei märganud. Kui ta imestuse üle juba mõitu oli saanud, siis küsis ta käerõnga pärast edasi:

— Aga kust selle nooremehe käerõngas tema kätte sai? Ja siin on ta veel üks naisterahwa sõlg ja helmied — wäga peenikeselt tehtud, mida üksi kõrged wanemad ja sõjaülemad oma naiste ja tütaratele lasewad teha — —

— Temaga oli ta üks naisterahwas metjas, kes ta wang näis olema, kostis wanake ja mõttis ehed oma kätte näha.

Ta käed hakkasiwad häliste wärisema. Ehted kutsusiwad maha — ta oli ära ehmatanud ning otfis asjata sõna. Kärmemine kui wuidu hakkas ta weri käima ja rahuline süda peksma. See sepp waatas imestades tema peale. Mis liigutas tema wana rahulist südant sel mõõdul?

Tälle mõttis Wotele sõle ja filmas teda terawaste.

— Seefama jah, ümisesiwad ta huuled

— Kas peaks veel üks sepp olema, jeda wanaste tema osamuise pärast „Soome sepaks“ kutsuti? küsis ta siis elawalt.

Sepp waatas imestusega tema otja. — Mis sa sefst küsid?

— Ma tahan teada saada, kas ta palju niisuguseid ehteasju on teinud?

Sepp mõttis sõle ja tunnistas jeda terawaste.

— See sõlg on õige wana.

— Kui ta see on, mida mina olen näinud, siis on ta üle 30 juwe elanud.

— Kus oled sina seda näinud?

— Ma lastin ühe niisuguse teha, ja mulle on see väga tähtjas teada, kas ta seesama on, või on ta mõni teine selle sarnane — —

— Botele, Botele, sina oled meie kadunud suur Botele! hüüdis sepp tormiliselt. See on ainus sõlg seda nägu, mina olen ta 33 suwe eest teinud, Botele on ta tellinud, ja sina — sina oled ta tellija.

See tunistus oli liig häfiline. Nad olivad noores eas sõbrad olnud. 33 aastat ei olnud nad enam teineteist näinud. See aeg oli noortest tugewatest meestest wanad raugad teinud. Kuis võisivad nad weel teineteist tunda!

Siigutatud wanakesed andsid maas teineteisele waikselt kätt. Kehad olivad wanaks läinud, aga waim nooreks ja priskeks jäänud.

— Selle sõle lastin ma oma 3-aastasele tütrele teha, kõneles Botele wiimaks jälle edasi. Ma olen otsinud teda ja oma naist, aga ei ole kuskilt leidnud — aga see leibus annab mulle jälle lootust. Sõlg peab selle naisterahwa käest kadunud olema, kes Pandaga siin metsas oli. Kui see wähest minu õnnetu tütar ei olnud, sest kust sai üks wõderas need asjad oma kätte? Aga ta näis väga noor olema, nii palju kui ma healest oma kohmetanud olekus kuulda võisin. Aga Panda, see hirmus Panda, kui tema seda teada saab, siis on ta kadunud! — Wanake õhtas sügamaste.

— See kuldkäerõngas võib seda asja seletada, ütles arukas sepp järele mõeldes. — Kudawiisi?

— Meie peame Warbola wanemalt Maniwaldelt kuulda saama, kellele ta käerõnga on annud. Et see käerõnga saaja ka sõleomanikust midagi peab teadma, see on selge asi, sest kudas tulewad need muidu koku?

See nõuu oli nii hea ja õige Botele meelest, et ta kohe sellega rahul oli. Miste targa juurde reisimine pidi sellepärast tulewiku peale jääma, ehk sinna süda teda juba Wambolaga tuttawaks saamisest saadik tõmbas.

Ea kartlik süda aga ütles, et juba kõik hilja on.

22. Baenlased Wiljandi all.

Rui päewad juba ööpikkuseks olivad kaswanud ja külm ifka weel järele ei annud, walmistasiwad Riiglased endid muesti suurele sõjale ette. Kõik Saksa rüütliid, Liwlased ja Lätlased tuliwad suurte parwede kaupa Loreidasse piiskopi bemehhe Engelberti juurde kokku ja mõtsiwad enestele ühe uue müüri lõhkumise masina ühes. See kord liikus see määratu parw Sakalamaal Wiljandi linna alla. Sakslased saatsiwad Liwlased ja Lätlased, kelle käest neil sõnakuulmiseks ülemate pojad pandiks olivad mõetud, maad ümbertringi laastama ning paljaks riisuma ja jäiwad ise Wiljandi alla. Nagu näljased metselajad tapsiwad nad maha, mis ette juhtus ning tõiwad hulga Gesti lasti elusalt, wangidena Wiljandisje. Seal paniwad nad kinni seutud wangid walli kraami nende ette seisma, kes linnas müüride warjul olivad ning Wõnnu linna ülem Berthold kõneles risti usu õpetajate keskel: „Pagana rahwas, kuulge, mis ma teile ütlen. Rui teie oma mõderaste jumalalate auustamist maha jätate ja meiega tõsise Jumala fiske tahate uskuda, siis anname meie teile wangid elusalt tagasi ja oleme teile armulised wennad.“

— Kes on teie tõsine Jumal? küsis Wiljandi wanem tugewa healega. Meie ei tunne teda.

— Siin sõjariistade keskel ei ole aeg seda teile seletama hakata. Pange sõjariistad käest maha ja wanduge endid all, siis ristime meie teid selle tõsise Jumala nime peale.

— Rui siin aeg ei ole usust seletust teha, mida meile paku-
tute ja mida meie ei tunne, andis Wiljandi wanem wastuseks, siis ei ole nüüd ka aeg sellest üleüldse midagi rääkida. Minge rahuga tagasi, meie ei puutu teiesse, ehk teie küll meie maad rahwa weres olete ojutanud ja hirmsaid tegusid teinud. Tee-
nige teie oma Jumalat, meie teenime oma.

— Siis panete teie wastu, häbemata mõera Jumala teendrid ja paganad, kistendas Berthold wihas. Teie ei taha tõsist Jumalat uskuda, kelle käes kõik mõimus ja wägi on, et wastupanejaib hirmsaste nühelda.

— Rui teie Jumal nii wihane on, et ta teid teie were-

jänuks ei teela ilmsüüta inimeste peale salaja werejahti pidada, naist ja lapsi ära röövida ja nendega hirmsal viisil mängida — siis hoidku meid jumalad ise niisuguse eest. Meie jumalad on head, kes ühtegi õiget inimest ei nuhtle, kes weikeste ohwriga lepiwad — ja neid peatšime siis maha jätma! Mu rahwas, oleme oma jumalatele truud, nad ei saa meid ka nende mõrtsukate kätte hädasse jätma!

Termes linnas kajas waimustaw hüüd, mis tunnistas, et kõik nii mõtlesid, kui Wiljandi wanem ütles.

— Jumala teutajad, paganad, wõderajumalate teendrid! kõlas neile Saksa laagrist wasta.

Rahuleping oli otsas, hirmus sõda hakkas peale. Waenlased wedasiwad Gesti sõjawangid ühe kõrgema kingu peale, et linnast seda heasti näha oleks ja tapšiwad nad seal üks haawal Gestlaste filma all ära, heitsiwad nad wallikraawi enestele fillaks ning ähwardasiwad linnas olejatega sedasama teha, kui nad heaga alla ei heida. Noolilaskmisega, ehmataswad nad Gestlased walli taha warju ning lastšiwad selle aja sees Liumlasi ja Lätlast kraawid puid täis kanda ning warjutornisid ehitada, kust pealt Lätlasted noolidega linna lastšiwad ja väga palju inimesi ja loomi ära tapšiwad. Waprad Gestlased kihutasiwad ülemelt tuld warjutornide peale, nii et need põlema hakkasiwad, mida Lätlasted lume peale wedamisega ära kustutasiwad. Sel wiisil ei olnud waenlastel wõidu lootust. Siis seati aga kiwipillumise masin („partell“) üles, mis ööd ja päewad otša raskeid kiwa suure jõuga wastu müüri ja linnamajasid heitis, nii et majad maha langesiwad ja müürist wiimaks tüüid wälja pudenesiwad. Gestlased ei olnud niisugust hirmust masinat enne näinud ega oma majasid selle wastu kindlaks teadnud teha. See külwas surma ja häda Gestlaste linna. Lätlasted oliwad kraawid walli kõrguselt puudega täitnud, mida mööda Saksa raudriietega sõjamehed Gilard von Doleni juhatusel üle walli linna oliwad tunginud, aga linna rahwast tagasi kihutatud. Nüüd pistawad nad puud walli kraawis põlema, et sellega termet linna ära põletada. Gestlased aga kustutawad öösel kõik tule linnast ära.

See wõitlus oli wiis päewa wahet pidamata kestnud.

Dinn oli furnukehasid täis. Pea kõik, kes weel elasivad, olivad haawatud ning suurest weepuudusest nii ära nõrkenud, et enam wasta ei jõudnud panna.

Kuwendamal tapluse päewal pakkusivad Sakslasted rahu.

— Teie näete, et te langete, ütles nende kõneleja. Kas te weel meie Zumalat wasta ei taha wõtta? Muidu ei jää teist üks ainus hing üle.

— Meie wõtame teie usu wasta ja auustame teie Zumalat, kostsivad jänust nõrkenud sõjamehed. Pange meile ristiusu ike niisama peale kui Lätlastele ja Liimlastele, aga täitke oma lubamist.

Sakslaste wõit oli täieline. Rõõmuga kutsuti wanemad wälja ja seletati neile usupõhjused ära ning nõuti nende käest sõnapidamiseks panti.

— Kõikumata õnnele ei ole kõit tarwis, wastas Wiljandi wanem. Kui see uff nii suurt õnne toob, nagu teie kuulutate, siis peame teda muidugi.

Wastarääkimine ei aidanud midagi. Ülejäänud kõrgemast sugust noored mehed wõeti pandiks, riputati terme linna rahwas õnnistuse weega üle ja mindi Zumalat kiites kodu maale tagasi. Waene ära wõidetud ja paljaks riisutud Wiljandi rahwas aga walas walusaid filmapisaraid tapetud ja wangi wiidud omaste ning ära põletatud elumajade pärast.

Mõni päew pärast seda istusivad Sakala maa wanemad koos ja pidasivad nõuu, mis edaspidi oma waenlaste wastu ette wõtta, kes neist nüüd igapidi tugewamad näitasivad olema. Et selles tähtsas asjas ka rahwa nõuu taheti kuulda, siis oli kõigile arukamatele meestele rahwa seast luba antud sellele koosolekule tulla.

Nõupidamise maja Wiljandi lähedal oli rahwast täis kogunud. Lembit kui juhataja, waatas majas ümberringi. Enamiste kõik olivad talle tuttawad. Ta film jäi kaugemaks ajaks ühe eemal seiswa mehe peale peatama. Sellel oli lai rebasenahka kübar sügawaste filmade peale tõmmatud, mis luurawalt sinna tänna pilkusivad. Ta näitas Lembitu waadet märganud olema ning hakkas kartlikult enese ümber waatama. Tema selja taga seisis üks teine tundmata mees, kelle olemine ka mingit usaldust ei awaldanud.

— Wennad! kõneles ta sirgelt fogu ees seistis, ega meie seas ometi äraandjate ega waenlaste kõrwu kuulamas ei ole? Meie nõuupidamised on jala asjad ja peawad ka waenlaste eest saladusteks jääma.

Natuke aega walitses koosolejate seas hauamaifus. Lembit waatas terawalt nende kahe kahtlase näu poole. Need olivad teiste taha ta filmist ära kadunud. Tal oli nõuu neid lähemalt waatama minna, kui üks teine uhke ja tugewa kehaga noorepäraline sõjamees istmelt üles tõusis ja tugewa, kõlawa healega rääkis:

— Ma usun, et siia meie kõige truomad sõbrad on kogunud, kelle ees meie kõik oma südamest wälja wõime ütelda. Muus Lembit, kõnele aga julgeste. Need kõrwad fiin kannawad ju sõnad rahwa südamesse.

Kõneleja waitis ja terwe koosolek ootas, mis wapratanema ja sõjapealiku suu kuulutab. Lembit seisis sirgelt oma odawarre najale toetades rahwahulga ja wanemate ees. Ta tõsine nägu, mis nagu kiwist raiutud ilma liikumata rahwa peale waatas, näitas julgust ja kindlust, mis igameest auupakumisega täitis. Tugewad armid ta päewatanud palgete peal tunnistasiwad, et ta lahingutes ja taplustes paljas pealtwaataja ei olnud, waid tugewal täewarrel ennast iga hädaohu eest kaitstes.

— Sõbrad ja isamaa ning usukaitsjad! kõlas ta põrum heal läbi maja. Ma loodan, et Meeme õigust on kõnelenud. Kes wõiks siis nüüd, mil waenlased meile ühtehoidmist on õpetanud, muu peale mõtelda, kui mehise wastuhakkamise peale. Nemad kõnelewad ühest uuest usust, pakuwad meile seda, mis meie ei tunne ega taha. Nende usk nõuab maa peal inimeselt wiletjat elu ja lubab selle eest pärast surma meie manala asemel õnnist elu, mida nad taewaks ja paradüüks kutsuwad. Kes seda kätte tahab saada, see peab nende alamaks ja orjaks heitma, nagu Lätlaste ja Liwlaste praegu on. Wastupanejaid ahwardawad nad igawese piinamisega kustumata tulemeres teises ilmas ning mõõga ja tulesurmaga fiin ilmas. Meie ei taha neid ahwardusi karta ega oma weriwaenlaste tõutusi uskuda, sest kas terwe Soontagana

ja Wiljandi linna ümbert maa, mida meie wendade weri ja furnukehad katawad, ei tunnista niisama selgelt kui päite puhtast taewast, et nad walelikud werejänulised waenlased on! Näljast ja jänust nõrkenud Wiljandi sõjamehed ja elanikud on nad oma usku pöörnud, aga ülemate lapsed pandiks eneste kätte riisunud, naised ja lapsed wangi wedanud ning mehed ümbertringi armuta ära tapnud. Ja need peawad meile head soowima! Kui neil ka omal hea usk on, siis toowad nad meile üht teist, üht kõige halmemat. Urge laste, armsad sõbrad, endid nende tõutustest ega ähwardustest eeskitada. Meie ei wõi muudu enam elada ega nende wastu wõidelda, kui meie ühte ei hoia. Läheme meie lahku, wõtame meie nende kiidetud usu wastu, siis on meie esivanemate õnnistus ja jumalate abi meist kui tõlwatumatest rahwaliikmetest kadunud ning meie langeme, ning jääme hirmiate waenlaste orjaks. Meie waenlased tõutawad meile maapäälse isamaa eest üht igamest isamaad teises iimas. Meie ei tunne aga seda ega wõi nende tõutust uskuda. Meie tahame igameste elada, ei mitte ühes tundmata riigis, waid eneste kalli mullapinna peal. Siin peawad meie lapsed meesteks kaswama, siin peab meie esivanemate waim nende fees edasi elama, õigust tehes, õigust püüdes, jumalaid auustades ja oma suguwendi armastades. Kui see waim, see mõte, see meel nendes edasi elab, aja jookkul weel kaswab ja täiemaks saab, kurbduses ja rõõmus tulewa põlwe rindasid liigutab ja tõstab, siis elame igameste. Muud meie ei igatse. Seda aga peame igatsema, selle poole püüdma, see on iga rahwa esimene tingimine, kes ilmast ei taha kaduda, kes igameste tahab elada. Üksikult ei wõi meie enam küll mitte nii wabalt elada kui enne, mil meil wõeraste wasta niisuguseid wõitlemisi ei olnud, aga suures fोगus peame wabad, ise oma peremehed olema ja mitte oma waenlasi teenima. Meie ei tohi üksi oma ajale, waid ka tulewatele põlwele elada. Meie hauda langemisega ei tohi meie rahwa nimi kustuda. Selle eest peame meie nüüd muretsema, küll siis järeltulejad tulewate põlwele edasielanise eest hoolt kannawad. Wõitleme sellepärast oma laste, oma praegu weel sünnimata lastelaste ja tulewa põlwe õnne eest.

Meie werega kastetud haudadelt kaswab meie wabadus ja kangus, mille eest nüüd juba nii palju werd on woolanud. Meie esivanematel on ka waenlasi olnud, nende ajal on ka oma maa niidud ja nurmed meie isade meres ojunud, aga nad on wõitjateks jäänud — sest meie oleme wabad ja elame praegu weel omal maal, oma pead. Oleme waprad, siis saawad meid meie õnnelikumad lapsed põlwest põlwe tänulikus meeles mäletama ja tundmata haudadesse taga järele õnnistama. Igaüks on oma õnne sepp — mis meist edaspidi saab, seda teeme meie nüüd ise. Ma wannutan teid, noored mehed, et teie oma nooruse jõus ja waimustuses isamaale appi astute. Teie käewarred peawad taperit waenlase pea kohal keerutama, tagasi tooma, mis meilt ära riisuti ja kätte maksma, mis nad teeninud. Teie peale paneme meie oma lootuse. Wõidupärjad ja auuhinnad ootawad teid, milledega teid teie wanemate tütreid wõidult tules saawad ehitama. Aga ka teile, kes teie wanad olete ning lõdisewate liikmetega minu kõnet kuulete, hüian ma: hoidke ja kaitske, mis meil kõigil armas ja kallid. Spetage noori, waimustage neid wõidule, teie olete kõik ära näinud, teie juhatust on igal nooremal tarwis. Walmistame endid taplusele, ärgem wõtkem oma waenlaste pettusi kuulda, neil ei ole kõige oma kõrgete lubaduste taga muud kui meie rahwa häwitus! Kui kellegil teised mõtted on, siis kõnelegu ta.

Mõne filmapilgu walitjes majas sügaw waikus. Zniimesed oliwad wanema kõnest waimustatud, mõned kuuljad pühkisiwad filmi. Siis peasiwad koosolejate suud ning mühisew kiiduhüüdmine tajas lajast suust suure waimustusega läbi maja.

— Sinu sõnad on kõik õiged ja targad, hüüdis Meeme, kui esimene tuhin wähe oli waitinud. Meie peame endid walmis panema ja fewade warakult waenlaste peale minema, et nad jälle meie niitusid ja nurmesid ei tuleks rikkuma.

— Sea, mu sõber, wanem Meeme. Nii sündfu! kõneles Lembit. Mingu siis igaüks wagusi koju ja tehku, mis ta tahus. Waenlased ei pea meie nõust midagi teada saama. Parajal ajal saadan ma käsud wälja; siis kogume endid

minu linnamäele pidule kofku, oma wanemate wiisi järele ohwerdama ja sõjalaulusid laulma. Ma tähendan veel kord, see peab kõik nii wagu si sündima, et waenlased sellest enne midagi teada ei saaks, kui meie kord nende linnade all oleme, sest muidu mõiwad nad meie sõjawangid ja Wiljandi wane- mate pojad, keda nad pandiks wiinud, ära tappa. Mul on rõõmus meel, et mu sõnad teie rindades seda tulb on loitma pannud, mis iga Gesti mehe rinnus juba aasta sajad on lõ- tendanud ja veel loitma peab jääma. Sumalad õnnistagu ja aidaku meid!

Enne kui rahwas ja wanemad koost lahkusiwad, pugesi- wad kaks meest wagu si uksest wälja ja rändasiwad veel pi- medal õöl mööda külmetanud metsa ühe weikese onnikese juurde, kus kaks hobust walmis olivad, milledele nad selga istusi- wad ja otseteed lõuna poole hakkasiwad kihutama. Kui Lem- bit teist nendest kahest mehest ligidamalt ja terawamalt oleks waadanud, kes enesele laia rebasenahka kübara nii sügawaste filmade peale oli tõmmanud, siis oleks ta wististe endise Soontagana wanema ära tunnud, kelle pettusest nüüd igal pool kõneldi ning keda surma armati leidnud olema. Ta oli aga ennast hästi osanud ära moonutada ning peasis jälle õnnelikult oma kardedawalt salakuulamiselt kõige seltsi- mehega minema.

Umbes jelsamal ajal, mil Gestlased ümberringi maal maja nõuupidamisi kuulda saiwad, teadsiwad ka juba nende kõige kurjemad waenlased, mis sala nõuu Sakalas peetud. Warsti oli nende wägi koos, ja enne kui keegi seda Gesti ma- lewas oskas aimata, olivad waenlased juba jälle liikumas, et „paganatele nende wastupanemist kätte maksja.“

23. Veel kord wend ja õde.

Päew peale tutawat koosolekut istus Waike oma isa majas üksi kodu ja ootas isa Lembitut koju. Ilm oli wasta õhtut õige tormiliseks läinud. Range põhja tuul keerutas lund hangedesse ning wingus külmetanud puuosjades nii kangeste, nagu seda enne nii hilja kowadel veel keegi polnud näinud. Reiuksese südames mässas niisamasugune torm.

Ta waatas kaua aega juba weisest uffe luugist mäsawat ilma ning wõrdles teda waitfelt oma südamega. Täna õhtu pidi ta oma lapsepõlwe õnnelub ja unenäud maha jätma, täna pidi ta oma südant sellega ühendama, sellega teda ainult kohus, sõnakuulmine — isa tahtmine üendas, mitte see püha, õnnelik tundmus, mis hinge õnne ja taewalise tundega täidab, mida ta kord armastuseks oli nimetanud. Ah need armsad unenäid ajad olivad mööda läinud, nii ruttu, lennates mööda läinud! Saatus oli temale siamaale ainult oma karebat, armuta külge näidanud. Ta armastas oma wenda, mis hirmus saatus — ja kui ta ära nägi, et see armastus mitte patt ega ülekohus ei olnud, siis, oh siis pidi jälle saatus tema armuuse talt nii halastamata wiisil ära kiskuma ning teda üksi ilma jätma! Ta nüüd tuli üks teine wanem, kõigiti kena ja tubli mees, ning nõudis teda enesele naiseks. Isa oli ka südamest selle poolt, sest ta tundis oma sõpra ja Gesti wanemat Meemet igapidi kui kõigiti auuwäärilist ja wapert sõjameest, kes ta majale sellega suurt auu tegi, et ta tema wäimeheks tahtis heita. Mandlek Waike ei julgenud siin wasta rääkida, ehk ta küll ennemine maailma otja oleks põgenenud, kui Meemega abielusse heitnud. Ta pidi isegi enese üle imestama, mis wägi teda sellest mehest tagasi hoidis, kelle nimi terwel maal kuulus oli ja kelle peale teised neiud armupilguga ja auukartuses waatastawad. Tal näis, nagu wilguks weel weike lootuse täheke oma furnud, kadunud kasuwenna järele, sest see sõnum, et Wambola weel elas, ei olnud nii kurwal ajal weel mitte neuu kõrmu jõudnud. Kus inimestel elu ja surmaga mõitlemist on, seal ei lagune igapäewased uudishimu kõdistajad jutud mitte kulutule kombel laiali, ja pealegi oli noor sõjamees oma linna rahwale kangeste ära keelanud sellest edasi kõneleda, et ta tagasi tulnud. Ja ümbert ringi oli maa inimestest lagedaks tehtud, kes pidi siis seda uudist ka edasi kandma?

Ulm oli juba ammugi pimedaks läinud, kui kolin uffe taga kurwa neuu tema rasketest mõtetest üles ajas. Ta kohkus ära. Otsustaw filmapiik oli tulnud, kus tal enesel õige

midagi ütelda ei olnud. Oli ju aeg, mil ta kofilane pidi ilmuma; kes mõis siis muud ukse taga olla! Põksuma südamega tegi ta ukse lahti. Pimebas eeskojas raputas üks meesterahwas ennaft lumest puhtaks ja astus wiivitades üle läwe.

— Termitatud olgu see maja, kõneles sisse astuja, kus juures toast hele raswatule walgus ta filmini kinni taetud näu peale langes. Kas võib üks ekfinud teekäija tuisu ja külma lume eest õomaja leida?

Waike kahwatas ära. Ilma sõna lausumata waatas ta mõera otsas. Siis kogelbas ta suures ärrituses:

— Rust tuleb see kaju mulle filmade ette? Kas sind furjad manalased oma riigist lahti on lastnud, või kes ja oled? Kõnele!

— Waike, ümisesiwad mõera huuled. Tema on peastetud ... siin ... ära siit ... siin tormab enam kui marune õõ wäljas.

Ta pööris häliste ümber ja tahtis wälja minna.

— Kuhu nüüd, Wambola? hüüdis Waike ja kargas uksele ette. Ta süda põksus nii waljuste, et noormees seda pidi kuulma. Ta ei saanud rääkida.

— Lase mind minna, Waike! sul ei ole enam wenda!

— Kas sina ka seda tead? oh õnne! hüüdis Waike.

— Sa rõõmustad selle üle?

— Ja kas sinu süda rõõmu ei tunne? Ma olen ära rääkimata õnnelik.

— Selle üle, et sa oma ainja wenna kautasid?

— Ja tema asemele selle jain, seda ma südamest üle kõige asjade armastan, kõneles neiu õnnelikult wahela. Sellepärast mõin ma wenna hea meelega kautada.

— Südameta tüdruk! hüüdis Wambola walusa healega. Ma ei mõista, mis sinu südamesse on tulnud!

— Armastus! nüüd mõin ma armastada, sügawast südamest ... oh mu õnn on otsata, ära määramata ... kas sina ka ei armasta?

— Ära narri mind oma hirmsa kõnega. See käib walusamalt kui äraandja oda mu südamesse. . .

— Ma ei sa aru, mis sa kõneled, ütles neiu suure imeks-panemiseega. Kas sa ammu ei märganud, mis valu see mulle tegi, et sa minu wend olid? Nüüd on see hõbe kistud, nüüd wõin ma südame sunni järele armastada ja oma armastuse eest annastfin ma terwe maailma . . .

— Sa ka oma ainsa wenna! hüüdis Wambola wahela. Nurjatu tüdruk! Ara siit! Minu hing ei kannata seda õhku fiske hingata, mis ühe tänamata tüdruku huuled wälja puhuwad. Mine oma armutese kaenlasse, kelle pärast sa wenna ära salgad. Ma ei taha sind näha . . . ma põlgan sind . . . fina ei pea ka enam mind siin ilmas nägema . . . Pettus kõik.

Siin et ta enam kordagi ehmatanud neiu poole oleks waadanud, kes pool minestades istimele maha oli langenud, tormas ta uksest wälja tormise õõ fiske. Raua lastis ta külma lund enesele otse ette sadada, enne kui see jälle jahedamaks läks.

Tema järele tormas ka Waike uksest wälja. Õõ oli pine ja tuisulumi ei lastnud filmagi lahti teha. Oma armast, furnuks peetud wenda ei wõinud ta sellepärast enam näha. Ta hüüdis pea nõdrameelselt talle järele, aga wastust ei kuulnud ta kuskilt poolt. Range tuul kandis ta healed laiali, mille peale ainult mühisew maru ligidalt metsast wastas. Kui see imeline külaskäik sügisel hingede ajal oleks olnud, siis oleks ta uskunud, et see kadund armutese hing oli; nüüd aga ei lastnud ta pea aegu lõhkew süda seda uskuda.

— Tema ise oli, rääkis ta iseeneses. Ta elab. Taewas teab, mis teda nii on muutnud! Ma ei saanud temast midagi aru . . . Kas ta nõdrameelne on? Ei, see ei wõi olla, talle peab midagi olema juhtunud, midagi suurt, arusaamata, araseletamata. Ta peab rääkima, miks ta mind wihtab! Nõnda ei tohi ta siit ära minna . . . nüüd, mil ma nii nõuuta ja maha jäetud olen. Kui ma teda enam ei oleks näinud, siis oleksin ma oma saatusega wiimaks ka weel rahule wõinud jääda, aga nüüd ei suuda ma seda enam . . . Torm, ära hulu enam; tähed, hakake paistma; kuu, näita ühele õnnetumale oma tassist walgust! Sumalad, kuulge oma nõrga lapse palwet! . . . Wambola, Wambola!

Ta tundis isegi, et ta hüüdmine waewalt ta enese kõrmu kostis. Torm ei waitinud, tähed ega kuu ei hakanud paistma — taewased wäed! ta palwe jäi kuulmata! Oli ju ometi tema õnnetaewast ta helkim täht nii ruttu ära kadunud, kuis mõiswad nad siis looduse taewaski paista!

Pool meeletult jooksis ta oma talli nooremehe järele pimesa metsa sisse. Pime armastus annab ju ka seal lootust, kus puhas mõistus tõik mõimata näeb olema.

Kodus oodati ja otsiti teda asjata. Keegi ei aimanud, mis wanema tütre nii tähtsal õhtul tuisuse kõga pimesasse metsa ajanud, kus ta warsti ära effis ning enam wälja ei mõisnud tulla. Majas walitjes juur ärritus ja ägedus tema kadumise pärast. Mis pidiwad nad kõrgele peigmehele ütleva, kui see kosja tuli, ning mõrsjat kodust ei leidnud!

Ka Wambola peas kohaswad mitmesugused mõtted läbi segamine. Miks oli saatus teda siia juhatanud! Talle oli oma õe olek otse arusaamata. Kuidas mõis ta ometi ennaft selle üle nii rõõmustada, et ta Soontaganas teda enam õeks ei tahtnud nimetada? Seal ei tahtnud ta teda tunda, siin tundis ta tema küll ära, aga hirmitas nii haawawalt selle üle, et ta oma wenna kautanud, kuna ta ometi oma peastmisegi pärast weel ta wastu tänulik oleks mõinud olla. Aga selle eest rõõmustas ta ennaft nii lapsikult, et ta wenna kautanud ja selle asemele armukese leidnud. Mis pidi see tähendama! Ja ometi oli ta seesama õde, kes poole aasta eest temale weel kõige õrnemaid sõnu oli ütelnud, igapidi rohkem kui õde olnud, selle pärast ta kuulsatest lahingitest tagasi läks ning enesele waitest surma otsis! Sellest kõigest ei saanud waene Wambola aru. Ta pea hõõgas otjas — mõtted läksiwad segamine. Ta tahtis teda ära wanduda, aga tõik needmise sõnad suriwad tal keele peale ning walusa, lõhkewa südamega pidi ta iseeneses ometi ütleva: „Ma armastan teda siiski, rohkem weel, kui oma häid jumalaid. Oh, kui ta Soontaganast minuga oleks põgenenud! Ta ilu on pimestaw kui päike, ta süda oli puhas kui kuu läige ja

ta filmad särejwad kui helkijad tähed . . . Nüüd on see möödas, minust kadund. Ta kõlam heal heliseb mulle ainult weel südame lõhkumiseks ja filmad särewad hämitajaks tuleks. Minu õnnetaewas on katkend, minu õnnetaht kustund! —
— Mu süda ütles mulle juba waenuväljale minnes, et mind õnnetus ootab. Oh, miks ei matnud wõeramaa muld mu pakitsewat rinda oma wilusse woobisse . . . miks pidin ma weel niisuguse teutuse . . . walu tarmis tagasi tulema! . . .

Poole öö ajal jõudis Bambola ühe üksiku teeraja peale, mis läbi paksu metsa wiis. Ta kiirestas oma käiku, et mõnda maja leida, kus inimesed elawad, et nendega sõnumit linna saata, mis ta ise wiima läinud, aga ootamata juhtumise pärast ütlemata jätnud

Korraga nägi ta üht ratsamehe kogu enesele wastu tulema.

— Hõi, kuhu ja jõidab, küüsi ta ratsanikult, kui see tema kohta saanud. Ratsamees waatas imeks pannes ülesse.

— Mis sa siis sest tahad?

— Mul on tähtjas, wäga tähtjas sõnum Seola wanema Lembitu kätte saata.

— Miks sa ise siis teba ära ei wii? Dörändajatel on mõnikord pahad mõtted.

Bambola waitis. Ta ei wõinud ütelda, miks ta ise seda ei tahtnud ega wõinud teha.

— Waenlastele on tema koosolekust eile öösi juba teatust wiidud.

— Kas see võimalik on! hüüdis ratsamees ehmatades. Sinu huuled on kui tormine öö, mis tähja tuisfab.

— Kui see nii oleks, siis kannataksin ma selle teutuse hea meelega, aga nüüd teeb see mulle suurt haiget. Ma olen äraandjal oma filmaga näinud ja tema hirmust kõnet oma kõrwaga kuulnud. Ta on oma seltsimehega nõuupidamise ajal majas olnud. Waenlased saawad suure wäega meie peale tulema ja meie külad ja talud tuhaks tegema, naised ning lapsed ära röõwima ja meeste werega maapinda punastama, kui meie malewa walmis ei ole neid öömõrtsufaid walwamas.

— Sa kuulutad hirmust asja — — Kes wõis seal äraandja olla?

— Üks nurjatu mees, kes seda mitte esimest korda ei tee.
— Meie majas olivad aga ainult kōik auusad ja truud mehed.

— Seda ma usun, aga taks olivad waenlastest teid luurama saadetud. Kas sa olid ka majas.

— Jah, aga mis sa sest küsid?

— Kas sa ei näinud üht meest laia rebasenahtsa küberaga, mis sügavaste filmade peale oli tõmmatud?

— Lembit kõneles küll ühest sarnastest mehest, kes talle väga kahtlane näidanud olema.

— Noh, ütle talle siis, et seesama meie rahwa äraandja on. Rutta, enne kui kōik hiljaks jääb. Su sa ikka Leolasse lähed?

— Jah, mu täit kannab sinna küll. Hirmus aga, et nii pidulisel õhtul sarnast sõnumit pean wiima. Oma mõrsjale ei taha ma sellest midagi kõneleada. See wõiks teda väga ehmatada.

— Sa oled siis peigmees, et mõrsjast kõneled?

— Niisugustest asjadest niisugusel ajal ei kõnelda muidu küll mitte, aga, et ma täna nii õnnelik olen, siis wõin ma sulle, kes sa tubli mehe wiisi tarmilisi sõnumeid tõid, ka ütelda. Ma lähen praegu kosja. Leola wanema tütar Waike saab minu mõrsjaks. Di, see on ilus tüdruk!

— Waike! Leola wanema tütar? Sinu mõrsja. Wambola teha läts kuumaiks.

— Waike jah! Kena laps.

— Kas see Waike, sellest sina kõneled, Lembitu tütar on? küsis Wambola põnewalt.

— Jah, seda kõneldaske.

— Miks pärast siis ainult kõneldaske?

— Ta on leitud laps. Lembit on ta omaiks wõtnud, ja nüüd on ta siis tema tütar.

— Leitud laps! hüüdis noormees hirmsa tormise südamega. Kas ta ei ole Soontaganast pärit?

— Soontaganas olla ta enne elanud, nõnda kõneldaske, aga mina pole selle järele palju pärinud. See on ju ka

üks puhas, kus ta on olnud, peaaft on tema fenadus, wiisakas olef ja hea süda — — —

Wambola ei kuulnud enam, mis ratsamees edafi kõneles. Ta süda ei kannud fiin enam seista; ta tuigerdas edafi. Kui õnnelik ratsamees oma filmad ringi lastis käia, ei olnud mõraft enam tuskil näha; ta oli kadunud, kui tuulehoog, mis mühades metsa puude wahale laiali jookseb. Oh, olefs ta aimanud, mis wägi jeda sõnumi toojat edafi kihutas ja mis tundmused ta rinnas mäsasfiwad!

Sügawas mõttes oli ratsamees tüfi teeb ära sõitnud, kui ta häfiste inimese hüüdmise healt kuulis. Ta jäi kuulama. Tuule wingumise wahelt kajas hele naisterahwa healt kõrwu. Ruttu ajas ta hobusega patfu metsa sisse. Walgelume peal nägi ta üht suurt musta liikumat fogu. Warsti tundis ta teraw film ära, et see fogu muud ei olnud, kui karu, kes enese kabe jala peale püsti oli ajanud. Tema ees weifese põõsakefe warjul seifis wärişedes üks naisterahwa fogu, kellel wihase metfalife eest peafemise lootust ei näitanud olema.

Roole kiirusega fargas sõjamees hobuse seljast maha ja andis metfalifele enne, kui ta oma nõrga ohwri peale sai karata, oma raske sõjakirwega niisuguse hobi pähä, et ta kinnudes maha kukkus. Kui karu mõidetud oli, tõttas ta naisterahwa juurde, tõstis ta hobuse selga, hüppas ise taga järele ja läfs teele tagafi. Seal oli natuke walgem, nii et ta tema nägu mõis näha.

— Sumalad! — — Waife, fina!

— Meeme! hüüdsfiwad neiu huuled tafa, ja ta ei kõnelenud enam. Wiſt oli külm ta kangeks teinud. — — —

Ratsamees, kuulus wanem Meeme, olefs niisugust foorimat ikka oma süles kannud, kui mitte hirm sellepärast, et külm ta kangeks teeb, tema teekäiku ei olefs kiirustanud.

Rodus olimad weel kõif inimesed ülewel, kui Meeme Waifega foju jõudis. Küll olefsfiwad nad hea meelega ta järele pärinud, kus nende Waife olnud ja mis teda nii mõimetumaks teinud, aga kes julges kõrge wanema käest niisugust asja küfima minna! Keegi ei mõiftnud ette armata, et kosja õo ſel wiifil mõõda pidi minema. Waife ei tahtnud

ühtegi inimest enese juurde lasta. Ta oli kõigile juureks mõistatuselks, kõige rohkem aga veel oma peigmehe Meemele, kes sugugi aru ei saanud, mis ta sel õhtal sügawasse metsa oli ajanud, kus ta karu käes surma oleks mõinud leida.

Kui Meeme linnarahwale oli teatanud, mis ta ühe tundmata mehe suust metsas kuulnud, läks ta Waite kamb-
risse. Ta punased filmad tunnistasid, et ta oli nutnud. Meeme nähes püüdis ta ennaft waigistada.

— Meeme, sa suur wanem, oled mu kistja metslooma käest eluga peastnud, rääkis ta põksurva südamega, millega mõin ma su head tööd tasuda?

— Sõjamees ei nõua palka oma tegude eest, kostis Meeme õrnalt, aga nüüd tahan ma sinu tänulist meelt oma kasuks tarwitada ja palka nõuda.

— Sul on küll diguist nõuda . . . ma tasustan sulle ka kuninglikult, aga kuidawii?

— Kõige ilusamalt, kõrge neitsi, kui sa aga tahad.

— Kas sa siis selle juures tahkled, Meeme?

— Kulbane Waite, sa mu selge koidufiir, armasta mind! Waite wärises kõigest kehast.

— Kõrge pealik, mõtle, mis sa kõneled!

— Ma nõuan oma weikse teenistuse eest palka. Dase oma armastus mulle osaks saada, sa koidukaunis neiuke. Armasta sina mind ka nagu mina sind. Tule mu naiseks . . . ma olen su enesele peastnud. . . .

— Meeme, Meeme, see on liig . . . seda ma ei mõi. . . .

— Seda sa ei mõi, Waite? On su taewalised filmad kellegi teise surelise otsa waadanud ning sealt armastust leidnud?

— Armastust ei ole ma mitte leidnud, ütles Waite õhates.

— Sa sina armastad aga üht teist?

— Ma ei ei sinna midagi parata!

— Sa minu lükkad ja tagasi?

— Halasta ühe waele, abita tüdrukule peale. Ma olen sinule kõige suuremat tänu wõlga . . . sa oled mu elupeastja . . . nii on ka mu isa tah mine . . . jumalad taewas . . . ma ei mõi . . . mu süda lõhkeb . . . Ara wihasta, kõrge pealik . . . mu meel on hirmus segane . . . õhk lämmataw. . . .

Meeme oli üsna liigutatud, ehk seesugune olek küll ta südamele walfajad haamu lõi. Ta aimas, mil wiisil see neiuke, teda ta neidude eeskujuks pidas ning selle tõrwat ta õnnelik ja uhke oleks wõinud olla, uhke teist armastas. Ta ei saanud wihaseks, waid osawõtlikuks tema walust. Neiukese õnn oli talle enese õnnest ülem.

— Kes on siis see õnnelik, selle peale Waike oma filmad heitnud? küsis ta osawõtlikult.

— Ta ei ole mitte õnnelik.

— Keda ei peaks sinu armastus õnneliseks tegema?

— Teda mitte!

— Ja sina armastad teda siiski?

— Oh ma armastan teda nii, et ma ilma temata suren, wastas Waike nagu palawiku haiguses. Ara wihasta selle üle, mu auus Meeme, ma ei wõi teda oma teada hoida. Sul on wõimust minu üle, sest isa tahab nii, aga ma palun, kui sul ühe waeke neiukese kohta tunderikas süda sees on, halasta minu peale! Wita tema üles otsida. Tal on minuga midagi ees, ta on wihane . . . ma pean temaga kokku saama . . . ta peab mulle ütleva, mis tal on, enne kui ta igaweste lahkeb. Kui ta siis tõeste wihast must lahkeb, tahan ka mina tema ära unustada, ja siis ei räägi ma sulle poolt sõna wasta . . . Kas aitad mind, auus Meeme?

— See pole küll armastaja kofija wiis, oma mõrvoja armukest otsima minna, et siis ise tühjalt wahtima jääda, kõneles Meeme wähe pillawalt, aga ta südamesse oli wennalik kaastundmuse hele tuluke loitma jäänud, mis teda pehmeteks, järelandjaks tegi. — Kes on siis sinu tige armuke?

— Minu endine kasuwend, Soontagana noor wanem Wambola, ütles neiu healetult.

— Wambola! See waper mees on paraku ammu surnud. Ma tundsin teda . . . ta langes Ümera jõel.

— Ta elab weel, hüüdis neiu. Ta oli eile õhtu hilja weel siin, aga põgenes siit ära . . . ma lätsin kuni metsa ta järele, aga ei leidnud muud kui wihase karu, kes minu lõhki tahtis kiskuda. . . .

— Kas see wõimalik on? küsis Meeme imeteks pannes.

— Jah, nii oli küll.

— Ja miks ta siis ära põgenes?

— Ta ei tahtnud mind enam näha, kostis neiu healetult.

— See ei olnud Wambola. Wambola ei ela enam.

Eröösti ennaft, waene lapsuke, ja ära oota teda asjata. Tule minule, ma tahan sind käte peal kanda; su elu peab rõõmus ja roosiline olema. Tule, tule, ma palun sind, mis ma veel ühegi teise neiu ees ei ole teinud.

— Oh, ei, see oli Wambola — aga kõne oli mõeras, ta nagu muudetud ... ta on minust kurja kuulnud ... ta peab kuulma, et see õige ei ole ... Too ta siia ja kui tema mind ka siis ei taha, siis tulen ma sulle, siis ei tõrgu ma wasta, siis ei nurise ma ialgi ega räägi enam temast, kui ja seda ei soowi.

Meeme hakkas peaaegu uskuma, et neiu õigus on. Ka tema ei olnud Soontagana kodustest sündmustest midagi teada saanud. Häliste wälgatas talle imelik sõnumetooja metsas meelde, ja kohe tuli talle mõtte päha, et seesama ehk wahest Wambola mõis ollagi. Ta oli temale ju oma kosja lugu kõnelenud ning tema oli õige elawalt seda järele pärinud ning siis häliste ära kadunud. Ta julge ning suure wiisiga oli ta ka olnud, sest üks liht mees poleks temaga nii julgenud kõneleda. See näis kõik õige hästi kokku sündivat, ehk küll terwe lugu siiski Meemele otse arusaamata oli.

Raste südamega lahtus ta nutjast neiust, kellele ta tema „kasuwenma“ üles lubas otsida. Ta ei mõinud kaugel olla, sellepärast läks Meeme weel kohe järele, kus ta teda teel wiimati näinud.

24. Kes see neiu on?

Mitu korda oli taewatuul seft saadik juba oma paistust uuendanud, kui Maniwalde Saaremaal oma mõrsjat otsimas läis ning tühjalt tagasi tuli. Metsawaimu naine oli ta sealt nii kawalaste ära wiinud, et keegi ei teadnud kuhu torniwaht jäi. Minult nii palju teati kõneleda, et te'ma ära wiia ta kadunud ema olnud. Maasika ja Linnuse linnas

kõnelbi sellest juhtumisest mitmesuguseid lugusid, aga mis neile arusaamata oli, see jäi ka arusaamataks. Oleks wana torniwahd weel elanud, siis ei oleks ta oma kasututart nii kergelt ära lasknud wiia; aga ta puhkas juba mõni päew kalmukünkal, kui Metsawaimu naine sinna tuli ning ta enese tütreks tunnistas.

Maniwalde oli küll otsinud ja ta mõistatuse sarnase kadumise üle pead mürdnud, aga ka temale jäi see kõik passu saladuse katte alla warjule. Südamel waluga mõtles ta selle õnnelise päewa peale tagasi, mil ta tema kenast juust armas-tuist oli kuulnud. Ta oli ka seda kalameest otsinud, kes talle wiimast korda terwisid ja käerõnga oli toonud, aga ka see oli kadunud. Tema seltsimehega oli ta waenuwäljal koos olnud, millest ta uskuma hakkas, et see wistist ka mõni petis isamaa äraandja wõis olla.

Ühel kewadisel hommikul kõndis Maniwalde oma linna ees suure raagus lehtpuu metsa all. Siline külm ja lumetuist, millest eespool kuulsime, oli weel wiimane talwe temp olnud. Paar päewa oli juba tuiju järele pehmem ilm olnud, eile pärast lõunest saadik wihma ja jäätust sadanud, mis terwe öö üle kestis. See külm wihmasadu oli lumele ja puudele passu jää koorikse peale pannud, mis hommikuse selge päikse paiste käes imeilusalt säras. Terwe mets oli kui puhas hõbe, sest selge jää kattis ka kõige wähemaid oksa-kesi. Noor wanem uskus enese muinasjutulises nõiamaal olema, kus hõbedast metshad ja kullast päike ja tähed imehelgil särawad. Nii ilusas ja torebas ehtes ei olnud ta loodust enne weel näinud. Ta rinnus liikusiwad imelised, äraseletamata tundmused ja ta meel oli nii kurblik-rõõmus, nagu armastajatel kartuse ja lootuse wahel ikka on.

Korraga näeb ta üht wanakest kapi najal enese poole tuigerdama. Ta habe on walge kui hõbe ja pea metsharwa. Seltsiliseks käib ta kõrwal suur must koer, kes targal silmal enese ümber waatab. „Wistist on see mõni metsa Hallijas,“ mõtles noor mees iseeneses, ja ta seisis liikumata oma koha peal paigal. Wanake oli teda näinud ja tuli otsekõhe tema juurde.

— Kas Warbola wanem Maniwalde on kodus? küsis ta wähe lõõtsutades. Ta filmad waatafiwad terawalt, aga lahkest nooremehe otša.

— Kodus, kulla wanake. Mis sa temast tahad?

— Ma tahtsin temaga tähtsate asjade pärast rääkida. Kus võib ta'ga kokku saada?

— Ole nii hea ja istu. Sa oled wäsinud. Rui sul Maniwaldega kõnelemist on, siis tee seda. Mina see olen.

— Sina! Wäga hea. Ma pean wähe puhkama.

— Kas sa ei soowi linna minu majasse tulla.

— Siin on parem. Ilm on nii ilus. Ma ei ole farnast looduse ehet weel oma pikal eluajal näinud. Rui see mulle head tähendaks!

— Ma usun kindlaste, et see head tähendab, kui metsa head wainud, Hallijad, endid näitawad. Ma arwan, et sa üks niisugune oled. Eks ole?

— Mina? See noormees, sa eksid. Ma olen inimene, kes ilmas walu ja kannatust on õppinud. Mu pea ei ole mitte mureta elus walgeks läinud.

Noormees waatas auufartuses ta peale. Rui wanake natuke aega oli lõõtsutanud, wõttis ta midagi põuest wälja.

— Kas sa seda käerõngast tunned? küsis ta „Soome sepa“ leitud käerõngast rätikust lahti mässides.

Maniwalde kohmetas ära. Siis hüüdis ta wätkuail filmil: — Tunnen küll! Kus on selle käerõnga omanik? Kas ta elab? Kuft oled sa ta saanud?

— Sa küsid rohkem, kui ma wastata jõuan, ütles wanake, selle filmist ka lootuse särke hakkas paistma. — Ta on leitud. Kelle oma ta aga on, seda ma ei tea. Kas sina ta omanikku tundsid?

— Ma tundsin üht taewalikku neidu, kellele ma ta saatfin — kas ta aga kätte on saanud, seda ma ei tea. Müüd on see neiu mõnest ajast saadik kadunud.

— Soontagana sõjast saadik?

— Ei, enne juba!

— Sõm! kellega saatsid sa talle selle käerõnga?

— Ühe kalamehega, kes aga wistist mind pettis. Temal

oli üks tumm seltsimees, keda ma pärast kui üht Liimi müra-
ja wäepealikut tundma õppisin. Ma arwan, ta oli salakuu-
lamise reisir.

— Mis ajal see oli?

— Minewal suwel, kui meie Sakalastega waenlaste
wasta sõtta läksime.

— Mis nägu oli see mees?

— Lühikene, mustja habeme ja wäikwate, luurawate
filmadega.

— Hm, see oli siis tema jah. Wõi juba sel ajal oli
ta waenlaste killas. Oh seda jõleat äraandjat!

— Kas sa tunnend seda meest?

— Ma arwan, et tunnen.

— Tema on petis?

— Rohkem kui petis.

— Sa ta ei ole seda käerõngast mitte ära annud?

— Seda võib ta küll teinud olla. Aga kõneleme nüüd
oma asjast edasi. Kas seda sõlge oled kuskil näinud?

Nende sõnadega wõttis ta oma hõbesõle wälja.

— Seda sõlge olen ma ta kaelas näinud, wastas
Maniwalde põksuwal südamel. Need on minu kadunud armu-
tse ehted.

Wanakese weri hakkas ka kärmemalt käima.

— Kus ta siis elas? küsis ta elawalt.

— Saaremaal, Tornimäel. . ta oli torniwaht. Nüüd
on ta aga sealt nii ära kadunud, et keegi ei tea, kuhu jäänud.

— Kuidas ta sealt ära kadunud?

— Üks naine oli seal käinud, tema enese tütreks üteli-
nud ja temaga ära läinud.

— Üks naine ta oma tütreks nimetanud? ütles wanake
suures ärrituses. Kas temal siis ema ei olnud?

— Ta oli wana torniwahti kasulaps. Keegi ei teadnud
ta wanemaid. Wana torniwaht oli ta weiksest peast merelt
leidnud.

— Sumalad taewas, siis on ta wistist — — —

— Kes on ta?

— Täemas teab. — Ei, see pole võimalik! Oh, kui see ometigi nii oleks!

— Mis sa räägid? Ma ei saa sellest aru. Kes on see neiu?

— Seda tahan ka mina teada saada. Meie peame ta üles otsima... see on mulle väga tähtjas, et ma tema üle selgemaid teateid saan... ma otsin omaiseid taga... ma usun peaaegu, et see üks minu kadunud omaisestest võib olla. Meie peame endid otsimises ühendama. Noormees, kui ta sul armas on, siis ära puhka enne, kui ta üles leiab. Ma usun, ta on ühe kurja, tigea inimese võinui all, kel temaga kõige halvemad mõtted võivad olla.

Siis jutustas ta põnewalt kuulmale nooremehel, mis ta Soontagana metsas kuulnud ja kelle võimuse all otsitan neiu mistist oli.

Nii ühte käivad noore ja wanamehe püüded arma, kui sellekorral armastajal noorelmehel ja kulupeaga wanakesel. Mõlemad igatsesivad üht ja sedasama inimest leida, üks isalikust lapse, teine palawast mõrvoja armastusest, ehk nende wanaduses küll muidu ülijuur wähe oli. Niisugune ühine püüd tõmbas mõlemate ümber südamlise sõbruse sideme, kinnitas mõlemate kõige ilusamat lootust ja kosutas nii heasti wäriseva wanakese kui ka tööhimuka nooremehes siimist rammu. Niisugust magusamat kohust võis armastaja noormees veel enese peale võtta, kui oma enese armukest ülesse otsida! Ta tõutas seda juust ja südamest wanakesele ja iseenesele. Aga kust pidi ta teda leidma? Kes teadis talle ütelda, kuhu Panda ta wiis? Palju ei puudunud, seal kustus ta kaunis lootuse täheke, mis nii selgeste ja ruttu üles oli tõrjunud ja nii ütlemata lenaste paistma hakanud.

25. Tundmata sõnnik on tõtt rääkinud.

Meeme oli mees, kes täitis, mis ta lubas. Ta otsis oma armukeset „kafuwenda“ igal pool, kus ta tema arwanise järele oleks võinud olla, aga tuli siiski teisel päewal tühjalt tagasi. Kadunud meest polnud kusil nähtud, ta oli kui maa

pealt ära kadunud. Et tema sõjasõnumi tooja oli, seba uskus Meeme nüüd kindlasti. Üks lootus oli veel ta südamel, mis teda waigistas: Ta tahtis Soontaganast järele kuulata. Seal pidi temast ometigi midagi teatama, kui ta veel elus oli. Niikaua tahtis ta auusa mehe kombel oma sõja-asjaga wiimitada, et Waike tahtmist täita.

Kolmandamal päeval oli juba ümberkaudu rahwale teatust saadetud, et nad endid walmis paneksiwad ja waenlastele wasta hakkaksiwad, kui ta ilma teadmata maale tuleb. Mitmed saadeti ka Läti piirile walwamise peale wälja.

Sel ilusal päeval, mil Wotele Warholas käis, pidaksiwad Sakala wanemad Nurmegunda maal jälle sõjanõuu. Kui Lembit Meemega peale lepkööd koju jõudis, ootaksiwad neid kurnwad sõjasõnumid kodus. Liimi ülem Kaupo oli Wõnnu linnawanema Bertholdi ja piiskopi raudmeestega Riiaist määratuma sõjawäega maale tulnud, külad ja talud põlema pannud ning inimesed maha tapnud ja wangi wõtnud. Nuttu aeti Leola malewa kofku, et linna ja maad kaitseada. Kui waenlased seda kuulda saiwad, et Lembit walmis on wasta hakkama, pöörsiwad nad suure saagiga omale maale tagasi. Mitmed külad oliwad naistest lagedaks riisutud ja ära põletatud.

Alles teisel päeval märkas Lembit, et tema tüdart mitte kodus ei olnud.

— Kus on Waike, mu tütar? küsis ta ülemast linnawanemalt.

— Kõrge wanem, su tütar on eile lõuna ajal linnast wälja sõitnud.

— Kuhu? küsis wanem põnewalt.

— Ma ei tea! Ta käib juba mõnda päewa külades, kord siin, kord seal. Räägitakse, et ta kedagit taga otsida.

Aga nii kardetawal ajal! Ta võib waenlaste kätte langeda. Saada kohe mõned mehed teda otsima!

Enne kui wanema käsk täidetud sai, kihutas üks sõjamees tuhatnelja linna wärawasse.

— Appi, appi! kiwendas ta juba kaugele. Meie kõrge wanema Lembitu tütar on waenlaste kätte langenud ja hulga naistega ühes ära weetud.

Lembit kahwatas ära, ka Meene ei saanud sõna suust, kõik ümber seisjad olivad ehmatanud.

— Kes on sulle seda rääkinud? küsis Lembit mürise-
wal healel.

— Ma olen ise oma filmaga näinud, kui Waike sõja-
meeste wahel ära meeti. Ta pani kõigest jõust wasta, aga
see tegi waenlastele ainult nalja. Dowele külast wiidi kõik
noored naisterahwad ära. See sündis täna hommitu weikse
koidu ajal. Kui ruttu järele ajate, siis wast mõite veel
kätte saada.

— Järele, järele! müristas Lembit. Meie peame oma
naiste rõõmlitele näitama, mis nad väärt on. Nemad kii-
damad endid „ristiinimesteks“, kes üht suurt, armulist Su-
malat teenida, aga nende teud on jõledad. Järele, maha,
kes oma rojaseid kassa meie naiste ja tütarde järele wälja
on firutanud.

Enne päikese loodet oli malewa walmis, ja wasta ööd
hakati veel sõnumitooja juhatusel waenlastele järele ajama.

Waenlased olivad aga wiledamad olnud, kui nende taga-
ajajad Lembitu riimlid. Sakala mehed lõdne poolt olivad
enne waenlasti taga ajama hakanud, mis neile jalad alla tegi.
Oma riisutud warast ega wangidest ei saanud nad midagi
enam kätte, sest need olivad kaugele kindlate linnadesse war-
jule wiidud. Nad häwitasiwad selle eest Läti rahwast ja
riisusiwad nende käest palju wara ära. Lembitu saadikud
olivad sõjasõnumi wahel ajal termel maal laiali lautanud
ning uued wäed tuliwad Rootsiast ja Saaremaalt Liiwimaale,
nii et need, kes ühe salga eest ära põgenesiwad, teise kätte
juhtusiwad ning otse jaiwad. Sõda oli Liiwimaal wäga
suur. Riia piiskopi abi kirjutas ruttu Saksjamaale, et sealt
uut wäge saadetak. Kõige rohkem häda külwasiwad waen-
laste selka Saarlased, kes niipea kui meri lahti oli läinud,
laewadega Riia jõe purjutasiwad ja seal würisti Raupo
maakonna Rubeselle lagedaks tegiwad.

Riia piiskop Albert ja ordumeister Bolkin tuliwad sel
ajal Roomast paawsti juurest, kes neile Liivi ja Lätimaa
arajagamise luba, ristiusu laiali lautamiseks õnnistust ja

pattude andeksandmise wolikirjasid oli annud, Riiga tagasi ning tõiwad Saksamaalt kolm piiskoppi, palju suurtugu mehi ja arwamata hulga ristisõitjaid ühes.

Rüüd ei jäänud Gestlastel muud nõuu üle, kui koju tagasi minna ja oma sõjawäge suurendada, sest waenlaste salgab kaswasiwad filma nähtawalt. Raupo, Liimlaste würst, tuli Sakslastega nende järele ja laastas Domele ja Purke linnad ning palju külasid ära, lõi mehed maha, wiis naesed lapsed wangi ja riisus kõik wara ära.

Põuased kewade ilmad olivad hommikust õhtuni suitsu täis, mis majade põlemisest sündis, ning õõsid walgustasiwad põlewad külad ja talud, kus inimeste põline palehigi mõne filmapilguga tuhaks tehti. Häda ja ahastust oli, kuhu aga film iganes waatas. Põllud seisiwad harimata, furnusehad mädanesiwad metsas ja õuemurul, millede ümber kaarnad riidlesiwad.

Ühel nõul kogusiwad kõik Gesti wanemad omad sõjawäed kofku ja pidasiwad nõuu, ühel päewal mitmest küllest korruga Raupo kantsi peale tormata ning teda eneste nõusse sundida heitma, ehk ta linna ära mõita, kui ta ikka waenlaste poole hoiab. Saarlased läksiwad laewadega, Tallinna ja Rotalia mehed maad mööda Metsapoolest läbi ning Sakala ja Nurmekunda malewa Wiljandi kaudu Liwimaa sisse.

Ühel kaunil kewade õhtul oli ühendatud malewa Lembitu linna lähedal sõjawalmis. Tuhanded ratsa- ja jalamehed täitsiwad üht weikest lagendikku püha Ohwrimäe jalal. Ragu näha, ei olnud malewas üksi noori mehi, waid ka hallpeasid, kes siin weel wiimast korda oma naese lastega kõnelesiwad. Sõjawäe seas oli üks suurewiisiline liikumine, sest mitmele ütles ta süda, et ta siin wiimast korda omaiseid näeb ja nendega wiimseid sõnu kõneleb. Kõik tahtsiwad teada, mis sõjakaigust wälja tuleb, sellepärast ohwerdasiwad wanemad ohwrikingu otjas sõjajumalale Ukule. Selle aja sees kõnelesiwad wanemad sõjamehed ja kodujääjad kulupead noorematele wahwuse lugusid, et neid waimustada ja julgeks teha.

Ühest salgast kuuldi waimustatud laulu healt, mille ümber lugemata hulk nooremaid sõjamehi kofku kogus.

Üks wanake laulis:

"Tulge kottu sõjamehed,
Ümbert ringi rauakandjad!
Meil on tüli tulemas,
Waenu wanter weeremas,
Eõda siia sõudemas.

Tulge kottu kogemata,
Tookske kottu otsimata
Wennad kõwa südamega,
Sjad raudase käega:
Ühel mõttel, ühel meel,
Üks olgu süda üle kõige.

Raugelt tulnud raudamehed,
Wiinud meie waranduse,

Waimustusega hüüti wanakesele igalt poolt kiitust. Ta laul oli mõjunud. Kõikide filmist säras waimustuse tuli. — Wanake laulis edasi:

"Tätke emad Sumalaga,
Noored neiud nuttemaie,
Kallid filmad kaemaie,
Seadke sõtta sõudemaie.
Tätke maha majad, pered,
Tätke maha nõrgad naised,
Tätke lapsed laua taha,

Wanake wakis. Ta filmis hiilgasiwad pisarad. Natukesel aja järele algas üks wanem sõjamees laulu, mida warsti sadanded suud ühes laulsiwad, et wäikse, lehkaw kasemets wastu mühas:

Meil on minek mere poole,
Sõudemine sõja poole.
Ei seal ole muuda juttu,
Muuda juttu, muuda mõtet,
Muud kui selget were juttu,
Were jutt ja were mõte.
Ei me jäta järele,
Ei me anna perale,
Seni kui meil mõit ja mõimus.
Kui ka lõpwad meie mehed,
Magama läeb me malewa,
Sõudwad siis Soomest meie
sõbrad,
Tulewad Wirust meie welleb,

Riisund naised, neiuksesed,
Tapnud wahwad wennakesed,
Rastnud kuiwa maa mulda,
Leutanud oma oda
Meie wendade weressa,
Meie isade higisja.
Wangi wiinud kallid kaajad
Armastajad delesed —
Seda me peame otsima,
Seda me peame nuttema,
Seni kui on meeste päida,
Seni kui me wendel werda."

Tätke karjad kaema.
Tätke nurmed norutama,
Tätke põllud puhlama
Tätke metsad mõtlema.
Matske tätte were wõlga,
Were wõlga, warga palka."

Ujavad merde me mõrtsukat.
Neiud, hokust healtisege,
Abra taga astuge,
Mki pulki plagistage,
Abra raudu ragistage,
Wilja koormad koju wiige,
Rust saab kuiwa küttest leiba.
Wanad naised, wäetimad,
Wäetimad ja jõuetumad,
Seadke pihta pillumaie,
Teie peal jääb põllu töö,
Kuheliku korjamine.
Perenaised, perelapsed,
Pange finni pojalanad,

Otske üles uſje pulgab:
Meil on mehed mere tööl.
Sealt mõib tulla ſada ſõba,
Sealt mõib tulla tuhat wainu,

Wiia kõit me warandufi,
Ritku' kõit me pärandufi
Sawita me häida lapfi."

— Jumalad ei kuuluta meile head, ohwrihārg on pahema külje peale kuffunud, kõlas tugewal healel üle sõjameeste ſalga, kui laul waikis.

Kõit olivad kofkunud. Ratsuti teist korda — ei jälle paremat ühtegi.

— Meie peame ise eneste õnnepad olema, sõjajumal ei kuuluta meile õnne, ütles Lembit. Ta heal kõlas kaugele. Meie peame Kaupo kantsi ära mõtma, wūrsti enese oma nõuusse ſundima ehk ta ſuu ſulguma. Minu tütar ja teised wangid peawad peastetud ſaama. Kes Waike wälja toob, ſaab minu käest kuninglikku maksu. Edasi, mu waprab sõjamehed. Meie päralt peab mõit olema!

Sõjawāgi hakkas ehawalguſel liikuma. Rõrga lāikega ſārasiwad haljad sõjariistad ehahelgil. Omakſed wahetasiwad wiimased sõnad ja pilgud ja jäiwad ſiis nii kaua ohwrikingule waatama, kuni uſhe sõjawāgi metsa warju ära kadus. Laulja wanakeſe juurde tuli wiimati üks ſirge noormees lihtsõjamehe riides, wajutas ſüdamelikult wanakeſe kätt ja ütles temale taſafelt: — Wotele, jää ſina Soontagana wanemaks! Mina lähen sõtta, ja taewas teab, kas ma ſealt tagaſi ſaan.

— Wambola, waſtas wanake liigutatud healel, ſa teed ülekohut ühele kulupeale. Mina olen rahwa juhatajaks liig wana, miks warjad ſina ennast ſel kombel?

— Ära rāāgi waſta! See on ſinu õigus... ma pean kohuſt täitma, ma olen sõjamees... hoia ſa oma noorepõlwe kodu Panda kawaluſte eeft.

— Panda! Kas ſa tead, kus ta nüüd on? küſis Wotele elawalt. Ma pean tema weel üles leidma.

— Hoia ennast temast parem eemale. Ta nurjatu luurab meid igal pool ja wiib waenlaſtele igast ſalaſõnast teatuſt. Ma nägin teda weel hiljuti luuramiſe peal.

— Kus ta elab? ütle, ütle, kui ſa tead.

— Wistist Liimlaste juures. Sinna ta sõnumeid wiib. Wiib olla, et temaga ka weel kokku saan. Täewas teab, kuidas ta Soontaganast eluga on peasenud. Kui ma temaga kokku saan, siis ei taha ma enam elada, kui tema ka elab. Sulle aga head elu!

Noor sõjamees ruttas teiste järele. Wanake waatas kaua sinna poole, kuhu ta ära kadus. Ta oleks temaga weel rohkem kõnelenud, sest selle nurjatu inimese käes oli tema lootus, ta õnn ja rõõm.

26. „Maga magamas“.

Gesti sõjawäed tuliwad mõne päewa pärast Liimlaste würssti Raupo kantsi juurde kokku, maawäed maad ja Saaremaa sõjalaewad mööda Koiva jõge. Raupo kantsis oli väga palju rahwast, kes hirmu pärast maalt ära oliwad põgenenud, ja ka lugemata hulk sõjawäge.

Lembit saatis kolm saadikut Raupo juurde rahulepingu pärast nõuu pidama ning wangisid wälja nõudma. Raupo ei mõtnud aga seda kuulda, sest ta lootis oma suure sõjawäe ja kantsi kindluse ning ka Riiaist lubatud abi peale. Saadikud ei tulnud tagasi. Mis nendega seal sündis, seda ei saanud keegi Gesti wanem teada.

Kui Raupo linna müüril nähtawale tuli, astus Lembit ühe kõrgema kingu otsa ja kõneles sealst Liimlaste würsstiga.

— Raupo, meie wana sõber, ütles ta, mis oled sa meie ja oma waenlaste kilba heitnud? Anna meie käest riisutud naised ja lapsed tagasi, ja meie ei tee sulle midagi kurja. Sepime ära, anname üksteisele wenna kätt, unustame kõik, mis olnud ja seisame ühtlasi oma waenlaste wastu, teineteist aidates ja toetades.

— Lembit, sa paganate würsst, mis teeb sind nii uhkeks, et sa mind siin manitseda ja oma naissi lapsi kätte pärida julged? Sakslased on minu truud sõbrad, nad on ristiinimesed ja teie paganad, kelle weres ristiinimesed peawad endid pesema. Pöörge enne ümber ristiusk, heitke Sakslaste alamaks, siis kõneleme weel leppimisest. Näüd on see asjata.

— Mõtles, Raupo, oma rahwa tulewiku peale. Kas sa

fiis tõeste usub, et sa sel miisil kaua kui wüirst walitsebda wõid, et su rahwas, meie sugulased, kaua oma jala peal seisab ning feda, mis ta palehigis koku paneb, kõik omaks wõib pidada, millesse ükski mõeras käsi ei tohi puutuda?

— Seda mõistab igamees iseenesestki, mis tarwis ja nii-suguseid asjata sõnu kuulutad? Mina pean feda enese auuks, et mul niisugused sõbrad on. Kui meie neile midagi sõbruse-täheks anname, siis oleme feda enese hea tahmisega teinud. Kes peaks nii toter olema ja uskuma, et Saksa rüütlib wägi-wallaga oma sõprade käest, kes neid külalisena wastu wõtnud, midagi wägise mõtma tuleks.

— Raupo, Raupo, Sinu sõnades ei ole elutarkust, hüüdis Lembit kahetsedes. Löö lahti neist, need on meie kõikide waenlased! Kui üks rahwa wüirst oma pead teise rahwa ette painutab, siis on see õnnetu rahwas langenud ja ei tõuse ialgi enam. Mõttele, Raupo, et sina see wiimane oled, kelle käes suur muudutus seisab. Teed sa enese wabaks, wõib Siimi rahwas elama jääda, jääb sa aga petjate truuks sõna-kuuljaks alamaks, siis kuulutan ma sulle siin ära kadumist ette. Tulewad põlwed saavad sinust põlgdusega kõnelema, sinu rahwas orjuses oma wiletsaid päiwi lõpetama ja maa pealt ära kaduma. Sumalad wõimad meile küll kastet ja wihma, wiljakat ja kehwa aega saata, aga langenud rahwast jälle oma jala peal seiswaks rahwaks teha ei jõua ükski maapealne ega taewane wägi, ei ole muiste wõinud ei wõi ka nüüd ega edaspidi, nii kaua kui maa seisab.

Need sõnad olivad wägewaste Siimlaste kantsi kõlanud ja mitmesse sügawaste mõjunud. See mõju oleks wõinud mõlemale rahwale õnnistuseks saada, kui kawalad waenlased feda juba tähtsamisel ei oleks ära mõistnud lämmatada.

— Teutus, teutus! hüüti Siimlaste laagrist mitmelt poolt. Seda hirmust teutust ei wõi meie andeks anda, see on liig — liig — kuulmata —

Kära läks suureks, sõjahimuliste kätte jäi wõit, lord oli rifutud, Gesslased ei saanud ühtegi wastust. Wihased näud, ähwardawad sõnad ja kange walmistamine andis selget märki et rahuga siin midagi teha ei olnud.

Gesti sõjapealikud foguſiwad ühe kõrgema mäekinga peale Raupo kantsi lähedal kofku ja ohwerdasiwad jumalatele hārgi, oinid ja koeri. Aga ohwri elajad langesiwad itka pahema külje peale, mis õnnetuſt ette tähendas.

Rahutumate nägudega kuuldi sõjawäe seas niisugust halba ettekuulutust. Lõõselt kõneles Lembit:

— Armsad vennad ja sõjamehed! See ei ole mitte Jumalate nõuu, et meie oma wendadega Liwlastega sõdima peame minema. Seda ei ole ta tahtnud — meie wõitſime neile nende eſitused andeks anda, kui nad meiega ära lepiſſiwad, meie nõusse heidasiwad, meie naised lapsed, minu Waike kätte annasiwad ning meiega ühes waenlaste Saklaste wasta sõdima tuleſſiwad. Meie oleme neile seda sõbralikult ette pannud, oleme neid palunud, aga nad ei ole seda kuulda wõtnud — nad walmistawad endid sõja wastu. Mis peame meie tegema?

— Meie jääme ſiia, ega ei taha ſiit enne minna, kui Liwlasted oma nõuusse oleme ſaanud, et nendega ühes Riia linna peale minna, ehk nende kantsi ära oleme riikunud, oma wangid peastnud ja rööwlitööd waenlastele kätte maksnud. Siin tahame meie päewa palawal ja õõ kaſtel walwata ja ja wõidelda ning ennem oma luud ſiia luitama jätta, kui wõiduta taganeda.

Waimustaw kõra kajas läbi laagri. Kõik oliwad ſellega rahul. Liwi würſt, kes seda ka pealt oli kuulnud, hüüdis oma kantsist pillawal healel:

— No ſiis maga magamas!

Nüüd ei olnud enam heal sõnal mõju. Geſtlased hakkasiwad puid kantsi ümber kofku kandma, māge alt õõnaks kaewama ja ümberkaudu maal riisuma ja põletama. Häwitaja sõda oli alganud. Liwlaste poolt tuliwad ſaadikud Riia Sakſa rüütlitele oma häda kaebama ja neid filmawees appi paluma, ſest et nad nende sõnakuulelikud ristiſu alamad tahta olla. Suure wāega läksiwad Sakſa rüütlid Raupole appi, et paganatele nende pattu kätte makſa.

Waesed Geſtlased, ſee kord oliwad Jumalad teile õigust ette kuulutanud! Raudmehed tuliwad niisuguse wāega, et Geſtlaste waprus asjata oli. Nende sõjariistad murduſiwad

raubriideid wasta katti, ja palja kättega pidiwad nad wiimamaks põgenema. Sõjalaewadele oli sild Roiwa jõe le ette tehtud, kust pealt raudmehed põgenejaid wasta wõtsiwad. Põgenemise tee oli finni. Sellepärast jätsiwad waprast Saarlased õõpimebuses oma laewad warandusega finna paika ja põgenesiwad maad mööda ära. Waenlaste kätte jäid kolmsada fuuremat sõjalaewa, 2000 hobust ja kõik sõjamoont. 2000 meest jäiwad waenu wäljale, aiuult mõned jõudsiwad koju kurba sõnumit kuulutama.

27. Isa ja tütar.

Panda oli Soontagana metsast oma „tütrega“ otse teed Liimimaale põgenenud. Leida ei saanud sellest asjast mitte aru, miks ta nii kaugele wõera rahwa sekka pidi minema. Wida rohkem ta selle üle asjata pead murdis, seda rohkem hakkas ta seda meest kartma, kes ennast tema isaks nimetas ning teda wägiwaldisil wiisil tundmata inimeste sekka wiis. Ta ei olnud seal üht ainustki, kellele ta oma südant oleks wõinud wälja puistata, kes teda oma rinnale oleks wajutanud ja talle armsaid troosti sõnu rääkinud. Näis, nagu oleks kõik õnn temast sest saadik taganenud, kui ta hea kasuema kalmukünkale kadus ning ta oma ema leidis, kes ta ilusast mälestuste maalt ja sellega ühes ka õnnemaalt wälja wiis. Oh kui koguni teised need päewad olnud! Ta oli isa käest kord küsinud, miks nad nüüd wõera rahwa seas wangi elu elada ja kus ta ema olla, ning oli nii ehmatawa wastuse saanud, et ta teist korda enam sellest ei tohtinud kõnelema hakata.

Silise ja külma talwe järele oli hiline, aga kema kewade tulnud. Ilus õiekuu oli käes; soe ja kaunis päew waikele õõle maad annud. Sitsewad tomingad ümberringi lastsiwad päewal sooja tuule käes õiemihma sadada, nii et maa õitest kirjaks oli jäänud ning õhk magusa lilledõhnaga täidetud. Kõrgeft taewast waatab kuu alla, maa puhkab tema hõbepais-tuses ning õõpikud laulawad oma wiisilid lehtpuu metsades. Metsad seiswad waikeft udu sees, nagu tahaks neid nõidlik udukuub inimliste filmade eest finni katta. Waikeft muliseb weewoole all jões, mis kuulsa Liimi würssti Raupo kantsi alt

mere poole woolab — ainuke heal, mis weel siis, kui ta õpikub juba on waitinud, õõ rajamata rahu ritub.

Ruu on kõrgele üle mägede ja metsade tõusnud, lindude laulud waitinud, kõit on wait. Ümberringi magab kõit, kes majas on. Suuremalt jault on küll majad tühjad, sest sõjamehed on siit ära läinud Gestimaale paganaid karistama.

Kõrgel kantsiwallil istub laia õitsewa tominga all üks fale neuu kogu ja waatab sügawas mõttes kord ülesse taewa, kord jälle alla tasase wee peegli poole. Seal ülewel, kõrges, kõrges peakohal sõrasiwad tuhanded tähed ning nende keskel täiskuu hõbehelgil, ja seal all, sügawas jões paistsiwad nad kõit äramõõtmata sügawuses niisama suurel armul, muudkui selle wahega, et nad ülewel kui kinni naelatud paigal seisiwad, kuna aga jälle all laenetega ühes tantsisiwad. Need kõit ei olnud aga ilusamad kui piiga sõtendamad filmad, milledest hõbeselged pisarad waigistamata üle põskete murule weeresiwad ja seal endid kastetilkadega rohu ladmul ühendasiwad. Kui palamad olivad need pisarad ja kuidas kuumasid ta õitsewad paled! Kaugel, kaugel, kus eha helkis, seal oli ta õnnepäiwi elanud, seal oli ta süda magusaid tundmusi tunnud, seal oli ta taht filma näinud, millede sõra ta tähtedelt siin mõõra taewa all asjata otsis, seal wiibiswad ta mõtted. Seal oli ta omaste seas prii olnud, kui tal ka wanemaid, wendi ega õdesid ei olnud — aga siin oli ta wang, inimesed mõõrad ja õelad, keel mõõras ja wiis wastu meelt. Ta tundis oma õnnetuist, ja see litus tal filmist waigistamata walu pisarad.

— Ruu, mu kuldane kurbduse osaline, kõneles ta iseeneses, — sina oled teda näinud, teda ma armastan, ja tead, kus ta on — rutta, oh rutta omal igawesel teel uing wii talle minu terwitusi, ja teie, hiilgawad kaste tilgad, ütlege kaugel kodumaal temale, et teie seas palju mu pisaraid hiilgamas on. Ka teie, kuldased tähed ja sina, waitne tulesõhk, terwitage teda ühe õnnetu tüdrukü poolt, teie teate, et mul muud sõpra siin ilmas ei ole. Oh kui õnnelik oled sina, taewalik ehapiiga, kes ja oma kallistest igaweste muutmata noore-aa armastuses näha wõid! Saena mulle, taewalik piiga, ükski filmapiik oma rajamata õnnest — näita mulle mu armast sõjameest üksainustki kord — rohkem ma ei tahagi.

Kuule mu palwet, see on ju küll alandlik ja weike — anna teada, kus ta elab, lasse mind siit peaseada, siin olen ma wangis, siin ma suren — oh, oh!

Weel woolaswad pisarad. Üks nöör, mille peal riideid kuuwatati, mis kuu edasi jõudmisega puu warjust wälja oli jäänud, pütnus talle häliste filma.

— Haa, te head jumalad, selle mõtte olete teie mulle annud! hüübis ta järsku ning waatas siis hoolega enese ümber. Kõik oli wait kui ennegi. Ta oli üksi. Reegi film ei wälwanud teda.

— Nüüd wõin ma põgeneda, nööriga müürist alla lasta — inimesi pole kuskil näha, nad on sõjas, ja kes kodus on, see magab — — — nüüd ruttu, ruttu!

Warsti oli nöör lahti kistud ja suure tominga tüwe külge seutud, mis kantsi müüri ääres kaswis. Weel wahtis ta natuke aega sügawasse walli kraawi, mis warju sees pime ja kole paistis olema. See aga ei jaksanud teda tagasi hoida, ehk küll ta süda ka sees wärises. Weel paar filmapilk, ja ta on all ja — peasenud.

— Lõdruf, mis sul arus on? mürises häliste üks jäme heal läbi põõsaste ta kõrwu. Zeida jäi kui sammast seisma. See heal oli hirmsam kui wiimse päewa pafun. Tema isa astus puude warjust wälja ja hakkas taht tugewate kätega finni. Wärisew neiu ei saanud sõna suust.

— Mis mõtted sinule pähä on tükkinud? küsis ta karedalt. Otsid sa meelega enesele surma? Ruhu tahtsid sa praegu minna? Mis see kõis siin tähendab?

Karjatades langes Zeida märja rohu sisse maha. Ta ei olnud ialgi teisi inimesi petnud, nüüd oli ta üht salamõtet eneses kannud ja seda pidi ta isa, see, teda ta nii kartis, teada saama, et tema kannist lootust nii kõhe jälle surmata. See oli liig.

— Ma ei teadnud, isa, et sa siin olid, kogeldas ta wiimaks. Ma ei näinud sind enam mittu päewa. — —

Ah soo, siis armasid ka paraja aja olema plehku panna! Rena tütreke! Ahahaha!

Ta ta naer kõlas just niisama koledate, kui tuttawal talweõöl Soontagana metsas.

— Äta oma rumalad lapse mõtted! Ruhu sa tahad

jooksta? Mis on sul kodumaal? Ei isa ega ema ega ühtegi omaft!

— Ei neid küll, aga oma rahwas — —

— Oma rahwas! ahahah! paganad, toored metslased, keda ristirahwas nende kangeaeluses weel wiimise kui meheni ära saab tapma! Sinna tahad ja tagasi! Rumal laps.

— Aga isa, kas need on sinu sõnad? Kuis võid sa oma wendadest sel wiisil kõneleda? Sarnaseid sõnu kuulsin ma kord ühe kalamehe suust Saaremaal —

— Wait, tüdruk! kätatas isa wähele. Su jampsi aeg on möödas. Rumalus niisuguse rahwa poole hoida, kes head ei mõista teha. Mind on see rahwas niikaua, kui ma nende keskel olen elanud, pilganud, teetanud, ta on mulle kurja teinud — ma ei pööra nitte enne tagasi, kui nad ära on mõidetud, alla rõhutatud, kui ma neile südame lusti järele kätte wõin tasuda.

Leida oli nii ära hirmunud, et ta nägu weel kahwatum oli kui kuu pale. Nii halba ei olnud ta siamaale oma isast weel aimanud. Glawalt tuli talle kalamehe nägu filmade ette, keda kui äraandjat Saaremaal taga oli aetud. Kui ühte nägu oliwad nad! Wistist on kõigil kalamehe nägu meestel sarnased mõtted, mõtles neiu iseeneses hirmuga.

— Minul on sulle aga ka head kõneleda, algas isa sõbralikumalt. Ma tahtsin ammugi sinuga selle üle rääkida; olgu täna selleks paras aeg! — Sa oled juba täis inimene, kes elu peale peab mõtlema. Et mina aga sulle isaks olen, siis olen mina seda sinu eest teinud, mis sa ise ei wõi. Üks kena rüütel on sinu wastu armuline ja tahab sind enesele naiseks wõtta.

— Mind naiseks wõtta! Jumalad! Seda ma ei wõi.

— Sellest ei maksa rääkidagi! Aga enne pead sa risti usku heitma, oma pagana usu wiisid maha jätma ja paganatest lahkuma.

— Mis asjas ristiust siis parem on? küsis neiu nutul.

— Kas ta parem on wõi ei, see pole minu asi seletada. Minule on üks kõik, aga sinu suurtugu peigmees tahab seda. Tema pärast wõid ju ennaft ka weega üle kasta lasta. Mõtelda wõid ju ikka, mis sa ise tahad. Tee nagu mina! Ma ei tea küll riistiusust ega selle Jumalast midagi paremat kui sina ja mõni teine, aga kes wõib mind paganaks sõimata.

Neid sõnu oli Panda õige lahkest, pea aegu meelitades kõneleminud. See andis Leidale julgust.

— Selle käsi ei mõi hästi käia, kes Jumalaid pahan-
dab, ütles ta fergelt.

— Lühki kartus. Kas ma neile küllalt ka ohwrid ei ole
wiinud, aga mis olen ma sellest head saanud? Ütle, et sa oma
fiimaalsed Jumalad maha jätab, lase ennast ristida, see tuleb
ju õuneks. Sa saad kõrgest seisusest mehe mõrjaks.

— Kes on see mees?

— Üks uhke Saksa rüütel.

— Saksa rüütel, kes meie rahwa wasta sõdimas käib?

— Ta on waper mees ja mitmes tapluses võitnud.

— Ta on aga meie rahwast võitnud?

— Jah, paganaid. See on iga risti inimese kohus.

— Jaa, aga sa ometi ei mõtle, et ma oma isamaa ja rahwa
werise waenlase naiseks võiksin saada! hüüdis Leida waluga.
Minu hälli ei kiigutanud küll ema käsi ega su'utanud ema suu,
aga siisti waatafiwad mu peale kaks emaliku sõbra filma ja õpetas
mulle üks truu süda isamaa ja oma rahwa armastust ja waenlaste
põlgamist. Ma pean neid õpetusi kalliks, mu südames elab kõigi
isamaa waenlaste wasta sügaw põlgdus; ära nõua minult, et
ma neid pean auustama, armastama. Kuis võib lammas hunti
armastada? Kui sa mu isa oled, siis ära nõua seda. . .

Panda nägu läks isekarmaliseks: otšaees tuliwad paksud
finikad jooned nähtawale, mis ta mõistufeta wiha ettekui-
lutajad oliwad. Ta südames kees wiha, ta oli õiglase neuu
sõnade läbi raskeid haawu saanud. Aga kas tohtis siis üks
niisugune tüdruk tema plaanid nurja ajada — wastu panna
— temale, kellel ometi rajamata võimuse ta üle oli? Ta oli
weel liig armulik ta wastu olnud, oli temaga lahkeid sõnu
rääkinud, ja see julges talle nii kindlaste wastu rääkida!
Niisugusel tüdrukusel tohtis ka usu üle mingisugust ütlemist
olla, tema tohtis isamaa armastusest ja waenlaste põlgami-
sest rääkida, kuna ta ise ometi waenlaste keskel ja nende armust
elas! See oli liig. Ta tahtis praegu oma wihale hästi
mõtelnud sõnades maad anda ning nende mõjul kõrgemeelelist
tüdrukut oma jalge ees põrmus näha, kui häliste hüüdmist
ja kära kuulda oli. Wihane mees jäi seda kuulama. Sea-
led kajasiwad läbisegamine. Sõnadeft ei saanud kuulaja küll
aru, aga healeft märkas ta, et siin waenlastega tegemist oli.

Ta oli kartuse pärast tapluse eest ära põgenenud, sellepärast ei tohtinud ta ennast nüüd siin näidata. Ruttu rühkis ta kantsi wärawast välja ning kadus koibu warul kurtja neiu filmist.

Natuke aega oliwad ta mõtted nii laiali, et ta neid foguda ei jõudnud. Põgenemise nõuu — isa ootamata tulek ja arusaamata olek — nõudmine usust taganeda ja ühele waenlasele mehele minna — see kõik oli nii ruttu ja üksteise järele tulnud ja teda nii ärritanud, et talle mõtete asemele palawad pisarad filmi tuliwad ja ojana mööda põskid alla weerema hakkasiwad.

Suur koit kuldas juba metsa ja mägede latwu ning taewa pilwesi, kui ta kindlale otsusele jõudis. „Tulgu, mis tuleb! Parema surra, kui sel wiisil elada. . . ma pean siit peaseema . . . paremat aega enam ei tule . . . Jumalad aidaku mind!“

Nii palusiwad ta huuled tasakeste. Käratseswad healed oliwad õige lähedale jõudnud, ka kantsis hakkasiwad inimesed liikuma. Ruttu wõttis ta kõi otsa kätte ja lastis enese müüri mööda alla. Wesi solises natuke aega, siis jäi kõik wait. Tasa weeresiwad wee wood oma igawest teed mere poole, nagu poleks neil inimese imelikku saatusega midagi tegemist.

28. Kaks sõbrannat.

Kui Panda ootamata kära peale ettemaatlikult käratsjatele oli lähinenud, nägi ta ära, et wangisid Taara-aia (Toreida) kantsi poole meeti, kus juures wastupanejaid waljuste nuhelbi. Sellest see häfiline kära tuli. Ta segas enese warsti ka wangi wedajate sekka ja päris targu järele, miks neid Raupo kantsist Kobeselest ära tuuakse, ja sai wastuseks, et Raupo jälle suurt pealetungimist Gestlaste poolt kartwat, mille eest rahwas kantsis warju nõudwat. Et tal ruum fitsaks jäänud, siis saatnud ta wangid eest ära Taara-aida, kus rohkem ruumi olla. Et aga keegi teada ei saaks, kuhu wangid jäänud, sellepärast olla see kõik öösel ette mõetud. Wangidest ei tohtimat nad ühtainustki ära kautada, see on, elawalt ära põgeneda lasta, sest nad mõiksiwad kodumaale saada ja sealt uutele waenlastele teejuhtideks tulla.

Pandale ei olnud siin midagi tähele panemise väärt

uudist. Ta pööris wangide wedajate ees Taara-aida tagasi, et oma wiha enese wangi Leida kallal lahutada. Nüüd tahtis ta talle forb oma tõsist nagu näidata.

Päew oli juba pooles keshommikus, kui ta Taara-aia ilusas kantsis ümber waatas, aga Leidat kusagil ei filmanud. Omas wihas oli ta hoopis ära unustanud, mis mõtte pealt ta neiu kätte saanud. Nüüd tuli see talle häliste meelde. Ruttu jooksis ta jõe poole müüri äärde, kus ta õõsi neiuga oli kõneleminud. Sige! Kõis rippus laia tominga tüwelt otspidi üle müüri alla, ja tüdrukut ei olnud kuskil.

— Ta on ära põgenenud! hüüdis ta wiha ja waatas müürit alla wette, kust selge finine taewas põhjatumas sügawuses mõne tasa ujuma pilwetombukejega talle wasta waatas. Wesi lofsus just wasta kantsi müüri, nii et kuiwa maad mööda peafemist ei olnud. Ah ah ah, see narife, ta uskus all maad leida, kus oma wiledaid jalgu sojendada, aga näe, olivad jälle sügawad woob, mis põgeneja põhja mõtawad! Ah ah ah! Otsas on jälle üks fangelaelne Gesti piiga. Rahju tühja pärast üsna! Saksa rüütli käest oleksin ma tema eest tõeste hea noosi kulda saanud, kui ta rumal mitte siit ilmast ära ei oleks põgenenud. Nüüd olen ma temast küll lahti, aga ka ilma loodetud raha summata.

Ta oli küll naernud, aga rahju oli tal ometi, mitte neiuft, waid rahast, mida ta tema läbi oleks saanud. Ta tige da inimese kahetsus on kõige libedam.

Riisutud wangid jõudsiwad oma wedajatega kantsi. Panda oli siin tutaw ja kodune, sest selle peremees oli Raupo wäimees Wane olnud, kellega ta aasta eest Gestimaal palju tükka ühes läbi teinud. Wane oli küll ammugi juba langenud, aga tema järeltuleja pidas Panda wanast tutwusest weel lugu ning hoidis talle oma maja ukjed igal ajal lahti. Tema läbi sai rüütlik sõjawägi kõik kuulda, mis Gestimaal sündis. Selle pärast mõis ta siin pea peremehe uhkuses wangisid wastu wõtta, kes wärisedes oma saatust ootasiwad. Põlglikult saatis ta oma filma nende kahwatanud naiste nägude peale, sellede seas ta teraw film nii mõndagi tutawat leidis, kes häil päiwil teda olivad narrinud ja teutanud. Oh kui hea meelega oleks ta toores kättemaksmise himuline süda neile nüüd kõrwa

müristanud, et ta neile nüüd võib ja tahab kätte maksta, aga ta häbenes ennaft, oma jõuus ka veel wangidegi ees. Ta tundis neid südameid, kes ka kõige suuremas kannatuses tema üle veel oleksivad naernud ja teda ta uute sõprade ees teutanud ning ka niisama naeru alla saatnud. Sellepärast oli ta kübara sügawalt kõrwade peale tõmmanud, et teda ära ei tuntaks.

Häliste jäi ta imeks pannes üht salebat piigat filmama, kes wanemate naisterahvastega elawalt rääkis ja neid trööstimas näis. — Lemap ta on, üks mis üks, ümises ta iseeneses.

Viimaks pööris kõneleja neiu, teda teised usalduse ja auupakkumisega näisivad kuulama, oma näu Panda poole. Kohe kutsus see ühe wangimedaja enese juurde ja küsis, kust ta selle neiu kätte saanud.

— Kinni mõetud ja ära toodud, muud midagi, vastas wahike ametliku uhkusega.

Panda lastis ta enese juurde tuua.

— Sa, fiin ja nüüd oled, ütles ta hirwitades wangi wasta. Mina uskusin juba, et sa toonelasse olid põgenenud, nüüd tuuakse sind wangiwiisi koju. Olgu see kord niisama, aga hoiä ennaft teine kord põgenemise katse eest, kui sul elu armas on. Sa täidad kõik, mis ma sinult olen nõudnud. Küütel võib neil päiwil juba fiia tulla.

Neiu, kellega nõnda kõneldi, ei mõistnud sellest midagi, ehk see küll üsna ootamata wiisil puhas Eesti keel oli. Imeks pannes waatas ta kõneleja otsa, nagu ootaks ta seletust. Haa! neid keerlewaid filmi oli ta juba näinud ja seda healt ta kuulnud, aga kus — kus? Ta ilus pea oli kangeste meeldetuletamise kallal töös, mis aga sugugi korda ei tahtnud minna. Näis, nagu oleksivad wiimase aja suured juhtumised ta selge mälestuse tumedaks teinud. Wõeras kõneles põgenemisest ja hoiatas teda selle eest. — Ma ei ole ilmaški veel põgenenud — aga ei — üks kord ometi, mõtles ta iseeneses. See oli aga Soontaganas, kus mind taga aeti. Aga kust võib tema fiin seda teada?

Ta waatas veel kord terawaste mehe otsa. Haa! Tal läis üks mõte walguküürusel peast läbi. Ta põlwed nõtkusivad ja jume kadus mõneks pilguks näust ära. See oli ju

selle luuraja äraandja heal, tema filmad, waade — taewaseb wäed — ta oli ise seesama! Hirm ja jälestus selle mehe eest paniwad tal sõnad suhu kinni. Rutuga pööris ta ümber ja tõttas teiste wangide poole.

Panda arwas, et see kange kaelusest ja kahjust põgene- mise nõuu tühja minemise pärast tulnud, naeratas iseeneses selle üle ning läks rahulolewalt oma teed. Küll ta parajal ajal oma wõimust wõis näidata, arwas ta. Wahtidele andis ta kõwa käsu kõiki wangisid juure hoolega wahtida, mehed iga päew luurama panna, et keegi hing nägemata kantši ligi ei peaseks, ja iseäranis terawalt seda ühte neitut filmas pidada, kellega ta praegu kõnelemine. See wõis muidu prii- malt ümber käia kui teised, aga wahitud pidi ta ikka saama.

Kui kõit käsub raske trahwi ähwardusega korratud oli- wad, pani ta enesele sõjariistad ümber, wõttis kimbu riideid ühes ja sõitis hea ratsahobuse seljas kantši wärawast välja.

Wangidel oli ära ütlemata raske põlw. Toored sõja- mehed käiswad nendega jämedal ja kõige põlastawamal wiisil ümber, just nii, kuidas tige ja toores süda lustis. Wanemad naised pidiwad hirmust piina ja walu kannatama, kuna noore- maid ja ilusamaid hirmus teutus ja häbistamine alandas. Kõige julgem ja südikam oma koormat kandma oli Waite, Lembitu õitsew tütar, keda Panda Leidaks pidas. Ta trööstis ja julgustas oma õnnetuid saatuse osalisi, oli neile oma kindla ja julge meelega heaks eesmärgiks. See mõjus ka waenlaste sõjameestesse nii, et roojased käed endid wiimaks tema järele enam wäljagi ei sirutanud. — Nii kaua, kui meil weel weri soontes woolab, ei tohi need toored inimesed ialgi meie nõdru- sest kiidelda, hüüdis ta wangidele kinnituseks. Meie wanemad ja isad saawad seda kurja neile kuhjaga kätte tasuma. Kan- natame ennem surma kui häbi. Sumalad saawad meid peastma!

Ja tõepoolest peetiwad toored waenlased ka mitmed naised ja neiu pool surmaks. Julge südamega kannatajilwad aga õnnetumad oma saatust. Nad teadsiwad ju, et nende truud kaasad, isad ja mennad neid siia ei wõinud jätta, waid oma eluga nende eest wõitlesiwad. Ja kaks korda oli ka Gesti kogutud malewa Raupo linna müüride taga olnud, mõned wan-

gid oliwad eemalt oma mehi wendi ehk isasid näinud, Waife oli oma isa kõnet kuulnud, aga halastamatalt oli saatuse kare käsi siin nende nõuu rikkunud. Wõitlejate weri wärmis waenuläljal murupinda ja omaste luud luitusiwad metsades tuule ja päewa käes. Kui mitmed südant lõhestawad õhkamised tõusiwad taewa poole, kui waesed wangid õõsel siia rännates omaste furnukehade peale maha komistasiwad! Kes tõi neile sõnumid, kas neil weel järel tulejaid on ja kuidas lugu läheb? Wabest pidiwad nad oma kalli kodumaa ja truud omased igameheks lautama!

Waife pani imeks, et temale rohkem wabadust anti kui teistele wangidele, ehk ta küll seda hirmust meest jälle nähes kõige pahemat enese kohta aimas, sest see näis teda esimesel pilgul ära tundma. Müüd aga mõis ta kantsis ümber käia, kuna teised oma wiletsatest majadest wäga harwa wälja saiwad.

Mõne päewa pärast toodi kantsi weel üks wang. See oli üks kena neiu, wäga armsa näuga, aga kahwatu ja kurb. Waife, kes parajalt wäljas kõndis, tundis tema üle haledat meelt ning waatas osawõtmisega ta peale. Üks äraseletamata wägi kiskus teda enese poole. Ta oleks heameelega tema juurde läinud ja temaga rääkinud, aga ta wiidi liig ruttu majasse eest ära. Ta uskus kindlaste, et see ka mõni tema saatuse seltsilane oli, teda roosiline elu ei oodanud ja kes wististi sellepärast nii otsata kurb oli. Imestawal filmal wahtisiwad wangiwedajad kord tema, kord wangi peale ja lätsiwad istseskes elawalt juttu ajades edasi.

Waife ei mõistnud nende kõnest sõnagi, ega teadnud ka, miks neid kordamööda nii terawaste wahiti. Kuu seisis tal selle neiuksesse kurb nägu sinade ees ning ta südames tõusis lõpmata igatsus temaga kokku saada. See soow läks ka täide.

Ühel hommikul tuli Waife warakult oma wangikojast wälja. Päike oli natuke maad ülles tõusnud, linnud laulsiwad metsas rõõmsaste ja kaste tilgad särasiwad imeilusaste mitmekarwaliselt. Üks weike jalgwäraw, mis maa seest alla jõe äärde wiis, oli lahti. See tee oli nii kaunis, nii meelitaw, et Waife mitte wastu ei jõudnud panna, waid alla wärawa poole sammus ja sealt läbi jõe kaldale jõudis. Tema filma ees awas seal ennast ülikaunis pilt. Laialine-

tasane wee pind, walge udu peal, mille üle weel kõrgeb metsa ladwad ümberringi mägedelt selge sooja õhu sisse wälja ulatawad. Koht näis tõeste oma nimewääriline olema, kus wägew Laara kord on elanud, aga nüüd wõerad hiied õitsewad, wõerad wõimud walitsewad.

Jõe kaldal puutus talle üks fogu filma, mis ta tähelepanemise täitsa oma peale tõmbas. Üks neiuke istus liigutamata jõe kaldal ja waatas üksi filmi oma ette wette. See oligi see uus wang, keda ta nii hea meelega näha oli igatsenud. Kuttu astus ta ta kergel sammul istuja poole, kes nii sügawasse mõttesse oli wajunud, et ta tulejat ei kuulnud. Ettewaatlilikult pani ta oma käed ta õlade peale ja hüüdis talle osawõtlikult kõrwa sisse: „Mis sa kurdad, kullakene!

Kohkudes tõstis istuja neiu pea üles ja waatas kõneleja poole. Enne pidi ta aga pisarad filmist ära pühkima, sest nende läbi ei wõinud ta midagi näha.

— Kes sa oled? küsis ta segaselt.

— Wang, nagu sinagi, kostis pehme heal. Ära pane pahaks, et ma sind siin eksitan. Sa oled eimesest nägemisest saadik juba wäga mu meele pärast; ma lugesin sinu näust walu ja kurbdust, just sedasama, mis minu südames liigub; ma ujun, et meil rindades palju ühesugust tundmust elab, mida ühesuguse saatuse käsi sinna wajutanud. Ütle, et mu filmad mind mitte ei ole petnud, minu sees elab üks heal, mis mulle feda ütleb — — —

Wait olles oli istuja neiuke osawõtliku Waike kätest finni hakanud, pigistas neid soojalt, tummalt. Minult filmadega ütles ta, misugust õnne ta süda niisuguse osawõimise ja kaastundmuse juures tundis.

— Sa oled mulle kui taemast trööstijaks saadetud, ütles ta wiimaks pisarafilmi. Oh, mis kallis on see, kui inimene enesele ühe seltsilise saab, kes tema saatusest, hädaft ja õnnetuselt südamest osa wõtab. Saame sõpradeks, oleme teineteisele õeks, see on kaunis. Oh, kudas tänan ma sind — —

— Tänust ei maksa rääkidagi. Ma olen õiglane ja ütlen sulle, mu uus sõbranna, et selles funnis, sinule ligineda, rohkem oma kasu kui sinu, oma õnnetuse tundmata osalise, kasu nägin. Aga, misugused südamed ei ühenda hädas endid, mis-

fugused rinnad ei tõuse ühtewiisi, kui neid ühesugune häda ja ahastus ümber piirab!

— Aga kas siis ka tead, et meie saatus nii ühesugune on? küsis wee ääres istuja neiuks.

— Ma usun seda, mu süda ütleb mulle seda. Kas ei ole sina ka wang ja kas ei ole sina oma wanemate majast, oma rahwa seast ära riisutud ja kas ei ole su südames ka mõni ülifallis pilt — — —

Waike sõnad lõpsiwad ära. Kui ka kõik muud asjad ühte lätswad — armastuses pidi ta uus sõbranna aga õnnelikum olema, mõtles ta iseeneses.

— Kõik, kõik on muidu nii, aga seda ei wõi ma mitte ütelda, et ma wanemate käest ära riisutud oleksin, kostis neiu healetult. Sina oled wistist palju rohkem kautanud, aga ma usun siiski, et sa mitte õnnatum ei ole kui mina. Mu saatus on wali, ma ei saa taht aru, mu filmade ees on kõik pime.

— Mis jul siis on? küsis Waike osawõtlikult. Kõnele selgemine, mu kõrwad ei ole su õnnatuse wasta kurdid. Näüd oleme üksi; see on kallis aeg; ei tea mil jälle kofku saame. Sa ütlesid, et sind mitte wanematekt ära ei ole riisutud. Kuidas said sa siis siia?

— Isa tõi.

— Sinu isa tõi su siia? See ei ole wõimalik.

— Seda on ta teinud, ja siin peab ta mind wangis.

— Taewas tule appi! Seda ei wõi isa süda ialgi teha.

— Mina ka ei mõista seda, aga nii on.

— See ei ole isa, ükski isa ei saada oma last õnnatuse sisse.

— Seep see ongi, mis mu saatuse mulle nii raskesti teeb, et see minuga nõnda sünnib. Siis, kui ma weel wanematekt midagi ei teadnud, kujutasin ma neist kuldseid asju, aga kui ma nad leidsin, pidin warsti nägema, kui petlikud lootused on.

— Mis, sa oled oma wanemad leidnud? Kas nad sul siis kadunud oliwad?

— Ma olin waene laps, ilma isa ja emata, ilma õe ja wennata, wastas ta kurwalt. Mul oli üks ainus inimene, kes mulle südamest hea oli. See oli mu kallis kasuema. Oh, tema furma järele on kõik teiseks läinud, kõik õnn kadunud. Seft jaadid olen ma ainult kurwastuse päiwi näinud.

Liigutusega oli Waike neid sõnu kuulatanud. Rõit just niisama, nagu temagi juures.

— Siis tuli üks naine, kõneles neiuks edasi, tegi mind nähes väga rõõmsa näu, ütles, et ta minu ema olla, kes mind kaua otsinud, ja kutsus mind omaga ühes. Mul ei olnud kedagi omast siin ilmas, olin südamest rõõmus, et kord ema leidsin, teda ma siamaale ilmsi ja unes nii palawalt igatsesin. Wiimast Soontagana sõjast saadik ei ole ma teda enam näinud, sest siis tõi see mees, kes mind oma tütreks nimetas, minu siia. Oh, ma kardan teda — oma isa — kas see pole hirmus?

Pisarad lämmatasiwad ta sõnad ära.

— Kus on siis see hirmus isa nüüd? küsis Waike.

— Ta on mõni päew juba siit ära. Ma põgenesin tema eest, aga sain kinni mõetud ja tagasi toodud.

— Sina oled põgenenud! hüüdis Waike, ja talle tuli see hirmus mees meelde, kes teda põgenemise katse pärast nii rängaste ahwardanud.

— Ma ei mõinud muud. Mul on küll häbi ütelda, et ma teda kardan, jalestusega kardan, kõneles kurb neiu. Ma nägin kord ühte kalameest, teda pärast pettuse pärast, isamaa äraandmise pärast taga aeti, see oli just tema nägu; ma kuulsin ka kord ühe sureja wanakese suust tema kohta raskeid sõnu — sest saadik tuleb mul igakord musta habeme ja põlewate, keerlewate filmadega kalamees meelde kui teda näen. — —

— Musta habeme, põlewate, keerlewate filmadega? hüüdis Waike ägedalt. Ma tunnen ka ühte seda nägu meest. Ma nägin teda mõne päewa eest siin, kus ta mind inrmaga ahwardas kui ma põgenemise peale julgen mõelda. Ta rääkis mõistmata sõnu ühest rüütli tulemisest.

— Tema ta siis oligi.

— Kes tema?

— Noh, minu isa ikka.

— Taewas tule appi! See on ju üks isamaa äraandja, wilets kurjategija...

— Sa haavad mind walufaste, õhtas nutja neiu. Ma lootsin sulet kui healt sõbralt troosti, aga sa tõukad mu weel sügawamasse hukatuse sisse kui ma juba olen. Ma hakkas seda põlgama, kes mulle elu annud. Kas on mul jaks luba?

On see lapse wiis, kui ta ka põlgdust oleks teeninud, sest ka mina olen tema juures mõtteid määrganud, mis otse meie maa ja rahwa wasta käiwad. Peasta mind, ära õhuta seda leeki, mis ainult häwitust wõib tuua ja wanemate wannet lapse eluteele külwata. . .

— Kes on seda sulle tõendanud, et ta su isa on?

— Ei muu keegi, kui tema naine ja ta ise.

— Siis on see wale, ütles Waike kindlaste.

— Mis tarwis waletasid nad seda? Wale on ju jõledus.

— See mees teeb kõik kurjad ära; ma tunnen teda . . . ta wõib ka waletada.

— Anna andeks, sõbrakene, kui ma sulle seda hirmust soowi awaldan, et ta waletanud oleks, ütles piiga kahewahel olles. Kõik sihedem, mis lapsi wanematega ühendawad, kaawad minu juurest ära. Oh, mis saab sellest wiimati küll? Kui wäga ma ka oma wanemaid leida ihaldasin, siiski soowiksin ma parem ilma olla, kui niisugust meest oma isaks nimetada. Aga jätame sellest rääkimise. Eihti on metsapiiuudel filmad ja tuule kahinal kõrwad, mis ootamata häda toowad.

Waike nägi ära, et siin tema troost ei mõjunud. Ta uskus küll, et niisugune mees tema isa ei wõinud olla, aga tõendada ei wõinud ta seda ometigi. Sellepärast jättis ta jutustamata, mis ta tema isast weel teadis. See oleks ta uut armast sõbrannat ainult weel rohkem kurbastanud.

— Tröösti ennast, sõbrakene, ka minul on mitmesuguseid kurbdusi, ütles ta wiimaks pitalt.

— Usud sa, et teiste kurbdus mind peab trööstima. Mind rõõmustaks see rohkem, kui sinul omast elust midagi kaewata poleks. Sul on wanemad, wennad ja õed — —

— Pea, mitte nii palju neid ilusaid sõnu! kõneles Waike wahele. Hea isa mul küll on, aga muud midagi — wend oli mul küll ka — aga nüüd ei ole mul teda enam . . .

— Surnud! ma märkan . . . jumalad trööstigu sind! kõneles osawõtlik piiga.

— Ei, surnud ta ei ole — üksi minule on ta surnud.

— Mis see tähendab, sõbrakene? kõnele selgemalt.

Waike otsis sõnu.

— Enne tahame aga rohkem tuttavaks saada, ütles Waike. Ütle, mis on ju nimi? Minu nimi on Waike.

— Leida on minu nimi.

— Leida! Ütle Leida, kas sa oled ka juba armastanud?

— Südamel põhjast, vastas küsitav turliku õrnusega, kuna ta rind õnne tundis, et nüüd fõrd sõbra leidnud, kellele ta oma südame saladusi võib usaldada. Ma tundsin üht ülitäunist noort sõjameest, kes minu südame rahu wiis ja siis ise jäädawalt ära kadus. Oleksin ma ikka Saaremaale torni-wahiks jäänud, siis wähest oleksin teda weel näha saanud, aga kui ma sealt wanematega Soontaganasse tulin, siis ei wõinudki ta mind enam leida.

— Soontaganasse! hüüdis Waike pea kiljatades. — Kas sa Soontaganas oled elanud?

— Jah, minu isa oli ju Soontagana wanem.

— Sinu isa, seesama fiin! Huu! . . . seal oli talwel hirmus sõda, kuidas sa sealt ära peafid?

— Ühe tundmata imelise nooremehe läbi. Tema tõi mulle hobuse ja sundis mind põgenema. Kui ma juba külmast kangeks olin jäänud, tuli mu isa mulle järele ning tõi mu siia. Kudas sõjaga lugu läks ja mis minu aitajast sai, eht kes ta oli; sellest ei ole ma midagi kuulda saanud. Ka see näis imelik olema, et mu isa enam tagasi ei läinud. Ta käis seft saadit waenlaste seltsis ning mina hakkasin teda ikka rohkem kartma. Imelikul wiisil ei tahtnud ta ka emast ialgi midagi rääkida, teda ma sellest saadit enam filmaga pole näinud.

Waike kuulas põnewa tähelpanemisega pealt.

— Mispärast nimetad sa oma awitajat i m e l i k u s ? küsis ta üksifilmi Leida otsa waadates.

— Ta oli nii imelik, et ma taft aru ei saanud. Ta nimetas mind oma õeks, ütles, et ta mind üle kõige armastada ja kutsus mind enesega põgenema. Ta küsis, kas ma enam neid õnnelikka filmapilkusid ei mäletawat, millal meie ühel Hiimäel mänginud.

— Edasi, edasi! hüüdis Waike hinge pidades.

— Ma ütlesin, et ma teda elus esimest fõrda näen, kõneles Leida. Ja kui ta mind külmaft nimetas, ütlesin ma talle, et minu rind põlewat armastust on tunnud. „Oma

waese, õnnetuma wenna wasta?" küsis ta, ja mina wastasin, et ma üht mõrast sõjameest armastan, kes mind laenete surmast peastnud. Seal läks ta nägu hirmsaks, ta käsi wärises mõõga külles ja suured pisarad weeresiwad talle filma ning hirmsa healega hüüdis ta mulle: „Mine ära, kaugele ära, meil ei ole teineteisega enam midagi tegemist. Sa ei ole enam minu õde. Lahkume igaweseks!“ Siis juhatas ta mulle hobuse ja riided põgenemiseks ja hakkas rutuste ära minema. Mina olin südamest liigutatud, ütlesin, et ma teda armastada ei wõi, aga tõutasin kindlaste linna jääda ja ühes surra, kui ta mitte minuga ära ei lepi. Tema wiimased sõnad oliwad: „Olgu rahu meie wahel! Beri lepitab kõik — mine nüüd — õnn on selga pöörnud minule ja isamaale — põgene!“

Ea läks, rahwas hõiskas „Wambola tuleb!“ Mina põgenesin ta hobusega ühe Lätlaste sõjamehe ülikonnas ära — — —

— See oli siis tema, tema jah! sofistasiwad Waike huuled. Oh, mu hirmus aimamine on tõsi . . . jumalad . . . hirmus . .

— Kes siis? ja mis hirmus aimamine? Sa paned mu kartma.

— Minu õnnetu, õnnetu wend Wambola. Ta on nõdra-meeleline!

Õhmatades waatas Leida sõbranna otsa. Ta oli kahwatu kui surnu.

— Ära kartda nii, see wõib eksitus olla, ütles Leida, kes ei aimanudki kui walusaid haawu tema sõnad sõbranna südames oliwad puudutanud.

— Ei ole siin eksitust! Ma olen teda ise näinud. Ta oli surnute kirjas, aga nüüd käib ta ümber ja neab mind, ta ainust õde — armukest . . . See on enam, kui ma kanda suudan.

Tõuetult langes ta nende sõnade juures Leida kätte wahela. Selikü õrnusega mõttis see oma õnnetu sõbranna kuuma pea sülle ja jahutas teda jõe weega. Wiimaks lõi ta oma filmad lahti ja mõlemate pilgud langesiwad ühe tõrraga oma ette wee sisse. Lühike aega wiibisiwad nende pilgud tasase selge wee peegli sees, sest sealt paistisiwad neile kaks kaunist nägu wasta, mõlemad nii ühte moodi, et ta kõige terawam wahtimine wahet wälja ei näinud. Leida hakkas wiimaks suure healega naerma.

— Kas need meie näud on? küsis ta nalja tujus.

— See seal on sinu nägu, ütles Waike wee fiske näidates.

— Ja see seal jälle sinu nägu, kallis Waike, rääkis Leida uuesti naerdes. Oh, kui waesed näu tundjad meie oleme: ei tunne iseennastki. Kui meie pange põhjast paremine oma näud pähä oleksime õppinud, siis oleks meie kohe aru pidanud saama, mis meid nii nõidlikult teineteise poole tõmbas. Õnn, et me just wee juures nii õnnetumal kombel kokku juhtusime. Kui õnn ilma õnnetuseta ei käi, siis ei käi ka õnnetus ilma õnneta. Seal me nüüd seisame ja wahime — üks mis üks.

— Leida, mis find selle juures nii naljakats teeb?

— See leidus on hea mõistatuste ja segaduste seletaja ja kõige parem nõbra meele rohi, kõneles Leida rõõmsaste. Mis meil siia maale mõistatuselks oli, on paugu pealt seletatud, ja nõbrameelne ühe hoobiga terwe tarf inimene.

— Mis sa mõistatad, kallis Leida? Kõnele selgemalt, sa teed mu uudishimuliseks, ära piina mind.

— Kullatene, enne üks küsimus: Kas sa oma wenda armastasid?

— Ma armastasin teda juba siis, kui ta mu wend oli, ütles Waike.

— Kas ta siis nüüd enam su wend ei ole? küsis terawa mõistusega Leida pead raputades, sest ta ei olnud weel oma sõbrannast aru saanud.

— Meie olime ainult nimepidi ja eneste teades õde wenda, aga tõepoolest ei olnud meie sugulasedki. Tema isa oli Soontagana ja minu isa Sakala Leola linna wanem Lembit.

— Ah, haa — nüüd ma aiman, hüüdis Leida. Kas teie siis enam ei armastanud teineteist, kui see wälja tuli, et te mitte õdet wenda ei ole?

— Ma olin õnnelik seda kuuldes, sest ma armastasin teda palawalt, nõdrameelselt, ning see põlew armastus muutis enast selle teatega minu sees otse kustutamata leegiks. Sõtta minnes oli ta lõpmata furb, nagu ma küll märkasin, just sellepärast, et ta mind rohkem armastas, kui õde wõib armastada. Oh, misjuguise igatsusega ootasin ma teda tagasi, kui kuulda sain, et meid suguluse sside ei tõida — aga

jõjast tuli surma sõnum. Kui ma teda nüüd ootamata wiisil jälle nägin, olin ma õnne pärast kui meelest ära.

— Kas ta teadis, et sa tema lihane õde ei ole?

— Ta hüüdis mulle nagu meelestu wasta: „Ära siit! Waite, sul ei ole enam wenda!“ Rõõmuga hüüdsin ma: „Kas sina ka seda tead?“ ja tumedalt küsis ta: „Sa sina oled selle üle rõõmus?“ Kui ma wastasin, et ma wenna asemele enesele armukese olen saanud, mis wahetuse üle ma südamest õnnelik olen, siis ütles ta mulle: „Nurjatu tüdruk, oma ainsa wenna annad sa armukese eest . . . ma ei taha sind enam näha, ma põlgan sind.“ Ja sellega läks ta wälja. —

Kurbdus kõitis kõneleja keeleõidid. Sellalt mõttis Leida ta ümbert finni ning küsis naerul juuga: — Kas sa siis ikka weel kõige selle seletust ei märka?

— Ära naljata, Leidake, ma ei wõi sulle rõõmust nagu teha, ütles Waite kurwalt. Mis on sündinud asjadel sellega tegemist, et meie ühte nagu oleme?

— Wäga palju seeford. Sinu wend ja armuke pidas mind oma õeks, ja et ta minu käest, kes ma midagi ei aimanud, niisugused wastused sai, mis armastajale palawamad kui tulised sõed on, siis pidi ta meelt ära heitma. Mõtles, kui ta sinult truud armastust lootis ja korraka minult kuulis, et ma üht teist armastan ning wenda enam tundagi ei taha, mis pidi ta süda siis ütlema? Minust lahkus ta selle teadusega, et tal enam õde ei ole, sest et mina teda ju oma wenna ei wõinud tunnistada. Ja kui ta sinu juust pärast selle üle rõõmustamist kuulis, et sa wenna armukese wastu oled wahetanud, siis ei wõinud ta sinust aru saada, waid pidi mõtlema, et sa kedagit teist armastama oled hakanud ning selles õnnes ka wenna hea meelega ilma tahad jääda. See ei ole armastajate juures wõimata eksitus, sest hõõgaw arm tegewat pimedaks, nagu wanad inimesed ütlemad. — Noh, ütle nüüd ise, kas su endine wend ja nüüdne armukene weel meelest nõder on? Eks olud see leidus üks imelik rohi?

— Sul on õigus, mu südame Leida, rääkis Waite, õnnelise liigutusega. Kõik näis nii selge ja arusaadaw olevat et ta sinna midagi wasta ei wõinud ütelda. Ma pean üd, ta terawat mõistust imestama. Nüüd ma märkan küll, a.

nii on olnud. Minu hea Bambola ei mõinud mind petta — ta armastas mind, ja ma lastsin ta sel viisil enesest minna! Oh kui ma temaga veel kofku saaksin! Kuis hakkab mu süda nüüd priiust igatsema. Ohwerdame sõjajumalale, mis meil on, et ta meie vägebele võitu annaks ja et meie jälle omaste sekka tagasi saaksime. Jääme ikka ühte, siis on meie saatus kergem kanda. Üks kord saavad ometigi meie saatuse taewast pilved lahkuma ning päike ilul paistma. Meie rahvas on lubanud waenlaste wasta seista, kui veel üks põlwekõrgune poisikene maal kaswab, ja ma tean, sõjamehed peawad sõna. Nad peawad meie wabaduse eest võitlema:

"Seni kui on meeste päida,
Seni kui me wendel werda."

Ragisew liiw ühe astuja jalgade all äratas nad mõtetest. Mõlemad läksiwad näust furnufarmaliseks, kui nad Panda ahwardama näuga eneste ees nägimad. Ta wiha muutis aga imestuseks, kui ta enese ees kaks Leidat nägi. Ta oli ennast küll ristimise weega kasta lastnud, aga pime ebaust ei olnud temast selle läbi veel mitte lahkunud. Õfimesel filmapilgul arwas ta enesel nõidusega tegemist olema ning lõi ristikele otse ette, siis aga näis ta aimama hakkama, et seal kaks loomulikku inimest on. — Oh oh, tüdrukud, wõi teie peate mäsajamise nõuu, ütles ta hirwitades. Teie ei ole siia toodud, et süü ära jooksete, waid et siia jääte. Leida, kes on see sinu näuline tüdruk? Ja seal juures waatas küsija mõlemate peale, sest ta ei teadnud veel ütelda, kumb neist õieti Leida oli.

— Seda mõin ma ise sulle ütelda, rääkis Waitte ise enese eest ja waatas seal juures põlglikult Panda otse. Tuleta minewast suwest seda selget ööd meelde, mil sa ühe Siimlasele Soontagana teed näitafid ja abita tütarlast isamaa äraandmisele fundisid! Murjatu, wäriise kättemaksmise ees — —

Need sõnad olimad ootamata tulnud kui wälf heledast taewast ja sellepärast mõjusiwad nad ka hirmsa jõuga. Weri oli talle päha kogunud, filmad läksiwad walgeks ja keerlesiwad kui põletajad sõed. — Sähäh! Marrikene, ja oled minu kases juba julged seda! Miikaua, kui Pandal siin ütlemist on, ei pea armu enam teineteist nägema. Mul on kohti teie tarwis küllalt. Kui kuulaksite veel hinda, hahahaha, raha ei rõhu mu kullitseid

tatti. Sei, wahid, siia! Siin on kaks tüdrukut, keda teie kõige kindlamas kohas peate hoidma. Mõlemal olgu wiis wahti... Teie wastate oma peadega, kui neist teinegi ära taub. Rokku ei tohi teie neid ialgi lasta. Ära nüüd!

Ohmatanud tüdrukud weeti tooreste käte wahel wangi, kus neil päewa walguft mitte liialt ei olnud. Keegi ei näinud nende pisaraid, mis nad pimedas kindluse koopas walaflwad. Keegi ei toonud neile kodumaalt teatust ega kuulutanud ka sedagi, mis werisel waenuwäljal sündis. Pime öö walitfes nende ümber ja nende südames.

29. Kalamees.

Sumi oli möödas, lehtawad lilled kadunud, lindude laul waiflnud. Rahisedes langesiwad kolletanud lehed puude otsast ning tuul puhus karedalt üle kõrrepõldude. Jälle istufiwad kaks sõbrannat ilusa Loreida kindluse müüride wahel koos ja kõnelesiwad tasakeste teineteisega. Terwe sumi oli mööda läinud, ilma et nad teineteisega sõnagi oleksiwad saanud rääkida ehk tarwilisel wiisil puhast taewaõhku sisse hingata, sellepärast oliwad nende paleb ka lohku wajunud, endise õitfema õhu kautanud ning sarnase näu saanud, nagu terwel loodusel praegu oli. Seda oli Waike ka wistist tähele pannud, sest ta kurblik waade wiibis lord oma sõbranna kahwatanud näu, lord jälle kolletanud tominga lehtede peal, mis ta jalgade all sahisesiwad. Lehtedel oli küll õigus närtfida ja kaduda, aga tema noorel sõbrannal weel mitte: tema närtfimisest oli wägiwaldne mõju toonud. Sea, õiglane süda, ta ei aimanudki, et ta ise just felfamal järjel seifis!

— Waata ometi seda kalameest seal teisel pool jõge, ütles Leida oma pehmelt helisewa healega. Mina olen teda mitu aega juba seal näinud. Tihti waatab ta enese ümber, käib lord pahemale, lord paremale poole ning wahib siis kaa aega siia poole ülesse. Ka süda näiffe wäga rahuta olema. Mis peaks tal küll puuduma?

— Leida, mu ulla sõbrate, wastas Waike natuke karmilt, ta on waenlane, ära awalda tema kohta kaastundmust.

— Aga ega tema meile ei ole midagi kurja teinud, ta näib ifegi õnnetu olema, et kalad õnge otja ei hakka.

— Res meie rahwa waenlane on, meie wapräid sõja-
mehi aitab häwitada, see on ka igakord meie kõige suurem
waenlane.

Sõbranna jäi wait. Millest süda mõtles, sellest ei
tahtnud suu rääkida, et oma head seltsilast mitte kurwastada.
Sseeneses aga ustus ta kindlaste, et see nende waenlane ei
mõi olla; seda ütles talle see elaw kaastundmine, mis tal
mõera kalapiiudja wasta oli. Pealegi leidis ta teraw film
mõeras mehes palju omadusi, mis talle kellegi tuttawa mõi
sõbra juures filma olivad puutunud ja millest ta lugu pidas.

Mis Leida südames liikus, ei olnud ilma põhjata. Ka
Wäikel näis hääste üks mõte peast läbi käima, mis ta otsust
kalamehe kohta muutis. Natuke aega waitis ta weel, siis
hakkas kõnelema:

— Wahest on sul ka õigus, kallis Leida, tema kohta
kaastundmust awaldada. Võib olla, et ta mitte meie waen-
lane ei ole — aga see on raske ustuda.

Tema käib juba mõni aeg pea iga õhtu siin kalu müümas.
Sile õhtu kuulsin ma teda ühe kantsi wahiga tasakeste kõne-
lema. Et ma juba natuke Läti keelt ära olen õppinud, siis
sain ma aru, et ta wahilt järele küsis, kas Eesti wang
Wäike ka täna õhtu sõõki peaks tegema, mille peale waht
jah wastas. Siis andis ta kalad kõige kormiga wahi kätte
ja kinnitas weel paar korda, et ta kormi minu kätte tooks
ja mitte teistele ära ei annaks. Waht tänas ja tõutas seda
täita ning pistis ise seal juures midagi kõlisewat tasku.
Mina ei pannud sest midagi suuremat tähele. Kui ma õhtul
kalad ära keetsin, leidsin ma kormi põhjast ühe kimbu Liimi
meesterahwa riideid — kuue, püffid, laia nahkkübara. Ma ei tead-
nud mitte, mis tarwis need riided sinna olivad pandud; kui
ta täna õhtu jälle peaks tulema, siis saadan nad talle tagasi.

— Wäike, hüüdis sõbranna elawalt, aga tasakeste.
Ära tee seda mitte; ma aiman midagi, mis sulle õnneks
mõib tulla.

— Mis sa siis aimad?

— Reid riideid on keegi sulle ju peastmiskes saatnud.
Soia neid hoolega, keegi tahab sind peasta, olgu see kalamees
ise, ehk mõni muu. Usu mind — —

Wali wahi heal hүүdis neiufofed majasse. Sūgawasse mõttesse wajunud, läfšiwad mõlemad oma töö juurde. Arritatud mõtted ei lafšnud tehtud töö järele ka sõbrannadele und filma tulla. Rui hea meelega olefšiwad nad weel teineteifega kõnelenud, aga nad ei saanud kofku. Tuul tõusis wasta õhtut kangemaks, kuuta õo läfs kottpimedaks ja wihma ribistas plaginal wasta seina.

Rui pimedus täieste kätte jõudnud, tuigerdas üks wana naisuke kēpi najal kindluse wärawast linna. Waht pidas tema finni ja küfis, mis ta otsida.

— Oſtke kalu, oli wastus. Ja kõneleja pani lõõtsutades kormi kae otſast maha, kus mõned kalad fees olivad. — Ilm on hirmus halb, ma olen läbi märg — liifmed lõdisewad — kas ei mõiks ulu alla saada?

— Kasi majasse, wii kalad Waife kätte, oli kare Läti keelne wastus.

— Ira pahanda, kulla sõjamees wanakese üle, palus kalamüüja. Ma ei tea, kus see Waife on, kelle juurde sa mind juhatab.

— Kes ajab sind siis weel nii hilja ſiia? pahandas waht edasi ning wiis ta siis sõna lausumata läbi tugewa raudwärawa wangide majasse. — Siin ta on, ütles ta siis ja läfs tagasi.

Naisuke waatas terawalt poolpimedas ruumis enese ümber. Ülgede peal magasid mitmed naisterahwad. Need olivad Gesti wangid. Üks sale kogu tuli pimedast nurgast tema poole. Kalanaise liifmed wärisefiwad, ta tõmbas rätiku weel sügawamine enese pea üle ning mõitles nähtamalt oma ſifimiste tundmistega. Tema ees seifis Waife. Kūfides waatas tütarlaps mõera otſa ning tahtis praegu rääkima hakata, kui mõeras piff naisterahwa kogu, mis nüüd palju ſirgemaks oli lainud, sõrme suu peale pani ja enese ümber waatas. Kõik magasiwad rahuliste, siis näitas ta tummalt käge, et neiu ta järele pimedasse ahju warju astuks.

— Kas ja leidſid eile kalaformiſt midagi? küfis mõeras wäga wankuwal healel.

— Riided, wastas neiu imestades.

— Kas ſul need alles on?

— Jah, oli lühike vastus.

— Reid pole keegi näinud? — Ei ole.

— Siis pane nad ruttu selga. Põgeneme — täna on
seks aeg. Ruttu, ruttu!

See sõnum tuli ootamata ja mõjus ka ootamata wiisil. Ühe korraga oli priiuse tuluke neiu rinnas jälle loitma hakanud ning täitis tema terwet olemist. Aga wahest oli see pettus? Ei, kallil emakeele kõlal ei mõinud teda keegi petma tulla. Aga wahest unenägu, nägemine? Ja ta käsi katsus mõderast, nagu ei usuks ta muudu, et ta tõsine inimene on?

— Ruttu, ruttu, aeg on kallis ja iga filmapilk wiivitust mõib hukatust tuua, manitses mõderas, kui Waite weel kahewahel oli. Reiukses tuli sõbranna meelde.

— Sina tundmata hea waim, fofistas Waite, ma tänan sind tuhat korda su abi eest. Aga mul on ka sõbranna siin wangis. Tema peab ka ühes tulema. Ilma temata ei igatse ma priiust.

— Sõbranna, paraku, ma mõin täna ainult ühe ühes wõtta. Tule, tule!

— Ei, ära pane pahaks. Siis peasta enne mu sõbranna, temal on asja rohkem priiuse järele igatseda kui minul. Temal naeratab priiuses õnn — minul mitte. Kui sa wõid, siis peasta teda. Kas teed seda ma palun, ma palun — —

Mõderas oli südame põhjani liigutatud. Oh misfuguse õnnega oleks ta noorele tütarlapsle, kel nii ohwrimalmis süda sees oli, kaela langenud ja oma waleriided seljast heitnud, aga siin ei tohtinud ta sellest märku anda — ah, ta ei tohtinud, ei tahtnud, ei mõinud, ka mujal seda teha.

— Kus on siis su sõbranna?

— Ah, ta ei ole siin, tema juurde on raske saada.

— Täna ei ole mul nii kardetawateks katseteks aeg. Lähme, lähme!

— Aga kuidas mõin ma oma saatuse osalist üksi õnnetuks sisse jätta? ütles neiu kurwalt. Jäta ka mind siia. Meie oleme teineteisele lubanud õnnetuks ja õnnes truud sõbrad olla ja seda tahan ma ka pidada. Mis sõber oleksin ma weel, kui ma salaja temast põgeneksin.

— Sinu sõbranna peab ka peastetud saama.

— Lõutad sa seda? küsis neiu elamalt.

— Selle peale minu meh— sõna. Ta kogeldas. Pea oleks ta oma saladuse unustanud. Oma elu tahan ma su kallil sõbra peastmiseks pühitseda. Aga nüüd, tee ruttu, ruttu.

Mõne filmapilgu pärast oli neiu ke enesele mehe riided selga ajanud ja seisis sirgelt kui solbat wanakese ees.

— Kuibad peaseme siit wälja? küsis neiu.

— Dota nii kaua, kui ma ära olen läinud, õpetas mõeras. Ma tahan wahid kõrwale miia, et sa julgeste wärawale wõid saada. Kui sa õõksulli healt kuuled, siis tule ruttu ja julgeste järele. Ma ootan sind linna walli lähedal metsas. Nüüd jumalate nimel minema.

Kõneleja naine kadus tormise õõ sisse ära. Põksuwa südamega kuulatas Waike pimedas toaesises peastja märguandmist. Kes see imelik naine oli, selle üle polnud tal aega järele mõelda. Lükite aega oli kõik waguft, ainult wihma ribises wasta seinu ja tuul kahises hoo kaupa suurte puude oksades maru mühinal. Seal kõlas korraka tähendatud õõksulli huikamine ta kõrwu. See oli märgiks, et tee lahti on. Ruttu tõmbas tüdruk kübara kindlaste pähä, kuue kaeltaguse üles ja hõlmas teha ümber ning astus wärisewa südamega ruttu üle õue. Pimedas ei näinud ta mitte otsekohe wärawa poole minna, mis weel wähe lahti seisis, waid juhtus wähe kõrwale just ühe wahi juurde.

— Kes siin käib! kätatas waht.

Waike ehmatas üsna keeletumaks.

— Kes sa oled ja kuhu lähed! päris waht. Räägi!

Waeue Waike ei mõistnud aga nii palju Läti keelt, et wahile oleks wõinud wastata. Safatuses ei teadnud ta ka midagi wastata. Ta armas juba, et ta kadunud on, sest põgenemine oleks siin asjata katse olnud. Seal käis tal häliste hea mõte peast läbi, mis teda wõis peasta, kui ta korda läks. Ta ta pidi korda minema.

— Kas siit läks praegu üks wana naine wälja? küsis ta Liimi keeles, mida ta taunis selgeste mõistis.

— Läks küll. Mis sellest küsid?

— Ma pean ruttu temale järele minema. Ta on naistel sööginõud ära warastanud.

— Ahahah, kus teenistus, naiste sööginõude järele jooksta, naeris wahisoldat. Anna siis jalgadele walu, et järele saad. Mina ennast siit ei liiguta.

Ruttu tõttas warga taga-ajaja wärawast takistamata wälja. Oh, misugustes tundmustes tõusis ja wajus ta rind, kui wangipõlwe müürib selja taga oliwad ning prii ilm, ehk küll haigutawa pimeada öö näul, ta wasta wõttis. Lütse maad eemal leidis ta oma peastja, kes õõkulli hoigamisega oma peidukohta teada oli annud. Wanast naisest oli sirge sõjamees saanud, kes ka neiuksesele Läti rahwa sõjariistad wõõle sidus, siis tema hobuse selga aitas ja ise teise peale istus, mis seal walmis seisiwad, ning ööpimeduses läbi paksu metsa teed põhja poole hakkas otsima. Sõnalausumata läks nende reis sopast metsa teed mööda edasi.

Umbes jelsamal ajal tuliwad wahid kantsi õues kottu ning paniwad wärawad kõwasti kinni. See, kes Wailega kottu juhtus, kõneles seda lugu, et naistel sööginõud ära warastatud. Kõik naeriswad selle üle. Minult wärawa wahid oliwad wihased, et see naine neid petnud ning kookidega, mis ta majast ühes toonud, wärawalt eemale petnud. Teised naeriswad seda rohkem. Paha meelega ütles üks petetud wärawa-waht: — Naerge aga peale, küll tuleb pill pika ilu peale!

— Ta sinu pill on pika loogisõõmise järele käes, wastas üks naljahammas ja terwe seltskond hirmitas jälle.

Leida kuulis läbi maru wingumise mõne üksiku sõna ja naeruhoo, aga ta ei teadnud aimatagi, mis sel ööl sündinud. Raua waewles ta oma kõwa aseme peal, enne kui kosutaw uni ta wärsind filmad kinni litsus.

30. üks wanemapaar.

— Ometi kord kaua aja järele on torm waitinud ja ilm jälle ilusaks läinud, hüüdis üks wanamees, kes praegu oma ainisa seltsimehe suure musta koera seltsis weiksele kingule oli jõudnud, kus suured tammed ja pärnad kasvasiwad. Torm oli weel hommitust ööd waitinud ning ilm hommitust

saadid nii ilusaks läinud, nagu oleks ta enesele kewadise tuue selga saanud. Taemas oli selge, waltjassinine ning päike paistis weel üsna soojaste. Pilwe tombufest ei olnud nii kaugele kui filmad ulatafiwad waatama kuskil näha. Ime selge walgusega tungifiwad särawad päikese kiired tasase tuule läes kahisewate puulehtede läbi puhta muru peale, kus weel õõsised wihma ja kastetilgad hiilgawates wärwides särafiwad ning harmad kollakad lehed maas seifiwad, mis astuja jalgade all sahisesfiwad. Suurte, aastasadade wanuste tammede ja pärnapuude tüwede wahelt paistis tiikati selget finist taewast ehk jälle kaugele seismat noort metsa, mis aga juba kirju sügise tuue selga oli tõmmanud. Just nagu loodus lahke ja sõbralik oli, enne kui seks aastaks närtfis, nii tundis ta wanahe, keda auus lugija juba kui tutawat Woteleb ära on tunnud, oma rinnas weel nagu noore-ea paremate päewade ilusaib heali helisema. Ta ei teadnud isegi, kust see tuli, aga ta südames tõusis nii rahuline, ehk küll rõõmust ja kurbusest segatud tundmus elusse, mida ta seletada ei mõistnud. Helisesfiwad wahest need armsad healed oma kurblik-magusa mõjuga wiimast korda tema rinnas, et siis igaweste kustuda! Wõi oli see ainult ilusa ilma mõju, nii kauase tormi järele! Ta mõtles selle peale ja ohtas siis südamest: „Oh oleks ta minu elutorm kord möödas, oh kui ta minu elupäike weel enne filmade finni wajumist nii lahkest paistaks!“

Ta istus ühe suure tamme alla maha — pikk reis oli ta wäga ära wäsitanud. Kõik oli ümberringi imelik wail. Suurte puude otjas firtsus mõni ükfil linnuke ja õhus kõikus paar hilist walget liblikat, kui wiimased suwe saatjad. Talgade ees hiliste suwedite peal sumises üks maamefilane mett otvides. Wana mees waatas kaua aega selle tegewust pealt. Mefilane katsus ära lennata, aga kullus iga katse juures ifka madalamale ja madalamale, kuni ta wiimaks maapinnale langes. Siit ei mõinud ta enam ära saada: seal oli ta haud. Ta elupäewad oliwad loetud, ta wanadus ja nõrkus talle langemist toonud. Wotele meel läks kurbaks, sest kui wäga oli selle mefilase elu tema elu sarnane! . . . Ta filmad langesfiwad uurides selle koha peale, kus ta seisis. Seal seisis üks wana pärn, suured haawad külle sees, ehk küll aja jook-

ful ammugi finni pahkunud. See tegi wanafese tähelepanejaks. Ta waatas ja waatas ning sõnas siis:

— Õde poolest see on jeesama pärn, mille all mina oma Lindat esimest korda nägin ja armastama hakkasin. Õeste, need on needsamad lõhed, mis ma õnnetusel selle kalli filmipilgu mälestuseks tema koore sisse lõikasin. See wana puu, ta ei ole seda unustanud, waid hoolega harmid järele jätnud. Oh kui ma ka tema südames nii oleksin elanud, kui haaw selle truu pärna külles, kes mu õnne tunnustaja oli. Sel korral oli see koht püha hiis, nüüd näib ta aga hoopis unustuse sisse jäänud olema. Seda on wistist suured sõjad ja werewalamised teinud, mis maa inimestest lagedaks riisunud. Oh kui kõikum on õnn ilmas!

Kurwad mõtted täitsiwad ta südant. Pehme tuule õhk ja soe päikese paiste suigutasiwad wäsinud wanafese wiimaks magama. Warsti oli aju unenägude wabas riigis tegew. Ta oli weel noor mees, kes ligi terve inimese-ea eest fiin oma naiselasega esimesed armastuse tunnib ära elanud. Linda oli seal, oli noor ja ilus kui ennegi ja laulis üht ime mahe-turblikku wiit, mis wanafese kustumud südames noorepõlwe õnnetundmused üles äratas ja äraütlemata magusalt neid teelefid kõlistas, mis inimese maapealset rinda taewalise tundega täidab. Ja näe, seal pärnapuu all istus ka üks naisterahwas tepi najale toetades, mitte nii file ega kaunis kui see otstitud armas fogu, mis enne unenäus näitas. Wotele ei teadnud mitte, kas ta magas ehk ülemel oli, kas see fogu ja need healed ilmsi wõi unes tema filmade ja kõrwade ette tuliwad. Siigutama laulu sõnad aga kõlasiwad üsna selgeste ehk küll tafa tema kõrwu:

Kunas tullab kolku saame,
Marjakesed teise manu?
Kaugele kadund on omaksed,
Mere taha meelimarjad.
Kellel mina ütlen oma ohtu,
Kellel laeban oma kahju?
Reegi kuule minu turbdust,
Reegi aita hella häda.

Taara oma hiisi unetanud
Püha paika maha jätnud.
Oh minu kallist kaajatene,
Marja meeli kallatene,
Mistal ma sind unustasin,
Mistal meelesta kadusid?
Õssi olid une näus,
Ilmsi filma wiirastuses — —

Laulja heal waikis. Kuulajal oli nagu kuuleks ta tasta nutu kahinat. Ja tema filma weeris pisar. Need sõnad olid

fui tema südamest tulnud, ja ometi laulis neid üks mõeras juu. Ta tundis eneses üht imelist fundi, selle inimesega lähemalt tutwaks saada, selle saatus nii wäga tema omaga ühte näis minewat. Tasa tõusis ta üles ja astus laulja poole. See oli wana, nõrk naisterahwas, nõrgem kui tema. Ta toetas oma pea kahe käe wahel ja seisis liikumata paigal.

— Mis mure rõhub sind? küsis Wotele osawõtlikult. Smeks pannes waatas naine üles. Ta ei olnud enne juurde tulejat näinud.

— Mure! wastas ta küsiteledes. Diguse pärast ei ole see mure, mis mind siin haleduse ja hädusega täidab. Selle mure sees on palju armsaid mälestusi, mis ma dieti oma finnituseks ja troostiks pean kui neid eksitamata rahulistel filmapilkudel oma meelde tuletan. Siis tulewad wanad wiisid meelde, paremad sõnad suhu ja ilma tahtmata woolawad nad ühes koos üle huulte.

— Siis on sul mitmekesised päewad selja taga?

— Jah ma olen õnne ja õnnetuks näinud; ilusad on mu õnnepäewad, aga raskeid ka walupäewad olnud.

— Ra mina olen mõlemaid näinud, rõõmu ja kurbduse päiwi. Mida õnnelikemad nad olid, seda murelikumad nad pärast tulewad. Rõõm ja kurbdus kaksik wennad.

— See on tõsi, kõneles naine tasa. Mida suurem õnn, seda raskem õnnetus, mis selle järele tuleb. Minul oli armas abikaas, kallid lapsuke, kena maja, ma olin õnnelik — seal kiskus wali saatus nad kõik korraka minu käest ära —

— Sa jäid neist ilma? küsis Wotele ärituses.

— Ilma. Ei ole neid enam siin ilmas näinud.

— Ras oled neid ka otfinud?

Otsin ööd, otsin päewad,

Otsin ööd õnnetumad.

Otsin päewad paratumad,

Rõõmsin mäed määratumad,

Rõõmsin orud orgilised,

Rõõmsin läärud kárnilised.

Kuule paistis heledaste,

Mina teda teretama:

Tere kuule, kumer kübar!

Sina kõnnid kõrgeessa,

Sina paistad palju maada,

Ras sa nägid minu meesta,

Minu meesta, minu tütar,

Siidisukka, kulda kinga?

Kuu ei wõinud wastust anda,

Rõõndis kõrgelt, waatas waikselt.

Tema waiksest waatest mõdistin,

Ranalas mu mees ja tütar. —

Wotele oli liigutatud. — Ra minult ei ole ilmas wä-

hem riisutud, ütles ta niisheil filmil. Aga, ma usun, et keegi mu armsatest omastest veel elus on, ehk ma küll mingit nõuu tema ülesleidmiseks ei tea. Ma olen sellepärast siia rändanud, sest et siin küll üks kuulus tark üteldi olema. Wahest tead sa teda mulle juhutada; ta nimi olla Aru eit.

Wana naine kuulas terawalt, sest ta kuulmine oli juba raskesti jäänud. Ta tahtis praegu ütelda, et tema see otsitaw tark on, kui häliste üks noor Liivi sõjamees ratsa hobuse seljas nende poole kihutas.

31. Tema see on!

Smestades waatafiwad wanakesed tulija poole ja wahetasiwad siis küsimaid pilkusi. Mis oli mõral mehel, kes muud ei mõinud olla kui waenlane, siin tegemist? Oli sõjakeära jälle lahti ning ahwardas isamaa werega kaetud pinda ifka veel werewalamine ja lõpmata häda?

Ratsamees tuli otse koha wanakeste poole, astus kingu rinnal wahutawa hobuse seljast maha ja tuli lahke näuga waatajate poole. Koer, kes urisedes wastu läks, kargas sõbralikult sabaliputades tema najale üles.

— Mis juhtumine toob mõera sõjamehe meie juurde? küsis Wotele tulejalt.

— Kõige pealt kiitus ja tänu Taarale, kes mind kord oma inimeste sekk saatis, ütles sõjamees kõlawal prenel healel. Siis olen ma nüüd tõeste peastetud, ja pealegi veel tuttawa juures. Muus hallpea, waata, kas sa mind enam ei tunne?

Sellega wiskas ta mõera mantli oma õlade pealt ja laia kübara peast. — Urge kartke neid riideid, need olen ma häda pärast enesele selga pidanud panema. Nüüd on nende teenistuse aeg otsas ja ma ei taha neid enam kانا.

Smestades waatafiwad wanakesed imekena noore neiu otša, kes sõjamehe riietest wälja oli tulnud. Wotele tunnistas teda terawamalt, sest see nägu oli talle ka tõeste tuttam.

— Ah, nüüd tunnen ma sind, kallis neiuke, hüüdis wanake wiimaks häliste. Sa oled Soontagana wanema tütar. Tere tulemast — —

— Soontagana wanema tütar? imestas tark, ja tegi seal juures niisuguse näu, nagu ei tahaks ta teda sugugi näha.

See nimi näis teda nüüd niisama haawama, nagu kord Wotelet, kui ta Waitet esimest korda Soontagana hiiel oli näinud. Seda olid ka tütarlapse terawad filmad tähele pannud. Rahkestel pööris ta enese wana targa poole ja ütles talle meelitades:

— Ara põlga mind, ma olen ennegi näinud, et Soontagana nimi nukraid nägusid sünnitab. Seal juures waatas ta Wotele otja, kellele esimene kottujuhtumine weel elawalt meelde tuli.

— Ara pahanda, kõrge neitsi, sõnas wanake wabandades. Sel korral oli küll nii, aga nüüd on kõik asi teisiti: Ma olen lepingut ja rahu teinud, mul ei ole Soontagana wanema soo wasta enam midagi paha. Neg on arutust teinud. Tule siia, sa oled mulle kallis. Ma tunnen su tublit —

— Mina ei ole ju Soontagana wanema tütar, ütles Waite jutu wahele. — Aga see on nüüd kõrwaline asi. Nüüd olge head inimesed ja juhutage, kust ma Leplasse ehk mõnda teise linna saan, et oma kõigeparemale sõbrannale ja wangi seltsilasele abi saata. Ma ei wõi enne rahule jääda, kui ta peastetud on; ta on ühe hirmsa inimese ülewaaatamise all ja see kalamees ei wõi teda mitte peasta.

Wanakesed ei saanud kumbki tema poolikust kõnest aru, mispärast ta neile siis oma põgenemise lugu täieste pidi seletama.

— Aga kes oli siis sinu peastja? küsis Wotele.

— Mitte ma ei tea. Ta ei ütelnud oma nime ega kõnelenud sellest midagi. Sõ otja sõitsime ühes; hommikul tõi ta mu tee peale, juhatas kõik teed kätte, mis isamaale wiivad ja tõutas ise tagasi minna mu sõbrannat ka ära peastma. Kui ma teda tänada tahtsin, läks ta rahutuks, ütles madala healega; „Head õnne elada, meie ei näe teineteist siin ilmas enam!“ ja kadus siis enne metsa wahela ära, kui ma teda tagasi sain hoida. Mu meel läks üsna härdaks tema üle, sest tal näis midagi arusaamata rasket südamet peal olema. Ma usun küll, et ta Leidat peastma läheb, aga see julgustükk wõib ta elu maksta ning minu sõbranna wangipõlwe weel raskemaks teha, mis juba nüüdki küll hirmus on. Mõtelge ometi, tema oma isa on ta sinna wangi wiinud ja walwab nüüd suure hoolega tema järele. Aga ma ei usu ilma pealgi, et niisugune isamaa-äraandja nii hea tüdrukut isa on, nagu waene Leida ise usub.

— Leida, Leida! Seda aruldas nime olen ma juba kuskil kuulnud, ütles Wotele järele mõteldes.

— Leida on ta nimi jah. Ta on enne Saaremaal torniwahiks olnud, siis toonud Soontagana wanem Wotele ta enese juurde — —

— Wotele! hüüdsiwad mõlemad wanad nagu ühest suust.

— Nõnda kõneles ta. Aga tema isa nimetas ennast Pandaks.

— Pandaks! oli jälle kahe healeline inimestuse hüüd. Wana tart wärises üsna. Seda ei pannud suures ärituses aga kumbki kõneleja tähele.

— Kas sa oled teda näinud? küsis Wotele.

— Jah, juba sel ööl, kui ma Salumäelt Soontagana läksin, leidsin ma tema ühe wõeraga linna teed luuramast, nüüd on ta Laaraaidas Koiva kaldal, kus mina wangis olin.

— Kus on siis see xciu, kelle ta sinna wiinud?

— See on praegugi veel seal wangis. Lemap minu hea sõbranna Leida ongi, kelle peastmiseks ma abi tahan paluda.

— Kas ta on Soontagana sõja ajal metsas käinud, ja sealt ära wiidud?

— Seda ta rääkis küll. Metsas olnud üks külmetanud wanake suure koeraga. Isa tulnud talle seal järele ja toonud ta Liivi kantsi.

Wotele teha wärises.

— Kas ta seal midagi ära kaudanud? küsis ta pehmel healel edasi.

— Oma kalli käerõnga, mida talle üks noor sõjamees kinkinud ja sõle, mis ta ema mälestus olnud — —

— Tema ema mälestus! Wotele tuisus jalgade peal. Ta ei kõnelelud sõnagi, ei saanud kõneleda. Nii ei olnud enam kahtlust, et see wangis neiu otsitud piiga, tema tütre-tütar on. Häfiline rõõm ja kartus paniwad ta südame waljult tuisuma.

— Mis sul on? küsis Waike muretsedes.

— Ei kedagi! Mina olin see wana külmenud mehike, teda ta metsas näinud. Tema läbi olen ma elus . . . tänu liigub mu südames — ma tahaksin teda näha . . . ta peab

peastetud saama . . . Õnnistatud olgu see paif, kus ma seda sõnumit kuulen. Siin olen ma noores eas oma esimesed õnnelised filmapilgud ära elanud, siin näen ma ka veel wanas eas õnne . . . näe, neid lõhesid seal selle pärna sees — need olen mina hääl päivil sinna sisse lõiganud . . .

Wona naisterahwas waatas seda kuuldes imelise elamusega rääkija otsa. Ka tema tundis selle puu lõikamise lugu — see oli ka tema noorepõlwe õnne ajal sündinud, kus juures ta nüüd oma kadunud õnnepäiwi käis meelde tuletamas.

— Kas sina oled need haamad puu sisse teinud? küsis ta põnewalt ja millal?

— Mina jah. Siis kui ma oma armuhest siin esimest korda taenlasse watutasin ja kui ta mulle truudust tõutas.

— Ja sulle mõidupärja terve sõjamäe ees pähä pani? ütles naisterahwas edasi.

— Kas sina ka seda lugu tunned? küsis Wotele.

— Tunnen küll, wastas ta särawal filmil.

— Kes ka siis oled?

— See, kes sulle pärja andis — —

— Linda! Sa oled Linda, mu südamest armastatud naine! Kas see võimalik on? Sa elad veel?

See on võimalik, ma elan, nagu näed. Waata mu filmi, kas sa neid oled unetanud?

— Jah, sa oled mu Linda, ma tunnen sind jälle. Sumalad, kui head teie olete. . . . Taewas, mu õnn otsata . . . wõi sind widin ma veel nägema, kes mõis seda uskuda!

Waike ei mõinud oma pisaraid tagasi hoida, kui tahe kulupea filmad liigutusest ja rõõmusest niisked nägi olema. Ta mõistis, mis inimlik süda niisugusel filmapiigul tundis, sest ka tema oli oma isa leidnud. Snimesed olivad küll wanad, aga südameid noored.

— Kes on siis õieti Wotele, küsis Waike wiimaks tasa. Ma olen seda nime tihti kuulnud.

— Wotele, mu laps, oli kord Soontagana wanem, enne sinu isa, wastas wanamees. Ja see mees olen mina ning see siin minu naine, kes sinu isast ära saime aetud. Sellepärast olime sinu wastu hakatuses mõlemad külmad.

— Aa, nüüd ma märkan, ütles Waike. Aga mina

ei ole ju sugugi see mõeldud wanema tütar. Soontagana emand tunnistas mulle surmawoodi peal, et ma ta kasutütar olla, feda ta ühelt wanemalt sellepärast ära lastnud waras-
taba, et see tema teenija tüdruk, kes ühe endise waenlase tütar olnud, enesele naiseks wiinud. Õnne kombel leidfin ma oma isa üles, kelle juurest ma wangi sattusin ning nüüd just ühe kalamehe armu läbi ära peasin. Minu kasuema andis mulle weel selle sõle, mis mu ema pärandus olla ja mida ma sellepärast siitamaale ta mälestuseks alal olen hoidnud, ehk ta küll juba nii kauast ajast mulla all hingab, et mina teda ei ole näinudki.

Ta oli oma emast päritud sõle wana naisterahwa kätte annud, kes wärisewa kätega feda sõlge tunnistas ja siis suures liigutuses ta oma leitud abikaasa filmade ette tõstis.

— Kas tunned weel feda sõlge? küsis ta rõõmuga.

— Püha hiis! See on see esimene asi, mis ma sulle mõrsja põlmes tinitfin. Ma tunnen teda weel. Rust ja ta kätte said?

— Liigutatud naine näitas Waife peale. — Mina panin ta oma tütre kaela, ning temaga ühes kadus ta mu sõlg. Sumalad, mis ma aiman — kui see õige oleks. — Mis oli su ema nimi, kallid laps? küsis ta Waifelt.

— Linda, ütles mu sureja kasuema, wastas Waife.

— Ja kes on su isa?

— Lembit, Leola wanem, feda tunnistas see, kes feda teadis.

— Lembit ja Linda! Tänu kõrgele Taarale. Waife, Waife, tule siia. Need on minu tütre filmad, sinus woolab meie veri — ja oled meie laps! Mähardune õnn! Wotele, mu armas Wotele, tule ja waata oma lapse last, temap ta on tõeste!

Neid tundmusi, mis nii suur ootamata õnn lapse ja wane-
mate südames liikuma pani, ei suutnud sõnad seletada, waid sellest kõneles üksi sõnata südame ja pisara keel. Need, kes elus kõik oliwad kautanud, mis inimesel kautada on, leidfiwad ühe korraga jälle pea kõik — see õnn oli otjata!

Kui esimene rõõmu tuhin waigistatud oli, tuli Waifel jälle oma hea sõbranna meelde ning hakkas nõuu pidama, kuidas tema peastmises abi jaata.

— Sa oled õiglane ja hea, mu kallis lapsuke, ütles Botete liigutatult, et nii oma sõbra eest muretsed. Ma tahan kõik teha, mis võimalik, et ta peastetud peab saama. Sina ja meie mõlemad peame temaga kokku saama —

— Oh kuidas saab ta ennast rõõmustama, kui ta teada saab, et mina oma wanemad olen üles leidnud, hüüdis Waike.

— Jah, ta saab ennast veel rõõkem rõõmustama, kui tema oma wanemaid ja ka oma armast õde näeb, seda ta siamaani kui truud sõpra armastas! Iijas Botete õnnelikult naeratahes juurde.

Waike waatas küsiwalt ta otsa.

— Sa ei saa minu jutust wist aru?

— Ei saa. Ütle selgemine!

— Leida, sinu truud sõbranna, on sinu õde ja meie mõlema tütar, ütles Botete kindlalt. Seda tunnistawad need ehted, mis ta Soontagana metsa ära on kaitanud. Waadake, kas nad pole ühesugused!

Sellega andis ta kallid ehted ema ja tütre kätte. Oma tundis sõle ära. — Täewased mäed, kui see nii oleks!

— Minu õde! minu lihane õde! hüüdis Waike, nagu oleks ta arust ära. Ja mina ei märganud seda mitte. Oh, mu süda ütleb, et tema mu lihane õde on, ta on ka nii minu nägu, et meid mõerad ei tunne — ei tunne omadgi — oma wendgi.

Ja selle juures tuli talle ta kasuwend meelde, selle kautamisest ainult nende ühesugused näud süüdi olivad. Kurwalt langeiswad ta filmad sõjamehe mantli peale, mille taskust midagi hiilgawat wälja paistis. Ta läks lähemale ja tõmbas selle sealt wälja. See oli hõbedast mõõgapära. Terawaste ja kaua wahtis ta seda ehteasja ning ei kuulnud ega näinud oma õnnelisi wanemaidki enam, kes teine teisele hellaid sõnu kõnelesiwad, nagu oleiswad nad veel noored armastajad, kes teineteisele armastust awaldawad ja truudust tõutawad.

Sätiste äratas neid sellest olekust Waike wali kiskamine üles. Hõbedane mõõgapära oli ta käest maha kukkunud, ta seisis nagu kivistammas paigal ning alles mõne filmapilgu järele küürutas ta ennast, et maha langenud mõõgapära jälle ülesse võtta.

- Armas lapsuke, mis sul on? küsivad wanemad.
- Tema mõõgapära! Tema, tema!
- Kelle tema?
- Minu kasuwenna, Wambola! kõneles Waike ühe hingega.
- Wambola, aa — seda tublit poissti ma tunnen, ütles Wotele kiites. Oh kui hea meelega näeksin ma teda sin. Meie oleme temaga seltsis palju isamaa teistmisi tööd teinud.
- Sina oled Wambolaga koos olnud! hüüdis Waike.
- Jah, ta on auus noormees —
- Kus ta nüüd on? Kas ta elab veel? Kust sai tema mõõgapära siia selle kuue tasku?
- Aga laps, sa küsid nii palju, et mul nende küsimiste wastamiseks mitu suud tarwis läheb, kostis Wotele naerul. Kus ta on ja kas ta veel elab, seda wõid sa ju ise paremine arvata. Kas see mõõga tääl siis ei kõnele? Kes tõi sulle selle mantli ja kes peastis su wangist?
- See oli üks wõeras — ei tea kes!
- Kuis wõis wõeras, kes sind ei tunnud, sind peastma tulla? Kas sa tema nägu ei näinud?
- Üksi pimebas, nii et ma teda praegu enam ei tunneks.
- Noh, siis oli ta ju Wambola. Ma tunnen teda sellest küllest hästi —
- Wambola, Wambola, sina olid jah, oh ma pime, et ma sind ära ei tunnud, hüüdis neiu ja ta silmad jätnetasiwad imelikult. — Aga ei — ei, tema ei olnud ta mitte, ütles ta kirmast sinna juurde — oleks ta tema olnud!
- Miks siis mitte?
- Tema ei salli mind, ta wihtab, põlgab mind — ta on tõutanud, et ta mind ialgi ei toha näha — — oh, tema ta ei wõinud olla.

Nüüd jutustas ta oma kirma loo wanematele otsani ära. Kõik olivad selle peale natuke aega wait. Siis ütles isa Wotele:

— Wambola oli see siiski, seda usun ma kindlaste. Sellepärast lahkus ta ka sinust enne kui sa teda ära wõisid tunda. Tema armastab sind wistist nii, et sinu eest kõik ohwerdab. Ta on üks auus hing. Meie peame ta üles leidma. Ta ei tea wistist praegugi mitte, mis eksitus teie wahel on. Tröösti ennast! Sinu isa wõib sõjawäega talle

appi minna. Ara furwasta — Wambola peante üles leidma ja oma lapse ning sinu armsa õe peastma. Nüüd aga kõige pealt su wäpra isa juurde. Ma pean seda meest nägema, pean tema oma rinnale wajutama, teda — oma lapselapse isa — Gesti tublimat pealikut ja suuremat sõjameest! —

Waike mõtted oliwad oma armsa kasuwenna juures. Kui õnnelikult tegi see mõte tema, et ta kõige armsam inimene siin ilmas ta peastja oli. Oh, et ta teda juba enne ära ei tunnud! Ja kui suur igatsus oli tal nüüd oma õekese järele, kes wangis priiust igatses ja nagu keldri taimese ilma talli tuldse wabaduse päikese elustawate kiirteta kolletas — närtsis.

Wana kuulus Alliste tark „Aru eit“ oli ifka weel käge wahel, kas kõik, mis film nägi ja kõrm kuulis, õige ja ilmsi pidi olema. Nii suurest õnnest ei olnud ta undgi näinud, kuis pidi ta paari filmapilgu aja sees sellega nii wõima ära harjuda, et ta teda täieste wõis uskuda. Ta oli harjunud wiletsust nägema, oli lootuse paremate päewade kohta kaudunud — ja nüüd — nüüd on ta armas kadunud mees for-raga tema ees ja ta lapselaps, teda ta weel elus enne ei olnud näinud, aga kellest ta tütre pilt wälja paistis! Üle-määrane õnn tegi ta üsna segasels. Ta ei teadnud, mis teha. Nutt ja naer, haleduse ja rõõmupisarad wahetasiwad tema näul küll tihedamine, kui tujuka lapse juures.

Teisel päewal läksiwad kõik kolm Sakala wanema Lembitu linna poole. Tema wõis üksi abi saata ja oma tüdart kui ta Wambolat peasta, kui see mitte weel hiljaks ei olnud jäänud.

32. Metsal kõrwad.

Sügawas mõttes uitis Wambola Läti tundmata metsa-des ümber. Ta süda oli iseäralikult liigutatud. Ühest poolt kiitis teda ta südametunnistus hea töö eest, teiselt poolt jälle rõhus walus tundmus tema rinda, et ta jälle oma kõige armsamast, kelle eest ta oma elu mängu peale oli julgenud panna, pidi lahkuma. Ta mõtles selle aja peale tagasi, mil ta weel kui süüta lapsukene oma õega wanemate kodus oli mänginud ning neist muredest, mis nüüd ta rinda rõhusiwad, aimatagi ei mõistnud. Kui hea meelega oleks ta nüüd oma peastetud õe laela langenud ja tema rinnal rõõmupisaraid walanud,

aga see oli tema liig selgete sõnadega enesest ära tõuganud. Mis selle põhjus oli, seda ei jõudnud ta wälja armata — see oli suurem kui mõistatuste mõistatus. Siis näitas tal ühe korraga jälle kõik selge olema: Ta õde põlgas teda sellepärast, et ta teda, oma lihast õde, armastas! See oli ka tõeste häbistaw ja järele ta enesegi meelest, ja sellepärast mõitles ta kaua iseenesega ning lahkus oma õest selle kindla otsusega: Sialgi ega ilmas ei pea ta filmat mind nägema, sest seda ei jõua ma ära kannatada, kui need filmad mind muhtlewad, milledest ma oma maapealiskõrvalt õnjust otsin. Ja ometegi nuttis ta selle otsuse juures walusaid pisaraid. Aga nii pidi see olema. Tal oli suur kohus täita, mis ta oma õele lubanud ja mis ta pühaks pidas. Tema sõbranna pidi peastetud saama!

Pääm oli juba kolm korda sest ajast looja weerenud, kui ta oma õe Taara-aia linnast wälja tõi. Jälle oli pimedus maad katnud ja Taara oma kõrgel telgil tähed põlema sütitanud, kui Wambola Roiwa jõe kaldal mõõda metsa alust lõndis ja uut põgenemise ja peastmise plaani tegi. Ta oli selle juures nii sügawas mõttes, et ta enese ümber midagi ei kuulnud ega näinud. Ta mõtted läksiwad wiimaks nii elawaks, et keel neile sõnu laenas.

— Waikselt sõbranna pean ma ka peastma, rääkis ta iseeneses. Seda olen ma talle lubanud, seda pean ma ka täitma — ma tahan ka täita, hea meelega, rõõmuga, on ju ometigi minu õe kõige suurem soov, ja tema soovisid täidan ma ka siis, kui ta mind ka näha ei taha, mind põlgab, wihtab! —

Ta jäi kuulatama. Oli nagu oleks üks „haa!“ ta kõrwu kostnud. Aga kõik oli wait. Kes mõis siin pimedas metsas ka muud olla? waigistas ta oma ärritatud meelt ja kõneles natukese aja pärast edasi: — Waenlased on liikumas, pea lähewad nad Gestimaale, aga meie mehed on neid walmis wasta võtmas, olen neile sõna saatnud — nüüd on wähest paras aeg. On küll ülekohus, kui ma neile wastu ei lähe ja ühes ei sõdi teiste isamaa poegadega, aga mu tõutus käib seekord isamaalise kohuse ees. Kui waenlased kodus on, siis on raskesti nende linna peasteda; nüüd võib see kergem olla.

Jälle armas ta üht healt kuulma, aga kui ta kuulatama

jäi, siis oli kõik waguine. Warsti oli tal see eksitus meelest läinud ja ta kõneles jälle iseeneses edasi: — Ma tahan oma kalamehe mundri jälle selga panna ja Taara-aia linna all Roiwa jõel jälle kalu püüdma hakata. Wahest leian parast aega Leidat — nii wist ta nimi oli — ära peasta. Seda ei wõi ometi keegi märganud olla, et ma wahel ajal kadunud olin. Kardetaw see lugu küll on, aga mul ei tule praegu ühtegi paremat nõuu meelde.

Sügawas mõttes astus ta edasi. Kui kõik wait oli jäänud, tuli pimeada metsa alt üks kogu weikese lagediku peale wälja. Ta nähti õige rõõmsas tujus olema, sest ta õerus kasa — wõi oli see ka wahest külma pärast. Natuke aega waatas ta ettewaatlikult enese ümber, siis naeratas ta waike, aga siiski koleda healega: — Ha, ja waene rebane! Wõi seesama hulgas minu wangis-tüdruku waras oligi. Ja tal on nõuu veel Leidat ka ära warastada. Ahaha, saab näha, kuidas ta sellega walmis saab. Ta tahab Roiwa jõele linna alla kalu püüdma minna, kus ta ennegi kalapüüdjana olnud. Ahaha! Ja keegi meist ei mõistnud kalamehe peale arwata, keda küll igamees kadunud leidis olema. See on esimene hea leidus! Kes oleks seda ette mõistnud arwata, et ma ühe noolega tats kõrbest lasen. Salakuulamise reis Gestlaste maale läks paremine korda kui ette arwasin, sest tüdruku waras tuli ise kätte. Ma oleksin ta siinsamas furnuks wõinud teha, aga see oleks wahel nalja teinud. 'Lass ta aga wargile tulla! Seal peab ta nägema. Müüd koke koju ja kalameest wahtima! Salakuulamine võib kus kolmatkümmeend jääda. Kas ma oma isandatele siis ette luisata ei oska, mis nende meeli ködistab. Mis mina sellest siis saan, et ma ennast nii wäga waewan. Do, ärge arwake, te narriid Sakslased ja Siimlased, et Panda oma naha wõileiwa eest turule wiib! He, Panda mõistab elada!

Ja sellega läks Panda tagasi. Tema tee wiis teda sinnasamasse poole, kuhu Wambolagi tõttas. Waene Wambola ei aimanudki, et ta saladused kõige juurema waenlase kõrwa oliwad ulatanud.

33. Hirmus öö.

Rahessa päewa oli Leida juba üksi wangis ära elanud. Waite kadumine oli niisamuti temale kui ka teistele aru saamata. Linna rahwas kõneles sellest mitmesuguseid lugusid, ilma et tõsist põhja oleks teadnud. Wahid, kes kõige rohkem teadsiwad, pidasiwad hoolega oma suu, et süüd nende laela ei langeks. Nii jäi Waite kadumine esiotsa veel kõigile mõistatuseks. Rahessa päewa jooksul oliwad jutud temast ka juba waitima hakanud, sest kõnelejatele polnud kadunud neiu kuidagi moodi tähtjas. Leida meelest ei ununud see lugu aga ei ilmsi ega unes. Ta kõige parem sõbranna, ainus usaldatav süda ja saatuse seltsilane, oli ju Waitega kadunud. Nüüd oli ta wangipõli mitmekordselt nii raske. Aga ta teraw mõistus andis talle seletust, kuidas põgenemine wõimalik olnud. Selles seletuses kinnitas teda just ka see, et kalamees nüüd kadunud oli. Ta ei kahellenud selle üle sugugi, et ta kalamehega ära oli põgenenud. Ta oli südamest rõõmus, et see neil korda läinud. Siia maale oli ta kartes põksuma südamega üle linna müüride ümberringi maale waatnud, et näha, kas Waiket ja kalameest mitte wangi wiisi tagasi ei tooda. Nüüd hakkas ta rahulisemaks jääma, sest kahessa päewa järele ei wõinud neid ometi enam kätte saada. Täna kõndis ta jälle wäljas ja saatis südames waitseid tänupalweid oma kodumaa jumala Taara poole sõbranna peastmise eest. Ta teadis ju, kui tema sõbranna peastetud on, siis ei puhka see enne, kuni ka temale priiuse päike paistab ja tema jalad kallil isamaa pinnal kõnniwad.

Mõnda mõteldes lõi ta silmad üles. Ilm oli juba widewikuts minemas, mis täna iseäranis wara kätte jõudis, sest paksud pilwed katšiwad juba hommitust jaadit taewast ja kõle tuul puhus üle pool raagus metša. Lumedal kohinal tantšisiwad jõe laened tuule käes mere poole ja harwad jäätanud wihmapiisad langesiwad kabisedes maha. Jõe kaldal talitas üks mees lootliku juures. Neiu filmad jäiwad kui kinni naelatud selle mehe poole waatama: see oli ju seesama kalamees, keda ta enne nii tihti seal kohal näinud ja kes Waite kadumisest jaadit ka kadunud olnud. Leida süda tussus waljuste. Siis oli ometi ta arwamine õige! See kalamees

oli Waike ära wiinud ja tagasi tulnud, mististi ta teba peastma. Mis oleks ta siis muudu siia toonud? mõtles ta. Glawa rõõmuga mõttis ta oma walge rätiku kaelast ja lehwitas seda tuule läes kalamehe poole. Wististe oli kalamees seda näinud: ta waatas natuke aega enese ümber, mõttis siis lootsiu seest hulga nõõrisid üles ja näitas siis läega linna müüri poole. Terane neiu armas, et see nõõr teba müürist pidi alla wiima ning näitas läega tominga peale, mis juba kord enne nõõri otša hoibnud, ja siis alla laeneteesse. Kalamees niitutas peaga ja pani kae suu peale. Warsti kuulis neiu imeosawat ronga healt. Ta waatis ülesse, et karjuwat lindu näha, aga ei filmanud midagi. Kui ta filmad jälle kalamehe peale lbi, näitas see läega enese peale ja tegi teist korda jarnast healt. Nüüd märkas neiu, et see kalamehe heal on, mis ta wist walmis olemise märgiks tahab parajal ajal kuulda lasta. Ta tahtis praegu märgata anda, et ta neist märkidest aru saanud ja ennast walmis katsub panna, sest täna öösi wõis ta weel põgenemist katsuda — Pandat ei olnud mitu päewa enam kodus näha olnud, ja teised ei wahtinud teda nii terawaste — seal kõlas häliste jäme ja läbilõikaw passiheal talle hirmutades kõrwu:

— Mis sa siin teed, tüdruk? küsis heal.

Ehmatades pööris Zeida ümber. Ta ees seisis isa PANDA.

— Isa, kust sina nii häliste siia said? küsis ta meelitades, kui ta ehmatuse üle oli mõitu saanud.

— Eks ma ka ronga keelt tulnud õppima, ütles ta hirmutades, et neiu wärin kehast läbi käis. Kes see tiiwuta weeronk seal peaks olema? Taulab kenastel Ah?

— Ma ei saa aru, mis sa räägid, ütles neiu wärisedes. Ja ruttu jooksis ta tuppa.

Pikalt jõudsiwad hallid pilwed üle metsa ja maa ning katsiwad ilma kõige oma wiletsuste ja hädadega paksu pimeduse warju. Zeida oma wiletsas wangitojas ei saanud suure ärrituse pärast muud teha kui nutta. Tānane öö peitis ju nii palju sündmusi ja saladusi oma pimedas süles, et siin tuskwal neiu rinnast wõimata oli rahule jääda. Pikkamisi wenisiwad filmapilgud lootuse ja kartuse wahel mööda. Wäljas kõhas winge tuul sügiselises metsas ja terawalt kuulas neiu

iga healt, mis tuulekohina jekka kajas, et siis tundmata kalamees teba lootfikuga all jõe ääres põgenemisele ootab. Aga tal ei olnud ju võimalik põgeneda! Ta kui wahid ta peastja finni mõtaksivad, siis on kõik kadunud. Reed mõttes panivad ta wärisema.

Wida rohkem ta selle peale mõtles, teba selgemaks talle läks, et ta ära peab põgenema ja — weel täna õõsi — nüüd kohe. Ta ei teadnud ju, mis aeg oli, sest õõ oli pime ja taewas tähtita, ja ootamine oli aja ka hirmus pikaks teinud. Suba tõmbas ta enesele sõjamehe kuue selga, mis ta enesele annugi põgenemise tarwis walmis oli muretsjenud ja tahtis praegu tase uksest wälja lipsata, jõe äärde jooksta ja seal märki anda, et ta walmis on, kui häliste kaunis käre kahe mehe kõne ta kõrwu puutus. Ruttu waatas ta läbi ukse luugikese, mis päewal walguse andjaks oli, pimeada õõ sisse wälja. Pimebus ei lasknud midagi näha. Ta oli selle üle rõõmus ja jäi ootama, kuni kõnelejad ära kaowad. Aga ta oli enast rängaste petnud. Kõnelejad tuliwad otse maja poole. Ta kargas ukse pealt kõrwale ühe tühja tonni taha, mõttis ruttu kuue enesele pea üle ja kuulatas hinge pidades. Waewalt oli ta sellega walmis, kui üks kääksus ja kaks meest eeskotta astusiwad.

— Kas wang kodus? küsis teine, selle Leida ta healest ära tundis. See oli Panda, tema isa.

— Ma tahan kohe waadata, wastas teine mees Lätikeeles.

— Dota natuke, ma tahan sulle enne weel midagi kõneleda, ütles Panda tase healega. Täna pead sa walmas olema, meil on üks imelik lind finni püüda. Päewa on ta waene kalamees, õõsel karjuja ronnk, kes meilt ühe wangi juba ära warastas ja nüüd teist tahab warastada.

— Ma ei saa ju jutust aru, ütles mõeras heal.

— Kas sa üht kalameest ei ole näinud, kes siin jõe ääres igapäew kalu püüab.

— Ah jah, teba tolat, olen küll näinud. Nüüd ei ole tema aga enam mõni aeg filma puutunud.

— Waite kadumiseft saadit mitte, aga täna on ta jälle siin.

— Mis siis selle kalamehega on?

— Sina loll ei saa ikka weel aru. Ta on see, kes

Waike siit ära wiis ja nüüd tahab ta ka Leida ära wiia. Dõkulli karjumisega annab ta tüdrukule märki, mil paras plagama panna.

— Soo, nüüd saan ma su jutust aru. Sa tema peame finni wõtma?

— Noh muidugi! Meie jääme walmama. Nii pea kui healt kuulda, siis oleme walmis. Nüüd kohe igamees oma kohale!

Sellega kadusiwad mehed ära. Wististi oli neil tütarlapse järele waatamine meelest ära läinud, kes wärsiseses mõni samm neist eemal kõik sõnad selgeste ära oli kuulnud. — Nüüd ehk ilmasi enam, wõttes tütarlaps ja ta tundis, kuidas weri talle jälle pähä tagasi tuli. Wu pean ise peasema ja ka selle peastma, kes minu pärast oma elu mõib ohwerdada. Samaa jumalad ja isaisade wainud, waadake armuga oma tütre peale ja andke talle oma abi seks raskest filmapilguks! Ma tahan elu-aja teie tahtmist täita ja õiget teed käia! Taara, kes sa kõwerust ja ülekohut ei jalli, riku waenlaste kurjad nõud!

Kui rääkijate healed juba lauguse pärast ära oliwad kadunud, astus ta ruttu uffe juurde, et õöpimebusesse wälja põgeneda. Ta lükkas tasakeste uft — see ei nihtunud paigast. Ta lükkas teist ja kolmat korda, wiimaks kõigest jõuust — aga asjata: uft oli tagast finni pandud! Walus häbafisa libises ta huulte üle. Nüüd oli kõik otsas. Kalamehe waritsejad oliwad uffe kõwaste finni pannud; ta ei saanud wälja, ei mõinud oma heategijale mingit märki anda, et häda teda waritseb! Nüüd mõtisiwad nad tema wististe finni ja tema peasemise lootus kustus nagu langew täheke. Weel kord wõttis ta oma jõu kofku ja wautas täie keha raskeusega wastu uft, aga see ei nihtunud. Wäljast tungis talle ronga karjumine kõrwu. Ta karjatas ehmatuse pärast ja kuulas siis hinge pidades. Weel kord rooksus ront, siis oli natuke aega kõik wait. Korraga tungisiwad talle mitmed kawatsejad healed läbisegamine kõrwu. Nüüd oli kõik sündinud, mis ta ärritatud waim suures kartuses enesele oli kujutanud. Ta meeled kadusiwad ära, keha läks nõrgaks — ta langes ilma healeta waljuste külma eeskoja kiwipõranda peale maha.

34. Dotamata sõnumitoojad.

Wanemate koosolek Lembitu majas oli lõpnud. Wanemad olivad juba igaüks oma teed läinud, et nii ruttu kui võimalik jälle wäge koguda ja siis ühendub jõul waenlaste vastu sõdima minna. Lembitu juures istusiwad ainult veel kaks wanemat, Meeme ja Manimalbe, noor Warbola wanem. Rõõrde nägude pealt paistis sügaw tõsibus. Iseäranis oli Lembit ennast muutnud. Ta oli selle paari kuuga, mis wiimsest õnnetusast lahingist saadik Taara-aija ja Kaupo kantsi all mööda olivad läinud, palju wanemaks läinud. Tema julged silmad seisusid sügawas pea sees, põsed olivad kahwatanud, pikkade mustjate juukste sekka hõbewalged jooned tulnud ja ta sirge, tugew keha nagu wähe kokku wõjunud. Mõlemad sõbrad waatasiwad mures tema tõsiste huulte peale, kusi naer ja nali ammugi ära oli wõerdunud.

— Meie jumalad ei ole meile enam armulised, ütles ta tõsiselt, aga ilma õhkamiseta. Miks lasewad nad meie waenlaste hirmsad teod korda minna? Nad toowad meile ja meie lastele hukatust ja jumalad ei kaitse meid enam! Meie hiisi ja pühapaikasi teutawad nende rojased jalad, meie tütreid ja naisi wangistawad toored käed — ja meie jumalad ei nuhtle neid mitte! Kas ma pean wiimaks uskuma hakkama, et neil wõimust ei ole, nagu waenlased kiitlawad?

— Suur pealik, rääkis Meeme, su walu on suur, selle pärast räägid sa jumalatest pahaste. Ma usun kindlaste, et nad meid aitawad. Wõtame veel kord oma jõuu kokku, ja ja ma olen julge, et siis sinu tütre kui ka teised wangid peastame ja kurja kätte maksame, nagu nad teeninud. Su pea on oma armsa tütre pärast kurbi mõtteid täis. Heida mured maha, meie taludes kaswawad veel poisikesed ja metsades huikawad karjased, kes kord meile tehtud ülekohut waenlastele kümne wõrra kätte maksawad.

— Tõsi, mu sõber, ütles Lembit. Meie lootus on meie kääwarre rammu ja meie lapsed. Kurb on küll, et mu armas Waike kadunuks jääb ja meie teda peasta ei wõi. Ma ei salgo, ma olen teda nuttes taga leinanud; aga mu südant rõhub teine veel suurem mure. See on meie isamaa tulewik. Ma ei filma seal midagi rõõmustawat. Waenlaste

salgad lähewad päew päewalt suuremaks ja tugewamaks; neile tuleb abi kümnest küllest; neil on paremad sõjariistad, milledega üks ainus keshmine waenlane tats ehk ka kolm meie meest ära mõib surmata. Neil on hirmsad masinad, milledega kõige kindlamad müürid maha lõhuvad. Aga lootust ei tohi meie kautada. Meie peame oma rahwale julgust tegema ja mõitlema — mõitlema oma rahwa, oma isade maa ja oma ühu eest. Minge nüüd sõbrad ja kutsuge oma malewa kofku. Kui tun oma walguse on kautanud, siis läheme kohe teele. Keegi ei pea meie tulekut waenlaste seas teada saama, mis siamaale otse arusaamata wiisil igatord waenlastel teada on olnud. Peaks keegi waenlastest meid salaja luuramas käinud olema? Ma nägin fõrd üht kahtlast meest. — Aga olgu see jutt. Kas on keegi kuulnud, kus meie wangid nüüd peaks olema?

Rumbki ei teadnud wastust anda, ehk nad seda küll mõlemad hea meelega oleks teinud. Küüfse aega jäiwad kõik wagusi fägawasse mõttesse. Sgal mehel oli kallis pilt mõtlemise asjaks isamaa wabaduse ning sõjamehe auu ja kuulsuse kõrwal: Lembitul ja Meemel nimelt Waite ja Maniwaldel oma kadunud torniwaht.

Kolistamine ukse taga ajas nad mõtetest üles.

— Kes on weel nii hilja ukse taga? küsis Lembit.

Uks läks lahti; Waite astus sisse.

— Waite! hüüdsiwad tats healt ühest suust. —

— Torniwaht! fofistafiwad Maniwalde huuled.

— Ssa, siin ma olen, terwe ja priiste, lase mind rõõmu-pisaraid sinu rinnal walada!

-- Laps, mu tütar, kust said sa siia? küsis wanem oma tütart wärisewatel kätel enese rinnale wajutades.

— Ma tahan kohe jutustada. Aga lase mind ka waprast Meemet terwitada. Ta on minu fõrd surmasti peastunud.

Meeme näu peal lehwis õnnelik naeratus. Ta tahtis kõneleba, aga tats mõerast wanakest, kes praegu uksest sisse tuliwad, tõmbafiwad kõikide tähele panemise eneste peale.

— Waite jooksis nende wasta ja tõi nad Lembitu ette. — Siin on mu wana isa ja ema!

— Sõnata waatas Lembit selle wana auuwäärt hallipeaga mehe ja siis naise otja.

— Wana Soontagana wanem! hüüdis ta imeks pannes.

Sina elad veel! Väi on see su hea waim? Ja sina hõbepeaga eidekene, oled endine kuulus Soontagana emand!

— Ma õnnistan seda päewa, mil mu filmad waprat Lembitut näewad, wastas wanake rõõmsal liigutusel. Ja laugel hülgas rõõmupisar.

— Teie, mu kallid Linda wanemad! Sumalatele tänu! Ja teie toote mulle mu armsa tütre tagasi. Kuidas wõiswad nii suured imed sündida? Kus teie siis elasite? Kuidas saite Waikega kokku? Leid armati ammugi furnud olewat. Oh, kui nüüd mu Linda veel elaks! Mu rõõm on otsata — — Tulge, mu kallid sõbrad, ja võtke mu õnnest osa — — ta on ülijuur! —

Ja Lembit oli ka nii õnnelik, et ta ei teadnud, mis teha. Ja pani neile kümnend küsimused ette, aga ei annud ühegi wastamisteks aega.

— Suure imestusega oli noor Warbola wanem Maniwalde kõike seda lugu pealt waadanud. Wiimaks läks ta kartlikult Waike poole ja hüüdis talle tasa: „Torniwah! kas sa mind siis enam ei tunne?“

Waike waatas imestades kena noore mehe otja ja raputas siis pead, — Ma ei ole sind kuskil näinud. Kes sa siis oled?

— Kas sa ei mäleta seda tormist ööd Maasika linna lähedal Saaremaa wäinas?

— Jaa, nüüd ma tean, hüüdis neiuke rõõmsaste. Sina oled see tundmata sõjamees, kes torniwahi Leida merest peastis. Ma terwitan sind tema nimel südamest.

— Oh mu Leida! Ja noor wanem tahtis ta ümbert kinni haata. Waike kargas tagasi.

— Sa eksid! ütles ta. Mina ei ole mitte sinu Leida. Su Leida on wangis ja ootab peastmist. Kui ta sul armas on, siis mine ja peasta ta. Ja armastab sind südamest — ma tunnen teda — meie olime truud sõbrad — ta üle walitseb toores käsi —

Imestades waatas noor mees ilusa neiu otja, kes nii wäga ta armukesse nägu oli.

Selle aja sees oli juba wanamees Lembitult mitu asja ära seletanud, millest see nii häliste aru ei saanud. — Kas sul oli taks tütar? küsis ta wiimaks.

— Raks tütar jah, kaksikud, nii ühte nägu, et emagi nad hällis ära wahetas, Linda ja Salme.

— Jumalad olgu kiidetud, siis on kõik õige nagu ma arvasin! Sinu teine tütar elab ka veel, on Taara-aedas wangis, ühe nurjatuma äraandja käes, kes ennast veel minewal aastal Soontagana wanemaks tegi. Nutta ja katsu teda peasta, jenne kui ta otsa saab. Waike teab, kus ta on.

Nüüd pidi Waike oma wangipõlwest, Leidast ja oma peasemisest jutustama. Ta kõneles nii elawalt ja südamest, et kõik seal olejad liigutuse pisaraid filmist kuiwatades pealt kuulsiwad. Kes tema peastja olnud, seda ta ei ütelnud. Oh kuis põksusiwad mõlema sõjamehe südamed, kui nemad need tundmatad peastjad oleksiwad olnud, kellest Waike nii suure soojuse ja osawõtmise ning tänuliku liigutusega kõneles!

Teisel päewal oliwad juba kõik reisimismistused korras ja kolmandamal hommikul hakkasiwad wäesalgad kofku koguma. Rõige kuulsamal ja suuremal Sakalamaa hiiel oli suur pidu, mida wanem Lembit jumalate tänuks pidas, kes ta lapse jälle tema juurde oliwad saatnud. See rõõm oli ka kindla wõidulootuse ta südamesse istutanud. Ta tundis eneses ära rääkimata kanged igatsust, oma tüdart näha ja peasta, seda ta hällist saadik enam polnud näinud. Niisama kihutas ka jällenägemise mõte Maniwaldet. Ta tahtis teda peasta, tema eest kas oma elu anda, kui Leida siis aga tema peale niisama tänulikult tagasi mõtles, nagu Waike oma peastja peale. Mis suuremat palka ja ilusamat auupärga wõis ta siin ilmas veel tahta!

Rõige õnnetum neist oli Meeme. Ta süda ütles talle, et teda mitte õrn armastaja piigakese käsi wõidult tulles ei ehi. Waike waimustus ja soojus oma tundmata peastja wasta oli tema armastajat südant raskesti haawanud. Waike, kelle teraw film seda ka märkas, ei julgenud teda trööstima hakata. Ta mis ta ka oleks trööstinud, tal polnud ju selle jauts sõnu.

Lauldes läksiwad malewa salgad minema. Waike jäi oma wana isa ja emaga koju.

Kui kõik õnnelikult korda läks, wõisiwad nad kuue seitsme päewa järele tagasi tulla.

Rannatumalt ootasiwad kõik kolm tagasi tulekut. Päew wenis aga päewa järele mööda — sõjamehi ei ilmunud kuskilt poolt. Näis, nagu tahaksid Jumalad ootajate kannatust katsuda.

35. Kallilt ostetud priin.

Kalamees oli ta seda näinud, mis üleval linna müüritil
 jündis. Ta ei teadnud küll mitte, kas see mees, selle tulel neiu
 nii ära näis ehmatama, teda on tähele pannud ning ta mõttest
 aru saanud. Aga lugu näis igapidi kardetaw olema. Ta pidas
 kava iseenesega aru, kas katset juba täna öö pimebusele ette
 võtta, või jätta.

Kestöö oli kätte jõudmas, kui ta viimaks selle kindla
 nõuuga lootfiku wette lükkas, et oma nõuu täide saata. Sin oli
 pime kui kott ehk wihmasadamine küll ammugi üle oli jäänud
 ja maa natuke kahutanud oli, nii et jalge all kauniste kabises.
 Tuulepuhumine oli ta wäiksemaks jäänud. Riisugusel ööl oli
 küll kerge sala kõndijat kuulda, aga nagu näis, hakkas ilm jälle
 kuivale ja selgets minema; pealegi oli kuu loobud, mis nüüd
 iga öösi ikka rohkem ja rohkem walgustama hakkas. Nii näis
 täna tema ettevõtte täidesaatmisets kõige parem aeg olema.

Enne kui ta lootfikusse astus, kuulas ta weel ümber ringi.
 Kuima lehtede kabin ja weike oksade pragin tuli talle kõrnu.
 Ta waatas terawalt sinna poole, kust hea tuli. Metsa puude
 alt tuli üks tugew mehe kogu nähtawale. Wististe oli see teda
 näinud, sest ta astus otse kalamehe lootfiku poole. Wambola
 tahtis ta kaldelt ära lükata, aga juurde tulija hüüdis waejese
 Läti keeles, et ta sinni peaks.

— Kas siin on Loreida linn? küsis ta kääga üle jõe musta
 ringu peale näidates. Wambola nägi, et see üks wõeras oli,
 teda tal waja ei olnud karta.

— Jah! wastas ta. Aga kes sa oled ja mis sa siin nii
 hilja otsid?

— Mina olen Lätlaste ja Siimlaste sõber. Ma tahan
 Loreidasse minna. Wii mind sinna. Ma maksan auufaste.

— Nii hilja ei saa enam sisse. Dota küni hommit tuleb.

— Minu asi ei jalli wiivitust. Mul on seal üks tüdruk,
 üks ilus wangi ära luua. Seda ei pea teised nägema.

Wambola tundis, et pala üle ta näu käis.

— Kudas saad sa ta kätte?

— Ma lähen linna peamehe juurde. See on ta ammugi
 minule lubanud anda. Kui ta aga kodus peaks olema. Tema
 nimi oli wiist Panda.

— Panda! . . . Kalamehe heal wäriſes.

— Kas tunned teda?

— Ühte Pandad olen küll näinud.

— Soo, kas sa ei taha teda ülesse otſida ja minu tulekut talle teatada. Ma olen riüitel Arnolſ. Maſjuſt ei pea ſul puuduma.

Wambola ei teadnud, mis pidi tegema. Ta peas mäsſaſiwad mitmesugused mõtted. Kord mõtles ta riüütli jõe tōugata — aga ſee ei mõinud teda awitada. Aga, mis ſiis, kui ta neiukeſe äratoomiſe tema hoolde jättis. Oliwad nad kolmekſi jälle lootſikus, ſiis mõis üts hāfiline mātſ riüütli laenestesse heita ja nad oliwadki peastetud. See oli kõige parem nõuu. Ta oli ſelle üle rõõmus. Pealegi ei olnud tal kartuſt ſimpu langeda. Oliwad waritſejad wāljās, ſiis langes tema nende kätte.

— Nuus riüitel, ma annan ſulle paremat nõuu, ütles ta, kui ſee juba kannatamataſt waſtuſt ootas. Kui ſa midagi ſalaja tahad teha, ſiis ei wõi ſa ometi nende riietega läbi ſaada. Wōta minu riided; nendega wōib ſeelmata igale poole minna. Kui Panda juurde ſaad, ſiis on aſi kōik korras. Mina ootan ſind nii kaua lootſikuga jõe ääres. Geſti neiud ei armasta riüütli riideid ja ei tule ühes. Kalamehe riides wōib ſa neiukeſele ütelda, et teda wangiſt ära tahad peasta, ſiis tuleb ta kaſ wõi ilma otſa ühes. Kas tahad nii?

— Kalamehiſe! ſul on tarf pea otſas, waſtas riüitel ſelle nõuuga rahul olles. See on hea nõuu, ma ei tea paremat. Anna oma kuub minu ſelga.

— Siin on paelaſt kartſas. Wōta ſee ühes. Tee ronga healt, ſiis tuleb waheſt ſee neiu iſe, ſeda ſa ära tahad warastada, ſind waſtu wōtma. Wiſka ſiis teine ots müüri peale, mis ſinni ſeutakſe, nii et ülesſe ja alla wōib kāia.

— Mina ei mõiſta ronga healt teha, ütles riüitel kalamehega mundrid wahetades!

— Siis teen mina ſeda, waſtas kalamees.

— Wāga hea!

Zugewal ja oſawal kael juhatas Wambola lootſiku linna müüri alla.

Lootſikuſt kõlas tume ronga karjumine ülesſe.

Älewel oli nagu kahinat kuulda. Rüütel wiskas rebeli otsa ülesse. Paar korda kukkus ta jälle tagasi. Weel kõlas tuttam heal alt ülesse, siis tundis rebeli wiskaja rõõmuga, et ots ülesse kinni oli hakanud. Ta ootas, kas keegi alla ei tule. Rahin jäi wait. Dotaja hakkas rebelit mööda müüri peale tõbima. Waewalt läks see tal korda.

Põnewalt ootas Wambola, mis sünnib. Hätiiste kõlasid älewelt mitmed healed läbi segamine, nende sekka karjumine ja appi hüüdmine. Rüütel oli häbas. Walwajad pidasid ta tõsiselt kalameheks, kes Leidat tulnud warastama ja peksiwad teda ilma armuta.

— Panda, Panda, tule appi, karjus ta suure häbas. Sa tead, mispärast ma tulin. Mina olen rüütel Arnold.

— Ahah! kõlas Panda kole naer hädakisa sekka. Antle talle, waprab poisid, kuni ta wagaiks jääb. Wõi tema rüütel Arnold! Kas ma sind Alliste metsas ei näinud ja kuulnud, kui sa iseeneses nõuu pidasid. Sina tüdrukute waras. Wõi nüüd on ta kalamees. Antle talle! —

See heal oli Wambolale tuttam. Ta mõtles wärisedes selle peale, kui tema nende kätte oleks juhtunud. Rüütlist enam abi ei saanud ja wiivitamine rikkus tõit ära. Kui asi wälja tuli, et nad mitte kalameest ei tabanud, waid tõst rüütlist, siis ei olnud tal enam peastmise lootust. Nüüd ehk ialgi enam.

Ragu pool meeletu lükkas ta lootist ruttu põõsaste warju ja jooksis hätilist mäe külge mööda üles müüri alla. Ta teraw film oli päewal ammugi ühe maja nurga juures katkend müüri näinud. Seda kohta otsis ta nüüd pimedas. Päewa walguses oleks ta näinud, mis kardetaw tee tal jalge all heidis: järsk kaljune mäesein jalge all ja sügaw kiviorg, kuhu kukkudes wistist enam tõusmist ei mõinud olla. Nüüd oli aga see hirm pimeduse walbas warjul ja ta läks kuutõbise õõrandaja osawusega mööda müüri äärt hätilisel kaljuseinal edasi. Lagunud müüri koht oli leitud. Imelikul julgusega ja kärmusega ronis ta müüri peale ja oli ühe hüppamisega all. Siin kuulas ta. Kisa kära ei olnud weel lõpnud. Kõleba naeruga käisid kolm neli meest weikse raswa tule walgul, nende keskel oli üks hingeta kogu. Wärisedes astus Wambola maja seina äärt mööda edasi. Ümberringi

walitses pimedus, ainult mõniford paistis nõrk tulemalgus kätsejate meeste wahelt maja seina peale, mille ääres Wambola käsi kaudu edasi käperdas. Kuhu pidi ta minema? Seda ei teadnud ta isegi. Sealed tulimad ligemale. Teda oli nähtud. Ta pidi põgenema. Korraga nägi ta ühe ukse enese ees. Siin mõis ta warju leida. Ta tõmbas rüütli kübara, mis ta enesele wahetanud, sügavamalt pähä ja katsus uft lahti teha. See oli kinni. Warsti leidis ta pimedas suure puu patu, mis risti ukse taha pandud, üles ja lükkas ta kohe eest ära. Üks läks lahti, ta astus pimedasse kotta. Käsitaudu edasi minnes ja warjupaika otsides komistas ta ühe pehme asja üle maha. Ta katsus järele. See oli inimene. Aga ta näis surunud olema. Wambola raputas teda — ta hoigas — ta elas. Põgenejal polnud temaga ju tegemist — ta pidi enesele warjupaika tagaajajate eest otsima ja tahtis praegu edasi rühkida, kui häliste maasoleja heal ta paigale nõibus.

— Kes siin on? Kas ja ta üks kalamehe mõrtsukas oled? küsis warisew piiga heal selges Eesti keeles. Olete te tema tapnud, siis ärge heitke ka minule armu, teie hirmsad werejämülised!

Wambola märkas, kes see õnnetu ukse taga nõrkenud neiu on. Ruttu kargas ta tema juurde, mõttis ta ümbert kinni, tõstis ta üles ja ütles talle hellal emakeelal tasafeste kõwa sisse: — Mina see kalamees olengi, ma ei ole veel mitte mõrtsukate käes — üks teine on seal, kes ka seda väärt on. Nüüd aga ruttu põgenema! Mind aeti taga; kui wiivitame, oleme kadunud. Ruttu, ruttu — lootsik ootab jõe ääres linna all.

Siin wastust ootamata hakkas ta piigakesega tagasi ukse juurde minema, et sealt põgeneda. Aga etne kui nad wälja said, tõmmati üks wäljaspoolt lahti ja katsi meest astusiwad elawalt Lätikeelt kõneledes sisse. Rutuga tõmbas Wambola neiuksle tagasi ja jäi ise ta ette üles tõstetud täega seisima — kõige peale walmis, mis saatus neile osaks määranud.

— Kes ukse lahti on mõtnud? küsis teine.

— Minu arust tuli üks inimese kogu siia sisse.

— Kas kusagilt tuld ei saaks? Siin on ju nii pime, et sõrme ei näe suhu pista. Ruidas siis veel wangi peaine nägema?

— Dota natuke, ma toon kojast tuld.

— Ma tulen ka ühes. Pimedus on kole. Mul on veel see werine pilt ees, mis praegu wäljas sündis. Küll on meie Wanda

ta üks kaval mees: tema uurib kõit saladused wälja. Wõi see kalamees oli wangi waras. Ja kui kenaste ta ennast Saksa riigiliks mõistis tunnistada! Tema heal heliseb mul praegu veel tõrmus — see karjumine torkab mulle südamesse —

— Tänesepüts, tule siis ühes, kui sa nii arg oled.

Hinge pidades seiswad põgenejad seina najal, nii kõnelejate lähedal, et nende hinge õhku tundsiwad. Wambola tundis, kuidas neiu wärisedes tema külge litkus. Suba see oli selge märk, et ta seda leidnud, seda ta otsis. Ja kui soojaks läks ta süda, eht küll kardetawas seisukohas, kui ta õrna piigistust tundis. Tal tuli oma õde meelde ja wainustusega mõtles ta selle peale, et ta korda läinud põgenemise järele seda õrna käepigistamist ära on teeninud. Ta tahtis oma eluga selle eest wõidelda.

Paras filmapilt oli tulnud. Mehed olivad waewalt mõni samm eemale saanud, kui Wambola neiuksese enese järel üksteisest wälja tõmbas. Ruttu tõttasiwad nad sõnalausumata sinna poole, kust Wambola üle müüri sisse oli roninud. Aga enne kui nad müüri peale olivad jõudnud, tuliwad mehed majast suure kisaga wälja. — Wang on kadunud! hüüti selfimeestele wasta, kes tulelontidega maja poole tuliwad.

— Kes sinna müüri peale roniwad? küendas üks heal.

Wärisew walguis langes põgenejate peale.

— Ruttu, ruttu, sofistast Wambola neiuksesele. Lase ennast seda nõõri mõõda alla ja rutta jõe äärde. Mina hoian nii kaua teie otja enese käes, kui sa all oled, siis tulen ma järele.

Wafina wiisil kuulis neiu sõna. Ta mõtted ei olnud veel nii kaugele kogutud, et midagi oleks wõinud mõelda. Aga wiitmata wõttis ta nõõrist, mis Wambola otja pidi oma kae ümber määsis, kinni ja hakkas alla lastma. Kuidas Wambola ise alla pidi saama, seda ei mõistnud ta mõelda ega tulnud ka mehele enesele meelde. Maha lastmine kestis kauem, kui seks aega oli. Sinna wahid olivad juba wallile järele jõudnud. Sel filmapilgul, mil ta tundis, et koorm nõõri otjast maha saanud, hakkasiwad kaks tugewat kätt tema ümber. Ta raputas need häliste enesest lahti ning waatas ümber. Kaks tugewat meest olivad walli peal ja paar teist ronisiwad veel ülesse.

— Taganege, mis te minuist tahate? kas teie ei näe, kes ma olen? müristas Wambola.

Tumedad raswatule kiired langesiwad tema rüütli riiete peale. Mehed hoidsiwad wähe ehmatades tagasi. — Kes ja oled? — Kas teie neid riideid ei tunne? wastas Wambola. Need saawad teile kättemaksnisti ktsendama. Ohtu poolt tulewad raudmehed, kes neid riideid ja seda meest otsiwad, kelle oma nad on. Mis tahate teie wiletsad neile siis wastata? Kas teie weel nende terawat mõsta ei tunne? Tulge mu kallale, kui teil selleks julgust on!

Need sõnad, mis Wambola wiimses hädas kõneles, näisiwad ta mõjuma. Mehed oliwad ilma nõuuta ja ei teadnud midagi peale hakata. Kui tema tõeste rüütel oli, siis mõtsiwad ta sõnad küll tõeks minna. Wambola nägi meeste kimbatust ja ta südamel hakkas lootuse tähele paistma. Ta oli küll oma kohut täitnud, aga ta töö oli weel pooleli. Meiu pidi julge olema tagaotsijate eest, siis mõis ta alles rahule jääda. Nüüd mõis ta weel waenlaste kätte tagasi sattuda ning tema siamaale õnne läinud peastmise töö weel wiimasel otjal wette langeda.

— Kas teil tüdrukute waras käes on? küsis üks nääurile tekkim pea. Panda armad, et see furnuks peffetud kallamees ikka õige rüütel olnud. Kui tal kalamehe kuub seljast ära kisti, tuliwad päris Saksa rüütli riided nähtawale. — Kas selle mehe seljas ei ole wähest tema kuub?

— Näita siia! hüüdsiwad nüüd mehed walli peal läbi jergamine ja tikkusiwad Wambola kallale. Ta teadis, et ta nüüd naljaga nende käest ei pease. Mis pidi ta tegema? Lastis ta ennast otsima tulla, siis leidsiwad nad tema kalamehe riided rüütli mantli alt, ja siis oli lugu lauldud. Pidi ta wastu hakama? Selleks polnud tal mingit sõjariista. Ta kas pidi siis tõeste üks Gesti wanem siin wiletsate linnawahtide käes oma elu kautama? See mõte ajas tal were pähä ja nagu lõwi kargas ta kõige lähema mehe kallale, kiskus ta käest sõjakirwe walgutiirusega ära ja hüüdis seda enese ümber keerutades: — Tagasi, te wiletsad! Ära siit, kellel elu armas on.

Meheed kohtusiwad tagasi. Reegi ei julgenud esimene olla. Üks argpüks kargas juba wallilt linna õue, mida mistist ta teised oletsiwad teinud, kui üks neist mitte Wambola nõõri ei olets filmanud, millega ta Zeida alla lastis. Osawaste wiskas ta selle aasaga Wambolale ümber koha ja tõmbas ta hõliste pitali.

Wambola andis talle küll selle eest nii tugema hoobi, et ta üle müüri maha kukkus, aga seal juures komistus ta ja kukkus ise ka järele. Altt pimedast sügamusest oli karjatamist ja hoigamist kuulda. Mehed wälki pealt waatasiwad tulega alla, aga ei näinud muud kui toledat sügamust eneste jalgade all. Seal ei wõinud keegi kukkujat enam eluga üles tõusta.

Kui nad linnawärawast läbi waatama tahtsiwad minna, mis õnnetumatega sündinud, leidsiwad nad hirmust wõitlemist eest. Eesti sõjawägi kippus linna sisse. Kohe hüüti mehed kõik unest üles, wärawad pandi kinni ja mõlemilt poolt wõideldi hirmfaste. Kellegil polnud enam aega muu peale mõtelda kui oma elu hoida ja waenlast linna wärawatelt tagasi tõrjuda.

Surmahirmus oli Leida müüri all järju mäe rinna peal oodanud, mis õnne wõi õnnetust lähem filmapill tema peastjale toob. Ta süda tussus waljuste neid mehiseid sõnu kuuldes, mis Wambola oma waenlastele rääkis. Aga ta wärises siiski ootusest. Ta oleks wõinud põgeneda, aga seda ei suutnud ta süda teha. Kuidas wõis ta põgeneda, kui see, kes tema pärast nii kardetawat asja ette wõtnud, eluhädas oli? Ruttu ja ruttu katsus ta oma mõtteid foguda ja plaani wälja mõtelda, kuidas oma peastjale abi saata — aga nagu ikka, kus ruttu abi tarwis, ei wõinud ta tema midagi wälja mõtelda. Kõik näis wõimata olema. Korraga kukkus üks raske koha prantsatades maha ja weeris mööda mäe külge alla. Ta weri tarretas joontes. Tälle üks prantsat — korisew hoigamine ja niisama alla weeremine. Ta karjatas meelt ära heitwa healega. Ülewelt paistis tulewalgus, ta teraw film tundis oma peastja hiilgawast rüütli mundrist ära ja kui ta natuke aega toibunud, jooksis ta nagu meeletu häkiliist mäe külge mööda järele. Ta sai ta enne weel kätte, kui ta järjult kaldalt jõkke langes. Ta kuulas. Ülewelt kõlas hirmus kära ja kisa ta tõrju. Wärisew käsi mehe rinna peal tunnistas weel wähe liikumist. Nüüd polnud enam aega wiita. Ruttu ajas ta kalamehe lootitu üles, wedas eluta keha suure waewaga sisse ja lükkas ta kaldalt laenete kätte woogude sisse. Armulised laened kantsiwad nutja tütarlapse ja tema peastja eluta keha hirmfaste wangi paigast edasi. Ta oli prii, aga nii kallilt ostetud priius ei olnud tema meelest kellegi õige priius. Siin polnud keegi muu ta seltsimees, kui wilu tuul ja jõe lained, kes mere poole tantsisiwad.

36. Tume punkt selgub.

Päike wajus ja otsatu mere peeglistse, kui haige oma filmad lahti tegi ja enese ümber waatas. Pilwe rantsade wahelt paistis kollakas, kahwatu kuma halli weepinna peale ja külm õhk lõõtsus maa poolt merele ning ajas weikesti paati ikka kangemale ja kangemale mere pinnale. Rõõmus naeratus läis üle nõrga neiunänu, kes oma jõu randa saamisega ära oli kulutanud, kui ta nägi et ta peastja ometi kord elama hakkab. Ta oli õõ ja päewa otja jõge mööda alla tulnud ja wasta õhtat merde jõudnud. Ta andis ennast täitsa saatuse hoolde, sest kuhu pidi ta ka minema, kui ta peastjal weel hing rinnus tussus, aga nii haige oli, et midagi oma ümber ei teadnud. Päew otja oli ta tema palawat pead külma weega jahutanud, ehk ta ise seal juures küll kangeste külmetas. Nüüd, kus ta elumärki nägi, wõttis ta uue jõuga mõla kätte, et randa saada ja peawarju külma ning toitu nälja wasta otsida. Aga ta tundis ära, et tal looduse mäe wasta wõitlemiseks jõud puudus. Rand oli kangel, õõ ligibal, tuul wasta, külm ja nalg käes! Nüüd ei olnud ta elu enam nii odaw. Tal oli suur kohus täita: Peasta, kes teda peastis.

Haige oli wõõrastades enese ümber waadanud. Siis langeiwad ta filmad Seida peale. Ta waatas ja waatas ning ta filmist säras õnn. Meed naeratawad filmad oliwad neiuksesele nagu tuttawad. Ta süda tussus iseäraliselt. Mis selleks põhjust andis ja kas ta neid filmi kuskil näinud, seda ta ei teadnud.

— Kas hakkad terweks saama? küsis neiu õrna osawõtmisega ja nihutas enese temale ligemale, et weretuksumist katsuda.

— Kas sa mind enam ei põlga, kas oled nüüd minu wasta jälle hea? küsis haige kõik enese ümber unustades. Seida kartis, et ta jampsimu hakkab, sest neil sõnadel ei olnud tema teades mingit tähendust. Ta wastas kartliku healega:

— Sina oled ju mu elupeastja, mu wabastaja, mu kõige suurem heategija, kuidas pean ma sind siis põlgama? See ei lähe mul elu otsani meelest ära.

— Kas sa wõid nüüd mind jälle oma wennaaks pidada? Ma ei ole sinu wasta ialgi paha mõelnud... ja olid aga minu wastu nii külm, nii kare...

— Sää rahule, waene heategija... su meeled on segased... ma tahan nüüd kaldale katsuda jõuda, sooja õmaja otsida...

ja pead puhata saama. . . süia ja juua. . . Oh rand on veel laugel ja tuul wasta! . . .

— Waite, kas sa siis ikka mind meelest segasest pead?

— Waite! Na, kas sa mind Waite's pead?

— Sind, mu ainust armast õest, sofistatsiwad haige hüüed. Ära salga, lase kord oma külmuse järele sulada, ole jälle mu õde. . . ma ei nõua suft ju midagi muud siin ilmas, kui nimeta mind jälle oma wennaks —

— Na, müüd ma tunnen sind, hüübis Leida terawaste ta filmi waadates. Sa oled Wambola, see, kes minu juba ütskord ennegi surma suust wälja kiskus — Oh, mis sugune õnn! Tuma-lad olgu tiidetud, ma olen su jälle leidnud. Oh kuidas saab tema rõõmustama, kui ta sind jälle terwelt näha saab!

Ja liigutuse pisarad tuliwad neiuksesele filmi.

— Kellest sa räägid, Waite? küsis Wambola nõrgal healel.

— Waite, sinu õest. Mina ei ole mitte Waite, waib tema truü sõbranna. Müüd läheb kord see tume punkt selgest. Meie oleme nii ühte nagu, et igaüks meid ära wahetab.

— Sina ei ole mitte Waite? Sa oled tema nagu? Lase ma waatan terawamalt su filmi.

Leida las kis rõõmuga ennaft waadata.

— Su filmad on küll wähe tumedamad — ütles haige — aga kust sa siia said?

— Sina peastid ju mu Taara-aiast wangist. Sa kullustid müürilt maha, ma tõin su lootitusse ja pool õõd ja terme päewa oleme näüd mööda jõge sõitnud ning meresse jõudnud. Kas sul seda meeles ei ole?

— Na, mulle hakkab meelde tulema. Kas sina see Waite sõbranna oled, keda ma pidin ka lubama peasta, sest et ta müidu ei tahtnud põgeneda?

— Mina jah! Oh sa hea Waite — ja sina hea Wambola — mu süda on nii rõõmus —

— Kust sa siis mind tunned?

— Sa oled ju minu üts kord enne surmast peastnud.

— Mina? Kus?

— Soontaganas. Kas sa ei mäleta enam — sa nime-tasid mind oma õeks, millest ma sugugi aru ei saanud.

— Aga, ja see olid ka sina? On see võimalik? Siis ei põlga Waike mind mitte?

— Waike armastab sind enam kui oma elu. Oh kui ta sind jälle näha saaks! See oleks rõõm! Oh millal saame randa?

— Kas Leola kantsis ka sina olid? küsis Wambola põnewalt ootes.

— Ei olnud. See oli Waike. Ta kõneles seda, et sa wihaga sealt ära olla põgenenud. Ta oli selle üle väga õnnetu.

— Aga ta ei tahtnud minust midagi teada, wastas Wambola elawalt. Ta ütles, et mina mitte enam ta wend ei olla.

— See on ka õige. Sina ei ole mitte tema wend ega tema sinu õde. Waike on Leola wanema Lembitu tütar ja sina Soontagana wanema poeg.

— Meie ei ole mitte õdet wenda? hüüdis Wambola pea aegu hõisates. Ja tema armastab mind? On see võimalik?

— Tema armastab sind südamest, rohkem kui midagi muud siin ilmas. Ta on suure ja kuulsa wanema Meeme kotsjad sinu pärast tagasi lükanud. Ta ei lähe elu seesti mehele, kui ta sind ei saa. Seda on ta mulle oma suuga finnitamud.

— Waike, Waike, mu ainus rõõm, mu elu — õhkas Wambola õnneliku tundmuse koorma alla pea nõrkedes. Millest ta undgi ei mõistnud näha, oli korrage sündinud. Tema ei olnud Waike lihane wend; ta tohtis teda armastada, palawalt, ära rääkimata — ja see ingel armastas teda! Süda, mis nimetab ja weel õnneks, kui see sind õnsuse riiki ei tõsta? Ta nuttis kui weike lapsuke. Need oliwad otsatuma õnne pisarad. Müüd oli talle kõik korrage selgeks läinud, mis need kõned tähendasiwad, mis ta omas liig ärritatud meeles oli rääkinud. Tal tõusis üsna häbipuna palgesse, kui ta oma feltsilase peale waatas. See ei olnud müüd laugeliski enam nii Waike nagu, et armastaja film nende wahel wahet ei leidnud. Ja ometi oli ta nii pime olnud! Ja miks ei olnud ta inimeste käest Waike üle mingit järele küsinud? Need oleksiwad talle küllalt teadnud jutustada, et Waike Lembitu tütar on, teda Soontagana wanema naine oma tütrema ülesse kaswatas. Jah, pärast on kerge tark olla, aga parajal ajal pole mõistust kufagil! Aga mis selle üle müüd weel pead murda. Kõik oli ju kõige paremas korras.

— Müüd tahan ma jälle elada, ütles ta wiimaks waimus-

tusega. Ma tahan kõik heaks teha, ma pean Waite üles leidma, tema peab minu kõrwal olema kui ma sõtta lähen — meie maa peab waenlastest puhastatud saama — nüüd edasi! Ruldne oled sa, kallid elu, südame põhjast termitan sind, sa weerem päike ja sinaw meri — teie mu truud saatjad isamaa pinnal.

Seeäralik wäsimus sundis ta tagasi wajuma. Ta oli haigusest weel väga nõrk ja nii suur meelte liigutus ja kõnelemine oli kõik jõuu ära kurnanud.

Leida waatas kartlikult ranna poole. See oli ikka kaugemale jäänud. Ta wäsinud känd sõudsiwad lüü, aga maa tuul ajas lootliku ikka kaugemale ja kaugemale merele ja rand kadus ikka rohkem ja rohkem kätte jõudma hämariku hõlma. Snnelik haige ei märganud sest midagi, mis hirm neiukses südant rõhus. Ta oli wistist magama jäänud. See oli talle kosutuseks, millest Leida teda ei tahtnud ehitada ega kardetawa elutõsiduse sisse tunna, kus ta nõrkus ometigi mingiugust abi ei oleks wõinud anda.

Ta filmade ees seisis elawalt tutaw kodumaa meri ja selle sõjamehe pilt, kes igal pool tema saatja oli olnud. Oh, kuidas tõusis nüüd ka tema südames uus igatsus selle kalli pildi järele, keda ta kustumata kõigist elutormidest läbi südames kandis. Nüüd polnud muud kui maale waja saada, ja kõik wõis weel täide minna, mis tussuw süda nii palawalt igatjes.

Aga oodetud rand kadus kaugemale, jõud läks nõrgemaks, laened lastusiwad kõrgemale lootliku äärt wastu, tuul läks kaugemaks, uduema lautas oma tiiwad üle mere pinna — merepinnal harjunud neiukses sõudis ja õhtas. Ta tundis ju merd ja tema hirmsaid tujusid lapsest saadik.

37. Elu sõjaajal.

Gesti malema pidi ta seekord wõiduta taganema. Ta oli küll mitmed maafonnad lagedaks riisunud, aga linnadest leidis ta walmis sõjamäe eest. Kuul waenlased nende tulekut teada saanud, see oli Gesti wanematele kätte saamata mõistatuses. Nad pöörsiwad kurwa meelega koju tagasi. Maniwalde ja Meeme, kes ka Taara-aida oliwad katsunud tungida, pidiwad suure kahjuga ja ilma otsitawa piigakese peastmiseta tagasi pöörama.

Selle aja sees aga ruttasiwad Läti wanemad Doole ja

Paite Riiga abi otsima. Piiskopi mehed Theodorich tuli ka kohe suure hulga ristisõitjate rüütlitega neile appi. Lätlaste Wõnnu wanema Bertholdi ja Liwlaste oma würosti Raupo all ühendasiwad endid Saksa rüütlitega ning rändasiwad mööda mere äärt Eesti maale Metsapöole maakonda. Kui siit midagi leida ei olnud, siis pöörasiwad nad Sakala maa poole. Kolm päewa hulkusiwad nad suuri metsi, soosi ja rabasi mööda, ennegu Lembitu kantsi juurde jõudsiwad. See kōik oli nii wagusi sündinud, et keegi nende tulekut ei teadnud. Kus inimesi ees leiti, need tapeti ilma armuta sinna paita, riisuti wara ära ja põletati elumajad tuhaks.

Ra Lembitu linn oli ära wõidetud ja osalt ära põletatud. Wägew wanem oli oma waprast sõjamehed kōik koju lastnud minna, et wäsitawatest sõjakäikudest puhata ja siis weel kord õnne katsuda. Nii ei leidnud waenulised ühendatud wäed kuskilt wastupanemist. Ragu selle aegne sõjawees, saiwad kōik wanad ja lapsed ära tapetud, noored neiud ja naised wangi wõetud ja majad tuhaks põletatud. Ra Lembitu perekonna sekka oli see häda ja ahastust toonud: Ta naise wanemad ja tütar oliwad kadunud. Kuhu nad jäänud, seda ei wõinud ta nii pea weel teada. Aga ta süda aimas, et nad igawest und magawad. Wangi wõis üksi Waite olla sattunud, sest wanu inimesi ei hakanud keegi ühes wedama.

Lema kartus oli osalt õige. Seekord wõtsiwad kaks Lati wanemat Paite ja Doole Waite oma wahtimise alla. Rõõmsad oma saagi üle, tõttasiwad nad Waitega koju poole minema.

Wanema tütar oli surmani kurb. Nüüd oli ta ometigi kōik kantanud. Lema isa ega ka teiste wanemate malewa ei olnud ta õde wangist wõinud peasta — Wambola oli waenlaste seas, kes teab, mis temale seal sündinud — ja nüüd oliwad ta armsad wanemad ka surma leidnud ja kes teab weel, kui hirmust, sest waenlastel ju südant ei olnud. Oh, kui palju ennem oleks ta nende seas olnud, selle südame tufsumise waenlaste halastamata käsi lõpetanud. Ta süda oli liig suurest kurwastusest ja wahetpidamata ärritatud meelest nõrgaks läinud. Mis maffis seal elu, kus ta ometi wõimalik ei olnud! Ta silmad oliwad juba piiratest kuivaks nutetud.

Ilma mõtteta, tundmustest tuim ja enese saatusest hoo-

limata astusiwad ta wäfind jalad üht külateged mööda edasi, mis läbi suure metsa wiis. Häliste kargasiwad mitu talumeest Pätlaste kallale. Cesti talumehi oli küll rohkem, aga neil polnud muud sõjariista, kui tugewad malgad, kuna Pätlastes kõigesuguste sõjariistadega ehitatud olivad ja sellepärast kaua wasta paniwad. Põgenemine oli asjata katse, sellepärast sõdisiwad nad ka elu eest haruldase südibusega. Tapluse lõpul olivad neli kõrwu rohu peal: kaks Cesti talupoega ja mõlemad Pāti wanemad. Waike oli ootamata peastmise üle rõõmu pärast otse kui pooluimane. Talumeeste rõõm ei olnud ka wäike, kui nägiwad, et peastetud piiga nende suure wanema Lembitu tütar oli. Nad wiisiwad ta kaugele metsa oma warjupaika, kust waenlased neid enam üles ei mõits leida.

Sinna warjupaika pidiwad nad paraku kaua aega jääma, sest waenlased käisiwad wahetpidamata maad riisumas. Üks jalk küll läks ära, aga teine uus ja tugewam tuli asemele, riisus ja rõõwis weel hirmsamine, otis wiimastesse metsanurkadesse warjule põgenenud naised ja lapsed üles ja wedas nad wangi. Ilma koduta hulkusiwad, kes weel järele jäänud, metsi mööda ühest teisest, et endid ja oma kallimat warandust tagedate waenlaste eest hoida. Kõige selle kolebuse juurde tuli weel hirmus kakk, mis Liwimaa sõjawäljadel alanud ja mida nüüd waenlased ühes toonud. Palju, kes waenlase mõõgast elama jäänud, langesiwad katku kätte. Häda ja wiletsust oli igal pool, abi ei nähtud kuskilgi. Surma waikeus kattis Cesti lõunapoolseid maid. Kus wanaste rõõmus laul lindude lauluga wõidu helisenud, suitseiwad nüüd elumajade rusud ja aurasiwad ehk mädanesiwad tapetud inimeste kehad, ja pimedates metsa nurkades, soode ja rabade kessel, kuhu muidu waewalt inimese jalg oli saanud, külmetasiwad ja nälgisiwad waesed koduta ümberhulkujad põgenejad. Nad käisiwad oma loomakarjadega waitfelt sügawas metsas. Elajate suud olivad kinni seutud, et nad healt teha ei saaks ega waenlastele kuulutada, kus nad warjul olivad. Üle põhjatumate soode mindi laudade peal, mida ikka edasi kanti. Mõningad mehed, kes weel järele olivad jäänud, käisiwad ümber ringi maal külade ja linnade lähedal waenlasti waritsemas ja omastele toitu toomas. Wähekel aga läks torda toidumaraga

tagasi tulla; suuremalt jault langefiwad nad waenlaste kätte, es wahet pidamata maal riisufiwad ja põletufiwad.

Pitalt, pitalt wenufiwad ootajatel kardetawad päewad ja kolebad sügisifed ööd mööda.

38. Wiimane jällenägemine.

Kristlaste ajarehtenduse järele oliwad juba kaks nädalat jellest ajast saadit mööda läinud, kui Waite Wambolaga mere laenatel sõitis ja õhket kiusaja maatuule käes ikka rannast kaugemale sai aetud. See oli aga põgenejatele õnneks olnud, sest maal olefiwad nad jälle waenlaste kätte langenud, kes termes rannas Miiast kuni Metsapooleni liikumast oliwad. Waite ei mõifinud küll sel korral selle hädaku peale mõelda, mis neid rannal waritses. Ta nägi eneste hukatust mere laenetes ette ja needis kiusajat tuult, mis ta jõuu kurnas ning waenulifelt rannast, kus ta ainult oma praafimist nägi, ikka kaugemale ajas. Nälast nõrk ja külmaft kohmetanud langes ta wiimaks niifama ramestufesse, nagu ta haige feltfimees, ja lained ajafiwad neid edasi.

Sellest olefust oli neid wasta feltööd üks Saarlaste sõjalaem, kes waenlasti luuramas käis, merelt leidnud ja oma peale wõtnud. Mii pea kui Wambola termis nii kaugale oli jõudnud, et juba pikema reisi ette wõis wõtta, läfifwad nad Rihnujaarelt, kus nad oliwad paigal olnud Metsapoolle maale. Wambola efimene käik oli Miiestesse, kus tema tuttav tark elas ja kuhu ta Waite faatnud. Targa hurtfifust ei olnud aga muud järele jäänud kui tuha hunnik. Sgal pool, kus enne kenad külad ja wiljakad nurmed oliwad feisnub, nägi film kohutawaib piltif: häwitust, laastamist ja furnukehafib, kelle kallal kaarnad riidlefiwad. Elawate inimestega ei puutunud nad kuskil kokku. Kus neid ka oli, need oliwad waenlasted. Et nendega mitte kokku puutuda, hoibufiwad nad sügawamasse metsa fiese, kus nad pilwes ilmabel ja pimedatel öödel kaua ümber effifiwad.

Ühel päewal oliwad nad lagebamast maad filmates fuitsu eneste ümber näinud. Seal põlefifwad weel mõned üfifitud küla elumajad. Ette juba aimates, mis hirmjaid piltifid film fiiin näha faab, andis Leida nõuu tagasi minna. Weel ei olnud nad fadat sammugi kaugale jõudnud, kui üks suur must koer nende poole kargas. Ta ajas mõlema najale püsti ja niufjus seal juures halebaste.

— Ha, see on wana Wotele koer, hüüdis Wambola rõõmfaste. Ma usun, et ta peremees ka fiiin on.

Nüüd tundis ka Leida feba koera, ehk ta teba küll ühe ainukefe korra ja fiiisti weel pimebas oli näinud. Warsti aga läks ta jälle minema, kus juures ta nagu kufjades Wambola ja Leida peale tagasi waatas. Sõna laufumata astufifwad mõlemad talle järele, sest mis kumbgi aimas, feba ei julgenud ta teifele awaldada.

Seal pööfaste wahel ta lames — eluta Wotele keha. Warin käis mõlemil kehast läbi. Mõlemad tundufiwad teda. Niufjades läks

koer tema ligidale, lallus ta kasa ja nägu, mis werega laetud oli. Ta oli waenast weel ära tunda. Ta lõi aga weel filmad lahti — ta elas. Wäsinult langesiwad ta juured selged filmad ehmatanud juures olejate peale — ta nägu jäi aga muutmata — ta ei olnud wist neid tunnud. Wambola lastis tema korma maha, tõstis ta pea õrnalt üles ja hüüdis talle lapselikult hellusega: — Isa Wotele, sina siin! waata mu peale ja tunne oma Wambolat. See lästi, kes siin su pead hoiab, tahab su mõrtsukatele nende kurjust kätte tajuda. Beri ihk!ab werehinda. Tõuse weel üles, ah waata weel minu otsa! Ma pean sinu helbeid filmi nägema . . . Ja wanake ajas ka omad filmad lahti. Need oliwad aga otse kui klaasist. Raua seisiwad need liikumata nooremehe poole pöördud, siis lehwis seal korra lahke naeratus.

— Sina, Wambola, ütles ta tase nõrga, murtud healega. Kus on mu tütar? — Peastisid ta ära?

— Tase, ära räägi jampsi juttu. Kes on sinu tütar?

— Leida! Waite! Sina nende peastja. Ma tean kõik — Waite kõneles — kas peastisid Leida?

— Leida on siin! wastas Wambola, kes ikka weel aru ei saanud, millest wanake nõrgal healel kõneles. Ta näitas neiu peale.

— Leida, mu laps! Sumalatele tänu. Tule, ma tahan sind katsuda. Oh, nüüd wõin ma surra. Ma olen õnnelik. Oh, kui te wanaema ka weel elaks — aga ma usun, nad on ta ära põletanud — elawalt — hirmus — taju neile kätte — Wambola — nad on hirmsaid tõõsid teinud — kutsu kõik rahwa wanemad kottu — olge üks mees ja üks hing — waenlasti on palju — nad on tugewad — wõidawad meid ära — Seiske wasta — olge taljuts —

Ta ei saanud enam edasi. Ging maeti rindu finni. Silmamees seisiwad mõlemad noored inimesed tema juures, kõhtunud, segased, ei mõistnud ta sõnu täieste.

— Kus on Waite? ägas Wambola.

— Metsas peibus. Küll ta isa Lembit ta üles otsib. Leida, sa oled tema õde — Manimalde otsib sind — Kui kottu saate — tuletage ka mind meelde — Oh, ma kuulen — maa müdiseb — hirmusad waenlased — põgeneged — koguge wäge — põhjapool Gestimaal — siin ei ole — Soomlased meie wannad — taewas õnnistagu teid — oh, ma näen tuld — kuulen kisa — oh, wõi kohab minu naise — Halliste targa hädatiwa weel kormus — nii hüüdis ta — kui tuli ta ümber põles — oh need leegid — südamega waenlased — mu filmad kustuwad — antke kätt — nii — põge — neged —

Tumepunane were oja purtskas tal juust wälja — ta wajus tagasi ja oli — surnud.

Õnnatult seisiwad noored inimesed ta külma surnukeha juures, fudames sügawad waluhaawad, filmas waigistamatata pisarad. Weel digel ajal märkas Wambola, et wanake õigust oli ütelnud. Suitsewa küla keskest tuliwad waenlaste salgad nende poole. Siin ei wõinud aega wiita. Tema kohus oli Leidat, keda jureja oma lapselks nime-

tanud, peasta. Nuttu kadus jta temaga palju metsu puude wahela. Kadund wanema ainsaks waiwajaks jai ta truu toer.

39. Kasuwend ja kasuõde.

Singede aeg oli anmu möödas. Waenlaste sõjakäigud oliwad wähemaks jäänud, sest terwelt maalt polnud enam midagi rõõwida. Pafane talwe külm oli sõja lõpetanud ja paks lumi kõik ahastuse oma alla matnud. Lembit ehitas oma linna elamise tarwis üles, inimesed tegiwad enestele endiste elumajade põlenud risube asemele jälle uued majad ning kogusiwad pita wiletsuse ja põgenemise aja järele jälle kord soja kolde ümber kolkku. Ka Waike oli oma warjupaigast wälja tulnud ja kodus isa eest leidnud. Wanad wanemad oliwad aga kadunud ja nendest ei teadnud keegi, kuhu nad jäänud. Kõneldi ta, et waenlaste nad ühe saunahurtisiku sisse elusalt ära põletanud, aga seda kõneldi nii mitmet wiisi, et silt midagi tõsi kätte ei saadud. Mõned teadsiwad kõnelda, et wale-Wotele ta kõige naisega ära tapnud. Et nad otja oliwad saanud, paistis juba sellest, et neid kufagilt wälja ei tulnud, kui pelgu läinud inimesed jälle oma endise kodusse tagasi tulid. Oh kui palju nuteti sel ajal igal pool pisaraid, kui palju ootasiwad asjata omaksete ilmumist! Ka Waike tegi seda. Oma õest ega Wambolast ei kuulnud ta enam midagi. Nii oli ta selle hirmsa ja kaua kestwa sõja järele oma kallid wanemad kaotanud ning ta kõige ilusamad lootused.

Ühel külmal talwe õösel istus jälle Lembit oma linnas Meemega koos ja kõneles wiimastest sõdadeist Harju ja Järwamaal. Waike istus waikselt oma keterwarre taga ja kuulas nende juttu. Kui ta seda kuulis, et Wenelased Nowgorobi küniga Mskilawi juhatusel kuni Warbola linnani tunginud, waatas ta põnewalt ülesse. Warbola wanem oli ju tema õe armuke, ja sellepärast ta kaeftit talle tähtjas.

— Kas Wenelased on Maniwalde ära wõitnud? küsis ta.

Meeme waatas naeratama näuga ilusa neiu poole. Ta oli rõõmus, et see ennast ta nende jutu sekka segas. — Ei ole! wastas ta.

— Di, see on rõõmus kuulda. Kas waenlased juba läinud?

— Jah. Aga nad on seitse sada marka nahku ta ühes wiinud. Seda peawad nad jälle mitme wõrra tagasi maksma.

— Kus on nüüd Maniwalde ise?

— Tema kogub oma malewa kolkku ja ühendab ennast meiega sõtta minemiseks. Ta wõib juba ligemate päewade sees siin olla.

— Oh, kui see ta niisama tühja läheb, nagu kõik sõjakäigud Läti ja Liwi meeste wastu! õhkas neiu ja ta filmad täitsiwad endid pisaratega. — Leida ja kalamehe, tema peastja ja armukele fuju astusiwad ta filmade ette. Ta wajus warsti nii mõtetesse, et ta enam ei kuulnud, kui wiimaks mõlemad wanemad kuulates seisma jäiwad. Wäljas ukse taga oli kompsimist kuulda. Meeme läks rasmatulega wastu. Ta kargas ehmadest tagasi, kui Wambola enese ees nägi.

See astus wiivitamata sisse ja tõmbas ühe rätiku sisse mähitud neiu-
tese õrnalt enese järele.

— Wambola, hüüdis Lembit. Sina oled veel eluga peasenud.
Tule mu rinnale! Waite, waata siia. Siin on ju Wambola.

— Wambola, hüüdis ta nagu üles ärgates.

— Waite, mu Waite! hüüdis ta ennast Lembitust lahti listu-
des. Anna mulle andeks, mis ma omas hullus meeles sinu wastu
olen ülesohut teinud. Ma ei teadnud — ma ei saanud sinust aru —
nüüd tean ma kõik. Nüüd ei taha ma sind enam oma õeks, waid —

— Waid armutejeks! ütles Waite taja, aga õnnelikult wahetele.
Kas ja veel mu eest tahad põgeneda?

— Muruneiu eest! Oh, kui ma ju eest põgenesin, tahtis mul süda
lõhkeda. Ma tahtsin sind põlata, ära unustada, aga sa seisid nii
tustutamata tuliste tähtega minu südame, mu silmade ees, et ma
rumalaks pidin jääma. Oh oleksin ma nätufenegi tõrju lahti mõist-
nud teha, siis oleksin ma kohe pidanud kuulma, kes sa oled — aga,
wast olivad jumalad jeda nii meie ülisuureks õnneks arwanud.

— Jah, mu õnn on otjata. Ma mõiksin maailma oma taen-
lasse wõtta, ta waenlastegi peale armu heita — —

Meeste tõsised näud paniwad tal sõnad keele peale kinni.

— Kus on aga Leida, mu õde?

Leida oli siamaale pealtwaataja olnud. Nüüd astus ta ette.

— Siin ma olen, Waite. Wambola on ta minu peastnud. Ta
oleks jelle juures pea elu tautanud. Matka sina talle head. See
saab ta õnnelikult tegema. Tee jeda oma truud sõbra pärast.

— Wambola on meie mõlemate elu ja auu peastja. Ta on
mu kõige suurem õnn. Aga meie oleme lihased õed. Tule mu rin-
nale. Lase selles ilusas ja armsas teadmisest õde de rinnal puhata.
Meie südamed tundsiwad juba kohe üht sala ühenduse sidet, mis meid
wangipõlwes wankumata truuduse teineteisega ühendab.

Kes mõiks sõnadega jeda õnne kirjeldada, mis siin neli südant
tundsiwad. Isa, lapsed, armuke nii pika lahutuse järel jälle koos,
terwelt, priiskelt — siis, kui juba lõtkusaamise lootus kustunud oli.
Meeme üksi tundis enese nagu mõera teiste hulgas olema. Seda
märkas Waite ja läks tema ligi ning palus teda unustada, mis neil
ees olnud ning tema wennaks saada, teda ta tautanud. Õnnetäiest
südamest palus ta Wambola tema kätt jojalst pigistades jedaajama,
kuni see tõutas pakkumist wasta wõtta ja mõlemate truuts wennaks jääda.

Meeme terwe mõistus nägi ära, et lugu muuta ei wõinud,
mäletas ta oma tõutust Waite wasta ja andis järele. Ta pidas sõna.

— Kui ta Maniwalde siin oleks, õeke, hüüdis Waite õnnelikult.

— Kui ta aga on siin, mis siis? hüüdis kolaw heal selja tagast.

Waite kargas kiskades üles. See oli ju Maniwalde ise. — Kas
jeda neiu siin tunned? Ühis ta teda kätt pidi Leida juurde wiles.

— Leida! Sina siin!... — Maniwalde, ma olen siin.

— Oh, see õnnekoorm on liig. Kus oled sa olnud, kes ju siia toonud?

— Wambola! . . . — Wambola? kus tema on?

— Kas ja mind enam ei tunne? küsis Wambola oma sõbra poole pöörates ja ta läti tugewaste pigistades.

— Tule mu rinnale, kallis Wambola. Näiud tohin ju nime nime-
taba. Kas ei olnud minu manitsemine su elu pärast õige? Sa otsisid
enelele oma õnnetu armastuse pärast otsa. Kudas on nüüd sellega lugu?

— Ma olen üliõnnelik.

— Mina kah. Wõta mu õige südameilikum tänu selle eest wasta,
et ja mulle mu kallitse ära oled peastunud.

Õnnetusel jutustati nüüd suure rutuga kõik juhtumised läbi, mis
sellegil olnud. Õige rohkem kiitust sai Wambola oma wapruse eest.

40. Kerjaja.

Senibit oli warsti selle järele oma waimeste ja Meemega Pihtwa
linna ära wõitnud ja sealt suure jaagiga tagasi tulnud. Ka oli-
wad Lätlasted ja Wiimlasted temaga rahu teinud, nii et nüüd mõni aeg
lord puhata ja kodust perelonna õnne wõis maitseba. Terwe maakoond
pidas noorte paaride pulmi, mille järele Wambola jälle Soontaga-
nasse läks, kus sõjast ülejäänud rahwas teda suure rõõmuga ja auus-
tamisega wasta wõttis. Näis, nagu oleks temaga õnn jälle maale
tagasi pöörnud ja waenlasted maalt jäänawalt ära kadunud. Aga see
oli ainult wäsimuse puhkamine ja wäe kogumine, et pärast parajal
ajal weel hirmsamine peale wõiks hakata.

Jälle oli sügis kätte jõudnud, lehed puudelt maha langenud
ja mitmed sõjad ja werewalamised üle maa täinud. Ilm oli ilus,
päike jaotis oma kuldseid kiiri eha sülelt metsjalatwade peale ning
tasane tuul mängis jahistes kuiwade lehtedega, mis ammu oma
wärstuse ja ilusa seisutoha kõrgete hiepuunde peal tautanud. Siemäe
jalal kõnelesiwad kaks noort naist ustawalt teineteisega. Nende
riided tunnistasiwad, et nad õige kõrgemast seisusest oliwad. Mõõda
minejad küllainimesed teretasiwad neid õige juurema anupakkumise-
ga, ja oliwad õnnelikud neid oma küla ligidal nähes. Mõõda weikest
metja teed sammus tasakeste üks narušetes riides mehike
nende poole, keda nad aga elawas jutu ajamises tähele ei pannud.

— Oh kui hea on, Leida, et me jälle hulga aja järele tokku
oleme saanud, ütles teine hellalt ta ümbert finni hoides. Jutusta
mulle weel kord oma peastmise lugu.

— Seameelega, kallis õde, kui ta aga igawaks ei lähe.
On juba wana ahi! . . . — Mulle aga igaweste uus.

Ja Leida kõneles suure waimustusega, mis Wambola tema eest
teinud ja misjuguje ligutusega ta merel tema tunnistust kuulnud.

— Oh mu hea, truu kasuwend, ütles Waite tüti aja järele
filmi kuiwatades. Kus peaks aga see hirmus Panda nüüd olema?
Kas ta Saksad talle rüütli surmamisi mitte kätte ei tasunud?

— Seda ei tea ma mitte. Õnn, et tema rojased jalad enam

meie maal ei kõnni. Sätame selle jutu parem järele, sest Panda lugu teeb mu hirmus rahutumaks. — Nää, waata, kes see on, kes sealt kapi najal meie poole longerdab? Nii wiltsas riides wana-kest pole ma enne weel näinud.

Mõlemad waatafiwad üles. Päite oli juba alla weerenud ja wõbewiku kumal ei wõinud nad tuleja nägu näha. Tema oli aga õdesti näinud ja astus alandlikult nende poole.

— Andke aneid waelele, hülüdis ta paludes. Ma olen kauge-
gelt tulnud ja nälgja kannatanud, mu wanad jalad ei taha edasi jõuda.

Smeks pannes waatafiwad suurtsugu naised wanatele ja siis teineteise otsa. See heal kui ta muudetud, oli neile tuttam.

— Kes sa oled, wõeras? küsis Waike.

Wõeras kohmetas. Ta ei leidnud wastust.

Kerjajad ei ei ole ma siamaale weel näinud, ütles Leida, aga niisugusel häda ajal wõib ju wana inimene pea nälgja jääda. Tule meiega ühes, me tahame su küla heade inimeste juurde wiia, kes sulle süüa ja õmaja annawad. Su wanad ja nõrgad liikmed peawad soojas kinnitust saama. Tule, wõeras, kes sa ka oled, inimene peab inimese wastu halastust näitama.

Wanate filmitjes lohkudes õdesid. Ta huultel liikufiwad aru saamata sõnad. Ta tahtis edasi astuda.

— Dots weel wähe, wõeras, hülüdis Waike täis taastundmust. Nää, sealt tulewad juba ka meie mehed. . . Wambola, tule ruttu, hülüdis ta rõõmsalt metsa serra poole, kust Wambola Maniwaldega suure musta koera ja jahisaagiga nende nende poole sammufiwad.

— Wambola, ümises wanate ehmatades oma selja taha. Wambola ja Maniwalde — suur Sumal — mu põlwed nõrkewad —

Ta rutuste hakkas ta minema.

Leida, kes sinna jäi, waatas imeks panemisega kerjaja järele. Talle tuliwad imelikud, pea kohutawad mõtted päha. — Tema nägu, tema heal, ümises ta ise eneses. Sa näe, kuidas ta ruttu läheb! — ta põgeneb!

Waike oli meeste wastu läinud ja tuli nendega nüüd elawalt juttu ajades ruttu õe poole. Korraka läks koer hirmus rahutuks, kargas ruttu kerjaja poole ja enne kui keegi keelda oleks saanud, kiskus ta waele kerjaja wihaga maha. See tisenidas surma hirmus ja katsus wihast looma enesest ära ajada, aga ta oli kui hull ja lõhkus edasi. Ruttu oliwad kõik neli seal, ja Irmu pidi mitu korda õõli saama, enne ku urisched were sees hoigaja kerjaja rahule jättis.

Kõik oliwad selle üle ehmatanud. Ette waatlikult tõstis Wambola ta üles ja naised pühkufiwad ta näu puhtaks. Siiski katsus ta oma nägu nii palju kui võimalik ära käämata. — Laske mind rahuga furra, ägises ta trotslikult. Te olete ju minu werd saanud, mis te must weel tahate.

— Panda hülüduwad Leida ja Wambola. Sa, meie äraandjal!

— Panda jah, kinnitas õnnetu metslikult. Sooge nüüd mu werd, tehke mulle rutuline ots, ärge piinate mind, ma olen teie läes.

— Rust oled ja siia saanud? küsitiwad tõit nagu ühest suust, kuna kõigil wärin läbi teha läis. Oled ja ikka weel meie äraandja?

— Ise ära antud, ägas mehite. Waene põgeneja, kerjoja! — nad tahtsiwad minu truuduse eest mu elu wõtta, et lord elsinud ja Saksa rüütli Wambola pähä furnuks lastnud petja. Oh taewas, niisid pean siin surema — koera hammaste haawadesse! Ära neetud olgu see koer, kes mind ei ole unustanud. Miks ma teda maha ei löönud, kui ta siis mu kallale tiffus, kui tema põlewasse hurtisitusse ajasin.

— Kelle? küsis Waite juures ärrituses.

— Targa, kes mind needis — oma waenlase Wotele naise —

— Minu ema! Oh teie jumalad. Siis on see nuhtlus õige. Üheski patt ei jää tasumata.

— Parastage tõit, teie ära neetud, hüüdis Panda hirmu healega. Minule teie ometi enam kätte maksa ei saa. Ma tegin hästi, et selle nõia ära põletasin. Hahah! Mul on ta kisenamine weel kõrwus. Hahah! nõnda saawad weel mitmed teisigi kisenama — oodake, waenlased pole weel furnud — nad tulewad suurema wäega, hirmu sama wiha — toowad häwitust — werewalamist — wõidawad — teie kuulus — tore! sugu — lõpeb ja teie uhked pead painuwad — ka minu teatud weri kisenab kättemaksu — hirmust — werist — häda — hukatus — teile — — Sõnad jäiwad tal kuru — keel jäi seisma, filmad kautasiwad läikimise — ta oli furnud.

Sügawaste liigutatud seisawad wanemate paarid oma weri waenlase furnuteha juures. Nende südames ei keenud wiha tema wastu, waid haledus, taastundmus, ehk furnud waenlane küll igale ühele neile rohkem kurja oli teinud, kui kümme surma talle kätte oleks jõudnud tasuda. Kus mõistmata loom kättemaksjaks oli heitnud, seal pibi inimlik wiha wailima. Ta oli oma päewad nii wiltsalt lõpetanud, et see einimesele nam ei tõlbanud, tema pärast wiha kanda. Koera wiha aga ei olnud weel lõpuud. Ta tahtis wägise weel ta kallal oma kustutamata wiha lahutada ja läks selle pärast wäga wastameelt omaste järel sellest kolest paigast ära.

Sureja Panda oli osalt tõtt ette kuulutanud. Sõjad ei jäänud sellega weel otja, waid siimaalsed tülid ja wõitlused oliwad alles nagu weel suuremate ja werisemate, rahwa elu ja surma üle otsust tegewate wõitlemistee eesmärg olnud. Weikse Gesti rahwa jõud sai aastate jooksul nii ära furnatud, et ta wiimaks alla sai rõhutud. Waenlased oliwad nende wastu liig suured ja tugewad. Leppimisest ja järeleandimisest ei olnud kumbgil pool juttu. 3 aastat pärast siin jutustatud juhtumist tuliwad waenlased jälle külmal talwel Soontaganasse, ja kui nad ära läksiwad, oliwad tõit waprast Soontagana mehed, kes ära ei põgenenud, Wambola linnas oma noore wanema ja selle noore naise Waite kõrwal külmad furnutehad. Wambola oli esimene ohwer ja Soontagana linn oli esimene, mis waenlaste kätte langes. See oli aastal 1215 jõulu ajal.

Manimalde elas aga kaua weel oma armisa Leibaga ning wõitles isamaa eest kui lõwi. Ta tahtis oma truud sõbra ja kallid naised surma kurjategijatele kätte maksta. Selleks ühendas ta kõiged Eesti lüunapoolsed maakonnad ja tõutas nii kaua waenlaste wastu isamaa ja rahwa wabaduse eest sõdida, kuni Gestimaal weel üks küünra pitkune poisike meheks kaswanud on. Temaga oli terwe rahwas ühes nõuus ja isearanis wanemad ja kuulsamad wanemad, Lembit ja Meeme. Kui ka need aastal 1217 mõlemad langesiwad, siis oli nagu kindlale meeste müürile, mis Gestimaad hoidis, aul sisse lõhutud. 1224 langes ka Tartu linn, ning sellega oli terwe rahwas langenud, kui ka siin ja seal mõni üksik maakond ja wanem weel oma priiust peasta katsus. Need saidwad aga warsti wastuhakkamiseks jõuetuks tehtud. Mõõbas oliwad endised õnnelise priipõlwe päewad, ning lõhtewa südamega pidi priiuses sündinud ja sellega harjunud rahwas nüüd ennast wõera wõimu ette alandama ja tema sõna kuulma. Waprad wanemad kandsiwad ühes oma rahwaga seda iket, mis neile wõeras wõim aeg ajalt peale pani.

Sõjad ja orjapõli kautasiwad parabisi ilu isamaa aasabelt, rõõmu helinad ja laulukaja. Kui palju suurust ja ilu pole hauda läinud, ja teekäija jalal ei aimagi, mille rusudel ta rändab. Önn käib ilmas teeru. Kui päike ilmas ühele rahwale looja läheb, siis tõuseb ta teisele.

Sellest kurwast sünnimusest on see umb-usalbus wälja kaswanud, mida praegugi weel Gestlaste juures Sakste wastu näha on. Nüüdgi näitab ta kalm ja umbusklik Sakste wastu olema. Seda on need, kes juba aastate eest tagasi rahwa käest juttusid ja wanawara tahtsiwad korjata, ise näinud ja sellest kirjutanud. Üks nendest, kes ise sünnimise poolest Sakslane on, kõneleb ühes Öpet. Eesti Seltsi aastaraamatus järgmiselt: „Gestlane ei jutusta Sakslasele oma muinasjuttu. See on talle pühadus. Ta mäletab weel oma ilusamat minewikku, teab, et Saks ta priiuse ja õnne riisus, ja isade wiha jääb pojale päranduseks. Iga jutustab lastele isamaa õnnelise minewikust, kangelaste töödest, kadunud jumalatest — Sakslastele on ta suu kinni.“ Ta kuida wiisi üks Gestlane neist asjadest ja aegadest jutustab, sellest kirjutab üks teine Sakslane nii:

„Jutustamisel lähewad keele paelad lahti, põnad woolawad kõrgemas kujuk ilusal helil, mida igapäewane elu ei tunne. Silm särab õnneliselt; terwe keha kerkib waimustuse jõul. Ta on weel seesama Gestlane, aga siiski hoopis teine, kelle waimustatud waatel Wanemuine oma kandleiga, Roit ja Amarik ja tuhat teist wana aja waimukogu läbi pimedada metsa ja üle tema latwade walgustawalt kõiguwad. Sakslasele ta oma laulupid ei laula. Meid wõib ainult õitsetulel täies wabaduses kuulda, kus wärske luule õhul isearalises waimus lehwib, mis kuuljat ilma tahtmata ära rääkimata magusasse unesse tiigutab ja otse nõibuswõimuga täidab.“

Juhkawa.

Esimene anne.

Wend ja õde. — Wõeras wanake. — Waenlased. — Sureja ema sõnad. — Wanema matustel. — Metsatwain. — Kaks kalameest. — Torniwahk.

Teine anne.

Tormine õõ. — Armupaelad. — Lunramise peal. — Dotamata õnn. — Tühi peja. — Mis sõda tõi. — Kurb sõnum. — Sõber häda ajal. — Targa juures — lued plaanid.

Kolmas anne.

Kaks wanemat. — Häda ei tule kell kaelas. — Õnnetu jälle-nägemine. — Kinni püütud. — Tähtjas leidus. — Waenlased Wiljandi all. — Veel kord wend ja õde. — Kes on see neiu? — Tundmata sõnumik on tõtt rääkinud. — „Maga magamas“ — Isa ja tütar.

Neljäs anne.

Kaks sõbrannat. — Kalamees. — Üks wanema paar. — Tema see on! — Metjal kõrwad. — Yirmus õõ. — Dotamata sõnumi tooja. — Kallilt ostetud priius. — Tume punkt selgub. — Eln sõja ajal. — Wiimane jälle-nägemine. — Kõutwend ja kasuõde. — Kerkaja. — Ots.

Igast raamatu poest saada. Sulga wiisi ostjad saamad kõrged protsendid.

Arwustused Eesti ajalehtedest.

Postimees kirjutab „Wambolast“: „Nii uue raamatu nimi, mille ilmumist rõõmuga mõime termitada. Wiimajal ajal on küll Eesti kirjanduse kõngusoleku ilse õigusega kaebatud. Seda rõõmustawam on siis, kui jälle üks suurem töö meie meistest kirjandust rikastab. Ja nimetatud raamatu tähtsust tõstab iseäraliselt see, et ta toimetaja oma jutustuse aineks Eesti ajaloo on walinud. Ajaloolistude jutustuste tähtsust on suuremate rahwaste juures ju selgeste tuntud. Need annawad lõbu ja õpetust ühtlasi . . . Sellepärast põimitwad osawad kirjanikud tähtsaid ajaloolisi sündmusi jutustusteks ja tutvustawad ajalugu jututajul rahwa laiemale ringkonnale . . . Aga jutustustest on kõnes olem raamat alles esimene suurem töö sel väljal. Ta kirjutaja ütleb eestkõnes, et sellega Eesti wanaaja ja ajaloo tundmist edendada tahab. Ja see püüe on tal ta hästi õnnestanud. Jutustuse ajaks on Eesti wabaduse sõda walitud, kus Eesti rahwas oma iseseisuse wiisa mõitluse järele küll kaotas, aga auuga taotas . . . Et Eesti ajaloo kohta üliweidi kindlaid teadusi on, siis on raamatu kirjutaja ülesanne raske küll, õiget selle aja wärmilandi juttu teha. Ta on terawasti kõike tarwitanud, mis iganes sellest ajast teada on, nagu seda jutus ette tulewad kõnekäänud tunnistawad . . . Kõne wiis on jutus foraw ja lõbus, kui ka mõni kõnekään weidi wana magu, aga siin inst

jutu ilus on. Ilusad rahvalaulud on sündfasse kohta wahela paigutatud. Mis muub, kirjanuse sõber, kui murese omale see uus raamat ja õpi sellest oma esivanemate elu enam tundma. Küll siis näeb, et minuga ühes raamatu kirjutajale „aitäh“ ütled.

Cesti Postimees kirjutab „Wambola“: „Meie oleme esimese ande läbi lugenud ja julgeme selle üle järgmist kriitikat avaldada: Sess andes saavad 8 isefugust elu ettetulekut ja nende saatu ai-lohaliiselt kirjelbud. Kirjanik on piibnud wana Cesti elu wainus ja tema juhatuses fihis kōit neib elu juhtumisi, mis ta sellajal kōige Cestlase elusse puutusiwad, isēaralitsult aga neib, kes selles Wambola jutus tegewiselt ehk kannatitsult ette astuwad, taitsa asjakohaliiselt kujutada, ning seega wanaaegset Cesti iseloomust lugejale selgemaks teha. See tōd on esimeses andes kauniste korda lāinud ja seega Cesti ajaloo kirjandus jalle ihe taitsta tiliti materjali oma piibuduse taitenduseks wōitnud. Kui meie selle peale mōtleme, et Cestlaste ajalooline kirjelbus illi weike on, ja juurendamine ja laiendamine Cesti rahwale sest ajast arnast mālestust pakub, kus Cesti pinna ille Cesti wanemad walitsesib ja oma Cesti poega-dega seda pinda pealetulejate eest kaitseba piibusiwad, siis saame meie selle arusaamisele āratud, et nimetatud „Wambola“ raamatu kirjelbus tōd Cesti ajaloo teaduse edenemise kohta on; seepārast soowime selle raamatu annetele rohkesti lugijaid. —

I. T.

Safola kirjutab pikemas kriitikas „Wambola“: „Jutukirjutaja on ras-tema aine wainud, mis Cesti kirjanikul ial wōib walida olla. Meie rahwa endise aja peal seisab paks pime linit, mille awamises meile ajalugu wahē materjali on jātud. Ilksitud mārkluseid siin ja seal, kohtade ja Cesti wanc-mate nimes, mida arwa korda mōni ajaloo kirjutaja mōōba minnes illes tād-anud, on kōit, mis kirjanikul saada on. Nende waral peab nāūd kirjanik minewisu pimedusel āmber osima, peab enesele selleaegse rahwa tegemise, mōllemise, weel enam — rāāksimise wiisi ette kujutama . . . Tāielisti otjust ei wōi mundugi temast weel saada, aga esimene anne on igapibi wāart parema Cesti kirjanduse sekka arwata, mitmest teisest algupāraliisest jutust on ta, wōib nii ütelda, pea osa pikem; seda ja weel enamgi wōib ta ajaloolise kōtluseade ja tōsiduse kohta ütelda . . . Jutt ise lāheb juba esimises andes pōnewaks ja mis weel enam, tal on kaunis muinasline maitse juures. Juus ettetulewate inimeste iseloomude kirjelbamine, kui palju seda esimese ande järele wōib ütelda, on kauniste korda lāinud, āraandja Panda juures ei ole enam midagi soo-wida. Niisama mehelitsi ja tugewat iseloomu tunnistab Lihula wanem, ille-ilsse astub wana Cestlaste lihtne loomuline tarkus ja wisam-elsus tihti kenades piltides ette.“

Wewitus tōnelewab kaks arwustajat. — en. ütled: „Algupāraliise Cesti kirjanduse ilmumine on weel kaunis arulbane . . . Sāā meelega tere-tab sellepārast iga kirjanduse armastaja algupāraliisest toodet, liitegi weel kui see meie omast elust on wōetud. Sellefarnaseks tuleb ta illemal nimetatud M. Saali jutustust „Wambola“ lugeba. Jutustus wiib meid Lembitu aega tagasi . . . Soowitame raamatut soojalt kōigile Cesti kirjanduse kōbradele.“ — ilks teine arwustaja ütled: „Jutu jooks on ladus, tōne tōlaw ja keel puhās ning nimes on ilusad eestilitsud. Et see jutt rohkesti lugijaid ja lugejad rohkesti lōbu saawad leidma, see on kōhklemata kindel.“

Teise ande kohta kirjutab — en. „Lubaduse järele ilmus peagi „Wam-bola“ teine anne. Ja niisamajuguse pōnewusega nagu esimest annet oleme teistki lugenud. Me ei ole endid omas lootuses mitte petnud, kui Wambola esimese ande järele arwafime et jutt wististe mōnus saab olema. Suure igatusega ootame järgmisi andeid. —

Wambola,

mis algupäraline Gesti ajaloolik romaan, ilmub neljas andes. Iga anne on 4 trükipoognat suur ja maksab 15 kop. Kes kõige nelja ande eest raha 60 kop. ette ära maksab ja oma adressi ülesse annab, sellele saadetakse kõik anded, nii pea kui nad ilmuvad, postiga kodu kätte. Terwet raamatu hindu võib ka postmarkides selle adressi all Tartu saata: **Tartus, Olewiku trükikojas, Joh. Solba.**

Ilmuwates annetes tulewad järgmised peatükid ette: Kaks wanemat. — Häda ei tule kell laelas. — Sünnetu jällenägemine. — Rinni püütud. — Tähtjas leidus. — Waenlased Wiljandi all. — Weel kord wend ja õde. — Kes on see neiu? — Tundmata sõnumid on tõtt rääkinud. — „Maga magamas“. — Isa ja tütar. — Kaks sõbrannat. — Kalamees. — Üks wanema paar. — Tema see on! — Metjal kõrwad. — Hirmus öö. — Dotamata sõnumi toojad. — Kallist ostetud priins. — Tume punkt selgub. — Elu sõja ajal. — Wiimane jällenägemine. — Kasutwend ja kasuõde. — Kerjaja. — Ots.

Igast raamatu poest saada. Sulga wiisi ostjad saawad kõrged protsendid.

Arwustused Gesti ajalehtedest.

Postimees kirjutab „Wambolast“: „Nii uue raamatu nimi, mille ilmunist rõõmuga wõiate terwitada. Wiimasel ajal on küll Gesti kirjanduse langesoleku üle õigusega kaebatud. Seda rõõmustawam on siis, kui jälle üks suurem töö meie weikest kirjandust rikastab. Ja nimetatud raamatu tähtsust tõstab iseäraliselt see, et ta toimetaja oma jutustuse aineks Gesti ajaloo on walinud. Ajaloolikkude jutustuste tähtsust on suuremate rahwaste juures ju selgeste tuntud. Need annawad lõbu ja õpetust ühtlasi. . . Sellepärast põhimwad osawad kirjanikud tähtsaid ajaloolisi sündmusi jutustusteks ja tutmustawad ajalugu jutukujul rahwa laiemale

ringkonnale . . . Aga jutustustest on kõnes olem raamat alles esimene suurem töö sel väljal. Ta kirjutaja ütleb eeskõnes, et sellega Eesti maaaja ja ajaloo tundmist edendada tahab. Ta see püie on tal ka hästi õnnestanud. Jutustuse ajaks on Eesti wabaduse sõda walitud, kus Eesti rahwas oma iseseisuse wiisa mõitluse järele küll kaotas, aga auuga kaotas . . . Et Eesti ajaloo kohta üliweidi kindlaid teadusi on, siis on raamatu kirjutaja ülesanne raske küll, õiget selle aja wärwikandjat juttu teha. Ta on terawasti kõike tarwitanud, mis iganes sellest ajast teada on, nagu seda jutus ette tulewad kõnekäänud tunnistawad . . . Kõne wiis on jutus soraw ja lõbus, kui ka mõui kõnekään weidi wana magu, aga siin just jutu iluks on. Ilusad rahwalaulud on sündsasfe kohta wahela paigutatud. Mis muud, kirjanduse sõber, kui muretse omale see uus raamat ja õpi sellest oma esiwanemate elu enam tundma. Küll siis näeb, et minuga ühes raamatu kirjutajale „aitäh“ ütled.

Safala kirjutab pikemas kriitikas „Wambolast“: „Jutukirjutaja on raske aine walinud, mis Eesti kirjanikul ial mõib walida olla. Meie rahwa endise aja peal seisab paiks pime linik, mille awamiseks meie ajalugu wahela materjali on jätanud. Üksitub märksüü ja seal, kohtade ja Eesti wanemate nimes, mida arwa korda mõni ajaloo kirjutaja mõõda minnes üles tähendanud, on kõik, mis kirjanikul saada on. Nende waral peab nüüd kirjanik minewiku pimedusel ümber otsima, peab enesele selleaegse rahwa tegemise, mõtlemise, weel enam — rääkimise wiisi ettekujutama . . . Ma arwan wististi mitte eksimat, kui teda juba alguses üheks meie paremaks Eesti ajalooliseks jutuks nimetan, kus ka räägitawat kõnewiisi nii heaste kui see korda on läinud, tähele on püütud panna.“

Olewikus kõnelewad loks armustajat. — en. ütleb: „Algupäralise Eesti kirjanduse ilmunine on weel kaunis aruldane . . . Sää meeleaga teretab sellepärast iga kirjanduse armastaja algupäralist toodet, litategi weel kui see meie omast elust on wõetud. Sellefarnaseks tuleb ka ülemal nimetatud A. Saali jutustust „Wambolat“ lugeb. Jutustus wiib meid Lembitu aega tagasi . . . Soowitame ramatut soojalt kõigile Eesti kirjanduse sõpradele.“ — Üks teine armustaja ütleb: „Jutu jooks on ladus, kõne kõlaw ja keel puhas ning nimes on ilusad eestilikud. Et see jutt rohkestel lugijaid ja lugejad rohkestel lõbu jaawad leidma, see on kahklemata kindel.“

